

<i>Szépirodalom</i>	
Villányi László versei	5
Markó Béla versei	7
Nagy Zalán versei	10
Káli István: Selma	12
Ferdinandy György: A párizsi papa	28
Borsodi L. László versei	31
Dimény H. Árpád versei	35
Makáry Sebestyén: Naszály, köszönöm neked	42
Czegő Zoltán versei	44
Patak Márta: Svájcisapka, reverenda	47
Tóth Mária: Szerelmes kezek	53
Nagy Koppány Zsolt: A mehetnékö	63
B. Mihály Csilla versei	65
Ilyés Krisztinka versei	67
Jóna Dávid versei	69
Marczinka Csaba versei	72
<i>Irattár</i>	
Gottfried Barna: Visszaemlékezések egy székely zászlóaljra, az utolsó harcokra (Forrásközlés)	76
<i>Aranyág</i>	
Balázs Lajos: Dohogó vonat – dohogó indulatok	105
<i>Ködoszlás</i>	
Cserey Zoltán: Járványellenes védekezés Háromszéken a XVIII. és a XIX. században	114
<i>Ujjlenyomat</i>	
Dr. Nagy Lajos: Benkő Kálmán (1906–1996) emlékirata	137
<i>Nyelvbúvár</i>	
Rancz Teréz: „A nyelvvel az történik, ami velünk történik”	157
<i>Szemle</i>	
Purosz Leonidasz: Valódi és metaforikus Erdély (Markó Béla: <i>Egy mondat a szabadságról</i>)	173
Miklóssi Szabó István: Amikor az ördög is megállt csodálkozni (Káli István: <i>Áll az ördög, s csodálkozik</i>)	178
Előfizetők névsora	181

SZERKESZTŐSÉG:

FŐSZERKESZTŐ: Zsidó Ferenc (zsidoferenc@yahoo.com)
FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES: Fekete Vince (feketevince@gmail.com)
SZERKESZTŐK: György Attila (attilius@gmail.com)
Mirk Szidónia-Kata (mirksz@yahoo.com)
Molnár Vilmos (urbsic@yahoo.com)
SZERKESZTŐSÉGI TITKÁR: Bodor Zsolt (bodorazsolt@gmail.com)
KORREKTOR: Ferencz S. Csilla (achilla76@gmail.com)
GRAFIKAI SZERKESZTŐ: Lestyán Csaba (lestyancsaba@yahoo.com)
ÜGYVEZETŐ: Antal Margit (margitalant57@yahoo.com)
TITKÁRNŐ: Simon Ildikó (ildiko.simon@ymail.com)
KÖNYVELŐ: Balázs Sarolta (balázssarolta13@gmail.com)

KÜLSŐ MUNKATÁRSAK: Lakatos Mihály, Lőrincz György,
Lövetei Lázár László,
Nagy Koppány Zsolt, Tánczos Vilmos,
Zsigmond Andrea

TÖRDELŐ: Botár Emőke – Pro-Print

ALAPÍTÓ-FŐSZERKESZTŐ: Ferenczes István (1997–2010)

KIADÓ: Hargita Megye Tanácsa
Hargita Kiadóhivatal
Székelyföld Alapítvány

FELELŐS KIADÓ: Borboly Csaba,
Hargita Megye Tanácsának elnöke

NYOMTA: Alutus Nyomda, Csíkszereda
FELELŐS VEZETŐ: Hajdú Áron igazgató

ISSN 1453-3871

ELÉRHETŐSÉGEINK:

Postacím: 530170 Csíkszereda, Tudor Vladimirescu u. 5. sz., Pf. 149
Telefonszámok: (004)0266–311 775, (004)0266–311 026 (fax), (004)0746–195 413
E-mail cím: szekelyfold@hargitamegye.ro; honlap: www.szekelyfoldfolyoirat.ro

ELŐFIZETÉSI DÍJ:

Belföldieknek: negyed évre 15,00 lej, fél évre 30,00 lej, egy évre 60,00 lej
Külföldieknek: negyed évre 22,50 lej (1500 Ft, 7 EUR), fél évre 45,00 lej (3000 Ft,
14 EUR), egy évre 90,00 lej (6000 Ft, 28 EUR)

Belföldi előfizetőinktől a díjat kérjük postai utalványon, a következő címre küldeni:

Simon Ildikó – Editura Harghita, Pf. 149
Folyószámláink: RO20 TREZ 3512 1G33 5000 XXXX/RON
Editura Harghita, Trezoreria M-Ciuc, Sucursala Harghita
RO53 RNCB 0152 0423 6585 0003/EUR
RO26 RNCB 0152 0423 6585 0004/HUF

Fundația Székelyföld, Banca Comercială Română M-Ciuc, Sucursala Harghita
SWIFTCOD: RNCBROBU

Villányi László

UNIVERZUMOK

Egy tudós előállt elméletével, nem az ősrobbanás volt a kezdet, az előző univerzum hagyott is hátra némi bizonyítékot, de miért ne lehetett volna, ha jobban belegondolunk, számos ősrobbanás, számos univerzum, számos föld, számos élet a múltban, a miénk csak egy újabb biztató kísérlet, s persze kérdés, valamiféle javuló tendenciáról van-e szó, egyre tökéletesebb világ megteremtéséről, például a virágokat ki lehet pipálni, legközelebb pedig kerek mondatokban szólnak hozzánk a kutyák és a macskák, néhány ősrobbanás után megszűnik az emberi erőszak, nemünk nem érzi annyira félresikerültnek magát, csupán az egyre finomodó lelki bajokkal bíbelődhet, anélkül mit sem érne léte.

SZIGETKÖZ

Végül is az ország legnagyobb szigetén élünk, Isola grande di Giavarino*, így emlegették az Itáliából érkezett mesterek, hiába győzködték őket, nem hajlottak arra, hogy a lébényi templom köveivel erősítsék meg a győri vár falait, tőlük távol állt szétszedni és elhordani a szépséget, ők még láthatták Héderváron az öreg tölgy összes ágát, Ásványrárón a Dunából türelmesen kimosott aranyat, október végén felnéztek az égre, s nem tudták eldönteni, hangzavart, vagy a vadludak izgatott párbeszédét hallják, velük hajlok le a mezei iringó, a füzlevelű peremizs, a réti margitvirág, a tátincs színeihez, mutatnám nekik

* Győr nagy szigete

a dinnyeízű biciklizést Ladamérről, a zámolyi sörfőzdét, hol vehetnek kecskesajtot Újfalun, a magunk nyelvén magyaráznánk, mégis értenénk egymást: néha nemet kell mondani, különben érvénytelen lesz minden igen.

Kentaur II., 2017
(19 x 14 x 12 cm, bronz)

Markó Béla
BÉKÉS ÁTMENET

Végül minden egyensúlyba kerül.
A meztelenség maga az élet. Amikor
felveszünk egy-egy újabb ruhadarabot,
valójában közelebb jutunk a halálhoz.
De persze nem szabad úgy szemlélni ezt,
mint lét és nemlét tragikus ellentétét.
Járvány van. Odapillantunk az utcán
a maszkot viselő nőkre. Kétségtelenül
erősíti a maszk a képzeletet. Akárcsak
a rövidlátás. Nem az arcukról, hanem
inkább a járásukról vagy az alakjukról
ismerjük fel a szembejövőket. Tudom,
hiszen sokáig nem hordtam szemüveget,
és szinte ugyanúgy eligazodtam mindenütt.
Nem a halálom nőtt ezáltal, csupán
a képzeletem. Azt is mondhatnám,
hogy a fantáziám. Csakhogy valójában
nem képzelgés ez. Hanem inkább az
emlékek kiegészítése. Ahogy befordulnak
a sarkon. Vagy megigazítják a ruhájukat.
Ezernyi apró jelből is ugyanaz derül ki,
mint például a száj vagy orr rajzolatából.
Tompuló érzékeink élesítik a sejtelmet,
a megérezést, a gyanút, sőt, egy idő után
biztonságot adnak, hiszen fordítva is
igaz mindez. Engem sem az arcomról.
Hanem arról, aki voltam. Ezelőtt egy nappal
vagy egy évvel. Így van ez a hallással is.
Egyre kevésbé hallod majd, hogy mit is
mond a másik, mégis olvasni fogsz
a nézéséből. Nem kell a madár hangja,
csak a röpte. Vagy az sem. Elmúlnak

talán az illatok, a másik bőrének szédítő simasága, testének ujjbeggyel tapintható hajlatai, ám utána is fel tudod idézni, hogy milyen. Felhőkkel fodrozott, végtelen maszk lesz mindenen körös-körül, mégsem tagadhatja le már senki, hogy mi rejtőzik mögötte. Mert nem mi halunk meg, csak az érzékeink. De amit érintettem valaha, úgyis velem marad. És ti majd elképzelték engem.

BÁRÁNYFELHŐ

Nem az idő gyorsuló vagy lassuló áramát, nem is egy történet tanulságait próbálom megörökíteni. Egyetlen pillanat izgat csupán, azt kellene kinyitni, mint egy legyezőt. Mert egyébként csak a szokásos könnyek. A homályon átdöfött kés, amikor hirtelen kisüt a nap. De elmondom. Odatette főni a friss tejet a kályhára. Lassan már ezt is el kellene magyarázni, hogy mit jelent. Kell a fiának reggelire. Aki éppen akkor jön be az udvarról, erős, fiatal férfi, sokszor elgyönyörködik benne. Most is lámpát szerel az istálló elé, mert esti fejeskor már sötét van, nem lehet látni, a múltkor is elesett, nagyon megütötte a térdét. Nem tudom másképpen mondani ezt sem, hogy istálló. Visszavisz a szó oda, ahonnan inkább csak távolodni szeretnék. Vagy mégsem. Szegről-végről rokonaink, de ez nem meglepő arrafelé. Belép a fia a konyhába, hosszú villanykábelt húz maga után, csatlakozóval a végén. Odahívja, fogja meg, édesanyám. Ez is mennyire falusias, ez a megszólítás. De falun történik

természetesen. Visszamegyek, befejezem, és amikor kiáltok magának, dugja be ide a konnektorba! Most nem lehet? Nem. Majd kiáltok. Azzal kimegy. Közeledik a pillanat, amiért nekifogtam megírni ezt az egészet. Áll az ajtó mellett a csatlakozóval. Sisteregve kifut a tej. Istenem, odakozmál, nem lesz reggeli. Vajon erre a szóra is ki emlékszik, hogy odakozmál? Ki tudja azt a szagot még felidézni? Nézi a kezében a csatlakozót, nézi a fazék oldalán lecsorduló fehér habot. Úgy bugyborékol a kályhán, mint egy báránnyel. Összecsukott legyező. Szeretet, szeretet, szeretet. Más-más színes rajz minden cikkelyén. De ha közben éppen kiáltani fog? De ha a tej? De ha a csatlakozó? Bedugja gyorsan a csatlakozót a konnektorba, és lekapja a fazekat a tűzről. Aztán már végleg összecsukódik. Nem érti, mi történt. Az egyik szeretet miért oltja ki a másikat? Én sem tudom kinyitni a pillanatot. Jár-keletében, mint egy végképp használhatatlan színpomás legyező. Többé nem képes széttárni az időt. Meg aztán abban a múltban nincs is igazán benne a szó, hogy legyező. Idegen képeket viszek vissza újra meg újra, hogy megértsem, de ez a történet ugyanúgy végződik mindig.

Nagy Zalán

ETŰD

elalvás után rögtön a bordáján kezded
jártatni 2 kezed könnyen zongorázik
11 pár bordáján bánatodra mind a 12
nem tapintható mivel 2 a kulcscsontja
takarásában fekszik te már belevágtál
az ujjaid közti 8 bőrlebenybe hogy az
összes akkordot le tudd játszani de hát
nemcsak a bőröd a csontok is határt
szabnak a testnek számodra az ideális
ember hús és vér jól tudod ujjbegyed
idegvégződéseiben gazdag tapintásod
kényszerértelmezéseivel tökéletesíted
hallásodat a ritmus pontos tartásával
körmödre ég a munka ez a gyakorlat
vállik technikai készséggé mélyreható
összhanggá holott ébredéskor ő sem
tudja meddig feszülhetnek idegszálai
a szerveitek túlhajszolt harmóniájában

VADHÍD

az orvos azt mondja rég rossz éjszakába
nyúlnak a csontfűrészek kezéhez nő lassan
a puszta próbálkozás agyára megy lassan
a száraz nyöszörgés apád azt mondja rég
rossz piszkáld már ki a fogad közé ragadt
vattamaradékot ahelyett hogy a felhőket
bámulnád nézz magadra egy kórteremben
fekszel élősködők gazdatesteként fény felé
hajló alkatod vadhidat épít a parazitákat

gyermekeidként neveled fel te meg mit is
mondhatnál egy ilyen nyílt töréssel hogy
zárják be a száralmas kiskapukat végre
engedjenek át céljaid fájdalomküszöbén

KÉTIVARÚ

szereted az izmos vádlikat a tükörben
bámulod magad reggelente nyáladzva
ébredsz pótcselekvésként kapargatod
a kopasz foltod mintha egy végtelen
bozóttal körülvelt tisztásra szűkítenéd
a szabadságot de hajszáaktól eldugult
lefolyókra meg túlhasznált borotvákra
gondolsz mióta azt mondta a biológia
tanárnőd hogy a férfi lelke szőrös akkor
még te sem tudtad miért de személyes
sértésnek vetted libabőrösen rohantál
ki a hátsó udvarra egyetlen vágyad volt
végignézni a kétivarú madarak vonulását

Kentaur, 2017 (20 x 13 x 16 cm, bronz)

Káli István

SELMA

Vannak emberek, akik beletörődnek, hogy lehet Isten nélkül élni, vannak, akik nem. Selma ez utóbbiak közé tartozott, ami semmi gondot nem okozott volna neki, ha nem éppen akkor születik, amikor (azaz alig valamivel a kilencszázharmincas évek közepén túl), és nem éppen oda, ahova (vagyis a főleg szászok lakta Apoldra – Trappoldra, ahogyan a helyiek nevezték), a világ dolgai meg nem úgy alakulnak, ahogyan (értsd alatta: valakik, a háború utáni zűrzavart kihasználva, feldúlják az évszázados rendet, s helyette az igazságosság ürügyén teremtenek egy másikat, amelyben, jobb esetben is, kalodás pellengér a jussa minden abban kétkedőnek). Azt ugyanis az őt sokáig igazán szerető, és kegyébe fogadó Mindenható sem láthatta előre (aki pedig, lám csak, úgy rendezte, hogy egy bizonyos évben, egy bizonyos helyzetben még ne legyen elég érett az elhurcoláshoz, önmaga kényszerű befektetéséhez valamelyik donyecki szénbányában, mint ahogyan az Georg Branstetterrel, az apjával történt közel öt éven át, miután a gyenge szeme miatt előtte olyan szerencsésen megúszta a frontot), hogy egyszer valamelyik helyi pártos főmufti-aktivistának támad egy bizarr ötlete, és rámutat: íme, Tucaci Selma, nő és kisebbségi (szász?, annál jobb; egy szlovákkal férjezett?, az még jobb, akkor már duplán kisebbségi, ez van csak igazán aszúrban a legeslegfőbb főtítkárrá útmutatásaival a százalékarányokat illetően), éppen jó lesz téglagyári párttitkárnak. És, mert az ilyen pártos ügyekben a ránk mindenkor gondot viselő is szégyenlősen elfordítja az ő fénylő orcáját, lón! Ugyanis, bármennyire irult-pirult Selma, amikor behívták egy borongósan szép szeptemberi délelőttön az Ölyvessy mérnök-igazgató elvtárs irodájába, és a főmufti-aktivista önelégült pöffeszkedéssel a tartásában, kivagyvi vigyora közepette tudatta vele, hogy a sors milyen feladat elé állítja, azonnal ráérezett: saját és drága családja érdekében nem ellenkezhet olyan keresztényi öntudattal és németes határozottsággal, mint amilyen a mindennapi, a kötelező terv teljesítésének érdekében rászabott feladatokat immár több mint két évtizede elvégezte. Vetett ugyan egy óvatos segélykérő pillantást az őt mindenkor a

maga valós értékén becsülő Ölyvessy igazgató elvtársra, de azonnal meg is bánta, mert neki, a lesunyt tekintetéből következtetve, láthatóan mindegy volt, ki a soros kiválasztott, csak ez ne adjon okot senkinek a beleszólásra, hogy márpedig a gyárban mindenütt rendnek és tisztaságnak kell lenni, ehhez pedig nélkülözhetetlen eszköz a fegyelem, nevezzük ezt az adott rendben akár pártfegyelemnek is.

Emiatt történhetett, hogy amikor irulás-pirulás közben, Isten mérhetetlen kegyelmére gondolva, rábólintott, hogy ha már nincs mese, s a kitartó, bár némelyek szerint idejét múlta meggyőződése ellenére be kell állnia a kádersorba, sokak rácsodálkozására és még többek megrökönyödésére, amint azt a kiszemeltsége tudomására hozatalakor jelen levő Moldovan Tudoreltól, a szakszervezeti bizalmitól utólag mindenki megtudhatta, egy, a tőle megszokottnál is finomabb kis kacaj hagyta el az ajkát.

Mivel az elmúlt közel tíz év alatt a gyáriak is megismerhették annyira, hogy meggyőződjenek, képes minden bajt derűsen fogadni, a helyzethez viszonyítottan különös reakciójának okát nyíltan senki nem firtatta, ennek ellenére ezt a kis könnyed kacajt akár mélyen önmagába fordulva sem tudta senki a helyére tenni, úgy gondolván, hogy ez a Selma esetében is már mindennek a teteje. Az efölötti saját vívódását enyhítendő így aztán senki nem kérdezett rá, nem is sejtette tehát, hogy midőn egyértelművé lett számára, mire szánta őt a sors, elsőre az a Bugyonnij marsallról szóló vicc jutott eszébe, akit Sztálin elvtárs békeidőben, pártfeladatként kinevezett a moszkvai nagy klinika sebész-főorvosává, s amit éppen maga a hírvívő tanú, máskülönben, bizalmi minőségében a termelésből kiemelve, a gyár normatóre alig néhány napja mondott el neki egy gondtalanabb pillanatukban. Az említett sokak rácsodálkozása azonban nem feltétlenül annak a kis kacajnak, hanem inkább az ellentmondásnak szólt, hogy a mindenkori rámenőssége ellenére ezúttal semmi selmás aprehendálás nem hangzott el a részéről, noha biztos lehetett benne, mint ahogyan mindenki más is a környezetében, hogy a következőkben az ő tisztségének tiszteletére sem játsszák majd el naponta az akkor még teljesen ki nem futott proletárslágert, az *Internacionálét*, sem az éppen időszerűvé avanszált *Trei culori-t*, a még többek megrökönyödése meg annak, hogy elképzelni sem tudták, mit kezd majd az addig vasárnaponként rendszeresen a Régi Kórház utcai evangélikus templom istentiszteleteire járó Selma

a teremtés tagadásán alapuló kommunista párteszmeccel, amelyeket e pillanattól kezdve nem pusztán a létezésük szintjén kell majd tudomásul vennie, de új tisztségénél fogva szóban és tettekben szorgalmasan terjesztenie is kell. De aztán ezek is, meg azok is hamar túltették magukat rajta az emberektől mindenkor elvárható közönnyel, hogy ez is meg az is legyen az ő baja, s még irigyelték is némelyek, hogy bezzeg, helyezkedni tudni kell, mert a három váltásban dolgozó préházi „téglatvetők” csoportvezetői beosztásából – a formális megválasztása után azonnal – az egyszemélyes műszaki ellenőrző osztály élére helyezték.

Nos, úgy tűnt, a továbbiakban csakugyan semmi baja nem származott belőle, legalábbis nem '77 szeptemberének elejéig, amikor is mérnökcskénket, a román szocialista ipar rendszerének nagy átalakítását követően, a meggyesfalvi téglagyárba nem helyezték. Mert alig valamicskével azután Selmában megmozdult valami, és a párteszmecc terjesztése érdekében elhangzott szavaiból furcsa folyondárként egyre gyakrabban ki-kiburjándzott valami különös mellézköngye, foganatosított cselekedeteibe pedig be-beszivárgott valami az irányíthatatlan végzettségéből. Ezt mindenki, aki csak egy kicsit is odafigyelt rá, észrevette rajta, ő maga is érzékelte a nem kívánt változást, de még nem csírázott ki, nem szökött szárba benne a szomorú következtetés, hogy talán a sátán munkája lehet, büntetésül azért, mert, a helyzetnek kénytelen-kelletlen engedve, immár nem a teljesség jegyében elkötelezett, mint ama kis kacajt megelőzően, amikor is párttagság ide, párttagság oda, mindennek megvolt a maga tisztes rendje a Mindenható utáni sorban.

Arra, hogy gyárbeli tevékenységeik túlon túl laza összefüggése ellenére is miért keresi a kapcsolatot naponta többször a fiatal mérnök elvtársal, nem talált a maga számára semmi épkezláb magyarázatot. Márpedig minden szabadabb pillanatában arra vetemedett, hogy kellő ürügyet találjon rá, akkor is, amikor el-elmélázott az éppen kitöltendő minőségi bizonyítványok fölött, ami az esedékes téglaszállítmány kísérő dokumentumcsomagjának részét képezte, akkor is, amikor a menetrendszerű, havonkénti pártaktíva-értekezletre állította össze a legeslegfőbb titkár beszédeiből kihámozandó, a téglagyár életére is vonatkozó útmutatásokat, de főleg aközben, amikor délutánonként a Hunyad utcai, másodosztályú tömbházlakásuk aprócska konyhájában

az ő derék Milánjának meg szeme fényének, a kamaszodó Martinjának megfőzte a másnapi ebédet, a még kisebb fürdőszobájában kimosta a levetett szennyesüket, az éppen csak létezésre elégséges két kis szobában élhetővé tette az otthoni nyüzsgésükkel megbolygatott rendet, amely nélkül élni jóformán lehetetlen.

Eleinte csak az új munkatárs túlon túl finomnak látott, szinte nőiesen kis kezére, a mindenkor élénk, szenvedélyt sejtető tekintetére, a fülének valamitől igen kedves, bűgő hangjára gondolt, aztán, és ez életének rendkívüli újdonsága volt, egyre gyakrabban arra a szervére, amire egy negyvenen túli, több mint másfél évtizede férjezett, fiúgyerekes asszonynak gondolnia sem lenne szabad, mert nem illik, s különösen, mert Isten s az ő szent fiának, a megváltó Jézusnak tanításai ellen való. De bármennyire is hadakozott, hogy visszagyűrje a mind gyakrabban kibuggyanót, ez napról napra egyre nehezebben ment, és nem talált kellő magyarázatot, hogy e kemény harc közben miért nem a haja töve, a háta, a hónalja nedvesedik meg, miért odalent kezd, rövid bizsergést követően, belucskosodni. Nagy igyekezetében, hogy elhessegesse magától a kísértés vészmadarát, kereste a megnyugvást, erre pedig az egyetlen esélyt abban látta, ha minden ilyen alkalommal újra meg újra felidézi és megpróbálja átélni élete addigi szent és szép pillanatait, vagyis azt, hogy milyen boldog is az ő Milánjával meg Martinjával.

Mert a gonosznak eme váratlan rátelepedése előtt csakugyan az volt. Az apoldi, kéttornyú, sok száz éves erődtemplomban, a világra rácsodálkozó kislánként, Thomas Schlatter tiszteletes úr segítségével sokáig minden vasárnap délelőtt megtalálta a következő hétre elegendő védelmet valamennyi külső lelki erőszakkal szemben. Még azt követően is megtalálta, hogy a kollektivizálás rémképe miatt a család hat hektáros birtoka az Apold és Szászdálya közötti határban egyre inkább értelmetlennek tűnt, s ennek tudata már kényszerűen másra irányította a figyelmét. E figyelem-elterelésben a segesvári szakiskola is jelentős szerepet játszott azáltal, hogy esélyt adott megszabadulni a mindennapi szülői kifosztottság-kesergésektől, na meg persze segített is, hogy később gond és bármiféle rendhagyó megpróbáltatás nélkül beleszokjon abba a vegyes közösségbe, amelyikkel együtt, hozzájuk idomulva, a közben elkorcsosulttá lett város téglagyarában nyűgölődött a megélhetésért. A munkásszálló, ahol negyedmagával lakott egy szobában, s

amelyből minden vasárnapra hazamenekült a testi-lelki kényelembe, nem igazán teremtett lehetőséget, hogy kipróbálja a nőiséggel járó kellemeket, az odabenti olykori malackodásaik meg, amelyeknek részéről utólag mindig őszinte viszolygás lett a következménye, nem készítették semmiféle szenvedélyre, így aztán igen meglepődött magán, amikor huszonnégy évesen, a békási vízerőmű építésének mielőbbi befejezése érdekében szervezett országos nyári ifjúsági munkatábor záró momentumaként, az utolsó szombaton tartott táncestélyen felfedezte, hogy jólesik neki, amikor „tangózás” közben a nála alig egy évvel idősebb Tukač Milan, a feketeerdői üvegfüvő fiú az övéhez nyomja az altestét, így már csak engedékenységi kérdése volt, hogy egy óra múltán kipróbálja, milyen érzés mindez ruha nélkül. S mert nem volt sem olyan fájdalmas, mint amilyennek a vézmadarak annak idején elkárogták, sem olyan lehangoló, mint amilyennek a történés utáni kedélyállapotát képzelte, elhitte, hogy ez ilyen, és nem volt kedve ellenére, hogy a következőkben, a későbbi, két-három havonkénti alkalmi találkozásokon újra meg újra megtörténjen, aztán az sem, hogy minden különösebb ceremónia nélkül felvegye az ő kedves és figyelmes Milánjának családnevét, aki ezt követően jónak látta mindenkor a hitvese mellett élni, áthelyeztette magát a segesvári üvegpalack-gyárba kemencekezelőnek, és a maga módján tett róla, hogy a mindenkor feltételek nélkül adakozó Selmája attól kezdve se anyagiakban, se testiekben ne szenvedjen hiányt. Ez utóbbinak köszönhető a kisfiuk megszületése is, és mert a körütekintést mindenkor szerény életvitelük egyik legfontosabb szempontjának tekintették, nevének, a Martinnak a megválasztásakor figyelembe vették, hogy ezt tótul, szászul és románul is ugyanúgy írják és ejtik, ami akkoriban, az elfogadottság érdekében, meghatározónak tűnt. A magyarrá, a mindenkori öskörnyezetükben élő számos, ilyen nyelven beszélő polgártársukra még nem gondoltak, nem sejthették ugyanis, hogy közvetlenül az ország meggyesítése után, félig-meddig kényszerből, Marosvásárhely – egyfelől az ottani díszüveg- (lásd: Milan), illetve téglagyár (lásd: Selma), másfelől a Katangának csúfolt negyedbeli tömbházlakás – lesz az elkövetkező életük színtere, ahol a többséget még mindig azok alkotják.

Akkor mélyült csak el benne igazán a fiatal mérnök elvtársra figyelés, és ezzel együtt valami addig soha nem tapasztalt szenvedés is, amikor a műszaki osztályon tébláboló régebbi, hivatalnok kolleginák is arról

kezdték áradozni, hogy ez az új pasi sok szempontból mennyire más, mint a többiek, mert túl azon, hogy hullámos a haja és kisportolt az alakja, például négy óra alatt összehozta azt a negyedévenként kötelező termelési jelentést, ami az éppen pihenőszabadságát töltő főnökének előtte mindig három-négy napot vett igénybe. Áhá, szóval ezt érezte ő meg igazán mindenki és mindenek előtt meg fölött, vagyis semmi rendhagyó nincs abban, hogy ebből részéről egy minden más érzést elnyomó, feltétlen párttitkári rokonszenv fakad, hiszen a mérnök elvtárs, lám, mindenen túl, szakmailag is kiemelkedő teljesítményre képes. No, akkor a megbecsülést – hirtelenjében így nevezte el magában – mások számára is illik hivatalosan kötelezővé tenni, és hatalmánál fogva a következő év záró-elemzése alkalmával, az egész országra, a még működő proletárhatalmi felfogásra jellemző szokásrenddel ellentétben, hogy élmunkásnak csak a termelésben közvetlenül részt vevőket jelölnek, odaírta őt az általa javasolt, három nevet tartalmazó lista élére.

Mérnököcskénket, okulván egy évekkal korábbi esetből, amikor régebbi munkahelyén, a másik téglagyárban, egy szintén német – a véletlenek minő sötét játéka – származású hölgy munkatársának rokonszenven túlnövő érzelme kísértette néhány hónapig, majdnem végzettsé fokozódva, nem érte meglepetésként a Selma minden körülmények között kinyilvánított, az átlagosnál hangsúlyosabb közeledési kísérlete. Addigra már ugyanis volt elég tapasztalata ahhoz, hogy, önmagából kiindulva, elfogadja, mindenkinek joga van saját belátása szerint megélni a maga érzelmi hullámozásait, ráadásul ebben az újabb, elcsábulással kísértőben felfedezett valami delejesen nőiest, ami nem kimondottan az amúgy kétségbe vonható egyezményes szépségéből, inkább a testrészeinek egyenkénti, kihangsúlyozott darabosságából összeálló kívánatosságából fakadt. A viszonzásnak még a látszatát is kerülendő, a maga visszafogott módján mégis belement ebbe a tetszelgés-játékba, aminek eredményeként olykor még az is felvetődött benne, hogy egyszer, próbából, „bűnbe esne vele”, mert úgy vélte, nem mindennapi lehet a „döngetősdí” az ilyen kemény húsúakkal. És közben egy pillanatig sem számolt azzal, milyen következményekkel járhat, ha nem vet mielőbb a leghatározottabban gátat ennek a lényegében egyoldalú rokonszenv-áradatnak, mert nem sejtette, a plátóiség milyen szintekig röpíti Selmában a testi hajlandóságot, így azzal sem

számolt, hogy a rendhagyó „élmunkás” státusz milyen nevetséges helyzetbe sodorhatja. Ezzel kapcsolatban még minden csak a jelölés szintjén állt, de nem csak ezért nem zavarták az olykori kuncogások, amelyeket a napokon belüli, nem kívánatos pellengérré állításának tudott be, úgy vélte, hadd élvezkedjen, akinek arra van kedve, semmi olyant nem tett, amivel kiérdemelné bárki megvetését. A Selma érzelmi világa pedig az ő magánügye, higgyen mindenki, amit akar. Csak azzal nem tudott mit kezdeni, amivel Ölyvessy igazgató fogadta, miután magához rendelte a következő napon, még a szokásos reggeli eligazítás előtt.

„Ez igen, ez már döfi! Ez így nagyon rendben van, sporttárs!”, harsogta rá nem kimondottan egyértelmű mosollyal a furcsán bibircsókos ajkai szegletében, elégedetten simítva el közben óriástenyérével a képzelt haját a Mars-sisakos csúcsos, kopasz fejebúbján. A sporttárs kifejezés itt nem pusztán annak szólt, hogy egykori, harmadik ligás játékvezetőként ő bíraskodott a gyár részlegei közötti bajnokság valamennyi mérkőzésén, amelyeken mérnököcskénk a műszaki-adminisztratív személyzet csapatában átlagon felül teljesített, hanem annak is, hogy a terv teljesítése érdekében kifejtett mindennapos küzdelemben az alá rendelt csapat kapitányának tartotta magát. Ilyen minőségében mindenkor elégedetten vette tudomásul a kötelességtudók kiemelkedő hajtását, mintegy csodálatképpen is, mint olyan, aki tudja magáról, hogy ő mindaddig pusztán az eltelt évek kényszer-megéléseinek többlet-tapasztalatát vitte belé a mindennapokba, jó, lehet, a szokottnál talán kicsit nagyobb lelkesedéssel, az amúgy „fix menü” többé-kevésbé tespedés-kényelmébe, mert ennyi viszont kellett ahhoz, hogy eljusson az ifjonti hévvel vágyott státuszba, legalább egy igazgatói székbe. És mert abban a maga irányította környezetben ennek a mérnökyereknek a törekvését annyira egyértelműnek találta, hogy nem lehetett nem felfigyelni rá, a korai artrózistól elmerevedett, drabális jobb kezét a ballal kitámasztva, jóváhagyása jeléül, minden hátsó gondolat nélkül, azonnal aláírta a Selma-féle javaslatot, noha előtte volt füle a rossz nyelvekre, akik az ügyel kapcsolatban ilyen-olyan elfogultságot emlegettek a párttitkárnő részéről.

Ennek a sporttársi elismerésnek lett köszönhető aztán az is, hogy ama bizonyos segítőakció megszervezésekor – amelyre általában a szakminisztérium kérte fel, szinte menetrendszerűen két évente – az igazgató elvtárs egy pillanatig sem töprengett, lehet-e valami utófejle-

ménye annak, ha a műszaki baleset miatt leállt drăgăşani-i gyár újraindítására küldendő csoportban, amelynek vezetését, tekintve a gyárban betöltött tisztségét, természetesen Tucaci Selmára bízva, s amelynek aktív alapját egy kiválóan képzett lakatos, Tőkés Feri, a hegesztő, Bán Sanyi és a villanszerelő, Bejan Dorin képezi, élükön Somosdi Gergellyel, a karbantartóműhely mindenes mesterével, technológusi minőségében helyet talál mérnököcskénknek is, hadd lásson világot, hadd tanuljon a mások kárán.

Mérnököcskénknek Ölyvessy igazgató elhatározásakor még sejtelve sem volt, hogy a drăgăşani-i téglagyár ismét, menetrendszerűen leállt, noha általa is ismert volt az ottani szokás, hogy szeptember utolsó hetének elején, a hét végén esedékes, évenként megrendezett Szüreti Napok kezdete előtt valamicskével, a kiterjedt borvidék termésének időbeni betakarítása érdekében, ez megtörténik, erről már a régi gőztéglagyárban is hallott Rókai mestertől, a gyárvezetőtől. A ténnyel, hogy ez megtörtént, csak akkor szembesült, amikor tisztelt vezetője erről személyesen tájékoztatta, azzal egyetemben, hogy az esethez a továbbiakban neki is felelősség-teli köze lehet, mert eltökélt szándéka segíteni, hogy ifjú és reményteli káderként a helyszínen tapasztalatokat szerezzen. Nem igazán értette, miről is van szó, előtte ugyanis semmit nem tudott a bukaresti irányító szervek azon, évekkal előbbi határozatáról, hogy a drăgăşani-i baj orvoslását a következőkben valamelyik, a helyhez legközelebb eső, folyamatosan jól működő erdélyi gyárra bízzák, s mert ez éppen a segesvári központú gyár csoport volt, felváltva hol az ottaniak, hol az ő fennhatóságuk alá tartozó vásárhelyiek kerültek sorra. Arról is csak az indulásuk előtti napon szerzett tudomást, hogy az eseményeknek, hiszen az időben történő szüretnél nincs fontosabb, megvan a maguk bejáratott menetrendje: az adott hét hétfőjének estéjén, közvetlenül a délutáni műszak befejezése előtt, valamilyen rejtelmes okból eltörlik a nyomócsigás téglaplés tengelye, kicsorbulnak a csigák, szétmegy a kasztni, ami miatt le kell állítani az egész gyártó vonalat; kedden reggel az első órában, a rossz hírt fogadó személy eredendő morcoságának megelőzése érdekében kivárva természetesen a reggeli kávé nyugodt elfogyasztásának idejét, értesítik a minisztérium illetékes osztályát, azok azonnal telefonon intézkednek a megfelelő szakemberekből álló javítócsoporthoz mozgósítása érdekében, tekintve, hogy a más egységből küldött csoport munkája, minden

járolékos költséggel együtt, összehasonlíthatatlanul kevesebbe kerül, mint a helyi karbantartók hozzá nem értő, több hetes piszmogása okozta termelés kiesés, vagy, uram, bocsá', egy új prés megrendelése és megvásárlása; az éppen soros csoport szerda hajnalban, a nélkülözhetetlen eszközökkel felszerelve, elindul a helyszínre, hogy még aznap felmérje a helyzetet, és kellően felkészülhessen a hiba kijavítására; csütörtökön kora reggel neki lehet fogni a tényleges munkának, s tekintve, hogy a rutin, ezen belül az előrelátás igen nagy előnyt jelent, péntek estére be lehet fejezni a javítást; szombaton az első órákban be lehet járatni a gyártóvonalat, így akár már aznap késő estére otthon lehet a csapat, hogy vasárnap kipihenhesse a nyomorító hét fáradalmait.

Így is tervezik, amikor azon a szerdai, kissé hűvös, sötét hajnalon egyenként, sorban, ahogy Puni Cornel összeszedi őket, beülnek az igazgató elvtárs elöl két-, hátul hatülékes ARO-jába, mert még nem számolnak azzal, hogy a megmentésükre várók tudják, ha a szombatot megnyerik a maguk javára, a vasárnapot is kapják hozzá ajándékba. Márpedig az állami szüret, de főleg a sajátjukat szüretelők szempontjából két többlet-nap létkérdés. A segítségváróknak ezzel a reményével, noha szinte már hagyományszerű, csak a helyszínen szembesülnek, és nem tudják, mire véljék, hogyan kezeljék, mert azok nem holmi tényleges kérés, netán esdeklés formájában találják; semmi fel nem róható nekik, ellenkezés, szemrehányás kizárt, hacsak nem óhajtják szemükre vetni a túlzottan szívélyes fogadtatást.

Mérnököcskénk még az indulás előtti izgalmi állapotában felteszi, nem csak magának, a kérdést, hogy vajon nincs-e az egésznek egy kis szabotázis-ízű szándékosság-jellege, s hogy történt-e már ilyen irányú felelősségre vonás, tekintve a gazdasági milícia mindenkori szigorát meg az ilyen esetekben talán jogosan közbelépő állambiztonsági szervek éberségét, amire meg is kapja a választ, méghozzá magától, Ölyvessytől, hogy az első egy-két alkalommal igen, mert akkoriban a hatalom még konokul ragaszkodott ahhoz, hogy a bármi áron fenntartandó rend ellen elkövetett legkisebb vétségért is súlyosan büntessen, különösen, hogy a vizsgálatok során mindig azonosítható volt a meghibásodást okozó eszköz is, amely nyilvánvalóvá tette a szándékosságot, de azt követően, s ennek már jó néhány éve, nem, mert a gyilkos eszköz megléte nélkül semmilyen gyilkosság nem bizonyítható, arra pedig, kiokosodván, a tetteseknek mindig van gondjuk, hogy ez soha

elő ne kerüljön, amúgy meg az idő múlásával, kényszerből vagy kényelemből, minden hatalmi intézmény békülékenyebbé vált, arról nem is beszélve, hogy a helyi főnökök legalább ugyanolyan fontosnak tartják a szőlőprésbe való termés időbeni betakarítását meg az áldott nedű kicsorgatását, s az ehhez szükséges, megfelelő munkaerő biztosítását, mint holmi vacak téglaprést megrongálók felelősségre vonását, ha már a gyártóvonalat ilyen ürüggyel hivatalosan leállítani túl nagy erkölcsi kockázatot jelentett volna a legeslegfőbb elvtársak előtt.

Így aztán mérnököcskénk a felvilágosultak nyugalmával készülhetett az útra.

Az éjszakai kényszerébredés, az éjre rátornyosuló esőfelhők meg a dízelmotor duruzsolása az út első óráiban a kellő tunyaságban tartották a szűk térben összezárt agyakat, semhogy bármi értelmeset is kipréselhettek volna magukból. Akkor kezdett megpezdülni bennük a keringés, amikor már nem csak derengett, de valósággal tombolt a nappali fény. De ez is csak a szokványos egymást-heccelésre volt elég, mindössze két rendhagyó megjegyzés hangzott el, mindkettő a közel kétméteres, szikár, „tíz-tojásból-rántotta” műhelymester részéről, aki mintegy hangosan gondolkozva, megkérdezte magától, hogy milyen lehet Isten kegyelméből párttitkárnak lenni, s milyen élműnkásnak, ha valaki még életében nem fogott a kezébe egy kalapácsot. Jó egyórás közös hallgatásnak kellett hozzájárulnia a feloldozáshoz, hogy ismét, immár sokadszorra átbeszélhessék az előttük álló napokra érvényes stratégiát. És ennek megfelelően a jó nyolcórás, egymást váltó robogás meg döcögés után, úgy kora délután egy óra körül, amint azt a gyár vezetőségével előre egyeztették, egyenesen az elkövetkező tetteik helyszínére hajtottak.

Igen ám, de nem számoltak azzal, hogy a segítséghez, a jó szándékon túl, fogadókészség is kell, így kissé meglepődtek, hogy a gyár kapuját zárva találták. A különben mindig szótlan és türelmes Puni kitarató, közel ötperces túlkölésére előkerült az ottani párttitkár, aki egy henye „bună ziua” után kéretlenül beült a hátul üresen maradt helyre, és közölte velük az aznapi programot, természetesen azt, ami az ő szemszögéből érvényes: a szálláshelyek elfoglalása az újonnan épült Rusidava Hotel nevű pártszállóban, kettőtől ebéd a hotel éttermében, utána pihenés ötig, mert bizonyára nagyon fáradtak lehetnek, tekintve, hogy az éj közepén indultak útnak, ötre értük jön majd, s kiviszi őket

a városhoz közeli borászati kombinátba, ahol az igazgató elvtárs meg a városi pártbizottság gazdasági titkára fogadja őket nagy tisztelettel, utána vacsora, azt követően elvtársi megbeszélés, reméli, nincs ellenükre, hogy emiatt a helyzet szemrevételezésére csak csütörtök reggel kerül majd sor.

Selma, az első ülésről hátrafordulva a csapata tagjainak tekintetét kereste, ki is olvasta azokból, hogy de igen, kedvük és szándékuk, előzetes tervük ellenére van, s már szólni akart mindnyájuk nevében, de a titkártárs megelőzte azzal, hogy amit közölt, az a gazdasági titkár elvtárs által összeállított program, amivel szemben még Selmának sem lehetett ellenvetése, hát még a többi kámfuternek.

A pártszállóban, amely a '77-es, a várost félig romba döntő földrengés után épült, kizárólagos vendégek voltak, a második szint öt szobáját foglalták el, kettőt Tőkés és Somosdi, illetve Bán és Bejan, egyet-egyét Selma, Puni és mérnököcskénk, akin, a bőséges ebédet követően, csakugyan kiütközött az út fáradalma, s emiatt el is nyomott a buzgóság, olyannyira, hogy ötkor várni kellett rá, amíg kissé összekapja magát, miután Selma bekopogott, hogy az autó begyújtott motorral csak rá vár. A borászati kombinát felé menet a helyi gyár párttitkára, Dinu Stelian – akkorra végre a nevét is megmondta – megtartotta az általa szükségesnek vélt eligazítást, ami lényegében abból állt, hogy kéretik nem elutasítóan viszonyulni, de még megjegyzést sem illik tenni a szokásosan barátságos román vendégfogadásra, ezért az a kérése, hogy a kedves kollégák fogadjanak mindent a maga természetességében, semmin ne lepődjenek meg, és ne igyekezzenek semmilyen eszközzel szembe menni a gazdasági titkár elvtárs híresen jó hangulatkelő képességének.

Ezek után mindenre számítottak, csak arra a mértéken felüli, főelvtársaknak kijáró fogadtatásra nem, amit meg kellett érniük, át kellett élniük.

Miután a kombinát tágas tárgyalótermébe érve sorban kezét fogtak Nicu Mitrache elvtárssal, a városi pártbizottság gazdasági titkárával és Gheorghe Caramihai mérnök-igazgató elvtárssal, azonnal levezették őket a kombinát pincéjének fogadótermébe, ahol a vezető pincemester megtartotta a maga, kóstolóval egybekötött, egyenként tízperces kiselőadását az általuk gyártott számtalan borfajtáról, amelyeknek mindenikéhez Nicu Mitrache elvtárs egy-egy pajzán megjegyzést fűzött,

ami lényegében arról szólt, hogy egyiknek vagy másiknak hány perc elteltével van jótékony hatása a férfiasságra, s ilyenkor mindannyiszor kihívóan Selmára nézett, különös ajakcsücsörítéssel körítve nyílt célzásait, amelyek elől a kiszemelt áldozat, a maga szokásos irulása-pirulása közepette, az elmélyült kóstolásba menekült, s a csapat többi tagja, mintegy őt utánozva, valamennyi újabb töltést fenéig ürítette. Még mérnököcskénket is magával ragadta a kóstolás heve – noha ő tisztában volt az asztalon álló üres majolika-tálak szerepével, amelyeket nem a majdani ételtalálásra szánták, hanem arra, hogy befogadják az ízlelés után a pohárban, netán a szájban maradt fölösleget –, ami fokozatosan azt eredményezte, hogy rajta kapta magát, amint éppen megszegi a diákkorában tett fogadalmát: soha nem iszik annyit, hogy hülyébbnek tűnjön, mint amilyen valójában. Az ötödik borfajtánál már használta a tálát, ellentétben a többiekkel, akik, a számukra elérhető hatósági vinkók és lőrék után, nem tudtak ellenállni a ritkán egyedi és csakugyan gazdag ízvilágnak. Este fél nyolc tájt, amikor a vacsorára sor került – egészben sült malackaraj, ropogós fácánmell és rántott pisztráng meg süllőfilé között választhattak volna, mindenféle finomsággal körítve, ha van egy kis étkezés-kultúrájuk és még képesek mértéket tartani –, úgy nyaklózták válogatás nélkül a hatalmas asztalra elegánsan felszolgált ételeket, gurguláztatták le a torkukon az újra meg újra teletöltött poharakból az isteni Bachus-elixírt, mint akik hetek óta kenyéren és vízen éltek, és ez alól Selma sem volt kivétel, persze, az is lehet, hogy ő, szegény csak így próbált menekülni Nicu Mitrache titkár elvtárs folyamatos zaklatásától, aki testközelbe húzta a székét az övéhez, és önmagát is lenyűgözni akaró, harsány, jópofaságnak vélt, általában a szexre utaló beköpésekkel meg szalonképtelen viccekkel próbálta szórakoztatni, amelyek mindegyike után Selma segélykérően nézett mérnököcskénkire, noha tudta róla, hogy nincs, nem lehet eszköze az ő megmentésére, teljesen kiszolgáltatott, magának kellene megvédenie önmagát, de kellő tapasztalat híján nem tudhatta, hogyan tegye, Istent sem hívhatta segítségül, mert dorbézolás közben a fohásznak, de még a legegyszerűbb kérdésnek sincs helye és nincs foganatja, így aztán egyre feszültebb lett, az arcpírja egyre hangsúlyosabb, és egy idő után lerítt róla, hogy akármibe belemenne, csakhogy megszabaduljon végre ettől a kísértő vegzálástól. Ezt látván és érzékelvén határozta el mérnököcskénk, hogy fellép a megmentő szerepében,

odahúzta székét a Selmáé mellé, a másik oldalára, s mint egy nevetlen pojáca, felkönyökölt az asztalra, közben kajánul vigyorgott, hogy láthassa az áldozat túloldalán legénykedő titkár, tanulni akar tőle, mintha az érdekelné, mivel tudta levenni a lábáról az ő kedves párttitkárnőjét, aki már másfél órája moccanás nélkül hallgatja hódolója szellemességeit. Az ártatlanság mímélése ellenére a tolakodása rossz vért szült, a titkár egészen durva viccekre tért át, de már nem nevetett saját magán, szájának különös csücsörítése sem a kezdeti rokonszenvet volt hivatott kifejezni, így aztán rövidesen, az ő nyájas hálálkodását követően, a titkár által tett nyers megjegyzésre, mindenki felfedezte, hogy csakugyan későre jár, majdnem éjfél van már, jó lesz mielőbb nyugovóra térni, kinek-kinek megvan a maga másnapi, fontos tennivalója.

Éjfél után egy óra elmúlt, mire visszazötykölődtek a pártszállóba, és ágyba kerültek. Mérnököcskénk megviselt tudatán azonnal felül is kerekedett az öntudatlanság. Fogalma sem volt, mennyi idő telhetett el, amikor arra ébredt, hogy valami meleg akármilyen nyomakodik a testéhez, és forró szellőcske párologtatja melle szőrzetéről az alvás közben kigyöngyözött izzadságot. A hirtelen ébredés kábulatában nem tudta, hol van, mi történik, mi gerjeszti ezt az orrába tolakodó, egyszerre kellemes és kellemetlen bodzaillatot, csak akkor döbönt rá, hogy nincs egyedül, amikor meghallotta a Selma suttogásnak szánt, de kissé hangosra és rekedtesre sikerült hangját: „Csak éppen megfogom, mérnök elvtárs, csak éppen megfogom kicsit, istenem, nem véték, ugye, nem véték.” És ezzel egy időben érezte, hogy egy kemény, határozott kéz marokra kapja a védtelenségében kiszolgáltatott ösztönénjét, amely nem is hazudtolta meg önmagát, szolgálatkészségét bizonyítandó, azonnal válaszolt az erőteljes megragadására. Ettől annyira ledöbönt, hogy hirtelenjében nem tudta, mit tegyen, hogyan viszonyuljon a helyzethez, ugyanis abba a marokra-fogásba, de már az azt bevezető mondatocskát elrebegő hangba is annyi szenvedély szorult, amennyivel addig még soha nem találkozott, így aztán az elvárható ellenkezés helyett hagyta, hogy egész testén eluralkodjon a tette kész jószágából kiinduló kéjvágy. Nem segített be, nem is lovalta belé magát, inkább csak rácsodálkozott, ezért is nem használta azonnal eszközként a gyöngédségét, nem ölelte át, nem kezdte el simogatni a begerjedt partnert, ahogyan különben szokta, az ösztönök beindulásán

túl a maradék józansága arra még elegendő volt, hogy kíváncsivá tegye, mit tud, mire képes egy ilyen istenes párttitkárnő. „Csak éppen egy kicsit hozzádörgölöm, az nem vétek”, suttogta Selma ugyanolyan rekedtesen, és mérnököcskénk meglepetten tapasztalta, milyen kejes érzés, amikor örömszerző eszköznek használják a műszerét, miközben folytonosan a mellébe lihegik, hogy „nem vétek, nem vétek”, és ezen fellelkedve már-már azon volt, hogy átveszi a kezdeményezést, és dülőre viszi a dolgot, amikor érezte, hogy hirtelen belecsusszan a nedvesen lüktető forróságba, ami a természetességet jelentette volna, de amire Selma, miután kettőt-hármat lökött ösztönből az altestével, hörögni kezdte, hogy „jaj, ez vétek, jaj, ez vétek”, kikapta a melegből a markában tartott foglyot, s újra dörzsmunkára fogta, hogy aztán alig egy perc múltán „vétek, vétek, vétek” elhaló sóhajok közepette néhány pillanatra egy szebb, jobb világba távozzon, aléltságában is fogva tartva örömének forrását, majd felocsúdván és ráébredvén, hogy min van túl, szó nélkül kicsusszanjon a takaró alól, faképnél, kielégületlenül meredt taggal hagyva az értetlenül és kissé csalódottan utána bámuló mérnököcskénket.

Elszomorítóan kínzó félóra telt el az előző felajzottságból a teljes lehiggadásig, majd újabb félóra gondolatdömping, mire a lelki csalódottságot is legyőzve, sikerült ismét elaludnia. Fél kilenc is elmúlt már, amikor az álomból kipattanó szeme az óra számlapjára tévedt, noha úgy beszéltek, hogy hétkor ébresztő, fél nyolckor reggeli, nyolckor már a mentőakció helyszínén lesznek, felmérni a teendőket.

Selma pirulása egyértelmű volt, de bárki által az a késés miatti izgalomra fogható, mérnököcskénknek egy megértő szempillantásra sem maradt ideje, annyira kapkodtak, hogy még Somosdinak is elment a kedve a máskor kihagyhatatlan, ígéretes sonkás omlettől, a sok mutató, friss paradicsomtól meg paprikától, éppen csak egy-egy meleg tea gyors elkortyolására futotta, így is majdnem tíz lett, mire behajtottak a gyárkapun.

Ezúttal már Caramihai igazgató elvtárs várta, s vezette hátra őket a gyártócsarnokba. Elszörnyülködtek azon, amit láttak. Törött tengely, az adagoló száj felől alig maradt ép peremű csigaszárnny, a kasztni négy helyen kitorve. Somosdi szerint legalább huszonnégyes átmérőjű és három-négy méter hosszú volt a betonvas, amit beléengedtek. Művészettel felér, hogy sikerült utána visszafelé kihajtani a présből. A szakik

meg is állapították egymás között, hogy a károsodás helyrehozhatatlan. A lemondó fejevakarásukból Caramihai igazgató arra következtetett, hogy ideje beindulnia. De rossz irányt választott, nem számolt burkolt fenyegetése következményeivel, nem tudván, hogy Vásárhelyen más a módi, nem is értette, miért tolt egyet Somosdi a micisapkáján, s mondta Selmának a számára teljesen idegen nyelven úgy, hogy a hangsúlyból is kivehető legyen a mondanivalója: „Na, ha így, akkor itt bassza meg a prését!”

Selma azonnal felfogta, hogy itt gondok lesznek az érdekegyeztetéssel, s neki a vezetői minőségében nem Somosdit kell győzködnie ahhoz, hogy az előző esti buli elérje a tervezett hatást. Ultimátumhoz ugyan nem mert folyamodni, mert a fiúk még nem nyilatkoztak, hogy egyáltalán a puszta próbálkozáshoz mire lenne szükségük, ezért mérnököcskénkhez fordult segítségért, remélve, hogy az általa használt szaknyelv a kellő hatással lesz. Végül is jól számolt, mert az igazgató felfogta, hogy ha hoppon marad, az egy hét leállásból három-négy is lehet, ami túllépné a felső szervek tűréshatárát, és rövid tétovázás után gyökeresen hangnemet váltva kérte, írják össze, mire van szükségük ahhoz, hogy legalább hétfőn beindulhasson a gyártás.

Egy jó órán belül minden kérésük teljesült, maga Stelian ellenőrizte, hogy a lajstrom szerinti tételek mind megvannak-e, belevághattak hát, hogy megpróbálják a lehetetlent. Somosdi elmormogta a sorrendet, újabb egy órán belül szétkapták elemeire a gépet, aztán mindenki nekifogott, hogy végezze, ami a tudása szerint rászabatott, Bejan egyelőre hol az egyiknek, hol a másiknak segített.

Selma és Stelian egy ideig ott tébláboltak körülöttük, de Selma hamar beleunt, mondta, hogy amíg a fiúk ügyeskednek, ő megnézné a várost. Stelian rácsodálkozott, hogy itt meri hagyni őket, hogy ezeknek nem kell felügyelet, még akkor sem titkolta a kételyeit, amikor már útban voltak a borkombinát felé, hogy az estéről megmaradt sültet elhozzák a melósoknak ebéd gyanánt. Akkor kezdett alábbhagyni a kétkedése, amikor látta, hogy éppen csak bekapták a húst egy kis kenyérrel, s visszaálltak a munka mellé. Akkor már ő mondta Selmának, hogy mehetnek.

Mérnököcskénk végig ott maradt a gyógyítókkal, be is gyulladt kissé a szeme estére, mert fel-felváltotta Bejant, hogy segítsen Tőkés Ferinek a hegesztésben. Észre sem vette, amikor Selma és Stelian alkonyattájt

megtért a városnézésből, csak akkor kapta fel a tekintetét, amikor a titkár harsányan elbúcsúzott tőlük, a reggeli vizontlátásig. Selma egész este úgy jött-ment közöttük, egyikről a másikra járattva a szemét, hogy ne kelljen mérnököcskénkre néznie.

Majdnem kilenc volt, mire abbahagyták a munkát, el is múlt, mire összekapták, glédába rakták a felszerelést, s elindultak a hotelbe vacsorázni. Az asztalnál már elkerülhetetlen volt a szembesülésük, és mérnököcskénk döbbenet tapasztalta, hogy Selma szinte kihívóan állja az ő vizslató tekintetét.

Somosdiban volt annyi jóérzés, hogy megkérdezze a főnökasszonytól, milyen a város. Aztán közönyösen vette tudomásul, hogy majdnem semmilyen, az új városháza még néz ki valahogy, a többi olyan, mint bárhol, ahol tömbházak vannak hegyén-hátán. Bán Sanyi jegyezte meg, hogy ehhez képest ráment a délutánja, amire Selma csak annyit mondott, hogy templom is van errefelé. „Talán csak nincsenek itt is evangélikusok?“, csodálkozott rá Somosdi, amire Selma megnyugtatta, hogy az ortodoxokéban is ugyanahhoz az istenhez lehet szólni. Ez a kinyilatkoztatás az este további részére némává tette őket, mérnököcskénknek pedig elhozta a megvilágosodást.

Attól kezdve egyetlen pillantásnyira sem kereste a Selma tekintetét.

A péntek is lényegében eseménytelenül telt el, éjfél utánra valamivel, önmagukat is csodálatba ejtve, befejezték a javítást. Miután rákötötték az áramot, s benyomták az indítógombot, a villanymotor jótékonyan felmordult, az áttételek megcsikordultak, az óriáscsiga méltósággal forogni kezdett a tengelye körül. Előtte, a kora este szemnek-fülnek odasunnyogó Steliánnak megmondták, hogy reggel nyolcra legyen elég ember a vonal bejáratásához.

Természetesen nem volt. Stelian úgy gondolta, talán tizenkettőre lesz. Akkorra sem lett. Dönteni kellett, hogy maradnak-e hétfőig. Somosdi, miután kihőbörögte magát, azt mondta, nincs miért, elég, ha ők ketten Bejannal maradnak, majd hétfőn váltott lovakkal hazamennek.

Így is majdnem éjfél lett, mire a megfogyatkozott csapat Vásárhelyre ért. Puni ugyanúgy egyenként, csak fordított sorrendben szotyogtatta le őket. Selmát elsőnek. Mielőtt kiszállt volna, mindenkivel kezet fogott. Mérnököcskénk érezte a kemény szorítást. Búcsúzásként ajkához húzta a forró kezet.

Ferdinandy György

A PÁRIZSI PAPA

A francia lány, akit kinéztem magamnak, jó családból származott. Jövendőbeli anyósom a város leánygimnáziumát vezette, ami – mondanom sem kell – jelentős társadalmi státusz volt. Ő intézte közös dolgainkat, a házasságunkkal kapcsolatos részleteket. Olyannyira, hogy valami sokáig elkerülte a figyelmemet. Szóba se került ugyanis, hogy ki volt Clo édesapja. Amíg csak rá nem kérdeztem. Clo még nem töltötte be a tizennyolcadik évét, és ebben a korban a menyasszonynak apai engedélyre is szüksége lehet.

Kiderült, hogy anyósom nem özvegy. És hogy a jövendőbelimnek Párizsban édesapja él. Aki ráadásul tanár a Sorbonne-on.

Hát erről eddig senki sem beszélt nekem.

– Írjál neki! – kértem a lányt, és ő vállvonogatva felelt:

– Alig ismerem!

Postafordultával megérkezett a válasz. Párizs ötszáz kilométer Strasbourgától, a borítékban a feladó mellékelte két vonatjegyet.

Útközben Clo elmesélt néhány gyerekkori emléket. Mire befutott a Gare de l'Estre a vonat, az, aki várt ránk, számomra sem volt már teljesen idegen.

*

Furcsa fiatalember lehettem. Most utólag így képzelem. Franciának és írónak képzeltem magam. Akinek járt minden elismerés. Körülöttem akkor még ünnepelték az ötvenhatos fiatalokat. Most, a Gare de l'Esten ért az első meglepetés.

– Rám ismertél? – kérdezte Clo a ránk várakozó szemüveges, hatvan év körüli urat.

– Rád! – felelték neki. – De ezt itt melletted nem ismerem.

A francia baloldal nem ünnepelte a budapesti forradalmárokat. A szocializmus sírásóit! Tudtam, de most találkoztam először vele. Beültünk a parkolóban várakozó Panhardba.

– Ne törődj vele! – súgta a fülembe Clo. – Apám kommunista. Nem szereti a magyarokat.

Keresztülhajtottunk a városon.

- Az én apám is az! - válaszoltam. - A tagsági könyvét még Bécsben égettem el.

- Miért? - kérdezte apósom. - És hogy került magához?

- Nekem adta - feleltem. - Nem volt más útlevelem. Bedobtam a kályhába, amikor a fasiszták átkutatták a menekülteket.

Versailles még fél óra autót Párizs után.

- Apád mivel foglalkozik? - folytatódott a vallatás.

- Orvos volt - feleltem.

- Volt? Negyvenötig?

- Amíg csak agyon nem verték a nyilasok.

- Ellenálló volt?

- Zsidókat mentett - feleltem.

Mindeddig még a jövőbelim sem ismerte ezeket a részleteket.

*

Csinos villa előtt állt meg a kocsis. Korán lefeküdtünk, kimerített a tízórás vonat.

- Apád ellenálló volt? - kérdeztem. *Résistant?*

És menyasszonyom megint csak azt felelte:

- Nem tudom.

A múltból apósom keveset beszélt. Egy este váratlanul egy hegedűt emelt le a könyvespolcok tetejéről. Némán hallgattuk. Ez is a magányos párizsi édesapához tartozott.

Nem sokat értettem az egészségből. Odahaza, nálunk, összetartottak a családtagok. De hát azóta elolvastam a huszadik század francia történezeit. A világháborút. A franciákat és a németeket. Mindez csak így utólag jut eszembe.

Párizsban gyorsan teltek a napok. Apósom még a polgármesteri hivatalba is elkísért. Az egyik este én is elmondtam, hogy miért tört ki a felkelés Budapesten. Emlékszem, az emberarcú szocializmusról beszéltem. Nem volt könnyű dolgom. Keresnem kellett a szavakat. Úgy éreztem, sikerült megvédenem 56-ot.

Kint, a Gare de l'Esten Clo édesapja a búcsúzkodáskor már úgy ölelt magához, mint családtagot.

- Mit gondolsz róla? - kérdezte Clo a vonaton.

Megmutatott egy borítékot. Én havi negyven frank ösztöndíjból éltem, apósom pedig közös költségeinkre egy kisebb vagyont, ötszáz francia frankot adott.

Strasbourgban aztán ismét az igazgatónő vette át a hatalmat. Eldöntötte, hogy hol és mikor lesz az esküvőnk. A tanév végén, természetesen. Arról, hogy értesítsük vagy meg is hívjuk a párizsi apát, szó sem lehetett.

Ölélés, 1999
(17 x 15 x 6 cm, bronz)

Borsodi L. László

SZIVÁROG, SZÉTFOLYIK

*„reggel eléd tárom kérésemet,
és várok”*

(Zsolt 5,2)

Szivárog, megalvad, szétfolyik bennem az éjszaka, nem tudok nem gondolni rájuk. Nincsenek sehol, s mire elhinném, ők jönnek szembe minden utcából. Úgy teszek, mint ki nem ismerem őket, nem nézek, nem szólok oda, mikor röhögve köpnek, kiabálnak, hajamat tépnék, de végül nem szaladnak utánam. Szivárog, megalvad, szétfolyik, és nem jön a reggel, megfordulnék, mindegy, előttem, mögöttem vannak, úgysem fogja őket ima, átok. Még mindig hallom, még mindig hallgatom, most csak léptük surrog, most valamiről sutyurálnak, szavaik fennakadnak a csend ág-bogán, majd tovább gravitálnak. Milyen mélyre jutnak, meddig sebez a zuhanásuk, nem tudom. Te is csak hallgatsz, Istenem, nem lesz így reggel, nem, soha. S az éjszaka tovább szivárog.

AMENNYI LÁTSZIK

Hódolat Babits Mihálynak

*Mindennek én vagyok az oka, mindennek én:
miattam csikordul a kulcs a zárban,
miattam nyikorog a bejárati ajtó sarka,
miattam nem ég a kamrában a villany,
miattam folyik hideg víz a csapból.
Mindennek én vagyok az oka, mindennek én:
miattam puhul meg a paradicsom a hűtőben,*

miattam sül oda a krumpli, fut ki a tej,
miattam poros az asztal, a szekrény, a polc,
miattam haldoklik a pók a sarokban.

Mindennek én vagyok az oka, mindennek én:

miattam nem lehet időben indulni reggel,
miattam akad el a lift, akár fel, akár le,
miattam érünk haza este későn,
miattam veri a csövet éjjel a szomszéd.

Mindennek én vagyok az oka, mindennek én:

miattam nem tudunk nyugodtan sétálni,
miattam nem nézzük hosszasan a tengert,
miattam nincs miért nagy hegyeket mászni,
miattam nem játszunk csapatban, sem párban.

Mindennek én vagyok az oka, mindennek én:

miattam bujdosik, ki örökre itt hagyott,
miattam marad, aki nem mond nemet,
miattam nem ért meg, aki meg nem ért,
miattam történnek mindenek, nem értem.

Mindennek én vagyok az oka, mindennek én.

SZÍVRITMUS

(átvilágítás)

Gépek tapadnak testemhez, kábelek piócacsápjai
figyelik szívem lüktetését, vérem iramát, áramát,
mit érzek, amikor jön szembe velem egy csinos nő,
mit gondolok a lányokról, kik elbicikliznek mellettem,
miért nézek félre, ha szenvedő ember arcára pillantok.

Lemérik, mit álmodtam tegnap éjjel, s miért voltam
egész nap szelíd, rosszkedvű és kiszámíthatatlan,
megméri, kibent bíztam eleitől, és miért nem,
hányszor voltam türelmetlen, haszonleső, farizeus,
kikhez kegyes, cinikus és zsarnok.

Számot adnak vágyaimról, terveimről, arról,
hogymeddig jutottam, félúton mért fordultam vissza,

vagy mért gondoltam: megérkeztem és nyertem.
Mérlegelik emlékeimet, titkaimat, elszólásaimat,
okát keresik, barátaimat mért rágalmaztam,
szeretőimet mások előtt mért szégyenítettem meg.
Gépek átlagolják testem, lelkem hiányait, fölöslegét,
kiderül, mi marad, mi hull ki, hová hull, hol rothad,
leolvassák, meddig tartok én, honnan kezdődik valaki más.
Végül Nagydoktor összegez rólam, hogy' éltem, és ítéletet mond
ő, ki élni fog helyettem, uralkodni fölöttem örökkön-örökké.

NYÁRI LEJTÁR

Számba vettük a virágokat, a bokrokat, a fákat,
madarak röptét figyeltük, a fűben vadállatok nyomait,
miközben emelkedőket másztunk, meredek hegyoldalon
ereszkedtünk, hogy újabb kapaszkodó tegyen próbára,
így jártuk be a nyarat, így jutottunk el a vízesésig.
A vizet bámultad, ahogy leszalad a szürkésfehér sziklákon,
folyik, csobog, zúdul lefelé a hegyről, az örök zubogást
hallgattad, a szűnni nem akaró, időtlen csodát nézted,
a mélység fölé emelkedő hegyet, a szelíden tátongó szakadékot.
S ebben a végtelen pillanatban egyszer csak a tóról kezdél beszélni,
amely valahol a vízesés fölött van, több kilométerre innen,
fenn a havasok csúcsa közelében, ott, ahol percről percre
változik az időjárás: esik, kisüt a nap, köd borít mindent.
Én hirtelen megrémültem, engem inkább a völgy moraja hívott,
de te kitartottál amellest, hogy látni szeretnéd a tavat, amelyből
őzek, szarvasok, felhők isznak, amelynek tükre kék és sima,
amelyben meztelenül megmártózhatnál, megnézhetnéd magad.
Elengedtél engem, és én engedtem neked: hagytam, hogy elindulj,
megkeresd a magashegyi tavat, ahova vágytál, neki is iramodtál
a hegynék, én pedig a völgy felé fordultam, de még egyszer
visszanéztem, hogy megnézzem lábad ritmusát, csípőd mozgását,
melled rengését, fejed tartását, ahogy hirtelen te is visszanézel,
és elképzelted, milyennek fog látni téged a tó, a hegycsúcs,

ha majd megmutatod magad úgy, ahogy én sose láthattalak még,
és ahogy a völgy katlanának foglyaként nem láthatlak meg soha már.

Radnai-havasok, 2020. augusztus 20.

NÉLKÜLED

Amikor három napra elutazol, a lakás süketnéma nélküled,
a gyerekek kacagása tompább, kínos a rend a konyhában,
s hiába hagyta a hűtőben ételt, hogy megmelegítsük,
valahogy nem olyan az íze, és gyorsabban meg is esszük.
A szobák tisztaságára nagyon vigyázunk, hogy örülj majd,
amikor hazatérsz, és lásd, milyen gondosak vagyunk,
már ahogy meg tudunk lenni nélküled, várva, mikor
hívsz fel telefonon, hogy sorban beszélhessünk veled.
A nappal még eltelik valahogy, de aztán ahogy ránk
hajlik a délután, és egyre hosszabbak az árnyékok,
nem állítjuk azt, hogy félünk, de egyre idegesítőbb
egy távoli kutya vonítása a mentő szirénahangjára,
fel-felkapjuk a fejünket, hogy megint ki csattogtatja
a liftajtót, ki vitatkozik a szomszédoddal az ajtónk előtt.
S ha már végképp itt az este, kevés sajt, paradicsom,
sonka, pohár tea, és a televízió üres adásaival
próbáljuk feledni, hogy még hányat kell aludnunk,
amíg hazajössz, amíg fordul a kulcs a zárban, belépsz,
és azt mondd, hahó, már itt is vagyok, mi meg örülünk,
a nyakadba ugrunk, és próbálunk úgy tenni, mint akiknek
nem tűnt pokoli örökkévalóságnak a három nap,
ami neked is jár nélkűlünk, nekünk is járna nélküled,
csak éppen nem tudunk kezdeni semmit ezzel a nagy
szabadsággal, mert olyanok vagyunk, mert milyenek is
lehetnénk nélküled, csak mi tudjuk, egyedül te tudod.

Dimény H. Árpád
A NYOLCADIK NAPON

Ter 1.1

Kezdetkor volt a szelíd homlokod és a mezítelen bokád.

Ter 1.2

A bokád karcsú volt és izmos, de földhöz ragasztott, nem táncolt, nem lépett veled, és főleg nem engedett lebegni.

Ter 1.3

A költő azt írta: „Lépj felém, táncolj”, feléje léptél és táncoltatok.

Ter 1.4

Mindketten láttátok, hogy a tánc jó. Ezért a tánc kivált a lépések sorából, érzésekkel telítődött, érzékibb lett.

Ter 1.5

A közös lépés mozdulatsorát sétálásnak, a táncot szeretkezésnek nevezte el a szavak ura. Azután nappal sétáltatok, este szeretkeztetek, ezzel telt az első nap.

Ter 1.6

A költő újra írt: „A testedet behálózó erek sűrűsödjenek be, és alkossanak védfalat a szíved körül.”

Ter 1.7

Megírta a hajad összes árnyalatát, megfésülte, elválasztotta, befonta, majd jelzőkkel színezte ki szembogaraid.

Ter 1.8

Az egyik szemed égboltnak, a másikat mélységnek nevezte el. És ahogy nézett egyikből a másikba, eltelt a második nap.

Ter 1.9

A költő nem tudott betelni e csodával, és alkotott: „Kebleid halmához muzsika illik, és e zenét csak tíz ujjam játszhatja el e két csodás hangszeren.”

Ter 1.10

A melleid kiemelkedő dombját világítótoronynak nevezte, a körülötte fehérlő bőrödöt tengernek, melyet ajkának szelíd hullámaival és dagályával ostromolhatott.

Ter 1.11

Akkor megint írt: „Táplálék fakadjon nyelvemtől felszántott testedből, reszkessen epedő édes öled, mely életet rejtő gyümölcsöt terem”

Ter 1.12

Harmadik nap kinyílt öled boldogan semmisített meg minden szenvedést, majd miután a test és test lüktetése elcsitult, tej csurrant combjaid verítékébe, és mindenhol zöldellő növények teremtek, virágoztak.

Ter 1.13

Megint szólt a költő: „Nyisd ki puha ökleid, és engedd vissza az égboltra a világító testeket.”

Ter 1.14

„A sötétben örök-hold, fényben örök-nap, és örök-csillagok írják fel az égre, hogy csak az enyém vagy.” Úgy is lett.

Ter 1.15

Este az örök-hold nagy kereke forgott, altatta a vágyat és a szerelmet, és reggel minden tisztán ébredt, akár a negyedik nap.

Ter 1.16

A költő írt tovább: „Tavaszkok várnak ránk. A poharak megtelnek borral, mi kiürítjük, a meztelen ragyogás ideje jön el, és együtt úszunk delfinekkal, elefántokat rajzolunk, marcipáncsokival etetünk más élőlényeket, majd háton fekvé megszámoljuk a röpködő madarakat, fajtájuk szerint.” És ismét este lett, az ötödik napé.

Ter 1.17

A költő bár hallgatott, írt és minden formát, színt, láthatatlan képzetet, minden zajt, éneket, halhatatlan hangzatot egybegyűrt, míg nem maradt más, mint két szívdobbanás, amely egymásnak válaszol. A testek csendben pihentek, és este lett és reggel: a hatodik nap.

Ter 1.18

A költő a hetedik napon nem írt, pedig megvolt hozzá magánya. Újraolvasta, amiket korábban lejegyzett, és betakarózott, hogy a csekély fény se bántsa. Nem tudott pihenni, fojtogatta a levegő új ragyogása.

Ter 1.19

Pedig akkor még nem nőtt a földön vad bozót, és semmiféle mezei növény, és nem írt esőkről, hogy az sarjasszon. Nem találta a karcsú kart, melyet ő teremtett, s mely megkötötte öleléssel. Csak valami

hasonlított illatára. Már ott volt a tavasz az ágban, nézte a kert közepén a jó és a rossz tudás fáját, a bőrére emlékeztette a kérge fehére.

TOVÁBB FUT

csikorog a kavics a habszivacstalp alatt
hangja a drótok fölé száll várja az ég kékje
még ő aztán egyes szám harmadik személy
aztán igazából neve sincs mint a hosszú utca
mely a falu azon vidékére visz ahol az úttestet
húszméterenként szennylé-erek osztják területekre
tyúkrok röppennek riadtan ha autó robog végig
tikkasztó porfelhőt idézve az egész Fellegváron
egyszerűen csak fut jobb oldalt csipkésdrótkerítések
halott virágok indái kapaszkodnak rajta nemcsak
a bokrok tövében bújik meg a szemét kisebb
halmokban növekszik a szemközti oldal házai
építik pityókahéjból kidobott kacatokból a természet
pedig harcba száll a fű visszafoglalja helyét
április van és nem a szerelem teszi nehézzé a levegőt
az utca emelkedik aztán lejt fent-lent hullámverése
tovább fut kisebb és kirívóan nagy meg színes házak
tömbje mellett vakítóan fényes kapuk foghíjas kerítéssel
vakolatlan téglá- és cementerődök oroszlános kapulábai
alatt míg szeme fönt a színes kátránypapírral
borított tetőkön itt is követik a divatot sárga-fekete
mustár- és hánnyászínű hullámpala szurkos kürtöcsövek
mint valami indiántábor füstszag és lovak szabadon
a házak lépcsőzetesen kaptatnak fel a dombra a függöny
nélküli ablakok szomorú állatszemek visszapislognak
ürességben lélegzi a csend de megtöri egy köszönés
a sövényen túlról fut hogy árnyékként válhasson le a testről
szemének méregzöld határt húz az erdőalja
mintha kilométerenként változna a színe
végre virágzó fák a patak várárokként szaladja

körbe magas tornyát fut patakra gondolva
felhőkre gondolva semmit gondolva
míg az izmok szófogadó jószágként viszik előre
a testet az ismerős csendbe melyet távoli traktorok
zaja riaszt a szél frissít fák friss hajtásait szelídíti
és ez bizony csodálatos még egyszer csak egyszer
ütőér lüktet a mellkasban verik a dobot
va-gyok va-gyok va-gyok va-gyok

NEM HAGYLAK EL

már távolról hallják
a lépteim a szobájuk
irányába tart félnek
de röhögnek valami
viccen idéetlen kamasz-
hangjuktól hullámokat
vet bennem a düh be-
robbanok a szobába nekik
csapódik a dühöm vigyorral
elfojtott röhögést félelmet
lepleznek reménykednek
most mégsem olyan nagy
a baj nem tudják hogy olyan
nagy hogy mindegy mert
ők csak még azt sem látják
ahogyan az egyenes és ferde
izmok feszítik a szemem
csak én tudom hogy ez
a végső jel még mielőtt
elválnak az ajkak
a fogak torlasza mögüli
visszafogott hang már nem
sajátom az üvöltés még
igen azt még ismerem

amelyik átcsap a szobákon
azt még ismerik ahogy
egyenesen az arcukba újra
és újra de a megőrölt szavak
a düh kapuján túlról érkeznek
megszorítják a vékony kart
tépik a fület csattannak tarkón
kivonszolják őket a szobából
vagy csak egyiküket aki
éppen bátrabb vagy csak
jobban bízik bennem és
rángatják magamba be
hogymegmutassa nézd
mit tettem most éppen mit
barmoltam szét törtem el
bennetek bennünk az apátok
aki nem hagy el soha
vagyis az az ismerős
hang az arc a test a düh
az ismerős rettegés na az
veletek marad felnőttként is

A TELEK

a telken amelyen otthonunk
épült régen egy kis ház állt sokáig
kocsmaként működött korábban
csak egy cövekekkel kijelölt
begyepesedett terület volt csupán se
ház se kocsmá se otthon egy beltelek
az erdő alatt vad fákkal határos
aztán kettéosztották ikertelek
lett közös csúrral amikor elkezdtük
bontani még nem láttam magam a házban
valónak a pultra viszont pontosan

emlékszem kék-piros mozaikkerámiával
volt kirakva s a linóleum ragadt
az italtól mint amikor feltépünk
egy ragtapaszt

magasabbról mondjuk egy
dombról vagy egy kert tetejéről
nézve az egész telek megváltozik
a ház is mely kocsmá volt
ahová egyetemista korodban
utánad mentek a szüleid
s te megszegeyenülten vonultál
anyád és apád után ki a fertőből
majd hazáig bizonygattad
nem vagy részeg s az árnyékok
fenyők védték az utcalámpák
becsmérlő fényétől bár ugyanaz
a telek és alig vagy semmit sem
változtak a körülmények megfigyelhető
amint elmosódik a ház a kocsmá
a részeg tinédzserlány fakuló
körvonala az évek tömény oldatában

a telek mégis ugyanaz akárhogy
akárhonnan nézve de te már nem
vagy a régi a közös házban lakó
testedben épültél újjá az ott kitöltött
tér miatt az eddig még nemből
többé már sohává és ez mindent
átalakított azontúl hogy a mélygarázs
konyha lett vagy kazánház a szobák
már nem egyszerű szobák noha
azokat mi rendeztük be és a
könyvek a te és az én könyveim
a polcok a szekrény az ágy közös
azzá vált és mi is közössé bár

egyikünk sem a régi nincs többé már
nem és nincs többé soha sem

de van a telek ház lakhely szebb
szóval otthon más házakkal egy
sorban magányosan mintha
az erdőbe vágyakozna sápadt
fehérre festve barna ablakkeretei
nyugatra néző karikás szemek
a fenyves-tölgyes csak száz
méterre hallani egyenletes zúgását
hív madarakat amik nem látszanak
és sokáig nézed a kert végéből
láthatod régi magad amint arccal
a ház felé lassan visszavonulsz
belépsz a fák közé és lennél
akkor ott majd maradnál telken
belül

*Madár, 2014
(13 x 13 x 27 cm, bronz)*

Makáry Sebestyén
NASZÁLY, KÖSZÖNÖM NEKED

Borinak

Naszály, köszönöm neked,
hogy mikor szóltam, nézz le ránk,
lenéztél, mikor közeledtünk hozzád,
közeledtél, mikor tisztásodra értünk,
tisztást adtál, mikor lábunk elé
vitéz- és bíborkosbor,
madársisakorchidea, gyöngyvirág, olocsán csillaghúr,
zsálya, pacsirtafű, ezerjófű, csabaíre vérfű,
kapotnyak, árvalányhaj, farkas kutyatej, pimpó,
gémorr, gólyaorr, kakukkfű, szamóca, kontyvirág,
szegfű és erdei gyöngyköles terület,
lábunk elé
vitéz- és bíborkosbort,
madársisakorchideát, gyöngyvirágot, olocsán csillaghúrt,
zsályát, pacsirtafüvet, ezerjófüvet, csabaíre vérfüvet,
kapotnyakot, árvalányhaját, farkas kutyatejet, pimpót,
gémorrt, gólyaorrt, kakukkfüvet, szamócat, kontyvirágot,
szegfűt és erdei gyöngykölest terítettél,
és termésbe fordítottad a leánykőkörcsint, a hóvirágot,
a héricsét, a hunyort, az ostorménfát,
és a keltikéket,
majd fuvart is adtál
talpunk alá, a dülőutat,
és amikor egy tranzittal
kertépítők jöttek a hegyről
- már sietnünk kellett -,
a tranzitot adtad fuvarnak Vácra,
ahol átvágva a majálison a komphoz siettünk,
íves homlokodat ott is
fölénk vontad,

az utolsó komponál megnézted,
hogyan csókolózik először
a két szerelmes,
lefotóztam a kompot,
a Duna partján ültem még sokáig,
néztem át a túloldalra,
csak mikor megfordultam,
hogy felszabadult sétára induljak az ártéri erdőbe,
vettem észre nyugodt tömeged,
felszabadultságomban
sem tudtam kutya szemeim levenni rólad,
és csak otthon vettem észre
a kis kalcitkristályt a zsebemben
– az oldaladba vájt mészkőbánya
meddőhányóján átvágva találtuk –,
addig dörzsöltem,
mígnem kifényesedett,
és csak ezután feküdtem le,
és most még elalvás előtt sorra felidézem vitéz- és bíborkosboraidat,
madársisakorchideáidat, gyöngyvirágaidat, olocsán csillaghúrjaidat,
zsályaidat, pacsirtafüveidet, ezerjófüveidet, csabaire vérfüveidet,
kapotnyakaidat, árvalányhajaidat, farkas kutyatejeidet, pimpóidat,
gémorraidat, golyaorraidat, kakukkfüveidet, szamócaidat, kontyvirágaidat,
szegfűidet és erdei gyöngyköleseiteket,
és a termésbe fordult leánykőöröcsineidet, hóvirágaidat,
héricsideket, hunyoraidat, ostorménfáidat
és keltikéidet,
majd tisztasodat, közeledésedet,
nyugodt tekintetedet rajtunk.

Czegő Zoltán
JANUÁRI JÁROM

A takaró susog rajtam az ágyon.
- Vasárnap van. Január 3.
- Vasárnap is. Hogy fut az idő!
A csillag vagy a sorsod felmenő?
Még siettem is. Tagonként aludtam.
Egyedül mindent. Iszonyún eluntam.

Ráznám az eget, de alig van cserép a házon.
Ígéretidő. Vasárnap és január 3.
Beosztom minden percem,
hisz' vár Budapesten
két unokám, Márton meg Áron.

Mit is, Istenem, mit gyűjtöttem össze az éjjel?
Percem se porladjon el januáron.
Ujjbegyein csendben az ígéretes idő.
Hitben fogant hónap. Nyomán a remény is kinő.
Nem indulhat semmi átabotába.
Január az esztendő remek iskolája.

Nem húzom az időm... Hamar elpattan.
Ember, ne áss suttymban gödröt alattam.
- Eljön, hogyne, el az idő rögvest.
Fut el a reggel, a dél már üvölt, roskatag az est.

Egy más város, egy más világ jöhet. És Áron.
Érette még rügyet is vethet az én januárom.

Kapkodom csókkal az időm hulladékát.
Semmi se menjen kárba.
Hozzám készülnek a békák,
minden a helyén,
kézügyben, s elérem, el én.

Szelíd vasárnap, áldott január 3.
Visszasimulok az ágyba: hátha
építkezik még velem az álom
és unokám, Áron!

Sepsiszentgyörgy, 2021. január 3.

HÍDLAKÓ

Máglyát rakunk gond hasából.
Jégvonatunk csak kilábol!
Nem hagyhat el így magunkra!
Már a hegy, völgy is megunta.

Magam vallom: azért járok,
bár fagyos a malomárok,
hadd látnám a cinegéket!
Tudom, te is majd megérted.

Pompás híd alatt
megbújva lakom.
Világra kilátó
ajtó, ablakom.
Tér-, vízdimenziókat
kapom és szerte adom.

Megteszek szinte mindent a
madarak s emberek fájdalma ellen.
Hidat rakok meg csatornát, és védem,
csak ne kellene sosem
parancsszóra más kéz alá mennem.

Sikerült végre rengő sok év után
védelem alá vennem egy katonabogarat.
(Mindenét adta egy lány ide akkor.

Fáj tudnom, hogy immár
többé soha nem arat.)

Óriás nagy ez a híd.
Simogatni lehet.
Olyankor gondolom: talán maga alá is temet.
Annyi mindent lehet tudni, vallani.
Van úgy, hogy elosztva: mindenkinek jut valami.
Csak azt ne érezném egyszer s tova,
hogy tud fájni belülről, kinek
nincs tenyéryei földje bár,
és édes otthona.
Ilyenkor mintha mind idegenek
koslatnának bennem.
A túlsó partra, a legfőbb hajóshoz
kell ilyenkor mennem.

Író tollam kék, papírom hófehér.
Magamban járok. Vágyam s igazam
két hídfő közt tengeryei lélekhez elér.

2021. január 2.

Hinta, 1999
(15 x 14 x 11 cm, bronz)

Patak Márta

SVÁJCISAPKA, REVERENDA

Egy család számára túl nagynak vélte a házat az igazságosztó rendszer, így kerülhetett apám egész fiatalon családostul abba a kertvárosi polgári házba, amelybe a nővérem és a bátyám mellé én már beleszülettem. Máig azt a háromablakos magas, kovácsoltvas kerítéssel körbevett sarki házat érzem valódi otthonomnak, jöllehet apám halála után eladtuk, és azóta már számtalanszor gazdát cserélt, új tulajdonosai pedig szinte a felismerhetetlenségig átalakították. De a ház még áll, a két utcára néző, terméskő lábazatos, kovácsoltvas kerítés pedig megadón követi az idővel egyre jobban rövidülő, egyre meredekebb mellékutcát, ahol gyerekkoromban annyit szánkóztam. Megvan a díszes nagykapu is, melynek kilincset alig értem föl, mindig a nővéremet vagy a bátyámat kellett megkérnem, hogy engedjen ki, ha át akartam menni a barátnőmhöz, aki a szemközti ház egyik udvari lakásában lakott, és többnyire náluk töltöttem a délutánt.

Miután kettéosztották a házat, oldalt nyitottak egy bejáratot, és kiutalták apámnak az egyik utcai nagyszobát meg a két belső kisebbet. Az eredeti tulajdonos és építtető két lánya, Böske néni meg a húga az utcafront kisebbik nagyszobáját kapta, és a hátsó udvari bejáraton közlekedhettek.

Mióta az eszemet tudom, menekültem Böske néni elől. Összerezzen-tem, ha meghallottam az udvaron játék közben, hogy odabent fordul a kulcs a zárban, megnyikordul a dupla szárnyas ajtó belső sarokpántja, és már szaladtam is haza, vagy át a szomszédba, ha éppen nyitva volt a nagykapu. Velem ellentétben a nővérem meg a bátyám szándékosan bevárta Böske nénit a ház sarkánál, és panaszosan elnyújtott, éneklő gyerekhangon ráköszöntek. Még most is visszhangzik bennem szándékosan felülinntonált, fülsértő hangjuk, Csááááááááááám, Beske nééééniiii! Nem tudom, Böske néni mormogott-e nekik valamit a foga között, vagy éppen csak megbiccentette svájcisapkás busa fejét válaszképpen, mert én azt már nem vártam meg, hanem a szemközti ház kapujából vagy a bejárati ajtónk ablakából lestem, mintha nem is a szűrős tekintetével meg a hangjával, hanem a puszta lényével is kárt tehetne bennem.

Futkosott a hideg a hátamon, mert akármilyen messze voltam is tőle, éreztem, ahogy megcsap a szele, megmozdul körülöttem a levegő, amint aktatáskáját ütemesen lóbálva elvonul előttem az ajtó vagy az út túloldalán.

Böske néni nagyon kövér volt. Így visszagondolva gyerekkoromból nem is emlékszem nála kövérebb emberre, de mégsem a kövérsége miatt lett olyan félelmetes a szememben. Nem attól, hiszen büszkén, fölszegett fejjel, katonás léptekkel járt, mint aki a világ urának képzelet magát, és közben folyton körbelengte az a fagyos idegenség, ami engem halálra rémisztett. Ha apámmal véletlenül összefutott az udvaron, megvető közönnyel kikerülte, és a kifosztott kiváltságosok sértett méltóságával úgy vonult el előtte, mintha apám lenne az oka az összes sérelemnek, ami őt valaha is érte ebben az életben. Apám pedig úton-útfélen szidta-hordta, elmondta minden vén szatyornak a háta mögött, akárha minden bajának Böske néni lenne az egyetlen forrása.

Böske néniék állandóan csukva tartották az összes ajtót, ablakot, talán nem is szellőztettek, hátul az udvaron időnként azonban mégis megcsapta orromat a nehéz brokátfüggönyökből meg a szekrényekből áradó naftalinillat, ami elvegyült azzal a különös, számomra teljesen idegen, átható szaggal, amit a mienkhez hasonló, a többenél jóval régebbi és magasabb, jellegzetes polgári épületek előtt éreztem az utcánkban.

Idegenségével együtt vonzott ez a szag, mindig megálltam egy-egy nyitott ablak alatt, jó mélyen beleszimatoltam a levegőbe, mint a kutya, amikor orrát a magasba tartva vizsgálgatja szaglójában a levegőt. Nálunk még a szagok is mások voltak, pedig mi is olyan magas házban laktunk.

Ha Böske néni nem köszön vissza, ezután ti se köszönjetelek neki, jegyezte meg egyszer apánk, kihasználva, hogy anyánk átugrott valamiért a szomszédba, ahol a barátnómék is laktak, mert mindig egymástól kértek, ha éppen hiányzott valami a főzéshez. Apánk sorba ültetett a nagyszobában a díványon, amely az ágyuktól jó messzire, közvetlenül az ajtó mellett volt, és úgy oktatott bennünket. Kitérte az ajtót, hogy meghallja a nagykapu nyikordulását, ha jön vissza anyánk. Én beharaptam a számat, meg sem mertem szólalni, némán hallgattam az intelmeit.

Böske néni gyűlölte apámat, apám is Böske nénit, nekem pedig hozzátartozott az életemhez, mint valami szükséges rossz, aki elől elbújtam ugyan, de sose menekültem, mert nemritkán még álmomban is kísértett, fölém tornyosult hatalmas alakjával, és svájcisapkáját félretolva, eltorzult arccal olvasta fejemre a bűneimet, amiket majd meg kell gyónnom pénteken a kanonok úrnak. Egyenként felsorolta, hogy mi mindenben vétkeztem, jelentőségteljesen szünetet tartva a bűneim között, mintha várná a hatást, és egyre jobban összevonta a szemöldökét, ahogy nézett rám. Arca fokozatosan eltorzult, én meg hiába igyekeztem védekezően szemem elé húzni a karomat, valami titokzatos erő nem engedte, hogy fölemeljem. Böske néni megállás nélkül sorolta, és időközben átváltozott, már nem is ő volt, hanem a kanonok úr. Fekete reverendájában, Böske néni svájcisapkájával a fején, az ő arcával, összevont szemöldökével rázta előttem fenyegetően a mutatóujját, pokolra jutsz, meglásd, ha tovább paráználsz. Csuromvizes voltam, amikor felébredtem, és az egészben az volt a legborzasztóbb, hogy olyan valóságosnak tűnt minden, hirtelenjében nem is tudtam eldönteni, Böske néni tényleg elmondhatta-e a kanonoknak, hogy mit művelünk odaát a farakás mögött a barátnőm szomszédaival, vagy az egészet csak úgy álmodtam.

A bűntanya. Így emlegette volna a szószékről, ha tudja, mi folyik ott, de én annyira féltem elmondani bárkinek is, hogy a barátnőmön kívül senkivel nem beszéltem róla. Valahányszor gyónni indultam, úgy csuktam be magam mögött a kovácsoltvas nagykaput, mintha utoljára lépnék ki rajta, mert ekkora bűnnel a vállamon úgysem úszhatom meg élve a kanonok haragját, pokolra juttat engem, még mielőtt a Jóisten megtehetné. Egész úton azon gyötrődtem, hogyan is vágjak bele. A tízparancsolat járt a fejemben, végiggondoltam, hogy a paráználkodás előtti parancsolatok közül még mikor és miben vétkeztem az utolsó szentgyónásom óta. Egy-egy nehéz találkozás előtt még most is ugyanaz a félelem jár át, mint amikor akkor a gyóntatófülke ajtaját kinyitottam.

Pedig fölösleges volt rettegnem. A kanonok úr távolba meredve ült a helyén, láttam rezzenéstelen arcát, ahogy rá-rápillantottam a rácson keresztül. Egy szót sem szólt, a végén gépiesen megadta a feloldozást, mintha a teljes gyónásom abból állt volna, hogy tegnap éjjel imádság nélkül aludtam el. Meg se hallotta a paráználkodást, pedig szünetet is tartottam utána. A negyedik parancsolatbeli vétkeim után

következett, meg is bicsaklott a hangom, ahogy kimondtam, aztán elhallgattam, mintha fogódzkodót kínálnék a kanonok úrnak. Behunytam a szememet, vártam, mint amikor anyám keze pofonra lendül. El voltam készülve a legrosszabbra, de semmi sem történt. Úgy álltam föl a gyóntatófülke térdeplőjéről, mint akit leforráztak. Lelkem mélyén éreztem, hogy az öt Üdvözlégy meg az öt Miatyánk nem elég, hogy vezekeljek a paráználkodásért, szerettem volna, ha megkapom érte a méltó büntetést, de hiába gyóntam meg, a feloldozás nem segített.

Így aztán senkitől nem kaptam büntetést a farakás mögött törtéte-kért. A barátnőmmel közös titkunk maradt mindaz, amit ott láttunk, ki-ki őrizte a magáét, még annyival sem tettük könnyebbé a helyzetet, hogy egymásnak elmeséljük, annyira szégyellünk, hogy mit művelünk. Valahányszor eszembe jutott a pillanat, amikor én kerültem sorra, és remegő lábakkal elindultam a farakás mögé a nagyfiú után, mindig a közeledő svájcisapkás Böske néni meg az összevont szemöldökű kanonok úr szigorú pillantását éreztem a hátamban.

Még ennyi idő után sem tudom eldönteni, hogy kitől tartottam jobban, Böske nénitől-e vagy a kanonok úrtól. Talán nem véletlenül, hisz végső soron egyformák voltak. Nemtelen lényükkel fölébe magaslottak mindenkinek, még apámnak meg a tanító bácsimnak, sőt még az iskolánk beesett arcú, mogorva igazgatójának is. Böske néni is, a kanonok úr is úgy vonult végig az utcán, hogy szinte megdermedt körülöttük a levegő. Megállt az élet, nyáron talán még a szünet nélkül ricsajozó verebek is elhallgattak arra az időre a platánfán, amíg elvonultak alatta. Elhallgattunk mi is, az örökké harsány gyerekek, és nekem úgy tűnt, mintha még a hatalmas, fekete Volga taxik is hangtalanul suhannának el mellettünk a dermesztő hideg, légüressé váló térben, nehogy jelenlétükkel magukra vonják a fekete reverendás kanonok úr vagy a négerbarna bőr aktatáskáját ütemesen lóbáló, svájcisapkás Böske néni haragját.

Elalvás előtt sokszor elgondolkodtam, hogy vajon a testvéreim miért nem félnek Böske nénitől. Én aludtam közvetlenül az ajtó mellett, ők ketten pedig az utcára nyíló ablakok alatt. Úgy állt az ágyuk egymás mellett, mint az óvodában az összecuskható, fémvázás, szürke vászonhevederes tábori ágyaink, az enyém már nem fért volna el, pontosabban, ha beállítják a sorba, elég körülményes lett volna kinyitni tőle a spalettás ablakot.

Akkor még fel sem tűnt nekem az a gúnyos él szándékosan elnyújtott, kántáló hangú köszönésükben, az a gyermeki, ámde leplezetlenül fürkésző pillantás, ahogy a nővérem meg a bátyám belebámul Böske néni arcába, mert én csak szaladtam a félelmem elől. A hűgától pedig talán még Böske néninél is jobban tartottam, mert bár ki sem tette a lábát a házból, de én valahányszor rá gondoltam, mindig az az elmosódott, arctalan, fehér ruhás alak jelent meg előttem, aki mintha Böske néni nyúlánk kísértete volna.

Egyik nap az utcánk túloldalán állunk, a barátnómék alacsony házától valamivel följebb, már majdnem a sarkon, a mély árok partján, melynek lefolyórácsai fölött mindig elfogott a borzongás, főleg eső után, vagy ha valaki éppen mosott, és a meredek utcán lefelé zúduló habos víz eltűnt a csatorna rácsai között, mert nekem ilyenkor mindig a menekülő patkányok jutottak eszembe. Ezt az árkot kellett volna átugranom. Éppen lendültem volna, hogy a nagyobbak biztatására zokszó nélkül átugorjam, mikor a bátyám elkiáltotta magát, vigyázz, jön a Böske!

Még most is hallom hátam mögött a nagyfiúk gúnyos nevetését, ahogy lábamat nyakamba szedve meglódulok fölfelé a mellékutcán. Magam sem értem, hová, csak szaladok föl, egész a kálváriáig talán, vagy a víztoronyig, mindegy meddig, oda, ahol talán már ház sincs, csak a romház, rókalyuk meg a pipacsmező. Visz a lábam fölfelé, ahol most rajtam kívül senki se jár, ahová a verébricsaj sem hallatszik fel, sem a szürke busz köhögő motorjának zaja, amint erővel küzd a meredek utca felső szakaszának utolsó métereivel, az embernek megesik rajta a szíve, mint a széles hátú muraközikeken, mikor kegyetlenül üti őket a fuvaros, pedig meg-megbicsakló térddel, inukat megfeszítve húzzák fölfelé a szénnel megrakott speditőr kocsit.

Két álló órán keresztül gyóntatta a kanonok úr ezt a két buzeránst. Elhaladtomban ennyit hallottam. Apám hangja nem volt se gúnyos, se vádoló, még az a sajátos célzatosság is hiányzott belőle, amivel mindig beszélt a kanonok úrról vagy Böske néniről. Éppen csak megjegyezte, mintha azt mondaná, ma nem esett az eső. Mintha vízzel teli pohár felszínén keresztül beszélne, vagy mintha már éppen torkára érne az első korty, de még mielőtt rendesen inni kezd, szeretné elmondani a lényegét. Ennyit hallottam akkor éjjel, a fészkelődésen meg az ágy-reccsenésen kívül más hang nem ütötte meg a fülemet a szobájuk előtt.

Egy pillanatra visszacsengett bennem apám hangja, de hogy mit mondott, föl sem fogtam már. Ugyanazt az érthetetlen mondatot ismételte, hangja nem volt vádoló, nem is gúnyos, inkább elnéző, megértő, mintha a sötét elég indok volna rá, hogy fölmentsen mindenkit, akit eddig vádolt. Ezzel a mondatával ringatott vissza az álmomba.

És látom magam előtt, ahogy a kanonok úr befordul a kovácsoltvas nagykapun, melynek kilincset még alig érem föl. Benyit rajta, és határozottan elindul Böske néniék felé. Reverendája lobog a szélben a kabátja szárnyával együtt, mert tél van, a hó is esik éppen. Karácsony előtti idő, senki nem jár az utcán, csak a plébános úr, az ő hatalmas lábnyomai látszanak a hóban a járdán, de azok se sokáig, mert kiszáradva belepi őket a hó, és már csak egy ösvényszerű sáv marad utánuk. Habozok, hogy elinduljak-e rajta, kövessem-e a kanonok urat a nagykapun túlra.

Tűnődve megállok az utcasarkon, mintha egy félrelebbentett függöny mögül nézném, ahogy egyre sűrűbb pelyhekben hull a hó, és lassan belepi előttem a járdán a plébános úr ösvényét, a kovácsoltvas nagykaput, a terméskő lábazatos kerítést, a kertet, a kopasz szőlőlugast, aztán az egész házat, melynek lakóit nem ismerem, de azt tudom, hogy a hátsó lakásban a kanonok úr ott van a társbérlőnkkel, Böske néniel meg a hűgával, és akármilyen történjen is, én feloldozom őket szertefoszlott félelemmel, az emlékezetemmel.

Oltár, 2016 (17 x 14 x 13 cm, bronz)

Tóth Mária

SZERELMES KEZEK

Kinyílt az irodám ajtaja, magas, vékony férfi lépett be, barna ballonkabátot viselt, rajta nagy, fényes, ezüstös gombok, bejött és bemutatkozott, Ionescu Tudor Mihai Dorohoz, mesterségére nézve orvos. No, nem Bukarestben, hanem valahol Erdély közepén, Dicsőszentmártonban. Nem igaz, hogy meglátni és megszeretni egy pillanat műve volt, leült velem szemben és szövegelt, a jobb keze az íróasztalon. „A vér mondja meg az anyagnak, hogyan mozogjon”, írta le Einstein. Az einsteini fizika nem jöhetett volna létre a newtoni gondolatrendszer nélkül. Az orvos, aki velem szemben ült, kicsit titok, kicsit ósdi volt, mintha egy másik évszázadból küldték volna ide, elibém. Egy papnövendékre hasonlított, unalomig vérszegény, külsőre nem vágtaztak akarások benne, hogy felkorbácsolják vágyait. A keze viszont elegáns és szép volt. Ő volt a *belle étrangère*, ahogy a franciák mondanák. „Mert lezárva megromlik bennem a szerelem, kő lesz a szeretet, értéktelen a bánat.” (Nagy László) Nekem az orvos keze kellett. Az orvos kezében a tudatosság és az ösztönösség kényes egyensúlya jött létre. Valósult meg. A hős elvetett magjának teremnie kellett. Az orvos, ahogyan ott ült velem szemben, az a melámed földi vonulásához hasonlított, létigazságok letéteményese lett belőle. Arra, amit mondott, oda se figyeltem, hirtelen hangon rászóltam:

- Menjünk ki a Bellu temetőbe.

Az orvos elhallgatott, egyenesen a szemembe nézett.

- Mit mondott?

Megismételtem, hogy nekem a temetőben lenne kedvem sétáfkálni. Nem kérdezősködött, annyit mondott:

- Jó.

- Akkor holnap délben itt legyen, érti?

Nem éreztem a hirtelen óhajtság hideglelős kényszerét, hiszen ez a férfi idegen volt számomra. Én viszont nem kerestem a szavakat, csak kimondtam az óhajomat. Az irodában a háttér pusztá derengés volt. Magasba törő fénynyalábok törtek elő a kérésemből: látjátok, feleim, hogy merek én szárnyalni is a világban. Ilyet egy férjes asszony nem

mondhatna ki. De kimondta. Amikor másnap felszálltunk a 31-es buszra, még nem sejtettem, hogy engem ez a leendő szerelem meg fog tépázni. A fontos az, hogy az időben álldogáló tárgyak mennyit árulnak el önmagukból. Egyelőre az orvos és köztem közöny honolt, amolyan udvarias közöny, amibe sok minden beleférhet. Annyira megkeményedett a szemem, hogy meg se rebbent. Arra gondoltam: ebből a szerelemből sose lesz románc. A tekintetem bódult lehetett, abban a korban voltam már, hogy a szemem mindent percipiált. A tenyerem nyitva volt a padon, s az orvos rányomta az ő kezét, mintha fogva tartaná. Értékkategória szintjén ez a lecsapoló érzés szép volt. Prospero mondja a *Viharban*, hogy a színház egy nagy titok, lavírozás a lehetséges és a lehetetlen határán. Az orvos elárulta, hogy a családjának sok tagja a Bellu temetőben pihen. Ő nem volt ott a szertartásokon, Virginia nevű anyja képviselte a családot. Aztán váratlanul kibökte, hogy nincs barátnője, az egyetemen a kolléganők silányak voltak, nem tudott úgy nézni rájuk, mint nőkre. Váratlan dolgokat mondott, például, hogy a szókratészi figura láthatatlan, az a gondolat mélyén bujkál. Utálja a sárga gyertyák füstszagát, mert az a szag van legközelebb a halálhoz. Még hozzáfűzte, hogy ez ugyebár csekélység. Eszembe jutott, hogy ezt Szomory használta gyakran, de az egy román férfinak mit se mond.

Egymás kezét fogva beléptünk Bukarest legnagyobb és leghíresebb sírkertjébe. Az orvos azt mondta, nem óhajt belépni a kápolnába, ott csoré arcú holtak várják az elhamvasztást. Ahogyan kézen fogva megindultunk az allékon, eszembe jutott, régebben olvastam, hogy Görögországban, Kréta szigetén Kazantzakis sírján se virág, se kereszt, csak egy felirat: „Nem remélek semmit. Nem félek semmitől. Szabad vagyok.”

Az ortodoxtemetők szomorú látványt nyújtanak, mindenütt hajcsomók, cipők, ruhadarabok. A románok hét év után kiássák a holtakat, a csontokat borban lemosják, kis pamutzsákba teszik, és visszahelyezik a sírba. Ami a koporsóból kiborul, azt az utakon hagyják. Az orvos váratlanul kijelentette:

- És most nézzük meg a szobrokat.

A Bellu temetőben sok az emberméretű szobor, amelyek fiatal, angyalszerű nőket ábrázolnak, függetlenül az elhalt egyén életkorától, és ezek a szobrok vagy rózsaszínű olasz márványból, vagy ruszkicai

fehér márványból készülnek. Én azt kérdeztem kísérőmtől, hogyhogyan nem lopják el ezeket a műalkotásokat. Az orvos válasza megnyugtató:

- Soha, mert ez a temető tele van őrökkel, ott járkálnak az utakon - és amíg egy szobor mellett álldogáltunk, úgy fogta át a jobb kezemet, hogy szinte görcsösen az ujjait az ujjaim közé nyomta, szerelmesen összefonódtak a kezeink.

Ilyen agresszív akarást még soha nem tapasztaltam, szorító, birtokló érzés volt. Az orvos is érezhetett valami hasonlót, de az arca erről nem árult el semmit. Közel kerültünk egymáshoz, szavak nélkül. Flaubert írta: „a földnek határai vannak, de az emberi butaság határtalan”. S az orvos a kezemet nem eresztette el, még az autóbuszban is szorította. Eszembe jutott ott, a zsúfolt járművön, amit a festő mond az Anna Kareninában: csak azt a Krisztust festhetem meg, aki a lelkemben van. Nos, az orvos egész lénye befészkelte magát a lelkembe.

A telefont az orvos találta ki, hozzám közel lakott, a víztorony mellett volt egy kis magánházuk. Nem értékelte túl a szavakat. Egyszer éjszaka tett az autómra egy zöld ágat, aztán csengett a telefonom, de nem várta meg, hogy felvegyem. Rajtam volt a sor, tárcsáztam a számát és két csengetés után letettem a kagylót. A belső énem dolgozott, arra ihletett, hogy a másik ember tudja, gondolok rá. Egyik este trolira ültem és lementem a házához, becsengettem, de a szobában nem ültem le. Megfogta a kezemet, egészen közel állt hozzám, éreztem az arcomon a leheletét. Betódult a szobába egy fiú, fogorvosnak tanult. Rám nem tett semmilyen benyomást.

Szavak nélkül jeleztünk egymásnak, a három évig tartó szerelem ideje alatt sose hívtuk néven egymást. Ő, aki hét évvel volt fiatalabb nálam, néha azt mondta: gyermekem, van erre a román nyelvben egy kedves, kicsinyítő szó. Egyszer küldtem neki három szál kardvirágot: gyógyszer hisztéria ellen... Az orvos ettől nagyon megváltozott, addig még senkitől nem kapott virágot. Csüggedetlenül, szavak nélkül közeledtünk egymáshoz. Előfordultak félszavak, amelyekkel az intimításokat simítottuk el. Nekem néha nagyon fáj ez az ismeretlen érzésem, néha egy jódarab búbánathoz hasonlított. Ha ritkán feljött hozzám, én ültem az ágyon, ő a fejét az ölembe hajtotta, simogattam a haját. Nem szeretkeztünk, de az ujjaink képtelenek voltak szétválni, s én tudtam, hogy ezeket a simogatásokat halálom órájáig nem fogom

elfeledni. Azt javasolta, szeretkezzünk. Hallani sem akartam róla, zavart az életkora. Ő csak vállat vont.

- Engem egyáltalán nem izgat, intézd el magadban, magaddal...

Szophoklész hagyta ránk: a lehetetlent kell akarni, hogy elérd a leheletest. Voltak mindig a lelkemben rétegek, amelyeket nem mutatok fel, a kezek szorítása árulkodott róla. Peskov, az orosz pedagógus egyszer azt kérdezte: a gyerekeket mindig verik? Maxim Gorkij adta meg a választ rá: mindig. Az orvost sose verte sebész apja, se orvosnő anyja. Az apja viszonylag fiatalon halt meg. Az ő alaptípusa az ösztönlény volt, benne a lacrima felicitas. A derű váratlanul jelent meg az arcán. Az üresség a szív éheztetése. Azt mondta, még soha életében nem volt szerelmes.

Ajándékozó irgalom volt bennem, az orvos nekem nem vett soha semmit, én viszont jeleskedtem kis meglepetésekben. Egyszer egy zöld blúzt vettem neki, mert mindig áttetsző nejloningekben járt. Gyermekmódra örvendezett az ajándékoknak, amiből számomra az derült ki, hogy gyermekkorában nem volt elkényeztetve. Dicsőszentmártonban kezelt tébécés betegeket, s ez abból derült ki, hogy maga is tébécés volt, vese- és bőrtébécében szenvedett. Az anyja minden nap sztreptomocint szúrt bele. Elhatároztam, hogy elutazom hozzá, de előbb el kellett vonatoznom Vásárhelyre. Ő autóbusszal bejött a megyeszékhelyre, én a buszmegállóban vártam rá. Ugyanazt a barna ballonkabátot viselte. A főutcán beültünk egy cukrászdába és törökkávét rendelünk. Rajtam pliszírozott tergál szoknya és piros-barna blúz volt. A hétköznapijairól, kedvenc pácienseiről szövegelt, s mindvégig fogta a kezemet. Ez jó érzés volt. Hirtelen felálltunk és kiléptünk a helyiségből, végigmentünk a korzón, és jobbra, egy dombra kanyarodtunk fel, fogalmunk sem volt róla, hogy a helybeli szerelmesek kedves, klasszikus találkozóhelyére jutottunk, a Somostetőre, ahol leültünk egy padra. Ismét hallgattunk. Később megegyeztünk, hogy másnap leutazunk Dicsőbe. Azzal este beültem egy koncertre, Bukarestből Ciolan, a híres karmester vezényelt és Ruha István hegedült. Ruha állá csúnya kék volt, ahogy évek óta tartotta a hegedűt. Ez kiábrándított.

Egyfolytában a nálam fiatalabb orvosra gondoltam, ez már kezdődő szerelem volt. Dicsőben, a kultúrházban valami prózai művet adtak elő. A helybeliek bámultak minket, mert az orvos soha nem jelent meg

nő társaságában. Dicsó, a kisváros egy völgyben nyúlt el, mi ketten nekivágtunk a dombok benőtte városnak. Valahol, távol tőlünk a vegyi kombinát, az égő kohók fénye az estéli égboltra vetődött. Az orvos próbált megcsókolni, az mondta: csak ne veszítselek el! Megnyugtattam, hogy nem fog. Másnap reggel a szállóban sikerült megcsókolnia, szenvedélyes, hosszan tartó csók volt. Ettől mindketten megnyugodtunk. Este a rendelőjében arra kért, feküdjek le vele. Én azt válaszoltam, most még nem lehet, majd ha feljön Bukarestbe, ott finalizáljuk szerelmünket. Nem erőszakoskodott. Másnap az utcán kálacsokrot kaptam a gyerekektől, elvittem a kórházba, ahol az orvos délután rendelt. A virágoktól kellőképpen meghatódott és újból leült az asztala mellé, és nekivadultan gyúrta, gyömszölte a kezemet. Két hét múlva, amikor feljött Bukarestbe és végigfeküdtünk az ágyon, nála semmiféle merevedés nem állt be, olyan izgalmi állapotba került, hogy mozdulni sem volt képes. Másnap az Andronache erdőben sétáltunk, ahol újfent fogtuk egymás kezét. Két hét múlva leutaztam hozzá Techirghiolra, ahol délben családi orvos volt, délután feküdt az eforiai tengerparton, hogy érje a napfény a tébécés testét. Itt aztán végre összefonódtunk. Szavak nélkül. Az orvos remegett az izgalomtól. Én nem éreztem semmit. Este visszamentem Konstancára, és csalódott voltam. Ez valami kezdet volt, semmi több, amolyan vásári tréfa. Imádkoztam, hogy ez ne legyen igaz. Zárdai éveimre gondoltam vissza, arra, hogy a kereszténység középkori eredete a kelta legendavilágba nyúlik, legyen a hős Trisztán vagy Arthur király, ez mind az íráshoz vezet vissza. Az írek sok mindent kibírnak, katolikusok, hisznek és isznak, hát innen erednek, ezért nem lettek anglikánok soha. Mindez számomra rémületes volt és vigasztalan. A goethei literatúrából ered, hogy valami távolit kell magunkhoz szólítani, a közelit állandó rezgésbe hozni. A goethei összövegek akkor kerültek közel hozzám, amikor a megtörténtekeket elfogadtam, tanultunk egymástól, másoltuk egymást.

Három nap múlva visszamentem Techirghiolra, az orvos már várhatott rám, de makacsul hallgatott, letepert az ágyra és rögtön belém hatolt. S én újfent semmi élvezeteset nem éreztem. Arra gondoltam, hogy kertünkben az almák is lassan érnek, pirosodnak. Az idő simítja ki a dolgok felületét. Tehát nekem is várni kell. Az irodalmat a nyelvérzés működteti, ahogy egy fiatal férfi szexuális ténykedését a

megszokás. Meg kell szokni azt, ami jó. Két ember viszonyában szükség van az emlékezés retrospektív pillanataira. A napfény kell, hogy megvilágítsa a pillanatokot, csak ebből fakadhat az ájulást kiváltó élmény, ami nem lehet se puffadt, se szürke. Az ájulás csukott szemmel magával sodor. Mi szeretkezés közben is hallgattunk, nem tévedtünk a nyelv ingoványára. A létbiztonságot jelentő karókat elkerültük, néha az orvos utasított, hogyan tartsam a testemet, ereszem lazán le a lábamat, tehát ő figyelt rám, utasított. Az érzésnek számtalan verziója van, ahogyan a velünk összeforrt embert figyeljük, s az orvos tanulmányozhatott engem. Éreztem, amikor elélez, amikor a forró sperma belém ömlött, de ezt szavakkal sose fejezte ki. Hallgatott.

Egy hónap múlva mentem le újra a tengerre, az orvos egy kollégával kijött az állomásra. Este kiültünk a tengerpartra. Furcsa remegés-féleléséget éreztem az orvosban, a padon ülve hirtelen azt mondta:

- Rondán viselkedtem veled most egy hónapja az injekciótól, amit magamba szurkáltam, nehogy impotensnek lássál, kinyírta az idegeimet...

Elmondtam neki, hogy most olvasom Tolsztoj naplóját, szerinte egy fiatal férfire a legnagyobb áldás, ha egy nála kissé idősebb nő tanítja meg szeretni. Ezzel az orvos egyetértett. Szerinte én módfelett türelmes vagyok, s ez embernél ritka tulajdonság. Dúlt közöttünk a kierielt harcművészet. Az orvos biztatott, hogy holnaptól minden másképp lesz. A mi szerelmünk elvarratlan varázslat volt. Másnap bejött értem a megyeszékhelyre, együtt tettük meg az utat Techirghiolra. Arra gondoltam, hogy ez a kettesben utazás regényes, vonzóan bánatosak voltunk, s ez jól állt nekünk. Ahogy a nagyon kicsi szoba ajtaja becsukódott mögöttünk, olyasmi történt meg velem, ami soha addig, az orvos rám vetette magát, egész testében remegett, s az én testem átvette ezt a remegést. A végén kijelentette:

- Nagyon jó volt...

Nálam az élvezet elmaradt, de a remegést átvettem, az ölem adakozott. Az írás művészete olyan, mint a meg nem élt utazás lehetősége, vélekedett Ibsen, aki soha életében nem utazott, ő csak mindig, egyfolytában írt. Létezik egy szép, nyelvi illat, ebből fakadt az én prózám. Baudelaire írta le: semmi cinkosság, előre, tovább, akkor inkább a halál, kiöltött nyelvvel, előre. Ez a fajta szeretkezés a szeretet egyesülése volt, elsőre. Hazátlanabb az én szavam a szónál, tulajdon-

képpen nekünk nem is volt szavunk. Próbáltam tisztázni magamban, hogy egyáltalán mi is minősül szónak?

Este buszra ültünk, s bementünk Eforiára, ahol a tengerpartra lejött orvosok találkozója zajlott, akik mind nálamnál fiatalabb emberek voltak. Képtelen voltam bekapcsolódni az ő szövegelésükbe. Miután visszatértünk Techirghiolra, ugyanazzal a remegéssel birtokolt, mint délután, s ez aztán így folytatódott három éven át, amíg szerelmünk tartott. Tüpoztos világosság uralt el bennünket. Az álomvilágban a jelen az, ami dönt. Szókratész írja: ha a halál után nem jönnek álmok, akkor a halál egy csodálatos nyereség. Úgy teltek hétköznapijaim, mintha folyamatos, csodálatos veszélyben lennék. Lázadó fájdalom és mély magyar bánat. Apám mesélte egyszer, hogy anyámon már jól látható volt a terhesség domborulata, de ő bábához járt, hogy engem elvetessen. Én viszont nem adtam magamat. Az emberi egzisztencia kínzó kérdései kísértettek. A káromlás és a káromkodás misztériuma, írta Goethe. A Divina Comedia a szféra csúcspontja, „kizökönt a világ”, írja Shakespeare.

Másnap elmentem a körzeti rendelőbe, ahol az orvos rendelt. Az utca nagyon hosszú volt, telve tengerparti napfényvel. Azt hittem, sose érek a végére. Az orvos elment az ebédért, ami rettenetes ízű volt, amolyan közkonyhai koszt. És egész délután vadul szeretkeztünk. Telhetetlen volt. Szeretkezés után elfeküdtünk egymás mellett, az orvos szeretett elpihenni a testem melegében. Hirtelen azt mondta:

- Attól félek, nehogy baj legyen a májammal, nehogy hepatitiszt kapjak...

És amitől félsz, az nem kerül el. Telefon Dicsőből, hogy az orvos bent fekszik Bukarestben, a járványkórházban. Rögtön kompótot főztem almából, mazsolából, vaníliából. A kórház Bukarest külvárosában volt, előtte tömeg, az ablakokban ott álltak a betegek. Bődületes hangzavar. A végén kijött az orvos is. Ideges volt, nyugós, amikor nyújtottam az uborkás üvegben lévő kompótot, módját ejtette, hogy rásimogasson a jobb kezem fejére. Az érintés után enyhült a hangulata, s amíg ott ácsorogtam a kórház előtt az üres szatyorral, szellőzködő madarak röpdöstek a fejem felett, a testem körül. „A szerelem ahány, annyi, mondják, ilyen is tud lenni...”

Miután kiengedték a kórházból, lementem hozzá. Orvos volt, tudta, hogy még fertőző, tehát nem csókolóztunk, nem szeretkeztünk, én

ültem az ágyon, ő fekvé az ölemben nyugtatta a fejét, egész testében remegve simogatta a kezemet, a karomat, soha ilyen szeretkezésben nem volt részem. Újból lementem Dicsőbe, az orvos este szolgálatos volt a városi rendelőben, és Scheitz doktor, a gyógyszerész feljött hozzánk csokoládéval kevert kávéval. Ahogy a patikus távozott, az orvos rám vetette magát, ott feküdtünk a keskeny vizsgálóágyon, és sírtunk. Hajnalban a szállodáig kísért. A város még aludt körülöttünk, s mi csak mentünk egymás kezét fogva. Beteltünk egymással. Valamelyik vendéglőben zene szólt, ez így tökéletes volt. A zene a lelket nem felemeli vagy lealacsonyítja, izgatólag hatott rám, mintha valami felfoghatatlant kapnék szüntelenül. Ahogy Goethe írta erről a lelkiállapotról, még a gondolat is lecsúszik. S ez így ment pontosan három évig, amíg a viszony tartott.

Karácsony. Köblös Elekné Kajlik Karolina az ünnepekre befogadott bennünket magához. Az orvos bejött hozzám Dicsőből. Leült mellém a díványra, és nézett, nézett, a végén azt mondta:

- Még sose láttalak ilyen édesnek. - Rajtam zöld színű buklé szövetruha volt, fekete, kézi horgolásos gallérral. Az orvos átölelt és a megvetett ágyhoz vitt, belém hatolt és estig úgy maradtunk, összefonódva.

Másnap a főutcán sétáltunk, az ortodox székesegyház láttán az orvos azt mondta:

- Arra gondoltam, ha majd megnősülök, az esküvőt egy ilyen templomban szeretném.

A tegnap délutáni, végtelen szerelmeskedés után ez nagyon rosszul esett nekem. Ő, aki olyan keveset beszélt, ezt most az orromra akarta kötni. Délután Varró Ilivel, a legjobb barátnémmal és Köblösnével színházba mentünk. Néhány nap múlva mind Ili, mind az orvos bevallotta nekem, hogy ők ketten kokettáltak, ám az orvos még hozzáfűzte:

- Nekem viszont csak te kellesz... - ez némileg megnyugtató. Én kísértem ki az autóbusz végállomására. Hosszasan, hálatelten csókolgatótt, s mindvégig a jobb kézfejemet morzsolta. A vonaton összefőtöttam Beke Gyurival, bámult rám.

- Te, van valami az arcodon, úgy nézel ki, mintha szerelmes lennél. - Gyuri, a nagy riporter tudott látni.

Aztán hirtelen lett vége a viszonyoknak, az orvos néha tudott komiszkodni is, s én már meguntam. A kínaiaknak van egy növény-horoszkópja, főleg virágokról nyújt magyarázatot, egyetlen kis, zöld bokor szerepel benne, s az én voltam. Égig magasztal, s a végén, mint hibámat, odagörbíti: ami a rovásomra felírandó, hogy nem tudok megbocsátani, s ha egyszer valaki megbántott, én hátat fordítok neki, s az örökre szól. Ez így volt ebben a szerelemben is.

Később az orvos megnősült, egy Gruia nevű, dicsői diáklányt vett feleségül. A házasság egy hónapig tartott, lementek Eforiára, az orvos vérhast kapott és szenvedett. Az ifiasszony akkor már egy műegyetemi évfolyamtársával élt. Elköltözött az orvos házából. Ő pedig kért, könyörgött, hogy utazzunk el három napra valahová. Hallani sem akartam róla. Írtam neki egy levelet, *Karácsonyi levél* volt a címe.

Az évek teltek, egyszer Szatmárnémetibe utaztam terepre, az állomáson vettem egy fővárosi napilapot, a szállodában nyitottam ki. Benne volt az orvos halálhíre, akkor már a fővárosi Cantacuzino szérumgyártó intézet igazgató-helyettese volt. Mintha kútba estem volna, még a rádió hangja is zavart. Miután visszatértem a fővárosba, felhívtam a telefonszámát. Megtudtam, hogy a halála előtti vasárnapon egyik barátjánál ebédelt, aki fogorvos volt, vele találkoztunk is egyszer.

- Nelu, te még emlékszel Marikára?

A fogorvos elámult.

- Az meg kicsoda?

- Hát az újságíró...

Erre eszébe jutottam Dobre Nelunak, persze, hogy emlékezett rám, az egész Cantacuzino Intézet tudta, hogy az orvos szerelme egy újságíró. Nelu azt javasolta:

- Menjünk ki a Feltámadás temetőbe, ott van a Ionescu család kriptája, viszünk sárga gyertyákat, meggyújtjuk, világítunk neki.

Eszembe jutott, hogy az orvos a Bellu temetőben, régen, azt mondta nekem, utálja a holtaknak gyújtott sárga gyertyák szagát. Rákiáltottam a fogorvosra:

- Szó sem lehet róla, nem akarom azt a sírhelyet látni, érted?

Értette. S nekem hirtelen beugrott Guillaume Apollinaire *Bűcsü* című verse:

*Letéptem ezt a hangszálat
Már tudhatod az ősz halott
E földön többé sose látlak
Ó idő szaga hangszálak
És várlak téged tudhatod
(Vas István fordítása)*

Szinte minden nap rá gondolkok, s mondom, mondogatom Apollinaire rövidke versét. S ez így megy, mendegél évtizedek óta. Örökre, örökre.

*Hold, 2014
(17 x 14 x 9 cm, bronz)*

Nagy Koppány Zsolt

A MEHETNÉKŐ

Eccer a székelyre réajött a mehetnék. Mongyuk, nem es vót rendes székely, csak olyan udvarhelyi. De még asse vót, mer azok bócsek, s ő csak olyan vásárhelyi vót eredetileg, azok má félig románok.

Mind jött-ment s szepletett kénjába.

A felesége réamorgott s meghutyuruzta, de a székely se vót rest, mer amint a csűrbe béért, ami mocskot réatett – gondolatban – az asszonra, azt nem tenné az ablakba ejisze senki.

De sokáig nem es tudta, mi a baj.

Cseppet elüldögélt az árnyékszéken, hátha elmúlik, de nem múlt. Mikor fázni kezdett, ivott egy pohár pálinkát, s egy marék hóvirággal bésettenkedett a házba. Megkerülgette az asszont, aki mind fútt s dohogott közben, de azért engedett, me tudta, hogy hónap es nap van.

De így se múlt az a kaparás a torka tövinél, a hasa felett rögtön, csára.

Bément a bodegába, hátha ott választ talál a kérdéseire. De csak még több kérdése lett, hogy a velág megfordult körülötte.

Há nem tutta, mihez kezgyen magával.

A pap nem vót otthon, mer a szomszéd faluba vót. Úgy vót az egység, hogy ez a miénk temet ott, s az övéké esket nálunk. Ez a miénk agyondógozta magát, s mivel nem vót otthon, tanácsot se tudott adni.

Kiment a Hargitára, de réamentek a medvék, s megszették a pofáját. Nagy véres képpel hazakullogott, de szégyellte magát erőssen, s mindenkinek azt monta, beléesett a csihánba.

Felnézett az égre es, hátha arra jár Csaba kerálfi, s megmongya, mi a jóisten baja van, de biza a csillagösvenyen mind csak taromos gépek repkettek.

Azt a kutyaúristenit, mondta csendesen, hogy se a felesége, se a Jóisten valahogy meg ne hallja, hát mingyárt megbolondulok. (Vagy es így mondta, egészen pontosan: megbolondulokö, me mint említettem, udvarhelyi.)

Másnap bément a Vasszékelyhez, s kezdett pökködözni s bőcsködni ő es, de nem állt jól neki, s még a polic es odament, s réavert a gumibottal.

Na már aztán tényleg nem tutta, mi a fenét kéne csinálni.

Gondolta, hazafelé bémejen a piacra, hátha tudna venni ezt-azt, hogy az asszony főzzön valamit, má ha olyan kedve van. Tudniillik az asszonnak.

Hát ahogy ott nezelődik s alkuszik a pityókára (mer a pityókát Udvarhelyen es szeretik), eccercsak hallja, hogy a buszmegállóba bémongyák, hogy a Csavargó mingyá menyen Budapestre.

Hirtelen velágosság gyúlt ennek az embernek a fejibe, s úgy ahogy vót, gumicsizmába s salapétába, egy zsák pityókával a buszra ahajt felszállott.

Azt mondta, ilyen bőcs udvarhelyiesen: hallám, mi lessző.

S azzal egyet se intett, nem es nézett hátra az asszonra se, hogy ott tórje ki a nyavalya, hanem csak béült a nagy kényelmes buszba, s el es kezdtek menni. Igaz, Szentléleknél rögtön megálltak, de osztán mentek tovább.

Még egy párszor megálltak, s egy csomó cigán felszállott, de aztán csak megindultak mindegyre, s mentek a határig.

A határon vót egy kicsi baj, mer az udvarhelyi románul nem tud. Egyébként se tud, de románul erőssen nem tud. (De nem azé, me buta, hanem me büszke.)

Hát ahogy a határon átértek, alig egy szempillantás alatt meg es vótak érkeve a Népligetbe. Leszállott az udvarhelyi, s széjjelnézett. Egy kicsit mintha el es múlt vóna a fene nagy mehetnékje.

De aztán csak újult erővel réaduvatt. Mehogy ment vóna vissza.

De má nem vót visszaút. S nem vót eléút se.

Ottan állt a székely, s mérges vót erősen, hogy a kurva mehetnékje így kibaszott vele.

B. Mihály Csilla
VADÁSZBALESET

A fákra ólmos fellegek tapadtak,
alattuk sír a sárba gyúrt avar,
szemek kutatják lábnyomát a vadnak,
a naphoz zárszót zeng a kürt hamar.

Vércseppek ízét hordja szét az alkony,
kopók ügetnek át a tölgyesen,
felborzolódt a sóhaj ráng az ajkon,
eláll a szél, hogy végképp csönd legyen.

PISZKOZAT

Tövist neveltem, jössz, kitéped,
nem kell a szívbe holt anyag.
Már hófehér a kinti élet,
ezüst harangok bonganak.

Kinyílt az ég, hogy megsegítsen,
mert álmom gyűrött piszkozat;
nincs senki itt, csak én s az Isten,
fagyos kezével tisztogat.

Vérem csorog, de még nem unja,
sebészsíkével húsba vág,
úgy állok közben égbe nyúlva,
mint édenkerti néma fák.

NOVEMBER

Hajnalt rikoltoz, ráng a szélkakas,
alázenél a méregzöld redőny,
csak folt a nap, kopottas rézgaras,
gurulni kezd a rég megdőlt fenyőn.

Lenéz, utánanyúl az ég maga,
a ködbabák csoszogva oszlanak,
kezükben leng az elmúlt éjszaka:
halott papírra csorgatott szavak.

November ül megint a szívemen,
bakancs a lábán, másikon topán;
királyom várom, jöjjön díztelen
a messzeségnek tejfehér lován.

A FOLYÓNÁL

Hallgattam újra, úgy, mint senki eddig,
a mélynek lassú, habzó sóhaját,
mint hálászó, ha ajkamon kifeszlik,
s egy pillanatra lényed fonja át,
olyan nyugalmat vont körém remegve,
a hangja tiszta dallammá dagadt,
amíg a gonddal megrakott dereglye
elindult messze, árnyas fák alatt.

A nap korongja nagy, kövér parázsként
felizzott akkor még a szívemen,
éreztem, már a bensőm mintha más fényt
pulzálna vissza csöndben, díztelen,
s mint szomjazó, ha hús vízért letérdel,
és új reményért ázva-fázva esd,
a holnapoknak szánt ígéretével
csillagszekéren szállt alá az est.

Ilyés Krisztinka
HANGOKAT HALLASZ
ODAÁTRÓL

Madarak dulakodnak a dobozban,
kicsontozott lelkeket köpnek
egymás csőrébe.
A látványtól elhányod magad,
magasba hajítod a szárnyasokat.
Behunyod a szemed, aludni szeretnél,
ne nézd végig, mit borítottál a világra.
Órákig harcolsz magaddal,
és amikor üvöltésbe kezdesz,
elvadulnak a pöttyök egy piros lábason.

Távolabb látni, ahogy minden
megzavarodik: lelkek potyognak
az égből egy óriásra,
kis tavakat repítenek tollas ékszerek.
Hangod kissé megenyhül,
észreveszed közeledni a madarakat,
visszajöttek hozzád,
lélek és szárnyak nélkül.

KEDVENC NAPOMNAK

képzellek.
lehetnél rendszeralakító,
mesemondó vörös hold,
sugarakkal botlasztod a feltámadt időt,
szépségemet most vitted el tőlem,
másnak adtad ajándékba.

hálát és reményt rajzolk,
azt is elveszed tőlem,
pedig a napnak nincs is szüksége ezekre,
de te olyan nap vagy,
kedvenc napom, az összes csillag közül.

Király, 2012
(32 x 15 x 12 cm, bronz)

Jóna Dávid
HOGY ÁLLUNK

szenzorok és algoritmusok
figyelik minden billenésünk
adathalmokban lapulnak szokásaink
akár életünkön
akár halálunkon vagyunk
fontosságunk és feleslegességünk dialektikájában
forgolódik önvédő közönyünk
miközben kérdéseink
ha vannak
nem várnak valós válaszokat
hanem kikeresik azokat
amelyek átmeneti megnyugvást hoznak
hízelegnek
simogatnak
vagy úgy dühítenek fel
ahogy az a komfortérzetünknek még kényelmes legyen

eközben a kibányászott szilícium
hasznosul és tanul
a kriptovaluták
a digitális arany
metszi ketté a világot
a szellem már rég a palackon kívül
hajt a kimaradástól való félelem

miközben csak épphogy beszélünk róla
telefonunk a globális világ csápjá
lehallgat minket
kitapogatja azt is
amit nem akarunk
így már nem konfekcionált a reklám
hanem a ránk szabott

nem sok választásunk van
annyi csak
hogy belemosolyoghatunk valamelyik
ipari kamerába
hogy a mosolyadatbázisban
is helyünk legyen

lehet
hogy ez intelligencia
de olyan mesterséges
közeli és távoli egyben
a leegyszerűsített világ szerint
az ember egy vonalkóddá válik
s mint ilyen
törölhető
módosítható
feláldozható

ALKU A HALÁLOMRA

Tart, ameddig tart a kezdőkészlet,
én nem megyek. Majd csak, ha visznek.
Szenvedni néhány pirulázott évért?
Jó azoknak, akik hisznek...

Bármiben, valami külső juttatásban,
akár pénz az, akár idő,
kapaszkodásuk, élni akarásuk
persze teljesen megérthető.

De nekem jó így, nem akarok
urologián pusztulni, vagy belgyógyászaton,
viszont petőfis dicső halálra nincs esélyem,
hol magam is feláldozhatom.

Legalább méltó módon menjek,
vagyis csendben, átaludva, mondjuk, már az elég,
amikor felhajtás nélkül megáll bennem
az a bizonyos óriáskerék.

A lelkem ott szállna ki, vagy el,
nem tudom,
ja, és legyenek velem ott az emlékeim,
mikor szemem végleg lehunyom.

Fájdalmak helyett elfogadást kérek,
egy cseppnyi vigaszt, ha lehet,
alkudoznék, de csak azért,
hogy megőrizhessem büszkeségemet.

A verseim maradjanak,
néhányotoknak a mosolyom,
mit felidéztek majd egyszer-egyszer
egy nyár estén a teraszon.

Sarkantyús, 2012
(37 x 26 x 16 cm, bronz)

Marczinka Csaba
PANDÉMIA-PERSPEKTÍVA

majd eljön értem
végül Anya képében
a Halál egyszer
– így emlékeztetve rá,
hogy nem bírtam felnőni!...

(régi „anyak” már
eltűntek, új „anya” meg
nagyon messze jár...
– meg kéne térned végleg
„túlpartra”, igazihoz?)

COVID-19, most már
örökre megtanulom...
(arra a kicsi
időre, mi hátravan
jövő „Anyu-kriptában”?)

2020. szeptember eleje

TIZENKILENCES?

Petőcz Andrásnak

Veterán a vírus, sorra járja
a kisebb krimókat – ott fröccsözik
és közben cseppfertőzi a csapost
vagy tán valamelyik törzsvendéget...
(esetleg egy széplánynak nyelvespuszit
ad, hisz az biztosan továbbadja)

(öreg már a vírus, spórol, bár kiemelt nyugdíja van, mégis csehókban beszélget)

„Tizenkilences vetyerán a csávó!” –
hangzik a suttogás a háta mögött,
rémült pillantások kísérik lépteit,
miatta zárulhat majd be több krimó!...
(besurran néha idősotthonba is,
dohányzóban megszívja a letett csikket
vagy kortyolgat némi teát s üdítőt)
– „turnézik” a vírus szerte mindenütt!

Betér iskolákba és klubokba is
(röpköd termekben és folyosókon át,
kipróbál büfét és automatát)
– „öregezés” után „fiatalozik”!...
(de inkább a „kortársakat” „kedveli”
öregotthonban és kiskocsmában).
Járkál és konspirál mindenütt immár,
az átváltozó-beépülő „19-elvtárs”!

2020. szeptember

AZ ARME POET¹ MAGYAROSÍTVÁ

Tóth Árpád emlékének

Kicsit rádkövült a „szegény, tüdőbajos költő”
utóromantikus, kanonizált szerepe!
(Pedig ennél több voltál vagy lehettél volna
– ha teljes pályát futnál be, s minden összejönne).
Nagy felbuzdulások s félbemaradt vállalásid
között őrlódtél föl – lassan „elég volt a vágta”...

1 Arme Poet: szegény költő (német), a német romantika és szentimentalizmus kedvelt költőtípusa.

Valahogy félbemaradt a hajnali szerenád
 - hiába is kelt lila dalra egy nyakkendő!

Keserédes elégikus hangból próbáltál
 kitörni szegénylegény-dalok és prófétai
 szerep felé, de igazából nem lehetett
 számodra más, csak futó hangulat, nem igazi!...
 Az „Új Isten” is hamar előrdögösödött,
 a kuruc vágtazás helyett maradt elégikus
 lemondás – spirituál út lélektől lélekig!
 Egy út maradt számodra, így lettél kanonikus...

(Pedig bármi áron ezt akartad elkerülni,
 elégikus keserűséget, végső lemondást!
 De hát ez adatott... már genetikailag
 is, a tuberkulózisos hajlamod okát
 ismerve – ráadásul élő kísértetként
 lebegett feletted végig „bukott művész” apád;
 talán Neki akartad bebizonyítani,
 hogy egyszer végre sikeres költő leszel majd!)

2020. március

AZ UTOLSÓ SZERKESZTŐ?

Osváth Ernő emlékére

talán te voltál az utolsó, aki
 még TÉNYLEG végigolvasta, mi
 postán vagy személyesen beérkezett
 (nem lévén messenger vagy internet)

habár néha félreértetted szerzők
 sorait, próbáltad javítani,
 ha netán rosszul értetted őket!...
 (olykor beismerted a tévedésed)

ha kellett: kiálltál párbajozni
a kiválasztott költőkért-írókért!
(lányod mellett csak „költőid” szeretted)

de: MEGVALÓSULT (szellemi centrumként)
A LAP, melyet jórészt te terveztél!...
(írásaid felelték s meghalt gyermekek)

(Folyóiratba tudtad magad temetni – ez lett végül igazi
síremléked!)

2020. augusztus

*Vázlat, 2017
(16 x 11 x 15, bronz)*

Gottfried Barna

VISSZAEMLEKEZÉSEK
EGY SZÉKELY ZÁSZLÓALJRA,
AZ UTOLSÓ HARCOKRA

– *Forrásközlés* –

BEVEZETŐ

A marxista történetírás a Székely Hadosztály demecseri fegyverletétélét árulásként értékelte, ezzel a problémával nem foglalkozom ebben az írásban, hiszen több publikációban, előadásban megtette azt Nagy Szabolcs – tisztázva az esemény okait, körülményeit.¹ Hogy miért említem mégis ezt a tényt? Létezik – ha kevésbé érzékelhető módon is, de mind a mai napig – a hadosztály legénységi állományú egykori tagjaitól származó, a szájhagyományban fennmaradt, a közbeszédben is megjelenő nézet, mely szerint a fegyverletétellel a tisztikar mintegy elárulta a legénységet. Nyilvánvalóan ebben a felfogásban ott bujkálnak a bűnbakkeresés, a felelősségelhárítás, az öngizolás motívumai, de a kompakt, fegyelmezett alegységekben harcolók elkeseredése, felháborodása is. Ez az írás nem azzal a szándékkal született, hogy bizonyítsa a fenti értékeléssel szemben, hogy a harcoló legénység felelős, felelősebb az 1919 áprilisában kialakult helyzetért, hiszen ez ugyanolyan téves értékelés lenne, mint az, amellyel a tisztikart illették. Hogy a kimondott célt, az ország területi integritásának, Erdélynek, a Székelyföldnek a védelmét a hadosztály nem érthette el, annak sokrétűbb, összetettebb, mélyebb okai voltak. A legfontosabbak közül meg kell említenünk a zavaros politikai viszonyokat, a politikai támogatás bizonytalanságait, hiányát, a politika gyakran ellenséges attitűdjét; az érdekellentéttekkkel, személyes ambíciókkal terhelt katonapolitikát; a szellemi zűrzavart, a magyar lakosság szinte teljes passzivitását, a társadalom szétesését, és még sorolhatnánk hosszan az okokat.

1 Nagy Szabolcs: Árulás vagy ellehetetlenülés: a Székely Hadosztály és a forradalmi erők viszonya a Veszprém Megyei Levéltárban őrzött Kratochvil-hagyaték tükrében. In: *Levéltári Szemle*, 63. (2013) 3. sz. 29–46.

Felmerül a kérdés, hogy mikor és hol alakulhatott ki a tisztikar felelősségét hangsúlyozó nézet? Ott és akkor jelen volt már, 1919 áprilisában Nyírmadán, Demecserben, Baktalórántházán. Azokon a településeken, ahol a fegyverletétel lehetőségét választó legénység az elszállítására várakozott.² Az általam ismert első forrás, amely erre utal, az 1920-as évek közepén keletkezhetett. Így írt a dokumentum szerzője: „Sőt, olyan hangok hallatszottak itt-ott, hogy mi, tiszték a legénységet elárultuk, becsaptuk és kiszolgáltattuk az oláhoknak.”³

Az itt közölt forrás és forrásrészlet talán érthetőbbé teszi a Székely Hadosztály tisztikarának helyzetét, szerepét, azokat a körülményeket, amelyek között feladataikat el kellett látniuk. Műfajukat tekintve visszaemlékezésekről van szó, másolatok, amelyek kézzel írott szövegek legélt példányai. Bár az eredeti változatukat nem ismerjük, de formai jegyek alapján kijelenthetjük, hogy szó szerinti másolatokról van szó, amelyeken Kratochvil Károly⁴ javításokat tett, rövid szövegrészeket lesatírozott, illetve a fölöslegesnek ítélt, a neki esetleg nem tetsző mondatokat, bekezdéseket kihúzta. A gépelt változat tehát munkapéldánynak készülhetett, amely az olvashatóságával könnyítette meg az azzal dolgozó, volt hadosztályparancsnok munkáját. A visszaemlékezéseken minden esetben feltüntették a szerző nevét, rendfokozatát (hiszen katonákról volt szó), a keletkezés dátuma viszont nem mindig került rá. A szövegekhez tartozó térképvázlatokat – valószínűleg a levéltári rendezés során – leválasztották azokról és külön iratborítóban helyezték el.

A visszaemlékezések megszületésének okát ismerjük. Már az 1920-as évek közepén, a hagyományörző Szent László Székely Rend és a Székely Hadosztály Egyesület⁵ tevékenysége során felmerült a hadosz-

2 A fegyverletételt megelőzően, a tisztikarhoz, illetve a legénységi állományhoz tartozók szabadon dönthettek arról, hogy leteszik-e a fegyvert. Azok, akik megtagadták azt, fegyverükkel és a felszerelésükkel együtt távozhattak. A fegyverletétel nem volt kötelező.

3 Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára (a továbbiakban: MNL VeML), XIV. 10. Kratochvil Károly iratai. 3/1. raktári egység, 167. tétel (a továbbiakban: XIV. 10. 3/1. 167.), *Cseke Mihály visszaemlékezése*.

4 Lásd az Erdélyi Katonai Kerület és a Székely Hadosztály parancsnokáról Nagy Szabolcs: A parancsnok. In Gottfried Barna, Nagy Szabolcs: *A Székely Hadosztály története*. Csíkszereda, 2018, Gutenberg Kiadó, 223–250.

5 Lásd Nagy Szabolcs: A Székely Hadosztály Egyesület. In Gottfried Barna, Nagy Szabolcs: *A Székely Hadosztály története*. Csíkszereda, 2018, Gutenberg Kiadó. 201–222.

tály történetének megírása iránti igény. Ez a szándék vezette arra Kratochvil Károlyt, hogy különböző formában megkeresse az alakulat tisztikarát, illetve tagjait, arra buzdítva őket, hogy írják meg és juttassák el hozzá memoárjaikat. A húszas évek után, a harmincas és negyvenes években is felhívással fordult az érintettekhez ez ügyben. Egyrészt publikus formában, az egyesület nyomtatásban megjelent értesítőjében; másrészt személyesen, postai úton. Az évtizedekig elhúzódozó gyűjtőmunkának két oka volt. Először az, hogy a hadosztály történetének megírását, főként a megjelentetését sokáig nem tekintették aktuálisnak. Nem volt egyszerű dolog – legyen az bármilyen meglepő – a Horthy-kor 1918–1919-et értékelő, értelmező hivatalos nézetrendszerébe beilleszteni a hadosztályt. Az, hogy a Tanácsköztársaság vörös hadseregében egyes csapatrészek tovább harcoltak, nem volt elsődleges oka ennek, hiszen tudjuk, hogy a bolsevizmus bukása után nagyon sok tiszt, aki nemzeti elkötelezettségből szerepet vállalt a vörös hadseregben, komoly karriert futott be a Magyar Királyi Honvédségben. Inkább látom az okot abban, hogy a hadosztály felmutatott valami olyasmit, amire nagyon kevesen voltak képesek: az ország területi integritásának fegyveres védelmére tett kísérletet. Akár kényelmetlen tény is lehetett ez sokaknak, jobb volt erről hallgatni. Tetézte a problémát, hogy 1919–1920-ban a nemzeti hadsereghez csatlakozó székely egységek körében leszerelési mozgalom indult el, mivel felismerték, hogy az új, nemzeti haderő nem fordul a románokkal szembe, nem folytathatják a harcukat Erdélyért.

A hosszas gyűjtőmunka másik, praktikusabb, az előzőnél sokkal prózaibb oka az volt, hogy a hadosztály irattára eltűnt, amely talán a fegyverletételkor a megszálló román csapatok birtokába került. Hiteles információkkal nem rendelkezünk a korabeli dokumentumok sorsáról, találgatásokkal, mendemondákkal pedig nem foglalkozhatunk. Mindenesetre a hiányzó, az események idején keletkezett forrásokat pótolni kellett valahogy, ezért is az évtizedeken átívelő gyűjtőmunka.

A Kratochvil Károly által jegyzett hadosztálytörténet első kötete így csak 1940-ben jelent meg.⁶ A második, amely a konkrét harci cselekmények leírását, az egyes fegyvernemek, csapatrészek szervezeti

6 Szentkereszthegyi Kratochvil Károly: *A SZÉKELY HADOSZTÁLY bolsevistaellenes és ellenforradalmi harcai a székely dicsőségért, Erdélyért, Magyarország területi épségéért és Európáért*. Budapest 1940, Székely Hadosztály Egyesület.

felépítését, hadrendjét tartalmazta volna, talán elkészült, de – eddigi ismereteink szerint – nem jelent meg, a kéziratát sem sikerült mindeddig fellelni.

A visszaemlékezés szubjektív műfaj, nem föltétlenül alkothat az olvasója az abban leírt történeésekről minden tekintetben pontos képet. Az itt közölt dokumentumok azonban az események elsőrendű forrásai, hiszen az akkor keletkezett iratok nem állnak a rendelkezésünkre, ahogy arról már szót ejtettünk. A történetek és a visszaemlékezések megszületése között eltelt idő esetünkben elhanyagolható, mint az emlékezetet torzító elem, hiszen az itt közölt teljes dokumentum és a részlet is a történeések után biztosan hét év múlva, illetve feltételezhetően akkortájt keletkeztek. A szerzők életkora nem befolyásolhatta negatívan az emlékezőképességüket, a húszas évek közepén 38, illetve 28 éves, aktív katonatisztek voltak. Az öngigazolás, a történeések átírásának szándéka az írásokban nem igazán tolakodik elő, a stílusbeli és tartalmi eltérések a személyiségükből fakadhattak.

Az alábbiakban közölt teljes visszaemlékezés szerzője Bydeskuthy Sándor százados, aki Kovásznán – állami iskolai tanító fiaként – született 1888. április 14-én. A Bydeskuthy család szilágysági eredetű volt, nemesi előnevük, az Ippi is onnan eredt. Bydeskuthy Sándor négy gimnáziumi osztályt végzett a sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégiumban, majd 1903 és 1907 között a nagyváradi Magyar Királyi Honvéd Hadapródiskolában folytatta tanulmányait. Miután végzett, 1907. augusztus 18-án a m. kir. 24. (brassói) gyalogezredhez vonult be, mint hadapród tiszthelyettes. Az ifjú hadapródot így jellemezték feljebbvalói: „Még meg nem állapodott jellem, víg kedélyű, élénk véralkatú, jó szellemi képességekkel és felfogással. Elöljárói irányában engedelmes és kötelességszerűen nyílt, egyenrangúak irányában barátságos, alárendeltek irányában határozott, jóakaró.”⁷ Ígéretes jellemről árulkodott és ígéretes katonai pályát vetített előre ez a jellemzés, utóbbiról azonban viszonylag keveset tudunk. Az első világháború alatt a m. kir. 24. honvéd gyalogezred állományába tartozott mindvégig, de 1918-ban harcolt a m. kir. 314. gyalogezredben is. 1914-ben már hadnagy, 1916. augusztus 1-től százados volt. Nem tudjuk, hogy az összeomlás után

7 Hadtörténelmi Levéltár I. 35. Tiszti személyügyi és anyakönyvi lapok, minősítési táblázatok. AKVI/7177.

pontosan mikor csatlakozott a szerveződő hadosztályhoz. Feltételezhető, hogy a m. kir. 24. honvéd gyalogezred állományában maradt 1918 novemberében, tehát a kezdetben a 38. hadrendi számot, majd a székely elnevezést viselő hadosztályban szolgált már akkor is. Kérdés az is, hogy a hadosztály fegyverletétele után internálták-e a románok? Az írásában nincs erre vonatkozó adat, illetve az ellenkezőjére sem. Halvány utalás van máshol arra, hogy Szegedre ment és ott csatlakozott a nemzeti hadsereghez.⁸ A két világháború között szolgált Egerben és Nyíregyházán, volt a m. kir. 1. honvéd gyalogezredben századparancsnok, részt vett a Ludovika Akadémián a tisztjelöltek nevelésében és kiképzésében. 1939-ben lett nyugállományú címzetes ezredes, 1928-tól vitéz. Bár 1945-ben igazolták, az 1950-es évek elején kitelepítették budai otthonából, 1980 januárjában, a 92. életévében hunyt el.

Bydeskuthy Sándor visszaemlékezése rendkívül informatív, időben és térben nagy pontossággal kalibrálta az eseményeket, amelyeknek ő is tevékeny részese volt. Adatgazdagsága azt a képzetet kelti, hogy korabeli dokumentumokat: naplót, naplószerű feljegyzéseket, térképet, térképvázlatot használhatott a történet megírása, az illusztrációi elkészítése során. A pontosan megadott napok és órák, a tanyák, dűlők helyesen használt elnevezései, mind-mind ezt a benyomást erősítik. Az eseményeket leíró rész katonásan rendezett, érzelmektől mentes, szakszerű. Bevezetőjében és a befejezésben olvasható enyhén patetikus, az értékelésében visszafogottan túlzó mondatai természetesekek, hiszen egy, a hadosztály, annak céljai iránt elkötelezett, érthető módon elfoglalt résztvevő sorai azok. A visszaemlékezés végén robbannak az érzelmei, amikor átkot szórt mindazok fejére, akiket felelősnek tartott a történelmi Magyarország széteséséért.

A forrás szövege dőlt betűkkel van szedve, a kiegészítő megjegyzések kapcsolós zárójelbe kerültek, a visszaemlékezést – Bydeskuthy százados nyomán – a forrás közlője tagolta. Lássuk tehát a zászlóalj történetét annak megalakulásától az utolsó napok krónikájáig!⁹

8 Lásd erről és Bydeskuthy Sándor polgári életéről P. Miklós Tamás: Bydeskuthy Sándor és Révfülöp; Bydeskuthy Sándorné Sarlay Erzsébet. In *Villa Filip*, 2004. 1.2. sz. 33–35.

9 MNL VeML XIV. 10. 3/1. 166. *Bydeskuthy Sándor visszaemlékezése.*

BYDESKUTHY SÁNDOR SZÁZADOS: A SZÉKELY HADOSZTÁLY 1/IV.¹⁰ ZÁSZLÓALJÁNAK TÖRTÉNETE 1919. ÉVI JANUÁR HÓNAPTÓL – MÁJUS HÓ 3-IG

A leírásnál én szorososan a történelmi tényeket írtam le – szépítés nélkül – úgy, ahogy azok tényleg lezajlottak, mert csak így alkothat magának véleményt és tiszta képet az olvasó és mondhat érdemleges ítéletet a székely csapatok hazafias cselekedeteiről, harci teljesítményéről. Tehát szükséges ismerni azokat az óriási teljesítményeket és nehézségeket, amellyel küzdeni kellett azoknak a vezetőknél és hazafias székely ifjaknak, akik hazájuk megmentésére fegyvert fogtak.

Óriási nehézségek állottak elő, amelyek egyfelől a polgári hatóságok nem rokonszenvező magatartásában, másfelől a változó kormányok határozott rosszhiszemű állásfoglalásában nyilvánultak meg a székely csapatokkal szemben, mely csapatok, mert hazájukat akarták megmenteni, mint ellenforradalmárok kezeltettek. Megvontak tőlük minden anyagi és erkölcsi támogatást és az októberi forradalom átkos terméke gyanánt megmaradt, lerongálódott erkölcsi erők a legjózanabb észet is egy bizonytalan és tartózkodó álláspont elé állították. Ez volt a legnagyobb nehézség, amely átkos betegség módjára nemcsak a legénység lelkét mételtyezte meg, hanem a fiatal tisztikar sem maradt mentes tőle. Ez ellen kellett az idősebb tiszteknek éjjel-nappal, a legnagyobb mértékben küzdeni, mert sohasem tudták, hogy a még ma bálványozott parancsnokokat holnap nem a saját legénységük hurcolja-e szuronyok között a falu piszkos börtönébe, megbosszulni azt, hogy életét is a haza oltárán kívánta feláldozni.

A nagy megpróbáltatások nagy erkölcsi erőt követeltek mindenkitől, aki a IV/1. zászlóaljnak a tagja volt. Hála azonban a zászlóalj magvát képező és elvesztett hazáját hűen szerető székely legénységnek és a benne megmaradt szilárd erkölcsi erőnek, e nehézségek is leküzdettek. A legénység, miután a destruktív alszékelyeket a maga köréből kiközösítette, továbbra is hű maradt esküjéhez, ragaszkodott parancsnokaihoz, engedelmeskedett

10 1919 márciusában, a 2669/eln. 6. számú hadügyminiszteri rendelettel a Székely Hadosztály elnevezést megszüntették, helyette a Székely Különítmény név bevezetését, használatát írták elő. Az átnevezéssel egy időben megszüntették az ezredkereteket, csoportokká átszervezve azokat. Az átszervezés az 1. székely ezred szintjén gyakorlatilag nem ment túl az alakulat elnevezésének megváltoztatásán. A visszaemlékezés címében az 1. ezredből megalakult 1. csoport IV. zászlóaljnak hadrendi száma szerepel.

és igen szépen harcolt a túlerővel szemben a legszebb erkölcsi és anyagi sikerrel.

Bátran kijelenthetem, hogy a zászlóaljat négy hónapos viszontagságos harcában, amikor minden anyagi szükségletének előteremtésében csak önmagára volt utalva és, amikor mindig túlerővel szemben kellett helytállnia, soha vereség nem érte és hogy kitűzött magasztos célját, amelyet a magyarok milliói egyedül csak tőlük vártak, el nem érhetette; annak oka kizárólag rajta kívül kereshető.

A ZÁSZLÓALJ MEGALAKULÁSA ÉS HADRENDJE

Az 1/IV. székely zászlóalj 1919 januárjában, Szatmárnémetiben alakult meg. A zászlóalj hadrendje: három puskás, egy géppuskás, egy árkászszázad, egy távbeszélőszakasz. Parancsnok: Kolossváry László őrnagy, parancsnokhelyettes,¹¹ 1919. február 1-től: Bydeskuthy Sándor százados. Zászlóalj segédtsizt: Séra István főhadnagy, beosztva még Cseke Mihály főhadnagy.¹² Távírótsizt: Krumenacher Leó hadnagy. A gazdasági hivatal főnöke: Horváth [Ármin] gazdasági főhadnagy, az orvosfőnök egy orvosnövendék volt.

Az 1. század (180 fő, 180 fegyver) parancsnoka: Szilágyi Béla főhadnagy, alantos [beosztott, alárendelt] tisztek: Gálffy Dénes, Soós Ferencz hadnagyok, Marossy Ferencz, Demeter József, Klein Jenő és Hegyi László zászlósok.

A 2. század (170 fő, 170 fegyver) parancsnoka: Szüts [Zoltán] főhadnagy, alantos tisztek: Józsa Péter, Apponyi Lajos főhadnagyok, Kovács Ferencz hadnagy, Gálos [?] zászlós.

11 Vitéz Kolozsvári Kolossváry László (Makó, 1881. 12. 27. – Veszprém, 1941. 10. 26.) katonatiszt, halálakor nyugállományú ezredes. Az első világháború idején a m. kir. 24. honvéd gyalogezred állományába tartozott, 1927-ben a Hajmáskéren állomásozó m. kir. 2. honvéd kerékpáros zászlóalj parancsnoka volt. 1928-ban avatták vitézzé, a Vitézi Rend székkapitányaként működött Veszprém megyében. Vezette a Légóltalmi Liga, a Nyugdíjas Katonatisztek Országos Szövetségének helyi szervezeteit. Tagja volt a veszprémi városi képviselő-testületnek, élénk közéleti tevékenységet folytatott.

12 Cseke Mihály (Büdkös, 1898. január 30. – ?) katonatiszt, nyugállományba vonulásakor vezérőrnagy, 1994-ben posztumusz altábornagy. 1917-ben végzett a Ludovika Akadémián, hadnaggyá avatása után a m. kir. 24. honvéd gyalogezredben szolgált, 1940–1942-ben a m. kir. 1. hadsereg IV. hadtestének (Debrecen) vezérkari főnöke volt, vezérkari alezredesi, majd ezredesi rendfokozatban. 1943-ban vezérőrnagy a honvédelmi minisztérium állományában. 1946-ban megfosztották rendfokozatától, nyugdíjogosultságát elvesztette, segédmunkásként dolgozott.

A 3. század (200 fő, 200 fegyver) parancsnoka: Kolumbán István főhadnagy, alantos tisztek: Vadász Antal hadnagy, Lőrinczy [Mózes?] zászlós.

A 4. század parancsnoka: Bydeskuthy Sándor százados, alantos tisztek: Kamenszky [Dénes? Győző?] hadnagy. Ezen század 1919. április hó 16-án, Szinérváralján alakult meg a környékbeli hadviselt polgárokból és a szinérváraljai nemzetőrség is csatlakozott hozzá. Felszerelése a századnak nem volt, csak a nemzetőrség rendelkezett fegyverzettel és némi lőszerrel. A többi legénység polgári ruhában fegyver nélkül volt. Ezen legénység – kivéve a nemzetőröket, akik a székely zászlóaljjal végig küzdöttek – már [április] 17-én szülőfalujukba, Túrterebesre [Túrterebesen?] szétszéledtek. A létszám körülbelül 160 fő volt.

A géppuskás század (50 fő, 4 géppuska, 12 ló) parancsnoka: Szakács [Pál] főhadnagy, alantos tisztek: Máthé Gyula, Szilágyi Ferencz hadnagyok, Rozsnyai [?], Nagy Gábor, Lukácsy Jenő zászlósok.

Az árkászszázad (130 fegyver, 130 fő), parancsnoka: Magyar Károly főhadnagy, alantos tiszt: Keresztes Pál zászlós.

A táboritarackos üteg (? fő, 4 löveg, ? ló) parancsnoka Gyórfy István főhadnagy, alantos tisztek: Géczhy György, Rab János főhadnagyok, Gyárfás László és Kocsis Gyula hadnagyok.

A távbeszélőszakasz (16 fő, négy távbeszélő-állomás) parancsnoka: Krumenacher Leó főhadnagy.

A zászlóalj legénységének nagy része Háromszék, Csík és Udvarhely vármegyéből önként jelentkezett.

A ZÁSZLÓALJ FELSZERELTSÉGE, FEGYELMI HELYZETE

Jóllehet még kiegészítésre szorult [a zászlóalj felszereltsége], de szükség szerint, a viszonyokhoz képest jónak volt mondható, a 4. századot kivéve ruházattal a legénység el volt látva. Fegyverzet: M95 [Mannlicher 1895] ismétlőpuska szintén volt. A lőszerkérdés már nehezebb volt, amennyiben a legénységnél lévő, fegyverenkénti 100 db töltényen kívül csak április elején sikerült körülbelül 20 rakasz töltényt a zászlóalj részére tartalék gyanánt keríteni. Kézigránát a zászlóaljnak mindössze egy pár darab állott rendelkezésére, ez a legénységnek kiosztatott és állandó hadi táskalőszerét alkotta.¹³ Tüzérségi lőszer eleinte nem volt, de a diktatúra kezdetén Gyórfy

13 A katona által, háború idején, a testén magával hordott lőszer, a harcos (fegyver) számára kiutalt lőszer mennyiség, lőszerjavadalom.

főhadnagy 3000 darab cigarettáért Budapesten három vagon tüzérségi lőszerrel szerzett, amely be is érkezett.

A tábori szerelék csak részben volt meg, ez pótlásra várt, de végleg felszerelve a legénység soha nem lett, egy pár gyalogsági ásó és csákánybalta volt minden.¹⁴

A vonat, a zászlóalj ütközetvonata szépen meg volt szervezve, mozgókonyha minden századnak rendelkezésére állott, nemkülönben egy-egy polgári kocsi, mint század lőszeres kocsi, a lófogatolás kifogástalan volt.¹⁵

Az egészségügyi felszerelés hiányosan bár, de kismértékben mégis rendelkezésre állott pár száz sebkötöző csomag és egy kis kézi gyógytár. Orvosi műszerek nem voltak. Sebesültvivők századonként beosztottak, de sebesültvivő felszerelés csak az 1. és a 2. századnál volt. Az említetteken kívül más egészségügyi felszerelés nem állott rendelkezésre. A híradószolgálat ellátására egy távbeszélőszakasz szervezetett, amely három távbeszélő-állomással és 12 km távbeszélőkábellel rendelkezett. Műszaki felszereléssel a zászlóalj utászszázada felerészben földmunkára volt felszerelve, s így a legszükségesebb árkázmunkálatokat képesek voltak elvégezni. Ellenben mint ilyenek alkalmazásba sohasem jöttek, hanem az árkászszázad is mint harcoló század szerepelt.

A fegyelem [tekintetében meg kell az jegyezni, hogy] a megalakuláskor, Szatmárnémetiben természetesen az akkori idők eredményezte kóros bacillusok a székely legénységet, sőt a fiatal tiszteket is kikezdeni próbálták. Ezen erkölcsi mételet azonban egy pár helyesen alkalmazott fenyítés, a legénységgel való állandó foglalkozás és folytonos erkölcsi nevelés áldásosan kiküszöbölte. A parancsnokok urai lettek az ismét a felépített fegyelemnek, amely mindvégig megmaradt. Nehéz feladat volt a fegyelem fenntartása, mert destruktív elemek állandóan befurakodtak a legénység közé, hogy a székely egységet megbontsák, de eredményt elérni nem tudtak, nemegyszer a parancsnokok közbelépése mentette meg ezeket a véresszájú lázítókat attól, hogy a népitélet [a legénység ítéletének] áldozatai legyenek.

14 Szerelvény: derékszíj, tölténytáskák, tölténybőrönd, hátbőrönd (hátizsák), kenyérszak. Tábori eszközök: evőcsésze vagy főzőcsésze, tábori kulacs, tábori takaró, sátorfelszerelés, gyalogsági ásó, csákánybalta, drótvágó olló, rohamsisak, gázárc.

15 A vonat az utánpótlás szállítására felállított katonai szervezet. Az ütközetvonat a napi anyagszükséglet szállítására szolgált, a korszakban lófogatolt járművek alkották.

A belszolgálatot teljesen a szabályzatokban lefektetett elvek alapján látták el és hajtották végre.¹⁶

A ZÁSZLÓALJ ALKALMAZÁSAI, HARCAI

Január folyamán, amint az 1/IV. székely zászlóalj megalakult, a megszálló vonalra lett kítolva azon feladattal, hogy a szemben álló oláh erőket figyelje meg és az esetleges előrenyomulásukat Szatmárnémeti felé megakadályozza. A zászlóalj a Szamos és Felső-Tisza között kiutalt védőkörletet a következőképpen szállotta meg:

Az 1. század (Szilágyi főhadnagy) megerősítve egy géppuskás szakasszal Ilobán, feladata Nagybánya felé megfigyelni, a vasútvonalat megszakítani, ellenség előnyomulását megakadályozni. Egy szakasz (tiszt parancsnoksága alatt) Baksán, feladata a Mik-hegy 1012. háromszögelési pont és az Arsita Mare 865. háromszögelési pont felé megfigyelni és a hegyi utakat lezárni. Az árkászszázad (Magyar főhadnagy) Avasfelsőfalun, feladata az Avas-hegy vidéket megfigyelni, a Tisza völgyébe vezető utat lezárni és a vidék tiszta oláh lakosságát ellenőrizni. A 2. század (Szűts főhadnagy) Técsőn, feladata az oláhokat megfigyelni és a Tisza-völgyet lezárni, minden ellenséges előnyomulást megállítani. A 3. század és egy géppuskás szakasz tartalék Szinérváralján. A védőszakasz parancsnoka, 1919. február hó 21-ig Bydeskuthy Sándor százados, azután a zászlóalj-parancsnokság is áttette álláspontját Szinérváraljára és Kolossváry László őrnagy vette át a védőkörlet-parancsnokságot. A februárban beérkezett tarackos üteg Ilobán rendeltetett állásba. A Szamostól délre a 12. [szatmári] gyalogezred egy zászlóalja állott Remetemezőn és az attól keletre lévő helységekben.

Az ellenség főereje, körülbelül egy ezred Nagybánán tartózkodott. A Szamos-völgyben, Nagysikárlóra egy gyalogszázad és egy lövegszakasz volt előre tolvá, amely táboriőrsszerűen biztosította magát a Szamos völgyében.¹⁷ Február hónapban, egész március hó 1-ig jelentéktelen események, járőrharok játszódtak le. Ezen tétlenség a zászlóalj harcra vágyó

16 A belszolgálat egy adott katonai alakulat általános hétköznapi teendőit összefogó és koordináló, 24 órás váltásban működő szolgálatnem, úgy laktanyai, mint tábori körülmények között.

17 A harctéri szolgálat során valamely területet a meglepetésszerű támadástól a fő védelmi vonal előtt biztosító, általában raj erejű, feladatát kiépített rajállásban ellátó egység.

legénységének sehogy sem tetszett, úgyhogy állandóan jöttek a zászlóalj-parancsnoksághoz legénységi küldöttségek, akik jelentették, hogy vagy harcoljunk, vagy engedjük őket haza.

A legénység hangulatát lecsillapítani másként, mint egy támadást kezdeni, nem lehetett. A zászlóalj-parancsnokság [ezért] március hó 1-jén hajnal 4 órakor egy rajtaütésszerű támadást hajtott végre Nagysikárlóra, az Ilobára előretolt századdal. A támadáshoz a terv a következő volt: egy puskásszázad az éj leple alatt a Szamos mentén a füzesben előreküszva rajtaüt a Nagysikárló nyugati szegélyén lévő ellenséges táboriőrön, elfoglalja a vasúti állomást és a faluban lévő oláhok szállását. Egy szakasz (Gálffy hadnagy) február 28-én este azon parancssal lett Ilobabányán, Misztbányán át az erdőn előretolva, hogy Misztótfalunál, az úton az ellenség visszavonulását vágja el, és az esetleg Nagybánya felől jövő ellenséges tartalékokat tartóztassa fel. A támadás meg is indult igen szép lendülettel, azonban a rajtaütés nem sikerült, mert a tüzéruteg – talán félt, hogy a dicsőségből kimarad – idő előtt 3-4 lövést adott le Nagysikárlóra, amely a románokat fölriasztotta. A falu így is elfoglaltatott, de a helyszínre sietett Bydeskuthy százados parancsára kiürítettett, mert Monostor felől átkarolásra egy román oszlop útban volt. Eredmény: 7 oláh halott és 5 fogoly, saját részről 1 halott, 2 sebesült.

Március hó közepén a Técsőre kirendelt 3. század a székely hadosztály-parancsnokság által felváltatott és a zászlóalj-parancsnokság rendelkezésére bocsájtatott. A zászlóalj-parancsnokság ezen századot Szinérváraljára tartalékba rendelte.

Március hó 1-től április hó 15-ig semmi nevezetesebb harci tevékenység nem fordult elő, mert magasabb helyről ez betiltatott. A románok is általában csendesek voltak, az volt a benyomásunk, hogy félnek a székelyektől, nem is mertek mutatkozni.

Amilyen nagy csend mutatkozott a harcoló felek között, annál nagyobb lármát és sürgés-forgást csinált a proletárdiktatúra, midőn hatalomra jutott. Természetesen ezeknek is szálka volt szemükben a székely alakulat. Személyesen jöttek le a kajla fülű, görbe lábú népbiztosok a legénységet megnyerni, a tiszteket pedig megfigyelni. Oly nagy tekintély volt a Székely Hadosztály a népbiztosok szemében, hogy még az elnök Garbay,¹⁸

18 Garbai Sándor (Kiskunhalas, 1879. március 27. – Párizs, 1947. november 7.) eredeti foglalkozása kőműves, később szakszervezeti vezető, munkásjóléti intézmények irányítója, lapszerkesztő. Szociáldemokrata politikus, 1919 márciusában

Böhm,¹⁹ Pogány²⁰ is lejöttek külön udvari vonattal Szinérváraljára csapatszemlét tartani, hol abbeli reményüknek adtak kifejezést, hogy a székely zászlóalj minden tagja kész elveikért meg is halni. Beszédükre választ a néma ajkak és összeszorított kezek adtak, amiből ők is láthatták, hogy részükre nagy csalódást hozna a valóságra ébredés. Akkor, mikor már minden ember tudta, hogy hazájuk felszabadításához nem sok remény fűzhet, amikor tudták, hogy hiába áldozzák életüket és vérüket, hiszen szüleiket, testvéreiket, kicsiny, fehérre meszelt székely házikóikat eladták a kommün pribékjei elveik győzedelméért, akkor az agitátorok beszédeire igen könnyen véres lehetett volna a felelet. Pedig ezek nem szégyelltek megjelenni előttünk és a haza felszabadítását hirdetni, de a hadiszer kiadását, amellyel harckészségünket fokozhatták volna, megtagadták s megfosztottak megérdemelt háborús kitüntetéseitől, csillagjaitól úgy tiszteket, mint legénységet egyaránt. Sok katona volt, aki könnyes szemmel vette le csillagját és várta a megtorlást.

részt vett a Magyarországi Szociáldemokrata Párt és a Kommunista Magyarországi Pártjának egyesítésében, a Tanácsköztársaság létrehozásában. 1919. március 21-től augusztus 1-jéig a forradalmi kormányzótanács elnöke (a tanácskormány miniszterelnöke), annak bukása után emigrációban élt. 1919. márciusának legvégén látogatta meg Szinérváralján a Székely Hadosztályt.

- 19 Böhm Vilmos (Budapest, 1880. január 30. – Stockholm, 1949. október 28.) eredeti szakmáját tekintve mérnök, műszaki hivatalnok, később szakszervezeti vezető, szociáldemokrata politikus. Az őszirózsás összeomlás után hadügyi államtitkár, 1919-ben hadügyminiszter. Nem mindig és nem minden körülmények között tartozott a Székely Hadosztály működését akadályozó politikusok közé. 1919. márciusában részt vett a Magyarországi Szociáldemokrata Párt és a Kommunista Magyarországi Pártjának egyesítésében, a Tanácsköztársaság létrehozásában, amelyben hadügyi népbiztos volt, annak bukása után emigrációban élt. 1919. március 2-án Károlyi Mihály kíséretében, Pogány Józseffel együtt Szatmárnémetiben és Szinérváralján, március 15-én a csucsai frontszakaszon látogatta meg a Székely Hadosztályt.
- 20 Pogány József (Budapest, 1886. november 8. – Moszkva, 1938. február 8.) újságíró, publicista, szociáldemokrata, kommunista politikus. 1918–1919-ben a katonatanács, a Budapesti Központi Katonatanács vezetője, ebben a minőségében hátráltatta, akadályozta a Székely Hadosztály működését, mivel nem tudta arra politikai befolyását kiterjeszteni. 1919. márciusában részt vett a Magyarországi Szociáldemokrata Párt és a Kommunista Magyarországi Pártjának egyesítésében, a Tanácsköztársaság létrehozásában, a tanácskormányban volt hadügyi, külügyi és közoktatási népbiztos (miniszter) is, illetve a vörös hadseregben hadtestparancsnok. A Tanácsköztársaság bukása után emigrált, 1938-ban Moszkvában falta fel a forradalom, kivégezték. 1919. március 2-án Károlyi Mihály kíséretében, Böhm Vilmostal együtt látogatta meg Szatmárnémetiben és Szinérváralján a Székely Hadosztályt.

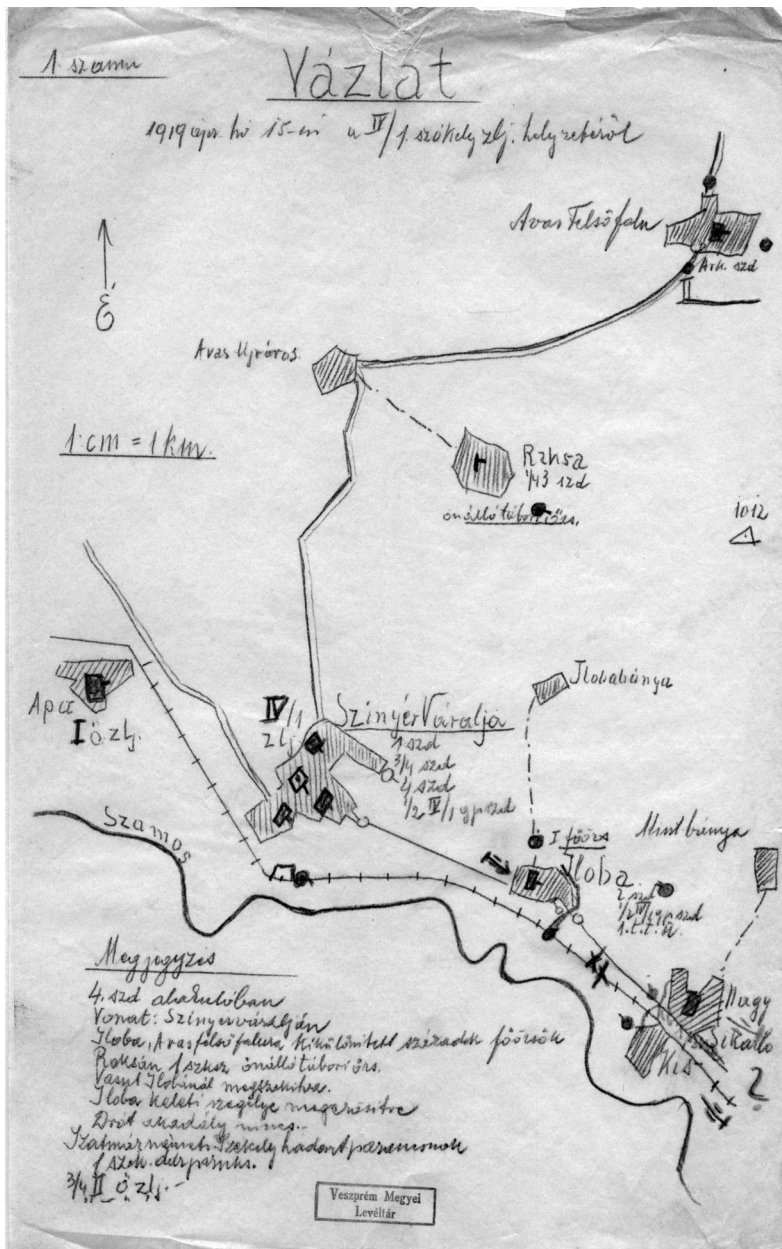
E látogatás után következett a népbiztosok²¹ sáskajárása, akik mint kiküldött spionok szerepeltek. Sajnos akadtak tiszték is, akik erre az aljas szerepre vállalkoztak. Ártani azonban nem tudtak, mert a legénység közelébe nem fértek, mivel azok a legelső vonalban voltak és ők hősiiesen megelégedtek, ha az első vonalba nem kellett kifáradniuk. Így is sokszor megtörtént, hogy egy-egy álszékely alig tudott megfutni a legénység haragja előtt.

A ROMÁN ERŐK TÁMADÁSA

Április hó 10-én az Ilobán már oly régen kint lévő 1. századot a 2. század váltotta fel. Április hó 16-ára virradó éjjel nagy ágyúdőrgésre riadózik a zászlóalj a mellékelt (1. vázlat mellékelve) vázlat szerinti helyzetben. Sejtésünk, hogy az oláhok támadni fognak, beteljesedett. Első dolga volt a zászlóaljnak a direktórium [véltetően a színérváraljai direktórium] tagjainak lefogása. Az elnök nem volt otthon, csak egy pár parasztemberből álló tag, akiket szétkergettünk és egy tagját elfogva magunkkal vittük.²² 16-ára virradó éjszakán egy oláh rohamjárőr egy hadnagy parancsnoksága alatt a táboriőröket megközelítette, a 2. és 3. számú táboriőr között Ilobára lopódzott be, a riadószálláson lévő tartalékot megközelítette, azt meglepve sikerült pánikot okoznia. Az Ilobán keletkezett utcai harc következtében a századparancsnok is megsebesült, minek következménye lett, hogy a faluban lévő legénység Ilobától nyugatra kezdett visszamenni. Az oláh rohamjárőr kihasználva a helyzetet észnélküli üldözésbe kezdett. Így jutott a tábori tarackos üteghez körülbelül 200-300 lépésre egy nyílt mezőre, amely kedvező pillanatot az üteg felhasználva kartácstűzbe, a fedezetére rendelt géppuska pedig erős géppuskatűzbe kezdett az oláh rohamjárőr ellen, amely tűzrajtaütés következménye lett, hogy a rohamjárőr parancsnokával együtt elesett.

21 A népbiztos a tanácskormány miniszteri rangú tisztségviselője volt. Itt inkább a politikai megbízottakról, propagandistákról lehet szó.

22 A túszedés bevett gyakorlat volt 1919-ben, alkalmazták a székekelyek, a románok, a vörösök és később a fehérek is. Általában a túszejtők az ellenük irányuló ellenséges tevékenységet próbálták meg korlátok közé szorítani, megakadályozni.

A fenti események hatása alatt megállapítást nyert, hogy az ellenség egy lovasdandárral, páncélvonattal és erős tüzéséggel támadásba kezdett. A páncélvonat Nagysikárlóról kiindul, de a vasútmegszakításnál elakadt, visszatérni volt kénytelen, tovább nem is szerepelt. Ellenben az ellenség a táboriőröket kezdte – bár igen lassan – megközelíteni. A zászlóalj-parancsnokság Szinérváralján lévő tartalékából Bydeskuthy százados parancsnoksága alatt egy századot és egy géppuskás szakaszt, mint tartalékot tolt előre Ilobára.

A tartalék megérkezése helyreállította a rendet és új erkölcsi erőt adott a csapatoknak. A géppuskás század most már minden puskájával állásban, feladatát, hogy az ellenség előrejutását akadályozza meg, sikeresen megoldotta, a románok előre jutni nem tudtak. Ezen ütközetben a zászlóalj tizenkét halottat veszített, akiket Szinérváralján a temetőben temettek el. Az oláhok vesztesége egy egész rohamjárőr, egy tiszt és 12 ember halott. 14 órakor kapta a zászlóalj-parancsnokság a székely dandár-parancsnokság azon parancsát, hogy a harcot azonnal szakítsa félbe és vonuljon Sárközre vissza. Körülbelül 16 óra lehetett, mikor a csapatok a visszavonulást leplezve, a legnagyobb rendben – minden hadiszert megmentve – megkezdték azt. Az Avasfelsőfalun lévő árkászszázadot az összeköttetés megszakadása miatt a helyzetről és a kapott parancsról értesíteni nem lehetett, úgyhogy ez a század csak egy nappal később kezdte meg a visszavonulást és akkor is önmagától, a román nyomásnak lassan engedve. Április hó 17-én a románok csak délben mertek Szinérváraljára bevonulni.

Sárközön történt éjjelezés után, mivel a románok üldözni elmulasztottak, a zászlóalj rendeztetett és délután folyamán újbóli visszavonulásra kapott parancsot, amelyet az éj folyamán hajtott végre. A hajnali órákban Batizra megérkezvén, a vasúti állomáson új parancs érkezett: „Az ellenség Nagykárolyt elfoglalta, a Székely Hadosztály Szatmárnémetit védeni nem akarja, visszavonul nyugat felé. Az 1/IV. zászlóalj folytassa visszavonulását oly módon, hogy egy órán belül a vonat Szatmárnémetit elhagyja, mert a város megszállása minden pillanatban várható.” A vonat Szatmáron gyors ütemben keresztül is jutott, a csapatok pedig Batiz–Batizvasvári–Petén át Csengersimára vonultak vissza, ahol a Szatmárnémeti–Atya felé vezető utakat Nagygéc, Kisgéc felé a 3. század lezárta. 18 óra körül ellenséges lovasság mutatkozott Pete felől, de puska- és géppuskatűzzel visszavonulásra kényszerítették.

Körülbelül délután 19 órakor érkezett a dandár-parancsnokság parancsa, hogy a zászlóalj a visszavonulását Fehérgyarmat felé folytassa. A visszavonulás az éj folyamán csak Zsarolyánig jutott, hol a zászlóalj éjjelezett és az összeköttetést igyekezett a déli szomszéd zászlóaljjal felvenni, ez reggel felé sikerült is.

Most igen szomorú esetet, de valóságot kell megemlítenem, hogy a zászlóalj kemény fegyelme a fiatal századparancsnokok tapasztalatlansága miatt igen romlott. Egyik küzdő század parancsnoka az első lövésre kocsira kapott és többé nem is jelentkezett, úgy eltűnt. Ezt látva a legénység is kezdett fegyelmetlen lenni úgy, hogy például Zsarolyánon a biztosításra rendelt táboriőrök elszéledtek a házakba és lefeküdtek s így a biztosítást egész éjjel Bydeskuthy százados, Séra főhadnagy, Soós és Marossy hadnagyok voltak kénytelenek ellátni. Egyetlen mentsége a legénységnek az volt, hogy a hosszú visszavonulás alatt elfáradtak és a szakadatlan gyalogmenetben kimerültek. Reggel azonban a fegyelmetlen elemek eltávolítása jó hatással volt, a fegyelem helyreállott és a visszavonulás Tunyogra²³ folytatódott. Április 19-én, Tunyogon teljes 24 óra pihenőhöz jutott a zászlóalj, amely pihenő a kötelékek rendezésére, lőszer kiegészítésére s azon dolgokra lett fordítva, melyek a harckészültséget újra helyreállították, illetve fokozták.

UTÓVÉDHARCOK GYŐRTELEK-KOCSORD-MÁTÉSZALKA TÉRSÉGÉBEN

Április 20-án délelőtt, a Székely Hadosztály parancsnokától kapott parancsra a zászlóalj, a Tunyogon összegyülekezett többi székely zászlóaljjal együtt Mátészalkára a visszavonulást oszlopban megkezdte. Ezen oszlopnak végzászlóalja volt az 1/IV. zászlóalj. E visszavonulás bal oldalának biztosítására egy gyalogszakasz és egy géppuskás szakasz (Kovács és Máthé hadnagyok) lettek Győrtelek keleti szegélyére kikülönítve azon parancsral, hogy az Ökörítő²⁴ felől előnyomuló románok ellen biztosítsák a zászlóalj elvonulását és a románokat mindaddig tartóztassa fel, ameddig az oszlop vége Győrtelektől nyugatra a vasutat át nem lépi. Midőn a zászlóalj vége Győrteleket elérte, de a vasútvonalat át nem lépte, az oldalvéd azon jelentést küldte, hogy lovasság közeledik Győrtelek felé,

23 Ma Tunyogmatolcs.

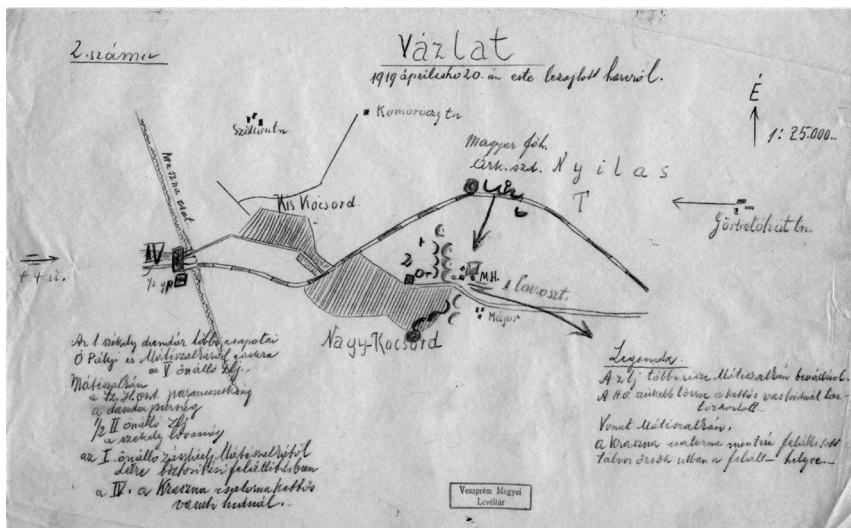
24 Ma Ökörítőfűlpös.

mely két ágyúval is meg van erősítve. Az oszlop végén tartózkodó 1/IV. zászlóaljparancsnok-helyettes a következő parancsot adta az oldalvédnek: „Az oláhok előnyomulását egy félóráig tartóztassa fel, azután a nyomásnak lassan engedve Nagykcorsordon²⁵ át Mátészalkára visszavonulni!” Ezen szakasz géppuskatüze a románokat felfejlődésre és megállásra kényszerítette, aminek következménye lett, hogy a románokkal harc keletkezett és ezen kikülönített szakasz kezdett este visszavonulni, amit az oláhok észrevéve erős támadásba kezdtek. A zászlóaljhoz beérkezett jelentések arra engedtek következtetni, hogy a románok támadása Nagykcorsordra megkezdődött. Nagykcorsortól nyugatra a Kraszna-csatornán lévő kettős vashídra az 1. század egy géppuskás szakasszal megerősítve (Szilágyi főhadnagy), ettől északra a 113-as hídhöz és a kettős hídtól délre, a Szalkaitanyától keletre lévő Kraszna-hídhöz egy-egy gyalograj lett biztosítás végett kirendelve, mint táboriőrök.

Ezen helyzet felvétele alatt a Győrtelekhez kirendelt csoport Nagykcorsord keleti szegélyét érte el, ahol védelemre rendezkedett be, hogy a románok támadását megállítsa. A szakadó esőben és esti sűrűkületben visszaérkező huszárjárőr azt a jelentést hozta, hogy a nagykcorsordi csoport nem bírja magát tartani. Márpedig fontos volt, hogy a támadó románok megállíttassanak legalábbis addig, míg a Kraszna vonalában a táboriőrök a vonalat elfoglalják és a Kraszna-csatorna vonalát lezárják.

A 2. század, Bydeskuthy százados parancsnoksága alatt, támogatva a táboritarackos ütegtől, ellentámadásba kezdett Kocsordon keresztül. Kocsordot az ellenségtől megtisztította és elérte Kocsord keleti szegélyét, midőn a vasúti töltés felől az M. H.-ra [vasúti megállóhelyre?] egy erős roham indult, amely oly meglepő volt, hogy az oláh tüzérszakasz is ott maradt az út árkába borítva. Ezen rohamot a zászlóalj utászszázada, Magyar főhadnagy parancsnoksága alatt hajtotta végre, amely századdal az összeköttetés még 16-án megszakadt, és most útban volt Mátészalka felé. A sűrűkületben a parancsnok hallotta a harci zajt még Tunyogon, és elhatározta, hogy a harcba beleavatkozik. A század Görbeháttanyán át a vasúti töltés mentén nyomult elő, amíg a helyzetről nem tájékozódott. A vasúti töltés mentén egy harcjárőrrel találkozott, mely a harcoló századtól volt, a helyzetről teljesen tájékozódott (2. számú vázlat, Nagykcorsord), ennek következménye lett Magyar főhadnagy meglepő rohama, amelyhez a

25 Ma Kocsord.

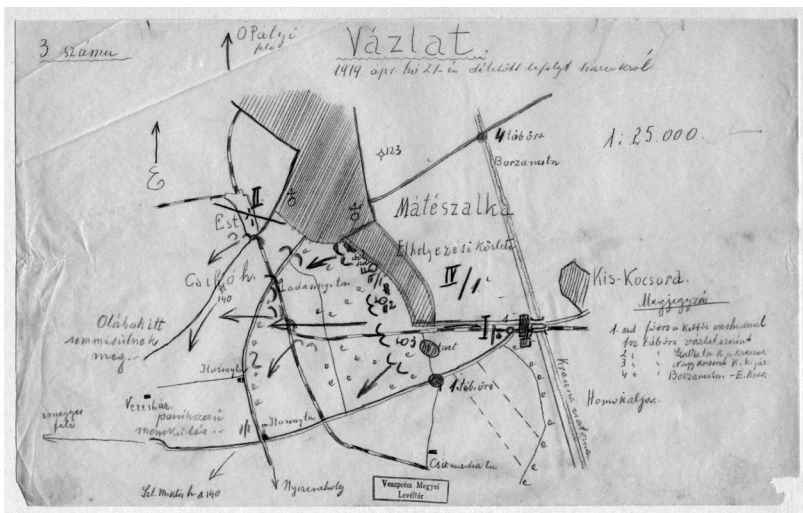

nagykocsordi csoport is csatlakozva az oláhokat Győrtelekre vetette vissza. A két ágyú is zsákmányul esett, de lovak hiányában elhozni azonban nem lehetett. Az oláhok vesztesége különösen sebesültekben és lovakban igen nagy volt. Saját veszteség: 4-5 sebesült. Beszéltem később ezen oláh lovasosztály parancsnokával, és ő mondta, hogy az osztályából ő maradt meg egyedül tiszt és 62 fő, a többi e harcban megsebesült és elesett. E harc után Nagy-kocsord keleti szélén egy szakasz és egy, egy géppuska erejű előretolt táboriőrsöt visszahagyva a két harcoló század Mátészalkára vonult be. A Mátészalkára beérkezett zászlóalj Mátészalka délkeleti részében szállásolt el, biztosítására másfél századot rendelve a Krasznai-csatorna vonalára.

Április 21-én kora délelőtt a zászlóaljparancsnok, Kolosváry őrnagy a főtéren levő hadosztály-parancsnokságtól szálláskörlete felé volt útban, amidőn a nyírsaholyi út felől román golyószóró kattogását ismerte fel és mindjárt szemmel látható volt, hogy a románok a nyírsaholyi útról a vasúti elágazás felé kezdenek felfejlődni. E meglepetést, amely az első pillanatban lehetetlennek látszott, a szállásokon pihenő csapatok nem vették észre. A meglepetés okát e pillanatban keresni idő nem volt. A zászlóalj-parancsnokság Mátészalka keleti szegélyében lévő templomnál kezdődő elhelyezési körletbe sietve, a zászlóaljat felriasztotta és a zászlóaljparancsnokkal lévő

Bydeskuthy századosnak azt a parancsot adta, hogy a falu déli részében elhelyezett két századdal a vasúti elágazódáson keresztül támadjon. Az egy zászlóalj erejű románok ekkor érték el Mátészalka délnyugati kijáratát és ott élük megakadva a vasúti töltés mentén, arccal észak-keletnek, éppen az 1/IV. zászlóalj elhelyezési körletére támadásba kezdtek.

A felriasztás után az árkászszázad Kolossváry őrnagy személyes vezetése mellett a hodászi úti tanyára (3. számú vázlat) Bydeskuthy százados a 2. és a 3., valamint fél géppuskás századdal az ellenség jobb szárnyát atkarolva Mátészalka déli szegélyéről kezdte meg a támadást. A támadást a Bydeskuthy-csoport olyan elánnal kezdte és hajtotta végre, hogy körülbelül 15-20 perc alatt az oláhokat visszaverte, a Veresház-Csikó-hegy között elterülő szőlők közé szorította, ahol Zankó százados²⁶ zászlóalja és a Bydeskuthy-csoport által bekerítve nagy része megsemmisült. A Bydeskuthy támadó csoportból egy gyalogszakasz egy géppuskával a déli Ilosvaytanyára rendeltetett azon feladattal, hogy ezen oláh zászlóaljnak és két oláh ágyúnak a visszavonulását akadályozza meg. Ezen hátba támadó csoport azonban a nagyon mocsaras réten csak igen lassan jutott előre, úgy-hogy az oláhok visszavonulását csak géppuskatűzzel tudta zavarni. Az oláhok mindenütt

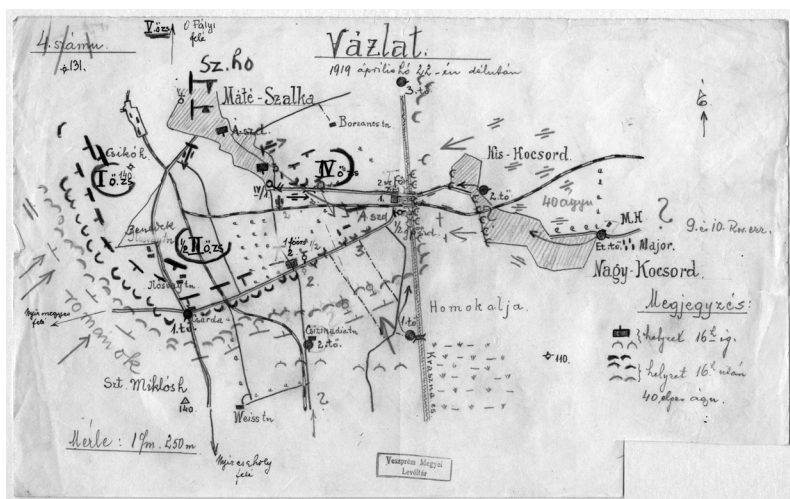

26 Zankó Zoltán százados, az 1/II. székely zászlóalj parancsnoka, aki az első világháború idején a m. kir. 24. honvéd gyalogezredben szolgált, hasonlóan Kolossváryhoz, Bydeskuthyhoz és Csekéhez.

szerelevényt, fegyvert és lőszeret eldobálva, futva menekültek Nyírcsaholy felé és aznap nem is lehetett velük az érintkezést többé felvenni. Az oláhok vesztesége a csikó-hegyi szőlőkben körülbelül 340 halott, köztük négy tiszt, akiket a hadosztály-parancsnokság április 21-én délután temettetett el. Saját részről, vagyis a zászlóaljtól négy sebesült. E fényes támadás szép eredménye a zászlóalj legénységében igen nagy lelkesedést keltett és új bizalmat öntött.

A harc lezajlása és a kötelékek rendezése után a 2. század és egy fél géppuskás század a Mátészalka déli szegélyéről Csizmadiatanya felé vezető, karban nem tartott kocsitűt és az országút keresztezésére főörshnek rendeltetett ki. Biztosítási körlet Szent Miklós-hegy 140-től a Kraszna-csatornáig. Ezen főörsh egy táboriörshsel a csárdánál, egy táboriörshsel a Csizmadiatanyánál biztosított és figyelt meg. Egy század a kettős vashídnál, mint főörsh maradt előző feladata szerint. A zászlóalj többi legénysége a községben régi szállására pihenőre rendeltetett.

Április 22-én a délelőtt átlag csendben telt el, csak oláh járőrök mozgása figyeltetett meg Kocsord és Nyírcsaholy felé. Dél felé a 2. század jelenti, hogy ellene a Csizmadiatanya felé az oláhok gyülekeznek, és úgy látszik, támadásra készülnek. 17 órakor az oláh támadás a 2. századra meg is kezdődött, a táboriörshök vissza is vonultak a főörshöz, de a románok tovább tért nyerni nem tudtak, ellenben jobb szárnyukat a Kraszna-csatorna felé kezdték meghosszabbítani (4. számú vázlat).

Az 1. század, amely most, mint 2. sz. főörs a kettős vashídnál vett állást, a Kraszna-csatorna töltését védelemre berendezte, szintén a románok mozgolódását jelentette. 14 óra körül Gálffy hadnagy ezen főőrsről jelenti, hogy a táboriörsét Nagykocsord keleti kijáratától a románok visszavetették és már a falutól nyugatra előnyomulóban vannak. Ezen idő alatt a főörs géppuskás szakasza tüzelésbe kezdett.

A tarackos üteg egy lövegszakasszal a 2. századot, egy lövegszakasszal az 1. századot támogatta.

16 óráig a románok nem tudták saját csapatainkat visszavetni. De a 2. századot (1. számú főörs) keletről átkarolás fenyegette, melynek kivédésére a tartalékban lévő 3. századot a 2. század és Kraszna-csatorna közötti sávban a zászlóalj-parancsnokság támadásra rendelte. Ezen támadás azonban az oláhok túlerejével szemben csak az országúttól délre 2-300 lépésre jutott előre, ott megakadt. Kolossváry őrnagy betegsége folytán a zászlóalj-parancsnokságot Bydeskuthy százados vette át.

16 órakor az 1. századnál (2. számú főörs) erős pergőtűszerű ellenséges ágyútűz kezdődött a kettős vashídra, és egyes lövések Mátészalka délkeleti részére esetek, amint később éppen az itt lévő román parancsnoktól egy rosióri²⁷ őrnagytól megtudtam, 40 ágyú tüzelt ez alkalommal a híd környékére. A táboriágyúk azonban a hidakat megrongálni nem tudták, de a géppuskáinkat sem tudták elhallgattatni. Dacára az ellenség nagy veszteségének a hidakon átjönni nem tudott, pedig a rohamok egész sorozatát hajtották végre. Az oláhok azonban a Kraszna-csatornát annyira megközelítették, hogy a két felet egymástól csak a csatorna választotta el. Ezen része az állásnak mindvégig kezünkben is maradt.

16 óra 30-kor a 3. század jelenti, hogy az elért vonalat tartani nem tudja, mert az oláhok sok golyószórót alkalmazva erős támadásba kezdtek. A század csak kézi lőfegyverekkel adhatott tűzoltalmat, a zászlóalj pedig azon két tarackkal, mely ezen védőszakasz egész területét kellett megvédeni.

A zászlóalj-parancsnokság ekkor a még a tartalékban lévő árkászszázadot a veszélyeztetett század, a 3. század mögé toltta tartalékképpen. Ez a század azonban már ellentámadásával csak az országútig jutott előre, de onnan is 17 órakor a 3. és 2. századdal együtt kezdett visszavonulni. Ezen visszavonulás az 1. század jobbszárnyát teljesen kitette az ellenséges

27 Jól kiképzett, 1919-ben már jól felszerelt elsővonalbeli román lovasság. Jellegzetes fegyverük a pika (lándzsa) volt.

átkarolásnak, úgy-hogy a visszavonulás megállítására és az 1. század átkarolásának megakadályozása végett a hadosztály-parancsnokságtól a már kért és 17 óra 10-kor beérkezett Zankó-zászlóalj 2. századával Bydeskuthy százados Mátészalka déli szegélyétől keletre lévő hídon keresztül Homokalja-dűlő felé egy ellentámadást indított, mely támadást a dandár vezérkari tiszt (Hautzinger vkt százados²⁸) személyesen megállított és a hadosztály-parancsnokság parancsát, hogy az 1/IV. zászlóalj vonuljon lassan Ópályin át Paposra vissza – továbbította.

A visszavonulás akként rendeltetett el, hogy minden századtól egy szakasz és az egész géppuskás század jelenlegi helyeiken kitartanak, a többi századok Mátészalkától kelet, illetve nyugatra úgy vonuljanak vissza, hogy Mátészalka északi kijáratánál, Ópályi felé menetoszlopba átmehessenek. A visszahagyott utóvédek saját erejükből, ameddig tudnak, kitartanak és azután ők is Paposra a visszavonulást megkezdik.

A táboritarackos üteg egy löveget Mátészalkán visszahagyott, a többivel Ópályi felé Paposra visszavonult. 18 órakor a visszavonulás megkezdődött és zavartalanul folytatódott. Az utóvédek is megkezdtek 19 óra körül a visszavonulást, a románok tekintettel a sötétségre, az üldözést nem folytatták, így a szétválás könnyen keresztül vihető volt. Ezen ütközetben, mely egyben a zászlóalj utolsó csatája is volt, a veszteségeinket megállapítani nem lehetett, mert a csatatér az oláhok kezében maradt. Hozzávetőlegesen 150-200 főre tehető, az oláhok veszteségei ismeretlenek.

Április 23-án reggel Paposról Vajára menetelt a zászlóalj, ahol a vörös hadsereg egyik századával volt egy kis tettelegesség, de jelentőség nélkül. Április 24-én Vajáról Nyírbaktára menetelt a zászlóalj és ott ismét éjjelezett, honnan április 25-én hajnalban Nyírkarász, Tason át Demecserbe rendeltetett, hova délután be is érkezett. Két vagy három napi itt-tartózkodás után a zászlóalj Gyulaházára rendeltetett, hol bevárta a szomorú fegyverszüneti szerződést, és 1919. május hó 3-án, Nyírbaktán az oláhoknak átadva fegyvereiket bevagoníroztak és Brassóba oláh fogságba szállították. A zász-

28 Vitéz Jány (született Hautzinger) Gusztáv (Rajka, 1883. október 21. – Budapest, 1947. november 26.) katonatiszt, 1945-ben vezérezredes. 1919-ben, feltehetően valamikor március 21. után a Székely Hadosztály vezérkari főnökévé nevezték ki. 1924-ben avatták vitézzé, ennek a feltételeként magyarosított az édesanyja vezetéknévére. 1942–1943-ban a m. kir. 2. hadsereg parancsnoka. Erre a beosztására és a doni katasztrófára hivatkozva, az akkor érvényes jogszabályok szerint is jogszabálysértő módon, 1947-ben halálra ítélték és kivégezték. 1993-ban a Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága az ellene emelt vádak alól jogilag felmentette.

lőalj legénységének egy része Demecserben megtagadta a fegyverletételt és Csap felé menetelve el is hagyták Demecsert. Így elment az egész árkászszázad Magyar főhadnagy vezetésével és az 1. és 3. századok a zászlóalj tisztjeinek nagyobb részével. Végeredményben a fogság keserű kenyerét 7 tiszt és 400 ember ette, kik hat heti fogság után egy nyilatkozat aláírásával szülőfalujukba internáltattak.

Ilyen szomorúan végződött az a nagy lelkesedés, amely a hazaszeretet jegyében indult meg és magasztos célul tűzte ki Erdély felszabadítását a román impérium és az oláh botütések alól. Nem a csapatokon múltott, hogy hivatásukat, melyet nemzeti színű zászlójukra írtak, nem fejezhették be, hanem az akkori mostoha politikai viszonyokon, melyek előbb vörösrre festették a hadsereg külső jelvényeit, azután a lelkeket is, és így tömegek összetartására oly fontos tényező, a „fegyelem” megszűnt. Szétmorzsolódott a maroknyi, de lelkes „Székely Hadosztály”, hiába hullatta véré a szent cél érdekében sok száz székely harcos, letűnt Magyarország szerencsecsillaga és hazátlan lett sok ezer székely, aki az oláh kegyetlenséget megszokni nem tudta.

Verje meg a székelyek Istene a bűnösöket, akik nem ismerték ország- és faji határokat, hanem odadobták pénzért, pozícióért a kincses Kolozsvárt, a fejedelmi várost, a vadregényes Brassót, Kassát, Pozsonyt, Temesvárt és a többi magyar városokat, az ős turáni székelyeket! Kísérje rab magyar testvéreink átka koporsójukig, hogy amikor a legboldogabbaknak érzik magukat, akkor hulljon a megérdemelt bitófa fejükre, hogy így bűnhődjenek meg Csonka-Magyarorszáért.

Budapest, 1926. április 19.

Bydeskuthy Sándor százados

KRATOCHVIL KÁROLY MEGJEGYZÉSEI BYDESKUTHY SÁNDOR SZÁZADOS VISSZAEMLEKEZÉSÉHEZ

Az 1/IV. zászlóalj története betekintést enged a csapat belső életébe. Szükséges tehát ismerni azokat az óriási teljesítményeket és nehézségeket, mellyel küzdeni kellett azoknak a vezetőknek és hazafias székelyeknek, akik hazájuk megmentésére fegyvert fogtak.

A változó kormányok határozott rosszhiszemű állásfoglalása, a polgári hatóságok nem rokonszenvező magatartása a Székely Hadosztályt ellen-

szennvel kezelték. A Székely Hadosztály Erdélyt akarta visszaszerezni, ez volt az egyetlen célja, csak a Károlyi-féle köztársaság vezetőinek rossz lelkiismerete félt a zártrendű, fegyvelmezett székelyektől, féltette tőlük a hatalmukat.

Igazi ellenforradalmárok csak akkor lettünk, amikor a bolsevista kormány feje, Kun Béla kijelentette, hogy nem áll az ország integritása alapján.²⁹

RÉSZLET CSEKE MIHÁLY FŐHADNAGY DATÁLATLAN VISSZAEMLEKEZÉSÉBŐL

...Reggel, parancs értelmében folytattuk a visszavonulást Fehérgyarmaton keresztül. Úgy látszott, hogy a hadosztály-parancsnokság egy hátrább fekvő vonalban akarta a harcot újból felvenni. A csapatok hangulata nem volt a legjobb. Pedig a zászlóaljunk nem is lett megverve, csak parancsra vonult vissza. De riasztó hírek érkeztek mindenfelől, túlozva, kiszínezve, hogy az egész hadosztály meg van verve, sok a veszteség, menekül mindenki stb. Ezt igazolva látták abban, hogy ellenállás nélkül, leggyorsabb ütemben vonultunk vissza. A tisztek legnagyobb része is csüggedt volt, úgyhogy határozott fellépésre, parancsadásra már képtelen volt, csak alkudozott a legénységgel. Ez volt a legnagyobb baj, erős kézzel könnyen vezetni lehetett volna a csapatokat. Talán legfontosabb ok pedig az volt, hogy az emberek fáradtak, kimerültek voltak, hisz felváltásról szó sem lehetett. Pedig pár napi pihenő, nyugalom visszaadta volna az emberek bátorságát. Erősítésre nem számíthattunk, tartalékaink nem voltak, a vörösöktől pedig csak rosszat várhattunk, semmi esetre sem jót.

Zsarolyánon és Fehérgyarmaton keresztül Tunyogra érkeztünk. Itt kaptuk azt a parancsot, hogy délután folyamán Mátészalkára induljunk, ahol az egész 1. székely csoport össze lesz vonva. Tunyogon történt, hogy zászlóaljparancsnokom elrendelte a hozzá beosztott üteg parancsnokának, hogy egy ágyúját Tunyog községnek ne az ellenség felé eső végére irányítsa be, hogyha szükséges a [saját] legénység parancs nélküli visszavonulását, vagy menekülését ily módon is megakadályozzuk. A délutáni órákban tovább menekültünk és meg is érkeztünk Mátészalkára. Ugyancsak megérkezett oda a hadosztály-parancsnokság, valamint az 1. székely csoport többi alakulata is, melyek Csenger felől jöttek. A csoport visszavonulását egy

gyalogszázad fedezte. A mi zászlóaljunk került a falu [Mátészalka] keleti, tehát az ellenség felé eső részébe. A zászlóaljparancsnokom, a helyettese és egy segédtsízt kíséretében épp az elszállásolással foglalkoztunk. A zászlóaljs az üteg az úton kint álltak, illetőleg apróbb csoportban szállásaikra vezettettek. Egyszerre csak óriási zajt hallunk a falu vége felől, porfelhő, lovak, emberek legőrültebb iramban jönnek felénk ordítva, hogy: „Menekülni, itt vannak az oláhok!” Egymást gázolták el, kocsik felborultak, árokba estek, és már egész közélről kiabáltak ránk, hogy meneküljünk. A helyzetet nem értettük, kiugrottunk hárman az út közepére, pisztolyainkat elővettük és feljűk lőtűnk, kiabáltunk, csakhogy megállásra bírassuk őket. Valahogy sikerűlt, de majdnem elgázoltak minket is. Előtűnk, az oláhok felé a Kraszna-csatorna volt. Arrafelé tereltűk a kötelék és parancs nélküli embereket. Kíerve a falu szélére sem láttuk még az oláhot. Siettűnk elérni a Kraszna hídját, nehogy az ellenség kezére jusson. Az 500 méterre lehetett a falutól, ott sem volt még az oláh. A puskaropogás Györtelek felől hallatszott. Közvetlen veszély tehát nem volt. Utóvéd századunkat támadta meg egy lovasosztály tüzérűteggel. A hadosztály vezérkari főnök is kijött tájékozódni. Ütegűnk parancsot kapott arra, hogy lője Györteleket. Az utóvéd század emberei futva értek vissza. Pár sebesűlt is, a visszaözönlőket alig lehetett ismét előrekergetni. Egy huszárszakaszunk rohant ki Györtelekre erősítésképen, másfél óráig tarthatott az ütközet. Javunkra dőlt el. Az utóvéd század már legkellemetlenebb helyzetben volt, amikor véletlenül oda érkezett a mi elveszettnek hitt műszaki századunk, mely eredetileg Szinérváljáról északra, Avasűjvároson volt elhelyezve. Ez döntötte el javunkra a csata sorsát. Nagy veszteségeink nem voltak. Egy ágyűt zsákmányoltunk. Katonáink rendben, az elszedett pikákkal büszkélkedve tértek vissza. Egy kis győzelem és már nem fél senki, az önbizalom és rend visszatért.

Mátészalkán éjjeleztűnk. Másnap húsvét napja volt; csűf, esős idő. Megázott lábainkat egy szoba tűzhelyénél szárítgattunk parancsnokommal együtt. 9 óra lehetett, lövéseket hallottunk, de most már nem a Kraszna irányából, hanem délről. Fásultan ültűnk. Nem hihettűk, hogy délről jöjjön az oláh, hisz arra a 24-es székely csoport volt. Kirohantunk, már erősen fűtűltek a lövedékek. Az utcán a századok már rohantak felénk. „Írány balra, a kertek!” Már rajvonalba rohantak előre, meg-megállva löttek, le sem fekűdtek, rohantak tovább. Géppuskás századunk jobbszárnyunkon egy dombra ért fel. Oldalazta az ellenséget. Balszárnyunk szinte átkarolólág

támadott. Már foglyokat hoztak. Egy óránál tovább tartott a harc. Kettős rendekben, hangos nótával vonultak be századaink. Oláhnak vesztesége 7 fogoly és igen sok (állítólag 300?) halott, sebesült egy sem. Mátészalkaiak egész délután temettek. Egy zászlóalj oláh valahogy becsúszott a 24-es csoportnál s nálunk aztán elpusztult.

Aznap nem háborgattak többé, nyugodtan alhattunk. Másnap délelőtt folyamán újakezdte az oláh támadásait, de most már sokkal nagyobb erővel, óvatosan, rendszeresen. Eleinte csak Györtelek irányából a Kraszna-csatorna hídját iparkodott elfoglalni. Tüzérséggel lőtte a hidat védő századunkat. Ütegünk a híd mögé pár száz lépésre állíttatott fel, hogy az ellenséges tüzérséget leküzdje. Oláh gyalogság támadása a híd irányában nem tudott előrejutni.

Délután folyamán a helyzet változott. A csatorna nyugati részén is gyülekeztek már a támadáshoz előre oláh csapatok. A hidat és ütegünket is mind erősebben lőtte az oláh tüzérségével, úgy-hogy ütegünknek helyet kellett változtatni. Egy tüzér főhadnagy is megsebesült. Gyalogság is erőltetve tört előre a híd felé. Déli és nyugati irányból is erősödött a támadás, tartalékok bevetése vált részünkről szükségessé és a helyzet mégis rosszabbodott. 5 óra tájban már U alakban voltunk körülfogva. Oláh tüzérség már a falu szélét is lőtte, a lövedékek minden irányból jöttek már.

A hadosztályparancsnok otthagya már Mátészalkát.

Mindenütt szűkült már a kör körülöttünk. Egy utunk volt még csak a visszavonulásra: észak felé. Zászlóaljunknak Mátészalka déli szélét védő szakaszát (közvetlenül a csatorna mellett) az ellenség visszanyomta, ezáltal a Kraszna hídjának tartatása is veszélyeztetve volt, ami pedig Mátészalkának további tartását tette kizárttá. Egy idegen zászlóaljbéli század rendeltetett oda erősítésre. Parancsnoka, egy százados már nem bírta előrevinni a faluból. Parancsnokságot átvette Bydeskuthy százados, saját zászlóaljparancsnok-helyettes. Kis darabon sikerült a századot előrevinni, de nem sokáig. Az emberek megálltak, sőt vissza kezdtek menni. Bydeskuthy százados karabélyával rálőtt a visszamenőkre. Hiába, nem bírta tovább előrevinni őket, az egész század megfordult és ment vissza. Nem volt mit tenni, Bydeskuthy százados az elkeseredéstől sírva tért vissza. És ekkor már a hídnál lévő századaink is megkezdtek a visszavonulásukat. Az ellenség U alakban egész közel volt már mindenütt a falu széléhez. A puskatüz nagyon erős volt. Minden irányból össze-vissza füttyültek már a lövedékek a zászlóaljparancsnokság környékén is. Ekkor jött oda a

csoporthoz vezérkari tisztje, Hautzinger százados, és parancsot adott a fokozatos lassú visszavonulásra...³⁰

GONDOLATOK LEZÁRÁSKÉNT

Kratochvil Károly gyakorlatilag áthúzás, javítás nélkül hagyta Bydeskuthy százados írását. Nem állunk talán messze az igazságtól, ha azt a következtetést vonjuk le ebből, hogy annak stílusával, tónusával, tartalmával mindenben egyetértett. Ezt a benyomást erősíti a tény, hogy a visszaemlékezéshez fűzött megjegyzésében a százados gondolatait, sorait vette szó szerint át, aki azokkal így, mintegy a hadosztály tevékenységének értékelése tekintetében alapvetések megfogalmazója lett. Figyelemre méltó a hadosztályparancsnok utolsó mondata: „Igazi ellenforradalmárok csak akkor lettünk, amikor a bolsevista kormány feje, Kun Béla kijelentette, hogy nem áll az ország integritása alapján.” A Székely Hadosztály történetét ismerve nincs okunk kételkedni a kijelentés igazságtartalmában. De nézzük csak meg Kratochvil Károly 1940-ben megjelent kötetének a címét: *A Székely Hadosztály 1918–19. évi bolsevistaellenes és ellenforradalmi harcai a székely dicsőségért, Erdélyért, Magyarország területi épségéért és Európáért*. A kissé hosszú és dagályos címben hangsúlyos a bolsevistaellenes és az ellenforradalmi jelző, ehhez képest a kötetben gyakorlatilag nem ejt sem egyikről, sem másikról szót. Arról az időszokról sem – 1919 márciusának legvégéről, április első napjairól –, amikor valóban ellenforradalmi szervezkedésbe kezdett a hadosztály vezetése. A tervezett második kötet bevezetőjében tovább ment Kratochvil Károly, mintegy a világforradalom legfőbb gátjaként jellemezve a Székely Hadosztályt, amennyiben az a fegyverletétellel megmentette Európát a bolsevizmustól. Tűzások ezek, amelyek elfedhették, elfedhetik a hadosztály célját, hivatását, az ország területi integritásának, Erdélynek a védelmét, a megszállók elleni fegyveres harcot. Rátelepülni látszott az ellenforradalmiság, az azzal kapcsolatos vélt vagy valószínű elvárásoknak való megfelelés megkövesedett toposza a nemzeti eszmére.

30 MNL VeML XIV. 10. 3/1. 167. Cseke Mihály visszaemlékezése.

De valóban rátelepedett-e, vagy a megfelelés iránti szándék pusztán formalitás volt? Biztosan nem tudhatjuk, de a címekben, leírt és elmondott szövegekben megjelenő, a 30-as évek végének, a 40-es évek elejének gondolati világát, eszméit idéző szövegek mellett ott van Kratochvíl Károly gyakorlati tevékenysége, amellyel az élet valamennyi területén nyilvánvalóvá tette, hogy a hadosztály alapeszméje az alfa és az omega számára.

A Bydeskuthy Sándoréhoz képest a Cseke Mihály főhadnagy által jegyzett visszaemlékezés, bár terjedelmesebb, de kevésbé pontos és jól adatolt. Amíg előbbi az események tényszerű leírására, az érzelmi motívumok háttérbe szorítására törekedett, jelezve, de nem túlhangsúlyozva a harci szellem hektikus változásait, az elkeseredettséget, a pánikjelenségeket, addig Cseke Mihálynál mindezek jóval nagyobb hangsúlyt kaptak. Gondoljunk csak arra, hogy a menekül kifejezés különböző változatai ötször fordulnak elő a forrás egy rövid szövegrészletében! Általában a kaotikus viszonyok ábrázolása igen erős az írásában. Cseke főhadnagy szövegének elemzésében figyelemre méltó szempont lehetne a Kratochvíl Károly által lesatírozott, áthúzott, illetve az aláhúzással kiemelt részek vizsgálata. Meg kell elégednünk most annyival, hogy megállapítsuk, a pánikjelenségekre, a kvázi menekülésre vonatkozó részeket húzta át a volt hadosztályparancsnok, elsimítva ezzel a küzdelem dinamikájának hullámvölgyeit.

Cseke Mihály visszaemlékezésében megjelent egy érzelmi tekintetben rendkívül erős elem: Bydeskuthy százados, aki fegyvert használva³¹ próbálta megállítani a visszaforduló saját legénységet, majd az elkeseredésében síró tiszt képe. Szinte természetes, hogy Bydeskuthy Sándor, a visszaemlékező, aki önmagáról egyes szám harmadik személyben írt, nem említette ezt a momentumot.

A két tiszt memoárjai jól kiegészítik egymást. A százados munkája alapján térben és időben jól lokalizált eseményeket látunk, amelyeket mintegy jelentésszerűen, tényszerűen rajzolt meg a szerző. A főhadnagy pedig a kellemetlennek tűnő momentumok felemlítésével járult hozzá a valóság megismerésének lehetőségéhez. Mindketten árnyalták a hadosztály tisztikaráról – a zászlóalj és századok szintjén – megraj-

31 A fegyverhasználat nem jelentette föltétlenül azt, hogy a visszafordulók közé lőtt, még kevésbé azt, hogy sebesülést okozott.

zolható képet, a kialakult helyzetért (De nem a fegyverletételért!) inkább felelőssé téve a fiatal tiszteket, mint a legénységet, akikről általában és ahol indokolt volt, ott konkrétan is elismeréssel emlékeztek meg. Vajon a források ismeretében állíthatja-e bárki, hogy a századokat személyesen ellentámadásra vezető Kolossváry őrnagy, zászlóaljparancsnok és Bydeskuthy Sándor századparancsnok, zászlóaljparancsnok-helyettes elárulta volna a legénységet? Ezt senki sem gondolhatja, mondhatja, írhatja komolyan! Egy „áruló” volt közöttük az, aki századparancsnokként magára hagyta az egységét és dezertált.

A Székely Hadosztály 1. csoportja, bár visszatartotta az április 16-án támadó erőket, de mégis nehéz harcászati helyzetbe kerül. Már az ellenséges offenzíva első napján a román erők elől elmenekülő vörösök Csucsánál „megnyitották” a frontot, amely kettészakadt ily módon. A bekerítés veszélye fenyegette a Király-hágótól északra és délre harcoló egységeket, a visszavonulás szükségszerű és elkerülhetetlen volt. Ennek során, Szatmárnémeti feladását követően, az addig az 1. csoporttól délre harcoló 12. csoport gyakorlatilag feloszlott. A Mátészalka térségébe visszahúzódó alakulat helyzetét tovább nehezítette a tény, hogy a Nyírbátor vidékére visszavonuló 24. székely csoport önállóan kezdett fegyverszüneti tárgyalásokba a románokkal, tátongó részt hagyva a két alakulat között. A 21. csoport sikeresen leválva a románokról, térben távolabb, Szabolcs vármegye északi részén gyülekezett. A hadosztály vezetésével együtt visszavonuló 1. csoport gyakorlatilag egyedül maradt. A hadosztály mind harcászati, mind hadászati tekintetben kilátástalan helyzetbe került, a Győrtelek–Kocsord–Mátészalka térségében vívott harcok idején már folytak a fegyverletételi tárgyalások a románokkal, az utóvédharcokat, 1919 húsvétján, az 1/IV. zászlóalj vívta meg.

Balázs Lajos

DOHOGÓ VONAT – DOHOGÓ INDULATOK

– *A csiki vasútépítés lélektani, lokálpolitikai,
közhangulati vázlatos háttere a korabeli sajtó tükrében*¹ –

*„Minden ünnep egy visszatérés
a kezdetekhez.” (M. Eliade)*

Száz év távlatából emlékezhetünk-e a megfoghatatlanra, amikor valami nagyon tényszerűre emlékezünk? Egyáltalán érdemes-e, fontos-e olyasmire is emlékezni, ami úgy tűnik, volt is, de talán mégse? Más szóval, elégséges-e csak arra emlékezni, ami kizárólagosan a létesítmény műszaki, ipari, gazdasági, gazdaságpolitikai vetületeire vonatkozik inkább, annál kevésbé egy ilyen építmény előzménynélküliségére.

Nos, ha elfogadjuk Eliade következtetését, ti. hogy az ünnep visszatérés a kezdetekhez, akkor a címben jelzett jelenségeket is fel kell fedeznünk a 100 évvel korábban felénk dohogó vonat füstjébe vegyülve.

Az érzelmi skála sok-sok változata, tünete úgy haladt egymás mellett, mint a töltésre fektetett sínek és az akkor is sáros, az állomás felé vezető utcátlan városkánk ingoványos területére, olykor kövekre helyezett deszkák. Talán először történik meg igazából, hogy az, amiről már-már közhelyszerűen beszélnek – a csiki mentalitás –, szembe kerüljön egy merőben más és csak hallomásból ismert helyzettel, és nem tudni, feladja-e magát. Először történik meg, hogy a csiki lelkiség, szellemiség és karakter kiléphetek az általánosságból, és felmutathatták rejtett energiájukat, amit a 19. század vége felé ideje volna jobban szemügyre venni mind a magunk, mind a mások hasznára.

1 A Sepsiszentgyörgy–Csíkszereda közötti vasútvonal felavatásának 100. évfordulójára Péter István, a Hamerock Rt. igazgatója és dr. Csedő Csaba, Csíkszereda polgármestere pályázatot hirdettek a székelyföldi ipar- és civilizációtörténet egyedi nagy eseményének emlékére azzal a szándékkal, hogy a beérkező dokumentumértékű dolgozatokat kötetben is megjelentetik. Erre nem kerülhetett sor más természetű okok miatt. Az én dolgozatom néprajzi szempontú, nem föltétlen ipartörténeti vizsgálódásom eredménye. Írástomat, tartalmának relatív aktualitása, a kezdeményezők iránti ma is időszerű nyilvános tiszteletem okán, de az emlékeztetés szándékával is felajánlottam a *Székelyföld* szerkesztőségének közlésére. Hátha tanulsággal szolgál ma is. Köszönet érte.

Az öröm és félelem, bizakodás és csalódottság, derű és komorság, remény és kiábrándulás – mondhatni romantikus szerkezetbe foglalt ellenpárokat olvashattam ki a korabeli sajtó néhány soros híreiből, jegyzeteiből és terjedelmes vezércikkeiből egyaránt. Kiéreztem belőlük az olykor heves, máskor egyenesen perzselő, jó- és rosszindulatú aggodalmakat, dohogásokat, és úgy gondolom, maradandó üzenetük van számunkra: akár kellemes, akár kényelmetlen, nem ritkán szégyellnivalók is.

Ilyen természetű „sínpáron” próbálok követni a továbbiakban az acélsínpárok lerakásának folyamatát. Meglepő, hogy egyazon lapszám-ban találni mindenre példát.

MIT HOZHAT AZ ÚJÉV CSIKNAK

Kérdezi kérdőjel nélkül a *Csiki Lapok* (a továbbiakban CsL) 1895. január 1-i számának vezércikke. És így válaszol: „Csikvármegyére nézve egy új korszak kezdete lesz. A vasut, mely ez évben épülni kezd, egészen új elemeket, új gondolkodás módot s új megélhetési forrásokat hoz be a megyébe.”

Így az örömsorok prognózisa. Valamivel tovább már fátyolosodik az ujjongás, és aki végigolvassa három esztendő lapjait, rájön, hogy az, ami később főbiaként jelentkezik és burjánzik a csiki társadalom hangulatában, sejtelmesen már ott bujkál a vasút építését üdvözlő újvi vezércikkben. „Megvagyunk győződve – olvasható –, hogy a csiki nép az új helyzettel szemben is maga lesz a megyének és az új helyzetnek is az ura.” Itt még csak lappang a bizakodás mellett az aggály (*reméljük*), de egy bekezdéssel tovább már erősebben fogalmaz a vezércikk írója. „Az a szívósság, az az előretörékvés, mely [...] jellemezte mindig a csiki embert, reméljük, nem fogja abba hagyni akkor sem, midőn a jobb lét és vagyonosodás növekedésére nem kell egyéb, mint egy kis *életrevalóság* és *összetartás*.” Kulcsszavakat emeltem ki, melyek az építés három éve alatt leitmotívvá váltak. A vasút építése által garantált távlati jólétet e két erény léte vagy nemléte fogja tehát hordozni. És mégis néhány mondattal tovább már hamleti hangulatú kérdést vet fel a szerző: „A pénz tehát elég lévén a társaság céljainak elérésénél, van egy másik nagy faktor, a mi az idegen versenyzőknél teljesen hiányozni fog, a megye lakóságának egyetértése és összetartozása azon célból, hogy a

vállalkozási haszon ne az idegenek zsebébe vándoroljon, hanem maradjon a csikiak keze között?”

Ahogy a Bibliában megírták az emberiség egész kultúrtörténetét, úgy az idézett vezércikkben is benne van a múlthoz viszonyuló csiki lelkület teljes palettája. Megjelenik a „sokat ígérő idegen kufár” és a vele alkuat kötő „cinkos, bérenc, áruló”, mai szóval a korrupt helybéli, akik Csíkra, a székelységre nézve a legnagyobb veszélyt jelentik. 1895. január elsején a vasútépítés köszöntésével egyszerre megkondul a vészharang. Egy héttel későbbi számban már apokaliptikus vízió fogadja a vasútépítés hírére: „Megkondult itt e földrészen a magyarságnak a halálharang”. (CsL, 1895. január 9.)

„...MÁR HEMZSEGNEK AZ IDEGEN MUNKÁSOK”

Sajátosan csiki lelkiállapotunkra vallhat, hogy a korabeli sajtóban (CsL, 1895–1897) csak egyetlen vezércikket találni, úgy általában más írást egyáltalán, mely Csík népét arra buzdítaná, hogy vállaljon munkát a vasút építésén. Vitos Mózes a *Csikmegyei Füzetek*ben így összegezi: „Az élelmesebbek iparkodtak kihasználni az építés anyagi előnyeit, a közönbös nagyobb rész pedig távol hidegen nézi a pezsgő munkát, melyet azonban nagyobbára *idegenek végeztek*”² (kiemelés a szerzőtől). Annál többször hangzanak el a következő felkiáltások: „Egy sereg idegen munkás már meg is érkezett Szentsimonra.”; „Az alsíki községekben már hemzsegnek az idegen munkások.” (CsL, 1895. október 18.); „Eddig legalább megvolt bennünk az az erő és öntudat, hogy nem hagytuk magunkat idegenek által lefőzetni.”; „Még meg sem kezdődött a csiki igazi vasútépítés s már is itt van nyakunkon egy sereg ember, kik idegen helyről jöve nem ismerik sem szokásainkat, sem erkölcsünket, hanem azért itt akarják megszedni magukat.”; „...nem csábíthatják ide az idegeneknek azt a nagy sokaságát, mely faluról falura csoportosan, mintegy népvándorlás foglalja el az utcákat és az egyes gyengébb székely ember lelkületét.” (CsL, 1895. január 9.)

A már-már kétségbeesett háborús hangulatra emlékeztető kép után választ kell keresni arra, hogy kik az idegenek.

2 Vitos Mózes: *Csikmegyei Füzetek II. Adatok Csikmegye leírásához és történetéhez*. Csíkszereda, 2003, Hargita Kiadóhivatal, 346.

KIK AZ IDEGENEK?

A számtalan általános minősítésből nem egyszerű feladat a csíki felfogás szerinti idegen ember kategóriáját egyértelműen meghatározni, értelmezni. Elsősorban azért, mert ezt tételesen nem mondja ki senki. A közvetlen és közvetett, a vasútépítéssel kapcsolatos híryanagból, a vezércikkbe belopott szavakból, mondatokból viszont kialakítható az idegenre jellemző jelzők leltára.

Idegennek számítottak az olasz és horvát „importált munkások”, akik a szakképzettséget megkívánó munkálatokat – sziklavágások, robbantások – végezték. Ellenük hangzott el a legkevesebb ellenérzés. Néhány közülük itt halt meg: hárman a kórházban, nyolcan pedig, feltételezhetően, baleset következtében (robbantás a zsögödi kőbányában). Ez utóbbiakat a zsögödi régi temetőbe temették el. A hetvenes évekbeli öregek úgy tudják, hogy „az olasz állam fehér márvány síremléket állíttatott nekik.” Szakács Lajos, akkori plébános közmunkát szervezett, és rendbe tették a régi temetőt. Ezt magam is meglátogattam két rendben. Olasz síremléket nem találtunk, viszont a csíkszeredai plébánia anyakönyvi nyilvántartójában találtam néhány olasz férfinévet, akik itt haláloztak el. De olyan esetről is tud az akkori emlékezés, hogy néhányan itt nőültek meg. (Néhány olaszos nevű családot Bükszádtól errefelé magam is találtam.)

Idegennek számított a háromszéki szeszgyáros, a brassói Zell és társai vállalkozás, aki uralja a csíki italforgalmazást, a barakkosok, akik italmérési engedély nélkül árusítanak az építkezés mentén; idegen a korcsomáros, a szatócs; idegenek a pékek, mészárosok, akik „teljesen úgy viselkednek, mintha az ipartörvény nem is léteznék” (CsL, 1896. május 6.), engedély nélkül faluznak a portékájukkal, a kereskedők, akik kávéval, fűszerneművel házalnak; „...a romániai zsidók, akik számba se veszik a magyar hatóságok rendelkezéseit”. Idegenek „azok az urak, akik akár Budapesten, akár ..., a Csíktól távol, akik a csíki székelységben csak nyüzsgő-mozgó embereket látnak, akik adófizetésre jók, de nem tartják őket vagyonosodásra alkalmasnak” (CsL, 1896. augusztus 12.); idegenek a háromszékiek, mert vasútépítési érdekeltséget hoztak létre Csíkban is, „de Csíkszeredában még bár egy vállalati fiókirodát sem állítottak fel”. (CsL, 1895. október 18.) Idegenek mindazok, „akik saját földünkön, saját földünkől [...] üzleti hasznót szándékoznak

venni”; „akik innen csak elvinni akarnak, de hozni semmi esetre”. (CsL, 1896. május 6.)

Más szóval, mindenki idegen, aki nem csíki, függetlenül vallásától, szakmájától, nemzetiségétől. Az idegen egyáltalán nem vonzó, nem szimpatikus, nem „dohogás” mentes. Az idegen „kigúnyolja a törvényt, hatóságot, s azt teszi, amit ő akar, míg a helybéli ember Ponciustól Pilátusig szalad, hogy valakit elérjen” (CsL, 1896. augusztus 12.); ők azok, „akik mind el vannak határozva, nemcsak arra, hogy a vasútépítés tejfelét a maguk részére kanalazzák le, hanem arra is, hogy esetleg rákoppintsanak a mi orrunkra, ha mi is azt akarnók, a mit ők”. (CsL, 1895. július 10.) Ő „a jött-ment léhűtő”; ő az, „aki uratlan jószágnak tekinti ezt a jámbor megyét, melyet tetszése szerint foglalhat el”. (CsL, 1896. május 6.) Ő „az idetolakodott és vagyontalan, de azért nyakra-főre törvénytelenkedő”; ők „a rejtelmes lények, akik a világosság nyomán ezrenként jönnek elő sziklaodúikból” (CsL, 1895. május 15.); Ők „a bejött apró emberek, akik sem észet nem hordnak magukkal, hanem csak ravaszságot, sem pedig vagyonnal nem igen bírnak.” (CsL, 1895. július 10.)

Csíkba befogadást és pozitív megítélést csak az az idegen nyerhetett, aki ésszel és vagyonnal rendelkezett és ezeket itt felhasználta, vagy azok, akik „olyasmiből csinálnak forgalmat és értéket, a mit mi sem felfedezni nem bírtunk, sem kellő képen értékelni nem voltunk képesek” (uo.) Ebből a fajtából viszont igen kevés akadt, „de igen nagy azok száma, kiknek egyedüli céljük a zavarosban halászni, a nép és községek nyakán élösködni, s aztán, mint a sáska – ha már élelmet nem talál –, tovább vándorolni”. (CsL, 1895. május 15.) Éppen ezért fogalmazódik meg a felhívás a hatóságok irányában, mely arról szól, hogy a vasúti munkálatokhoz érkező idegenektől követeljenek „hatósági erkölcsi bizonyítványt”. (Uo.)

ÉS A CSÍKIAK MILYENEK?

Karakterünk, jellemünk, mentalitásunk szintén az idegenekkel összefüggésben nyernek általam kiolvasott és számbavett definíciót, mivel tételesen ezt sem határozza meg senki: „A székely ember nem szereti, midőn idegen ember avatkozik belé dolgaiba.” (CsL, 1895. január 9.); „Minden székely ember maga is tudja értékesíteni saját anyagát.” (Uo.)

A munkálatok haladtával azonban ritkulnak az öntömjéző sorok, minősítések, és sűrűsödik az önfeddés. Előbb a defenzív magatartás

kritikája hangzik el: „Az idegenek elől minden nehézséget elgördítünk, a magunk előrehaladását mindig mérsékeljük [...], hát ez a közigazgatási élet és kulturális harcok történetében unikum az egész világon”. (CsL, 1895. július 10.) Aztán az izgató érzelmekre, büszkeségre ható igyekezet, a már-már etikai normarendszerre törekvő kijelentésekre is sor kerül: „le kellene vetköznünk az életteretlenséget, mely mindnyájunkat meglepett. [...] „Szóval, borzasztó sokat birunk s lármázunk, de egyrészt tette soha nem kerül a dolog, másrészt pedig ha valami lépést teszünk, roppantul inog a fejünk, s nem tudjuk még ilyenkor azt sem, hogy voltaképpen mit akarjunk s hogy mily határig legyünk erősek”. [...], „Ha életteretlenség leszünk, ki is viszik, hogy három évig a mi pénzünket szedik össze”. Ha pedig ez megtörténhetik, az nagyfokú életteretlenségi bizonyítványt jelentene a magunk részére, magunk által kiállítva” (CsL, 1895. július 10.)

MIÉRT VAGYUNK ILYENEK?

Vagyis, hogy egyrészt ujjongunk az újnak, másrészt meg félünk, kishitűek és gyanakvóak vagyunk mindaz iránt, ami a változást kíséri.

Az öröm és nyereség reményében fogantak ezek a sorok: „Ezen és még a megyénkben épülő vonallal hatalmas eszköz adatik kezünkbe, hogy őstermelésünket virágzóvá, iparunkat és kereskedelmünket fejlettebbé tegyük, rajtunk áll, hogy ezen eszköz és a székely nép szorgalma és élelmessége mellett egy újabb, boldog ezer évet alapítsunk” – olvasható a *Csiki Lapok* 1896. augusztus 12-i számában. De olvashatjuk ennek lesújtó ellenkezőjét is.

A kérdés megválaszolása tehát külön tanulmány tárgyát kellene/kell képezze, mert – ha csak az utóbbi évek csiki politikai küzdelmeire gondolok – a száz évvel korábbi lelki tünetek (pl. frusztráltság) ma is kísértenek. Földrajzi elhelyezkedésünk és zártságunk, a magyarság keleti szélét képező helyzetünk és abból adódó erős autonómia-törekvéseink kétségtelen, hozzájárultak vagy éppen alapját képezik a székelyságon belüli sajátos csiki psziché kialakulásának, lüktetésének. Ennek latens, netán tudat alatti összetevőit kavarta fel és ütköztette erőteljesen a 100 évvel ezelőtti vasútépítés, mely egy korábbi vélekedés szerint is „Csikvármegyében egy újabb aera következését jelentette”. Terjedelmi okokból ez a kérdés sem mélyíthető el, ezért az *Új aera* című vezércikkből (CsL, 1897. március 3.) csupán egy gondolatot

emelek ki, mivel közvetlen dialektikai viszonyt látok az általam előbb említettekkel: „Csíkvármegyének a fogalom tisztultabb értelmében vett társadalmi élete nem is volt s most sincs. (...) Vérségi, családi kötelék fűzi össze csaknem az összes megyebelieket, a kik ezen viszonyokból kifolyólag barátoknak, vagy viszálykodnak, s a tulajdonképpeni társadalmi élet helyett alkotnak egy nagy családot, de sohasem társadalmat.” Más szóval, „családi elvekre fektetett társadalom” a csíki, és ezért van az, hogy „még ma is jól ismerik az *idegent*”. (Kiemelés a szerzőtől – uo.)

Ahogy közelednek a sínek Csíkszeredához, a „dohogásokba” újabb hangszínek, tartalmak gyűlnek.

„Éveken át húzódó vajúdas után végre teljesül régi vágyunk – megyénk a világforgalommal jön kapcsolatba. Örvendjünk tehát újra” – olvasható az egyik jegyzetben. (CsL, 1897. március 3.) És nem telik el sok idő, s a csíki vasút építése tágabb, ezúttal makropolitikai dimenziót nyer, de ismét lelkesedést lohasztó töltettel.

Boldogtalan közlekedési politika... eredményének tekinti a vasutat a csíki közhangulatot megfogalmazó T. Nagy Imre. A szászrégeni vonalra szavazó szerző úgy véli, hogy a székely vasutak hálózata elhibázott, mert „az egész belső Székelyföldet – Csíkmegyét és Háromszék vármegyét – kiszolgáltatták Brassónak, az örökös gyűlölködő (...) városnak”. Ennek következményei pedig „ijesztőek, mert a Székelyföld lassan-lassan megtelik Brassó felől jövő szász és oláh kolóniákkal” (CsL, 1897. február 17.), mert noha „kerülő úton összeköt Budapesttel, a nyugati nagy forgalomba nem fog bevinni minket, s nem hoz közelebb az ország szívéhez (...), inkább levezető csatornát képez Románia felé, mintha csak Bukarest volna a mi fővárosunk s nem Budapest” (CsL, 1895. május 15.)

Boldogtalan közlekedési politika, mert „a csíki részeknek nem hozza meg a várva-várt eredményeket, a vármegyének oly tekintélyes gyerogyói részét továbbra is kizárja a világ piaczaról”. (CsL, 1895. május 15.) Nemzeti szempontból kárt is tehet: a kivándorlást segíti elő. Lassan-lassan elárasztja a belső Székelyföldet „minden olyan zagyva elemmel, mely minden lesz inkább, csak magyar nem”.

Boldogtalan közlekedési politika azért is, „mert az embernek szinte rosszul esik és szívéig hatol az a gondolat, hogy a vasut megérkezésével vége lesz a megye pátriárkális életének, tiszta székely jellegének és vége

lesz eddigi illetlen szüzességének. A költészet helyét elfoglalja a kapzsi önérdék; a kedves csalfaságán mélabúsan síró furulya panasza”. (Uo.)

Az emberiség mindig nehezen válik múltjától – olvastam egy kultúrtörténeti írásban. A múlthoz, a megszokotthoz való görcsös, szinte beteges ragaszkodásnak az abszurdumig való fokozása a fenti sorok.

A csíki vasút egy kis, Petőfi szavával, „ere” az erdélyi, szintén a múlt század utolsó harmadában terebélyesedő vasúti érrendszernek. Írásom e kis *ér* építése háttérének néhány hangulati vetületét próbálta megragadni oly módon, hogy ne tűnjön egyedi és kizárólagos állapotnak. Egyed Ákos írja, hogy „az erdélyi vasútépítéseket mindenhol nagy sajtóvisszhang követte”, hogy a korabeli társadalom érdeklődését, mai szemmel mérlegelve „szinte érthetetlenül felcsigázta a vasút mint jelenség. A mentalitásban bekövetkezett változás a nagy várakozásban aztán magatartásformává vált. Erről vall az egyes vidékek, városok, sőt falvak harca a vasútért. S mert ellenpéldát, olyant, mely valamely közösség tartós tiltakozását fejezte volna ki, nem ismerünk, megállapíthatjuk: a vasutat a társadalom minden egyes tagja akarta, és a vasútügyet mint közügyet magáénak érezte.”³

Egyed Ákos következtetése az is, hogy Erdélyben „a vasúti közlekedés oldotta a vidéki közösségek zártságát, szélesítette az emberek látóhatárát, s növelte biztonságérzetüket”. Viszont úgy gondolom, hogy ama „biztonságérzet”, amiről Egyed professzor említést tesz, Csíkban a féltés, félelem és pszichés komplexust nem oltotta el.

Végigolvasva a 100 évvel ezelőtti *Csíki Lapok* majd minden számát (még a hirdetésekben is találtam a vasútépítésre vonatkozó adatokat, melyek nem idegenek az előbbieik hangulatától⁴), elmondhatom, hogy a csíki vasútnak igen erős szabványon kívülsége, táji specifikuma van, ami alatt azt értem, hogy a kő, talpfa és acél stb. összeölelkezésében csaknem olyan erővel jelen van a csíki szellemiség, lelkiség is. De sohasem közönnysel.

Ui. A centenáriumi ünnepségre 1995. április 5-én, 10.50-kor került sor, a kezdetekhez való – mint említettem – visszatérés mozzanataival:

3 Egyed Ákos: *Falu, város, civilizáció*. Bukarest, 1981, Kriterion Könyvkiadó, 164.

4 Pl. tekintettel a férfi munkaerőre, az építkezés mentén italkiméző sátrak nyitását hirdették meg bérlésre. Csikból senki nem pályázott. De pályáztak brassói, kézdivásárhelyi, moldvai ügyeskedők. Utólag a dohogás erre is beindult: „Ez nekünk es jó lett volna.”

sok csíki, vagy időközben ide telepedett, minden korú csíki ember összejött, biztosítván az ünnep előfeltételét. Sokan ünnepi ruhába öltöztek, és főleg a nők, kislányok virágcsokrot hoztak. Zsögöd felől rövid sípszó hallatszott, csend lett, mint a színházban, amikor az első gongütés és villanyoltás jelzi az előadás kezdetét. Aztán mind hosszabb és erősebb, de szaggatott, dohogással, fehér és fekete füstöt kilökő, mintha a képzelt színpadi süllyesztőből fokozatosan erősödő nyitány és függöny összehangolt képe rajzolódott volna ki. Az auditív élményt vizuális élmény tette mind erősebbé. Az előkelő *vendégből* – többek szerint 100 éves fekete, a brassói fűtőház által kicsinosított, az eleje virágkoszorúval díszített gőzösből – mind többet és többet láttunk, aztán mintha áramszünet következett volna, megszűnt a dohogás, és finomra hangolt csikorgó fékhang kíséretében, parádésan gurult be és állott meg az állomás épülete előtt. Sokak arcán láttam leguruló könnyecseppeket.

Az ünnepelt elé Sepsiszentgyörgyre leutazó csíki fogadó delegáció – dr. Csedő Csaba, Péter István és a hozzájuk társuló Brassói Területi Vezérgazgatóság – a minisztériumi főtisztviselők lelkes és jeles képviselőit, aztán a lépcsőre kilépő masiniszttát, „ki a gőzöst, ki a gőzöst igazította”, nagy színészi teljesítményt jutalmazó tapssal köszöntötte.

A házigazda az ez alkalommal vasutas tiszti díszegyenruháját magára öltő – fehér kabát, kék nadrág, fekete cipő és sapka – Furkó Ferenc állomásfőnök volt. Az emlékünnepe hangulata emelkedetté változott a tekerőpataki rezesek muzsikájára; és végül a hivatalosságok leleplezték a kétnyelvű márvány emléktáblát:

S. N. C. F. R.

1897–1997

5 aprilie – április 5.

100 de ani de la înaugurarea liniei

Sf. Gheorghe–Miercurea Ciuc

100 éves a

Sepsiszentgyörgy–Csíkszereda vasútvonal

Állította a Polgármesteri Hivatal

1997. április 5.

Csíkszereda, 1997. március 14-én

Cserey Zoltán

JÁRVÁNYELLENES VÉDEKEZÉS HÁROMSZÉKEN A XVIII. ÉS A XIX. SZÁZADBAN

A középkor folyamán Európa-szerte a gyakori háborús pusztítások mellett a járványos betegségek a népszaporulat elsőszerű ellenségének számítottak. A leginkább rettegett betegség a pestis volt, mely ellen hatásos védekezést a századok során sem tudtak kitalálni, maradt ezért a földrajzi elszigetelés, az egyéni-személyi elkülönítés, vagy a közösségi életből való teljes visszavonulás kényszerre. Cserei Mihály emlékiró az 1677-es pestisjárványról emlékezve írja: „ebben az esztendőben nagy pestis vala az egész országban, mely a következő esztendőben is grassála. Az atyám engemet és húgomat, mert akkor több gyermekei nem valának, közel Fogaras várához egy faluban a havas alatt, bucsumi jószágára küldé, és ott voltunk egész nyáron és ősön, Istennek hála a fejünk sem fájt”.¹ Ez alkalommal vesztette egyébként életét többek között Apor János, Apor Péter Háromszék főkirálybírájának az apja.²

Az 1717–1720-as járvány háromszéki vonatkozásairól Csáki Árpád kutatásai és közlései által van tudomásunk. 1717-ben Havasalföld irányából himlőjárványra utaló eseteket észleltek Erdély-szerte, ezzel egy időben viszont a pestis is behatolt Székelyföldre. A guberniumi leirat szerint Fogarason és környékén több eset is előfordult, de Szebenben is riadalmat okozott a járvány. A Főkormányiszéket a vézshelyzet okán Szebenből Kolozsvárra költöztették.³ A pestis terjedésének megfékezésére a már több százados védekezési módokat hagyományai szerint kialakított gyakorlathoz ragaszkodtak, mely szerint a vásárok betiltásával, a szorosok védelmének megerősítésével, a vesztgló intézetek működésének hatékonyabbá tételével, és településenként az éjjel-nappali strázsálás megszervezésével igyekeztek a

1 Cserei Mihály: *Erdély históriája*. 1661–1715. Budapest, 1983, Bibliotheca Historica, 132.

2 Apor Péter: *Verses művei és levelei*. 1676–1752. Budapest, 1903, Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottsága, 299.

3 Uo. 66.

szörnyű kór terjedésével szembezállni. Közben a bajt csak tetőzte, hogy súlyos szárazság okozott éhínséget Háromszéken. A pestisjárvány 1718 utolsó felében Brassóból és a Barcaság irányából hatolt be Háromszékre.⁴ Apor Péter főkirálybíró családjával együtt Kórod-szentmártonba, majd tövisi családi örökségére menekült.⁵ 1719 tavaszától augusztusáig volt észlelhető a járvány tetőzése, amikor településként százával szedte áldozatait. Felső-Háromszék Kézdivásárhelyről terjedt át a járvány, ami miatt a hetivásárok tartását kénytelenek voltak felfüggeszteni. Több helyen, így Alsótorján is új temetőt nyitottak a megsokasodott halálesetek miatt. Baróthi István református lelképásztor feljegyzése szerint Csernátonban 320 áldozata volt a kórnak, Zabolán Szentannai Mihály 400 személyre tette az áldozatok számát.⁶ Pál-Antal Sándor számításai szerint Erdélyben a betegségben mintegy 170–180 ezer személy vesztette életét, s ezeknek mintegy harmada, körülbelül hatvanezer lehetett székelyföldi illetőségű.⁷ Az 1717–1720-as pusztító erejű pestisjárványban meghaltak számát illetően a csernátoni múzeum birtokában lévő oklevél megdöbbentő adatokkal szolgál Petőfalváról. A falu lakosságának száma akkor 180-200 lélekre volt tehető, mely népességnek kétharmada, mintegy 143 személy vesztette életét.⁸

A Főkörmányszék 1720 tavaszán kihirdette a pestisjárvány elmúlását, de a mindennapi élet nehezen zökkent vissza a régi kerékvágásba. Az adóösszeírások tanúsága szerint Székelyföldön minden negyedik telek pusztán maradt. Ez az arány Háromszéken még riasztóbb méretű volt, minthogy ez esetben a telkek egyharmada maradt műveletlenül.⁹ 1723-ban himlőjárvány pusztított Erdély-szerte, melynek mértékéről és elterjedéséről keveset tudunk, de a városokban akár 700-800 gyermek, a felnőttek közül pedig ennél némileg kevesebb személy hunyt el. 1737–1740-ben újabb pestisjárvány kitöréséről van tudomásunk. Az

4 Csáki Árpád: Szárazság és pestis Háromszéken 1717–1720-ban. In *ACTA Siculica*, 2010. 277–289.

5 Uo. 288.

6 Uo. 281.

7 Pál-Antal Sándor: Pestis a történeti Erdélyben a XVIII. század idején. In *Népűjság*, 2010. június 2. 115. sz.

8 Haszmann József: A pestisjárvány áldozatai Petőfalván 1719-ben. In *ALUTA*, 14–15. sz. 1983, 235–236.

9 Csáki Árpád: Egyházi kimutatás az 1719. évi székelyföldi pestisjárvány áldozatairól. In *Székely századok. Emlékhönyv Pál-Antal Sándor 80. születésnapjára*. Marosvásárhely, 2019, Mentor Könyvek Kiadó, 119.

országgyűlés 1740-es becslése szerint mintegy harminchatezren hunytak el a betegségben. Ez esetben is Erdély délkeleti szögletében történt a legnagyobb pusztítás. Zernyesten 1737 októberétől fél év alatt 111 ember halt meg, Feketehalomban ez a szám 70-re tehető.¹⁰

1754-ben gróf Mikes Antalt a Mikes család uzoni ágának képviselőjét nevezték ki Háromszék főkirálybírói hivatalába. Működése két jól elhatárolható részre osztható. Beiktatása után minden figyelmét a szék közbiztonságának fokozására fordította. 1764-ben pedig az erdélyi határvédelmi rendszer újjászervezésével minden energiáját a pestis behatolásának megakadályozására összpontosította. Mindkét feladat tulajdonképpen ugyanazt a célt szolgálta: biztosítani Erdély határainak védelmét a megújuló járványos betegségek behozatala ellen, mert a pestis, kolera, himlő elsősorban a Balkánon keresztül, a román fejedelemségek érintésével érkezett Erdély határaihoz. Hivatalából eredően, de magánemberként is sokat volt távol Háromszéktől, főleg Szebenben, az Országgyűlés és a Gubernium székhelyén, ezért a szék vezetését levelei, írásbeli utasításai által helyettesei, az alkirálybírák látták el. A térség biztonságát leginkább a Moldova és Havasalföld irányából megújuló pestisjárványok veszélyeztették. A határvédelem hatékonyságától is függött, hogy a határvonulatot milyen mértékben sikerül biztonságossá tenni. A régi rendszerű határvédelmet a civil őrség biztosította, akik megállapított bér ellenében végezték a rájuk bízott igen hosszú határszakasz megvédését. Ezek voltak a plájások, akik a feladat ellátására irányuló katonai kiképzés után állhattak szolgálatba. A járvány Mikes Antal főkirálybíróóságának idején a Barcaság térségében ütötte fel a fejét, minden valószínűség szerint a Töröcsvári vagy a Tömösi-szoros valamelyikén kerülhetett be Erdélybe.¹¹ A védekezés megszervezésében a civil őrsegen (plájások) kívül, a határőrizet intézményi hálózatát a vesztegzár (contumázt) hivatalok jelentették. Minden utazónak, kereskedőnek meghatározott időt kellett eltölteni ezekben a közegészségügyi intézetekben, mely időtartam az aktuális járványhelyzet súlyosságától függött. Pestises időkben az elkülönítés legkevesebb 28 napig tarthatott, de a járvány hevességétől, a halálozási mutatók nagyságától függően ennél akár lényegesen

10 *Erdély története II.*, Budapest, 1987, 979–980.

11 Cseréy Zoltán: *Önkormányzatiság és katonai hatalom Háromszéken a 18–19. században.* Sepsiszentgyörgy, 2009, Charta Kiadó, 16–17.

hosszabb ideig is elhúzódhatott. A karanténépületeket az 1750-es évektől már típustervek szerint létesítették és katonai, illetve katonarvosi személyzettel is rendelkeztek. A vesztegzárrendszer felügyeletére 1765-ben életre hívták az operatív törzseket, a tartományi egészségügyi bizottságokat, melynek tagjai katonák, civil pénzügyi hivatalnokok és orvosok voltak. A császári konzulok, diplomaták, informátorok igyekeztek értesüléseket gyűjteni az esetleges járványokról, melyek rendszerint Indiában ütötték fel a fejüket, majd az Oszmán Birodalom területére és a Földközi-tenger térségére terjedtek át. Ezeket az értesüléseket juttatták el a Közegészségügyi Bizottságokhoz. A védekezés alapelveként leszögezik, hogy a határszakaszon bármelyik veszteglőház parancsnoka azonnal szigoríthatott a rendelkezésen, ha indokoltnak látta, viszont enyhíteni ezeken csak központi utasításra lehetett.¹²

A járványveszély súlyosbodásával, de a szaporodó határforgalom ellenőrzésére is úgynevezett ideiglenes veszteglő pontokat állíthattak fel, melyeket a veszély elmúltával felszámoltak. Háromszék határellenőrzési tekintetben különleges övezetnek számított. Innen a Román fejedelemségek területére rendszeresen több hónapra távoztak a román juhosgazdák, akik téli takarmány hiányában az ottani enyhébb éghajlaton télen is takarmányt biztosító legelőterületeken töltötték a téli-kora tavaszi szezont, s csak ezután tértek haza az otthoni havasi legelőkre. Járványos időkben a juhaikat hazaterelő juhászok számára a hivatalos karantén intézetek képtelenek voltak hosszabb időre élhető körülményeket biztosítani, de a nagyszámú állat befogadását és takarmányozását sem tudták megoldani. Ilyenkor a határ már hazai részén szerveztek ideiglenes elkülönítést, füves, legelős részeken, ahol a vesztegzár idejére egyezkedés alapján a terület tulajdonosának fizettek legeltetési díjat a hazatérő juhászok.

1756-ban a már Moldovában és Havasalföldön is dühöngő betegség fokozott óvatosságra, elővigyázatosságra készítette Háromszék vezetőit, akik a március 7-én tartott székgyűlésen a védekezés szigorításáról döntöttek. Többek között arról is, hogy a plájások inspektorai megkülönböztetett figyelemmel vigyázzanak a határvonal tiltott ösvényeinek felügyeletére, és ha valakiket ilyen helyeken találnának, azokat a

12 Lázár Balázs: Járványok behurcolása elleni védelem a XVIII. században. In *Arx Militaria* internetes portál.

veszteglő központba kísérjék, állataik sorsát pedig a határhoz közeli települések vezetőire bízzák. A falvak őrzésére a már meghonosodott rend jelentette a zsinórmértéket. A lakosságnál található puskák összegyűjtéséről is határoztak, mivel a tavaszi hónapokra a vadászatot számukra megtiltották, biztonsági okokra hivatkozva.¹³

Igazán súlyos közegészségügyi helyzet azonban akkor adódott, amikor a pestisjárvány közvetlenül veszélyeztette Háromszék lakosságát. A Barcaság területére behatoló járvány Brassó vidékén megdőbbentő méretű pusztítást követelt, bizonyos számítások szerint 4144 személy vesztette életét. A város felső részében 1468-an, Zernyesten pedig 820-an hunytak el. Ebben a válságos, súlyos helyzetben Háromszéknek létérdeke volt a szigorú, hatékony védekezés a járvány tovább terjedésének megfékezésére. Mikes Antal 1756. szeptember 19-én Magyar-cesztvéről küld részletes utasítást a Barcasággal szomszédos határvonal védelmének megerősítésére: „a jövő héten Szebenbe bemenni szándékoztam egyedül csak avégre, hogy ezen belső sok liniáktól székünknek sok részre való szaggatásától kegyelmeteket és székünket megmenthessem, és az én kérésem az leszen, hogy már a három belső székünk szélyhatárain Erösdtől fogva az Olt mellett fel Illyefalváig, onnét a Feketeügy mellett Dobolló felé, s ki a havasalföldi terminusig, itt tudom, mit mi ellen kelletik őriznünk, de Sepsiszentgyörgyöt Angyalostól, s Szemerját Kilyéntől miért kellessék oltalmazni, azt az eszem fel nem éri”. Ugyanakkor kifejezi hűségét és elkötelezettségét a Gubernium iránt, s saját utasításainak maradéktalan végrehajtását várja el beosztottaitól is. Antos István sepsiszéki alkirálybíró bízta meg a védvonal biztonságának megszervezésével, gyakori ellenőrzésével. A Bodza vidékére és a Feketeügyön túl lévő erdőalji falvak irányába kell fokozott figyelmet tanúsítani – figyelmeztet Mikes.¹⁴ 1756. október 23-án Uzonból írt rendelkezésében meglelégedéssel nyugtázta, hogy a hatékony intézkedéseknek köszönhetőn a járvány nem terjedt át Háromszék területére: „köszönöm kegyelmeteknek maguk hivatalában való eddig tapasztalt sedulitást, teljes bizalommal lévén egyszersmind, hogy mennél tovább, annál nagyobb zelussal és accuratióval teszik maguk kötelességüket”.¹⁵ Bodzavidékét tekinti a fő veszélyforrásnak,

13 Sepsiszentgyörgyi Állami Levéltár (SÁL) Fond 8. Háromszék levéltára, 13/1756.

14 Uo. 55/1756.

15 Uo. 55/1756.

ezért úgy véli, hogy ennek védelmét kell leginkább megerősíteni, hiszen a sepsiszéki királybíró irányítása alatt álló vidék hatékony védelmének megszervezésétől függhet a szék épségben maradása. Ennek anyagi vonatkozásait is firtatja, mondván, hogy a tavaszig elnyúló, pénzzel való határörködés meghaladja a falvak anyagi lehetőségeit, ezért olyan személyeket kellene találni, akik fizetés nélkül önszántukból felvállalnák ezt az áldozatos tevékenységet. Az örködés elsősorban a sepsiszéki falvakat érintette, mivel ezek a védővonalhoz közelebb estek, a járvány megelőzése azonban közös érdek volt, ezért mindenik szék lakosságát számarányuknak megfelelően kellett foglalkoztatni a védekezésben. A jobbágyok bevonását is szükségesnek tartja, mert a szabad rendet így ideiglenesen tehermentesíteni lehetne, és az amúgy is közös cél véghezviteléhez mindenki köteles hozzájárulni. Mikes Antal a lelkipásztorok részéről nem széthúzásra, hanem összefogásra, és híveiket meggyőző, az ügy érdekében kifejtett eredményes munkára buzdít. A mindenkit mozgósító összefogásnak köszönhetően a pestisjárvány megrekedt Háromszék déli, délnyugati határán, megmentve ezáltal sok ember életét.¹⁶

Az országhatár védelme a meg-megújuló, keletről áramló járványveszély, a pestis, kolera és marhadögvész terjedése ellen folytonos feladatként hárult a szék vezetésére. Évenként újítják meg a határsértőkre vonatkozó különféle utasításokat, melyeknek hangneme szigorodik, amikor a betegség újra felüti a fejét. 1760-ban például megfélemlítést is használva hozták mindenki tudtára, hogy akik a határátkelési szabályokat megszegik, „a plájokra ezelőtt kiharancsolt és felállított akasztófák mellé magas oszlopok állíttassanak és a pravarikátorok félelmére magyarul, németül és oláhuul fekete táblákra sárgán leírva, valaki pestises vagy aziránt gyanúban lévő helyről tilalmas utakon az országba titkon bejönnie, ezáltal már életét vesztesse és felakasztatik”. Ha a határőr kiáltására az idegen nem állna meg, lőjék agyon – hangzik az utasítás. A Déli-Kárpátok vonulatát Dévától Háromszékig a szokásos határőrökön (plájások) kívül katonákkal erősítették meg, Brassó vidékén a védelmet még inkább fokozták. A falvak biztonságát is erősíteni kellett, s az innen kivezető utakat a falukapu kivételével el kellett kertelni, az őrzést egész napra kiterjeszteni, az útlevel nélküli személyeket pedig fogságba helyezni.¹⁷

16 Uo. 73/1756.

17 Uo. 5/1760.

1760. október 20-án Márkosfalván tartott széki közgyűlésen is kiemelt fontossággal kezelték a pestissel kapcsolatos tudnivalókat. A császári rescriptum (leirat) arról ad eligazítást, hogy pestises időben a tilalmas ösvényeken elfogott határsértőket halállal büntessék, járványveszély nem létében pedig a hasonló kihágást kényszermunkával torolják meg. 1760. december 10-én Havasalföldről a pestisjárvány kitöréséről érkeztek jelentések. Ezért a határátkelők mellett működő vesztégzár intézetekben az Erdélybe igyekvő személyek számára az elkülönítés időtartamát 42 napban határozták meg.¹⁸ 1760. december 24-én a guberniumi leirat ismételten arra figyelmeztet, hogy Havasalföldön a járvány felütötte a fejét, ezért a már említett hosszú védvonalat 230 gyalogos és 70 lovas katonával erősítették meg. Ebből Háromszékre 20 gyalogos és 10 huszár kiállításra jutott.¹⁹ 1761-ben a pestis átterjedt Moldovára, ezért az egységes védekezési rendszert kiterjesztették Erdély déli részéről a keleti határokra is. Kettős védvonalat alakítottak ki. A belsőt plájásokra és katonaőrökre, a külsőt pedig egészségügyi felvigyázókra (sanitatis vigil) bízták. Ez a védőrendszer a Kárpátok vonulatának teljes hosszát felelte és a Vaskaputól egészen Radnáig húzódott. A hosszú védvonal megerősítése immár 460 gyalogos és 100 lovas katonából tevődött össze. A helyi őrszolgálat megerősítését is elhatározták, mely intézkedés elsősorban a szabadparaszti jogállású személyekre, kevésbé a jobbágyokra vagy zsellérekre vonatkozott.²⁰

Mint az eddig felsorolt példák is igazolják, az 1764-es határőr-rendszer létrehozásáig a védelem a fizetéses civil őrök, a plájások által történt, akik speciális kiképzésben részesültek a különleges feladatok ellátására, és általánosan megállapított bérjárulékot kaptak, melynek kifizetése a kincstárra hárult. A gyakran jelentkező fertőző betegségektől való rettegetés, de legalább ilyen mértékben a határvédelem hatalmas költségei odavezettek, hogy Mária Terézia császárnő idejében, 1764-től kezdődően hivatásos határőr-katonaságra bízták az ország 800 km hosszúságú keleti határainak védelmét. Erre a különleges szolgálatra szabadparaszti állapotú személyeket köteleztek, akiknek, mint később kiderült, nem csak a határőrzés területén voltak feladataik, de a birodalom háborúiban is aktív részvételre kényszerítették őket. Az öt

18 Uo. 25/1760.

19 Uo. 28/1760.

20 Uo. 16/1761.

határőrezredből három székelyeket, kettő pedig románokat tömörítő fegyveres alakulat volt, ezek védelmezték a Kárpátok szorosait, határátkelőit és az ezek között található határvonalatot.

Ettől fogva a határvédelem közegészségügyi felelőssége megoszlott a civil és katonai hatóság között. A települések védelmének megszervezése főként a civil igazgatásra tartozott, míg az országhatár minél hatékonyabb oltalmazása a félelmetes betegség behatolásának megakadályozásáért a katonaság feladata lett. Nemcsak járványügyi feladatok ellátását sorolták szolgálati kötelezettségeik közé, hanem az egyre növekvő csempésztevékenység elleni határozott fellépés, vagy az állatok ragályos betegségeinek kiszűrése is feladatuk volt. De a határok mentén garázdálkodó rablók, tolvajok ártalmatlanná tételét is tőlük várták.

Mindjárt a határőrezredek megalakulása után, Hadik András lovasági tábornok, Erdély katonai parancsnoka kitért a határőrizet közegészségügyi vonatkozásaira is. A határőrök számára az úgynevezett szociális távolságot központilag szabályozták. A szolgálatban lévő határvédőnek akár a belföldi, akár a külföldi lakossal csak jókora távolságból szabadott beszédbe elegyedni. Ezt a távolságot 20 lépésben határozták meg. Amennyiben a határőr tiltott határátkelésben működött közre, 10 év sáncásással egybekötött börtönbüntetés várt rá, de ha ez a súlyos kihágás pestises járvány idején történt, halálbüntetéssel sújtották. A fertőzött helyekről az országba erőszakkal behatolni szándékozó személyekkel szemben kíméletlenül kellett eljárni, nem volt szabad őket foglyul ejteni, hanem agyonlőni, majd tetemüket elégetni.²¹ A hegyes terepet a titkos ösvények, a rejtékutak miatt nehezen lehetett biztonságossá tenni. Ezért a napóleoni háborúk idején, amikor a katonaság jó része szülőföldjétől távol harcolt, a meggyengült határvédelmet a már említett helyi lakosságból toborzott zsoldosokkal (plájásokkal) igyekeztek pótolni. De ha súlyosbodott a járvány, akár a sócsempészet kiszűrésére alkalmazott különleges civil őrséget, az úgynevezett kontraszkat is a járvány leküzdésének szolgálatába állították.

1785-ben Háromszék társadalmát több riasztó esemény is éberségre ösztönözte. II. József császár a közigazgatás átszervezésével felszámolta a székely székeket, és vármegyékké alakította át. Az Erdély nyugati

21 Lázár Balázs: i. m.

részén kitört Horea-féle román parasztfelkelés esetleges továbbterjedésétől való félelem tartotta izgalomban Háromszék vármegye vezetését és nemességét egyaránt. Egyidejűleg pedig javában dühöngött a román fejedelemségekben a pestisjárvány. 1785. január 14-én Osvát László erdővidéki szolgabíró teszi közzé az ezzel kapcsolatos tudnivalókat. A Törcsvári-szoroson át menekülő fertőzött betegek hozzájárulhatnak a járvány elterjedéséhez. Ezért is nyomatékosítja az előljáró, hogy „akármilyen névvel nevezendő, akár kereskedő, akár más rendbéli embereknek tétessék hírré, hogy ennek utána a contumácia (karantén) részint 48, részint 28 napig fog tartani”. Azt is közölte, hogy senki se merészeljen távozni a román országokba a szolgabírók vagy az egészségügyi biztosok engedélye nélkül. 1785. június 17-én Szabó János helyettes szolgabíró a járványveszély elmúltáról tesz említést, melynek értelmében, immár vesztégzár kötelező alkalmazása nélkül lehetett közlekedni.²²

1795 júliusában aggodalommal állapítják meg, hogy a Bukarest környéki járvány nemhogy csökkenne, inkább erősödik. Ezért ez esetben már az ezredparancsnokság részéről érkezett az utasítás, hogy a falu civil vezetése a felcser és az altiszt közreműködésével tartson általános ellenőrzést a közegészségügyi állapotokról, minden házat megvizsgáljanak, s ha valahol betegséget találnának, azonnal jelentsék az ezredparancsnokságnak. Az efféle ellenőrzéseket és az ezekről szóló tudósításokat havi gyakorisággal kellett megejteni. Fenyegetés is elhangzott, amennyiben valaki eltitkolná a családjában lévő betegséget, és utólag kiderülne a rettegett kór jelenléte, ilyen esetben a halálos büntetés számára elkerülhetetlen. A falvak méreteihez szabva két, három vagy négy fegyveres személy éjjel-nappal védelmezte a csendet és a nyugalmat. A legrosszabbakra készülve az őrseget töltenyekkel kellett ellátni. A védekezés nemcsak kimondottan közegészségügyi feladatok ellátására vonatkozott, de a közbiztonság fenntartása is rájuk hárult.²³

Mindenki számára ismeretes volt, hogy a hegyvidéki juhtartó gazdák téli koszt hiányában Havasalföld, kisebb mértékben Moldva nagy kiterjedésű legelőin töltötték a téli-kora tavaszi időnyt, és csak ezután

22 *Bardócszéki szolgabírótság protocolluma 1782–1787*. A kisbaconi Benedek Elek-emlékház tulajdonában.

23 Uo.

tértek haza a havasi legelőkre. 1795. szeptember 28-án a Gubernium intézkedett ebben a fontos ügyben, minthogy ez a legeltetési szokás a pestis Erdélybe való behurcolásának igen fontos tényezőjévé válhatott volna. A Főhatóság egyértelműen fogalmazta meg elvárását, miszerint „nehogy az oda szándékozó emberek vagy magukat, vagy ezen országot a pestis veszedelmére kitegyék, ezért a főkirálybíró urat arra utasítani kívántam, hogy senkinek is a két idegen országba való engedelemre ne adassék, hanem inkább azokat, akik téli kostjaikban marhájukra nézve fogyatkoznának, arra kellene vezérelni, hogy a Bánátusba, akár magyarországi pusztákra, akár pedig Erdélyben a mezőségre marháikat hajtsák.” (Aláírta Bánffy György kormányzó.)²⁴ Az időszakosan jelentkező pestisjárványok a továbbiakban is heves érzelmeket váltottak ki a juhos gazdák között. Ezek közül a legharciasabban a kézdimartonfalviak léptek fel, akik kilátásba helyezték, hogy végleg kivándorolnak a román országokba.

1814 ismételten járványos évnek számított. Háromszék civil igazgatása a Főkormányzóséggel együttműködve igyekezett megoldást találni a juhos gazdák legeltetési problémáira. Ezért a főkirálybíró javasolja két-három biztos román részekre való beküldését, hogy a vámhoz érkező állatállomány számára kijelölt veszteglő intézetben együtt töltenék ki a megszabott elkülönítés idejét. Az intéző biztosokkal kapcsolatosan megjegyzik, hogy ezek 40 éven felüliek legyenek, mert a katonaköteles személyeknek tilos az eltávozás. De az asszonyok és gyermekek kimenetelét is megtiltották. A biztosok visszatérésük garanciájaként kötelesek voltak 200 forint értékű kezességet vállalni. Az állatokon kívül semmi egyéb használati tárgyat nem hozhattak haza magukkal. Amennyiben valaki akár egy bocskort, akár valami ruhadarabot kísérelt volna behozni, halálra ítélték.

A kovásznai juhosgazdák közül Bogdán Mózes és nemes Vajna László 1814. március 28-án a következő nyilatkozatban vállalták, hogy nyájaik hazahozatalakor mindenféle előírást betartatnak embereikkel: „semmiféle egészségtelen, vagy pestises helyre nem kívánunk menni, s ha valami olyan egészségtelen pestises helynek csak a hírét hallanánk, azt is kívánjuk messze elkerülni, oda nem menni, semmiféle odavaló portékát magunkhoz nem veszünk, magunkkal hozni nem kívánunk,

24 SÁL Fond 8. 314/1795.

csupán és tisztán csak a juhnyájainkat hozzák ki és kijövetelükkel egyebütt nem, hanem csak a felsőbbség által meghatározott királyi contumáciára vagy contumáció útján jönnének vissza, minden parancsolatok engedelmességére a contumáciát is kiülik”.²⁵ A kézdimartonosi juhászok aggodalommal tapasztalták, hogy a pestisjárvány ellehetleníti havasalföldi téli teleltetésük engedélyezését. A rendelkezés azon kitétele, hogy a 40 éven aluli, tehát katonaköteles személyek számára az eltávozás teljeséggel kizárt, a legalkalmasabb falusfeleiket lehetetlenítette el a kimeneteltől. Panaszukban hangsúlyozták, hogy ők sem jószággal, sem szántó-kaszáló hellyel nem rendelkeznek, a juhászból remélik a létszükségletükre szolgáló anyagi javak megszerzését, amiből aztán adóterheiket is törleszthetik. 1814. április 14-én Demién István kézdiszéki alkirálybíró háromszéki felettesének küldött tájékoztatásában ismételten felhívja a figyelmet a szék juhászainak elégedetlenségére, akiket a közegészségügyi korlátozások hátrányosan érintettek, az általuk folytatott téli-tavaszi úgynevezett kétlegelős (transzhumáló) juhtartást illetően. Reménytelen helyzetében már több család titkos utakon végérvényesen Moldovába távozott. Félő volt, hogy ez a magatartás nem csak Martonosban, de Bereckben is követőkre talál. Demién István ugyanakkor felhívta a lakosság figyelmét, hogy „a gazdák vigyázóbbak legyenek, a pestises helyeket elkerüljék, meghagyatott a gazdáknak, hogy olyanokra vigyázzal lennének, a plájás direktornak is megmondtam, hogy a plájások által szorosan vigyáztsanak”.²⁶

1815. augusztus 18-i főkormányszéki leirat minden kétséget kizáró eligazítást ad a fejedelemségekbe eltávozni készülő juhászok megítélésében: „kegyelmetek által beküldött jegyzékben lévő személyek számára, hogy juhaikkal Moldovába bemehessenek nagyobb számú passzuális levelek mindaddig míg azon székre vétetett tyrok (jobbágy katonák) míg nem assentáltak (besorozás), kegyelmeteknek ebből az okból, hogy ezen jegyzékben megírt személyek mind ifjak és a katonaságra alkalmasok lévén, méltán lehet gyanítani, hogy azok a katonaság elől kívánnak Moldovába menni, mely kegyelmeteknek oly rendeléssel íratik vissza ezennel, hogy mihelyt azon székre repartizált tyroknak

25 Uo. 2192/1814.

26 Uo. 2192/1814.

assentáltatását bevégzik a kívánt passuális leveleknek innen léendő kiküldetésére nézve tegyenek ide újabb jelentést”.²⁷

A hosszú lefolyású francia háború súlyos következményekkel járt nemcsak a harci szolgálatra kényszerített katonákra, vagy az erre a célra besorozásra szorított jobbágy lakosságra, de az otthon maradt családtagok is megszenvedték a gazdálkodásban nélkülözhetetlen férfi munkaerő hiányát. Ez a helyzet csak súlyosbodott, ha a hadiállapot idején pestisjárvány ütötte fel a fejét, ilyenkor a határőrzés kérdése amúgy is hatványozottan került előtérbe. A hiányzó, a kieső határvédő katonák pótlását egyetlen módon lehetett helyettesíteni, a székely határőrség megalakulása előtti idők újjáélesztése által, az úgynevezett civil-zsoldos határőrség, a plájások ismételt csatasorba állításával. 1813-ban a pestis okozta kényszer következtében és a megritkult katonasereg hiányában merült fel a civil zsoldos határvédők testületének újjászervezése. Háromszék vezetése 200 plájást, 20 káplárt és 4 vezért összesítő határőralakulat létrehozását kezdeményezte. Szükségesnek vélték megjegyezni a kétféle határvédelmi szervezet – civil és katonai – közötti egyetértés nélkülözhetetlenségét.²⁸ A Főkörmányszék 1814. február 10-én a helyi civil és katonai vezetés figyelmébe ajánlja, hogy a határon szolgálatot teljesítő plájások számának megállapításakor figyeljenek a már hazaérkező katonaság azonnali őrségbe állításának lehetőségére is.²⁹

1814. december 11-én a Gubernium ismételten a civil őrség számának csökkentését sürgeti: „a szerfelett való költségek, melyeket az egészség fenntartására felállított plájások az arariumnak (kincstár) okoznak és kiváltképpen, hogy a széleknek őrzésére a szélbeli katonaság már maga honjába visszatért legyen, az egészség állapota pedig Moldova és Oláhországban az odaváló agentiák tudósítása szerint visszaállított és álutakon való átaljövétel a leesett hó által egészen bezárattatott legyen, ezen hónap végével minden tárgyban felállított plájásoknak és duktoroknak (vezér) fizetését állítsa meg, és a publikumtól nekik adatott fegyvereket tőlük vegyék el és bátorságos helyre tegyék, és ha

27 Uo. 2316/1815.

28 *Parancsolatok protocolluma Kisbaconnak 1803–1826. Compania III.* Benedek Elek-emplékház tulajdonában.

29 SÁL Fond 8. 2226/1814.

jövő tavasszal az egészség fenntartásában ezekre mégis szükség adná elő magát, aziránt a Guberniumnak további rendelkezését várják”.³⁰

A betegség kitérését és terjedésének gyorsaságát nehezen lehetett átlátni, ezért amikor riasztó hírek érkeztek a román országok felől, azonnal intézkedni kellett. 1815-ben a járvány kitéréséről érkeztek félelmet keltő hírek. Az aggodalmat csak fokozta, hogy a határőrkatonák nagy többsége továbbra sem érkezett haza. A tizenkettőből kilenc század hiányáról beszéltek az ezredparancsnokságon. A hatóságok számításai szerint mintegy 152 személy határvédelemre állítására lett volna szükség.³¹ 1815. szeptember 11–13. között Uzonban széki közgyűlést tartottak, melynek fontos része a Havasalföld és Moldova felől fenyegető pestisjárvány elleni védekezésről szólt. Elhatározták, hogy a gyalogregiment hazatéréséig legtöbb száz plájást állítanak azonnali hatállyal határvédelmi feladatokra. A plájás különítmény összetétele így oszlott meg: 80 közlegény, 4 főbiztos és 4 albiztos. Működési területük a Moldvával és Havasalfölddel határos havasok védelme, különösen pedig a pestisjárvány behatolásának megakadályozása. A szolgálatot a katonákkal közösen végezték, oly módon, hogy hetenként a biztosok irányításával csak 40 személy legyen ügyeletben, a plájások többi része otthon várakozzon bevetésre. Amennyiben a helyzet megkövetelné, a házi szálláson lévőket azonnal szolgálatba kellett állítani. A plájásokat a jobbágyok közül válogatták, a biztosok pedig a nemesek közül kerültek ki. Legkésőbbi tudomásunk a plájások határvédelmi jelenlétéről 1826-ból való, amikor a pestis veszéllyel egyidejűleg a közbiztonságot a hegyi rablók, haramiák garázdálkodásai is veszélyeztették, így a plájások részvételére ismét szükség volt a közrend megőrzéséért.³²

A határőrizet szempontjából kiemelten fontos szerep hárult a veszteglő intézetekre (contumátiák), melyek minden határátkelő állomás tartozékai voltak. A XVIII. század derekán elterjedt építési rendszer szerint egy vesztegzártelepet mintegy három méter magas fal vett körül. Ezen belül kellett elhelyezni a határátlépőket, elkülönítve egymástól, s a fertőtlenítést végzőket is a fertőzöttektől. Ragály veszély fenyegetettsége idején egyes vesztegzártelepeken a lakásokat is egymástól távolabb építették fel, melyeket magas deszkafal választott el

30 Uo. 2226/1814.

31 Uo. 2353/1815.

32 Uo. 3533/1526.

egymástól. A határon átkelők mindegyikét vizsgálatnak vetették alá, a kikérdezés a pestis tüneteire vonatkozott: végtagfájdalmakra, kábultságra, émelygésre, verejtékezésre, mirigy duzzanatokra a lágyék táján, a tarkón, a fül alatt és a hónaljban, esetleg kisebb-nagyobb foltok, hólyagok jelenlétére. A kereskedők és minden más átkelő személy csomagját járványhordozóként, vagy ettől mentesként csoportosították. Ez utóbbiakat – gabonaféléket, rizs, fa, réz és fém tárgyakat – szellőztetéssel vagy lemosással kezelték, ezután pedig továbbszállításuk engedélyezetté vált. A fertőzés gyanús árukat kicsomagolták és hosszabb lejáratú szellőztetéssel kezelték. Pestises időkben viszont az elővigyázatosságon volt a hangsúly, ekkor alkalmazták a füstölést és ecettel való fertőtlenítés módszerét is. A hosszú időre kiterjedő veszteglés hátrányosan befolyásolta a kereskedelmi forgalmat. Az is előfordult, hogy a török kereskedők pestisjárvány áhírért keltve akár hosszabb időre zár alá juttatták a vetélytársaikat. A vesztegzár ügyében végül az 1770-es évi egészségügyi szabályzat intézkedett, pontos határt szabva a várakozási idő tekintetében, ez járvány idején a 42 napot is elérhette, gyanús időben pedig 28-at, míg járványmentes időszakban 21 napra terjedt az elkülönítés.³³ A határátkelő tekintetében két egymás melletti hatóság végezte a ki és bejövő forgalom ellenőrzését. A kimondottan közegészségügyi kérdésekkel foglalkozó karanténhivatal mellett a határforgalom irányítása és ellenőrzése a Harmincad nevezetű intézményre tartozott. Helyi viszonylatban a vámhatóságnak (Harmincad) a szerepe meghatározó jelentőségű volt, nemcsak a járványok kezelésében, hanem a külföldi országokba irányuló kereskedelmi forgalom lebonyolításában is. Esetenként a korrupció gyanúja is felmerülhetett a vámhatóságok alkalmazottaival szemben, ezért a személyzetet, különösképpen a hivatal vezetőjét gyakran váltogatták.

Az 1815-ös év is a pestis beáramlásának megghiúsítása elleni erőfeszítések jegyében telt. A járvány általában a román országokból indult és a lakosság megfélemlítésére irányuló hamis hírek sokaságát terjesztették az ebben érdekelt török hatóságok. Bécsben 1815 novemberében tették közzé azt a figyelmeztető közleményt, amelyet Háromszék minden helységében ismertetni kellett, értelmesen elmagyarázva a

33 Kulcsár Krisztina: *Vesztegzár állomások a Habsburg Birodalom határvidékén.* (Magyar Nemzeti Levéltár, internet)

benne foglaltakat: „történt ezen egészséggel tündöklő haza népe ellen nyilvánvaló irigységből [...] a török nemzet, aki ezen császári és királyi tartományban a veszedelmes döghalált teljes igyekezettel elterjeszteni kívánta. Elsőnek Mária Milinovich nevezetű leányzó, aki a cordon linián marhákat legeltetett, egy bokros helyen levetette lábujját, kevés pénz is volt a lábiban és az irtózatos betegség elterjedt.” A Főhadivezéség azért is hozta nyilvánosságra ezt az ellenőrizhetetlen történetet, mert a törökök a határvonal környékén a pestis elterjesztése érdekében ruhákat, pénzt, dohányt, puska és pisztolygolyót és mindenféle más fertőzött tárgyat helyeztek el. Ezeknek az esetleges megtagadása, vagy hazavitele halálos büntetést vont maga után. Azt is részletezik, hogy a határátkeléskor milyen előírásokat kellett betartani, ellenkező esetben súlyos büntetés várt azokra, akik az előírt szabályzatot nem tartották tiszteletben, vagy a veszteglőintézetet megkerülték, illetve nem jelentették ott magukat és a velük lévő portékákat sem, vagy olyan személyt segítettek, aki hamis útiokmánnyal rendelkezett. Mindezekért tíz esztendeig terjedő börtönbüntetés járt. Azok, akik az elkülönítési idő kitöltése előtt megszöktek és egészséges embereket veszélyeztettek, vagy ha a vesztegzár orvosai, tisztviselői megvesztegetési ajándékokat fogadtak el, vagy ha valakit hamis úti okmánnyal átengedtek, vagy amennyiben az orvos megfertőződne, de elmulasztaná saját maga számára a veszteglőbe vonulás kötelezettségét, úgy ezeket 10-20 évig terjedő börtönbüntetéssel sújthatták. Az előírások be nem tartása esetén, amennyiben emiatt hirtelen a pestisjárvány elharapózása következne be, a vétkeket 24 óra leforgása alatt halállal kellett büntetni.³⁴

A járványos időkben a hatóságoknak nemcsak a fenyegetés és megtorlás, de a jutalmazás is az eszköztárukba tartozott. Az éber, lelkiismeretes, hűséges szolgálat teljesítését anyagi juttatásban részesítették. 1816-ban a Főhadivezéség indítványaként a vesztegzárlat idején mindazoknak, akik titokban próbálkoztak átjutni a határon, az elkobzott javaik egyharmadával az arra érdemes határőrkatona jutalmazták meg. 1816. október 21-én az erdővidéki II. század határozata értelmében Balló Eleket uralkodói dicséretben részesítették: „úgy mint,

34 *Parancsolatok protocolluma. II. Compania 1804-1820.* Baróti múzeum tulajdonában.

aki a pestis cordon kötelességét oly derekasan végezte, mint csak egy derék katonához illik, a *compania comando* azt parancsolja, hogy Őfelsége kegyes megelégedése Balló Eleknek adasson tudtára”. A II. Székely Gyalogezred parancsnoksága 1816 őszén a következő közleményben hozta nyilvánosságra azoknak a személyeknek a nevét, akiknek a szolgálatban tapasztalt elkötelezettségét pénzbelileg is díjazták: „akik a pestis cordon idején magukat híven viselték és teljesítették, kötelességüket meg is kívánta a K. Thezáriátus jutalmazni”. Július 15-én lovak és másféle termékek árutakon való behozatalának megakadályozásáért több erdővidéki határvédőt jutalmaztak összesen 54 ezüst forinttal, ezek közül Molnár Györgyöt Erdőfűléről, Máté Andrást Bardócról, Incze Sámuel és Pető Jánost Vargyasról. Az ezredparancsnokság külön is megemlékezett az erdővidékiek becsületes helytállásáról: „különös dicsérettel emlékezik az erdővidékiek iránt, úgy mint akik nyáron derekasan teljesítették katonai kötelezettségüket” – áll az ezred által hozott közleményben.³⁵

A pestisjárvány idején, amikor a betegség már behatolt az országba, a minél hatékonyabb védekezés érdekében ideiglenes veszteglő pontokat alakítottak ki Háromszéken, Csíkszék vagy Barcaság irányába. 1831. augusztus 10-én ezredparancsnoki rendelkezés alapján Tusnádtól az Olt mentén Sepsiszentgyörgy irányába őrállomások és veszteglő intézet azonnali létrehozására adtak utasítást. Mindkét irányba, a Háromszékről Csík felé, vagy onnan visszafelé érkező személyeket, amennyiben hivatalos úti okmányt nem tudtak bemutatni, vagy a pontos úticélt elmulasztották jelenteni, tíz napig tartó elkülönítésbe tették. Hasonló bánásmódra számíthattak azok is, akik Brassó irányából kívántak Háromszékre bejutni, tudniillik Brassó körzetében kiűtött a pestisjárvány, melynek következtében a brassói országos vásárok tartását is felfüggesztették.³⁶

A BELSŐ BIZTONSÁG MEGSZERVEZÉSE – TELEPÜLÉSEKRE VONATKOZÓ SAJÁTOSSÁGOK

A pestis elleni védekezés helyi, a településeken alkalmazott változata hosszú időre visszanyúló tapasztalatok alapján történt. A szabályzatot

35 Uo.

36 *Parancsolatok protocolluma Kisbaconnak 1828–1836.* Benedek Elek- emlékház tulajdonában.

esetenként, a körülmények kényszerítő hatására újabb előírásokkal egészíthették ki.

A központi hatalom arra törekedett, hogy közlemények formájában tájékoztassa a lakosságot a pestis elleni védekezés legfontosabb tudnivalóiról. 1813. szeptember 28-án Bécsből küldték szét a birodalom különböző részeibe a mindenkinek betartásra ajánlott egészségügyi szabályzatot: óvakodjanak idegen, ismeretlen, gyanús, kiváltképpen pestises helyről származó személyekkel találkozni. Bebizonyosodott, hogy nemcsak az egyének, de a ruházat, az öltözet is terjesztője lehet a kórnak. Ezért járványos helyről származó ruhaneműektől őrizkedjenek. A tisztaságot, a személyi higiénia kérdését is megfontolásra alkalmasnak gondolták, az öltözet, a fehérnemű gyakori váltását is ajánlják, a napi tisztálkodást, a tetőtől talpig való mosakodást megelőző intézkedésnek tekintik. Az ételben-italban való mértékletességet hangsúlyozták, a disznóhústól, szalonnától való tartózkodást javallották, és hogy általában a gyomor megterhelésétől érdemes óvakodni. Javaslaik szerint az érzelmi túlfeszítettség, indulatosság, harag, gyűlölet, szomorkodás, félelem is ártalmas lehet, sokkal inkább pedig az isteni gondviselésben bízó, vidám és sorsával elégedett magatartást hirdetik. A szobában gyakran szellőztetni, de a huzattól való őrizkedést tanácsolják. Este fenyőborssal érdemes füstölni, amennyiben a pestis gyanúja merülne fel, lefekvés előtt pedig a testet meleg faolajjal kenjék be és maradjanak ágyban – zárul az egészséges életmódra vonatkozó ³⁷intelem.

1815-ben a pestis tüneteinek előjeleit is részletezik és szükségesnek tartják minél egyszerűbb kifejezésekkel megmagyarázni azért, hogy lehetőleg minél többen felfogják a benne foglaltakat: „a pestis hirtelen lefolyó és erős hideghez hasonló nyavalya, mely mindenkor fázással kezdődik és utána nagy forróság következik, azon kívül erős fájdalommal, szédüléssel, bódultsággal, elcsüggedéssel, különösen nagy elgyengüléssel vagy egybekötve, de ezen jelek még csak magukra pestist nem jelentenek, hanem több más különös, a pestist megismerhető jeleknek kell még hozzájárulni, amelyeknek egybevonásukat tudhatjuk meg. Milyen különös jelei vannak, melyek a pestisnek tulajdonai, és noha ezek mindenütt egy betegen sincsenek meg, 5-6 vagy csak egy

37 *Parancsolatok protocolluma. II. Compania 1804–1820.*

néhány közülük együtt találtak, emellett, ha a nyavalya sebesen folyt le, úgy azt egyenesen pestisnek láthatjuk.” A bőr felületén jelentkező „mirigy buba” fájdalmas csomó, növekedve tojásnagyságúvá terebélyesedhetik, hónaljban, fültőnél, ágyéktáján jelentkeznek, majd eloszlik, meglágyul vagy kifakad. Karbunkulus (kelés) is bizonyos jele a pestisnek. Tüzes és fájdalmas daganat, 12 óra múlva kifakad és fekete var lesz belőle. Amennyiben halált okozó, tovább nem terjed, vöröses kerületű, ha viszont gyógyulásra való, akkor néhány nap múlva leszárad. Bőr alatti apró kiütések jó esetben néhány nap alatt elenyésznek, rossz esetben nagyok, feketék és többnyire halálos mérget tartalmaznak.

A halott személy szakszerűen való ellenőrzését nagy jelentőségű műveletnek tartották, mert a felületes, hozzá nem értő kivizsgálás a járvány terjedését eredményezhette. A temetés előtt tehát az elhalt személy testét alapos vizsgálatnak vetették alá a legügyesebb, legrátermettebb személyek közül kiválasztott halottkém által. Amennyiben a pestis gyanújának legkisebb jeleit észlelték, orvost kellett hívni a betegség megbízható megállapításáért. A hozzátartozókat is ki kellett kérdezni a betegséggel kapcsolatos eseményekről, de arról is, hogy a családból másvalaki mostanában hunyt-e el, vagy van-e más betegségben szenvedő családtag. Pestises füstölővel, vagy ha az nincs kéznél, tüzes vasra öntött ecet párájával lehetett fertőtleníteni. A betegség helyszínén a holttestet a háziak, akik amúgy is a beteggel kapcsolatban álltak, vetkeztessek le az alapos vizsgálat érdekében, de az ezt végző személy óvakodjon a halott érintésétől és legalább két lépésnyire álljon a háziaktól is. Amennyiben hirtelen történt a halál és a pestis jelei is megtalálhatók voltak, jelenteni kellett a civil hatóságnak, a házat a benne lakókkal együtt be kellett rekeszteni, a halott használati tárgyait, ruházatát, ágyneműjét el kellett égetni. Abban az esetben, ha a pestis tüneteit az orvos vagy más szakértő nem észlelte, a család írásbeli engedélyt kapott a szokásos módon való temetésre.³⁸

[...]

Az 1820-as év is a pestis elleni küzdelem jegyében telt el. A vészhelyzet komolyságára utal a legsúlyosabb büntetés alkalmazására vonatkozó rendelkezés, a standrecht vagy kurta törvény bevezetése, amelyet

táblára írva a falvak bejáratánál helyzetek el: aki a pestis liniát, a contumatiát és cordont átalhágja, arra a katonai rövid törvény alapján halálos büntetés vár. A maksai falujelentés a következő utasításokat tartalmazta: „a mostani Oláhországban újonnan kiütött pestisről a közönség előtt a templomban három napon felolvastatott és meg is magyaráztatott, a falu két végén a kalibák meg vannak, a strázsák felállítottak. Az ország útjára kijáró két tanorkapuk kivételével a többiek be vannak csipkézve, a falu tízesekre felosztatott s tizedeseknek tétettek Antal Balázs, Veres József gyalogkatonák és Balázs Elek, jobbágy, a rögtön ítélő törvényről szóló táblák elkészültek.”³⁹

Nagyajtán a királybíró hiányában Bora Elek assesor 1821. március 27-én közzétett rendelkezésével kapcsolatban megemlítendő, hogy Havasalföld ez esetben nemcsak a pestisjárvány terjedésével összefüggésben lett beszéd tárgya, hanem a Tudor Vladimirescu vezette népfelkelés lehetséges határon túli átterjedése is foglalkoztatta a közvéleményt. Minden, Moldovából vagy Havasalföldről érkező személyt, aki magát hivatalos okmánnyal nem tudta igazolni, le kellett tartóztatni. „Minden gazdák, kik marhájukat és juhaikat Oláhországban tartják, és ha beszédekkel valami lázasztó principimumot terjesztenének, elfogassanak és ide bekísértessenek.” A parasztoktól minden fegyvert össze kell gyűjteni, a köznép és a román papok pedig különösen figyelendőek, hangzik az utasítás. Minden nemesember pár pisztolyt, kardot és puskát szerezzen be, mert ha a székben valami zavargás kitorne Uzonban és Martonfalván lesz a gyülekező.

A román fejedelemségekben a ragály fellángolásáról 1823-ban terjedtek újabb riasztó jelentések. Az aggodalmat fokozták a Bukovinából érkező hírek, miszerint a pestis nagyon terjed, és ennek csak a jól szervezett, figyelmes határőrzés állhatott útjában.⁴⁰

1824-ben a Gubernium rendelkezése következtében február 20-án a regiment parancsnoksága a polgári igazgatással egyetértve tette közzé a pestis elleni védekezést szolgáló intézkedéseit. Az addig is alkalmazott rendszabályok újabbakkal bővültek, ilyen volt például az a megszorítás, amelyik a faluból való eltávozást nagy mértékben korlátozta. Olyan intézkedést is fogantatosítottak, amely egyúttal a sócsempészség megfé-

39 SÁL Fond 32. 52cs/1820.

40 SÁL Fond 29. 249/1821–1823.

kezésére is irányult. Akik ezzel a tiltott tevékenységgel foglalkoztak, nem hivatalos helyen lépték át a határt, és így is tértek vissza, tehát a veszteglőintézetbe való kötelező elkülönítést nem tartották tiszteletben, azokra a személyekre is érvényesítették a statáriális intézkedéseket, a katonai rövid törvényt, tehát az agyonlövés végrehajtását.

[...]

Minden évben, ameddig a járvány erejét nem sikerült megfékezni vagy legalább csillapítani, a statáriális bíraskodás alkalmazását tartották a legmegfelelőbb eszköznek a védekezésben. Így volt ez 1829-ben is, a Főkörmányszék a katonasággal egyetértésben határozott, hogy amíg a veszedelem a szomszédos tartományokban uralkodik: „az egészség fenntartására megbízott directio semmi szín alatt változást ne szenvedjen”. A falvak előljárói heti írásbeli jelentésükben számoltak be az illető település közegészségügyi és biztonsági állapotáról. Nyújtódról Csüdőr Mózes assesor 1829. július 20-án a falujelentésében említi, hogy az egyik esztenán lévő bácsok, lemhényi és gelencei illetőségűek, még tavasszal felköltöztek a lemhényi Kétághavasára, mely rész moldovai területnek számított, de ekkor a standrecht még nem volt érvényben. Miután tudomást szereztek a standrechtről, a juhászok a határvonal innenső felére jöttek vissza, és a rendelkezések értelmében vesztegzár szerinti elkülönítésben kellett részesüljenek. A berecki századparancsnokság utasítására meg is történt az elrekesztésük 10 katonai személy vigyázása mellett. 1829. július 6-án Cseh Jakab alsócsernátoni jegyző jelenti: „falunkban most mindenek jó renddel mennek, a strázsálás a rendelés szerint, a tizedesek a maguk hivataluk szerint teszik a jelentést, ártalmas betegség nincsen, csupán hideglelés uralkodik, de ennek minden házban doktora vagyon”. A lemhényi beszámoló pedig 1829. július 20-án arról is szólt, hogy két ember természetes betegségben meghalt, esetükben ragályos kór jelei nem mutatkoztak, ennek értelmében a századparancsnokság engedélyével az elhunytakat hagyományos módon temethették el.⁴¹

KOLERAJÁRVÁNY ELLENI VÉDEKEZÉS

1831-ben a pestisjárványok folytonos ismétlődését megtörte az akkor felbukkanó kolera ragály térhódítása. A kolerajárványt igen nagy

41 Uo.

halálozási arányszámmal járó fertőző betegségnek jellemezték. Legfőbb tünetei: a hasmenés, erős izomfájdalom és az ismétlődő hányások gyakorisága. A járvány viszonylag hamar lecsengett. Kezdetei Magyarországon és Erdélyben egyaránt az 1830–1832-es évekre tehető, az utolsó járványos éveknek pedig 1893–1894-es esztendők tekinthetők.⁴²

Háromszéken az 1831-es év első harmadában még bizonytalanság uralkodik a betegség meghatározását illetően. Esetenként ezt a bajt is pestisként kezelik, noha a moldovai Császári és Királyi Agentia az erdélyi Armatorum Prefecturának tett jelentése szerint a kolera morbusához Moldovában már tényként viszonyultak. Ezért a Moldovai határátkelőkön a bodzai vámig terjedően az itt közlekedő kereskedők a veszteglő intézetekben 20 napi „tisztulást tartsanak”, akik viszont a hivatalos ellenőrzést megkerülnék ellenük, a standrecht előírásait alkalmazzák. A statáriális viszonyok elrendelését a falvakban is hirdesék ki – szólt a figyelmeztetés. A pestishez kapcsolódó, már bevált biztonsági intézkedéseket is felújították, ez pedig a települések biztonságára vonatkozott.⁴³

A Főkormányzék egyébként már 1830. október 27-én jelezte, hogy Besszarábiában egészen a Moldovai határ széléig terjedően „a dögletes ragadós pestis már elterjedt (colera morbus)”. Bizonytalanság és értetlenség uralkodik, összemosódik a régen ismert pestis és az akkor jelentkező másfajta fertőző betegség, amiről akkor még túl keveset tudtak. A ragály fenyegetése arra készítette a polgári igazgatást, hogy a leghatásosabb büntető eszköz bevezetését, a standrechtet, a katonai rövidtörvényt azonnali hatállyal elrendelje, de a pestis idején alkalmazott többi védelmi rendelkezést is újra alkalmazták. A papoknak pedig feladatul szabták, hogy négy egymást követő vasárnap a szószékről ismertessék a halálos büntetés bevezetésének szükségességét, „nehogy valaki valamely szerencsétlenségbe esvén, magát a nemtudással menthesse”. 1831. január 29-én Bardócszék alkiráybírájának, Cserei Eleknek hat pontból álló védelmi rendelkezését hozzák nyilvánosságra, többek között a falvak tizedekre való felosztását előírányozva, élén „egy serény és legpontosabb gazda” kinevezésével, aki naponta a házak látogatását végezte, és minden rendellenességet jelentésbe foglaljon. Kötelességük-

42 *Magyar néprajzi lexikon III.* Budapest, 1980, 240.

43 *Parancsolatok protocolluma 1829–1836.*

ké tették azt is, hogy betegség esetén az orvos érkezéséig a házat és környékét elszigeteljék. A Sepsiszentgyörgy központú negyedik gyalogszázad parancsnoksága 1831. február 10-én közzétett utasítása a jutalmazás lehetőségét is említi azoknak, akik a titkos utakon behatoló személyeket elfogják, és a hatóságoknak átadják. Gyanús betegség esetén, amíg az orvos megérkezik, az illető személyt azonnal be kellett zárni és őrséget állítani a háza elé a betegség terjedésének megakadályozásáért.⁴⁴

1831. június 2-án a Főkormánysház a kolera terjedésére és megelőzésére vonatkozó legfontosabb tudnivalókról tesz említést. Galíciában a kór továbbterjedt, de már Moldova több városában is tombolt a járvány. Iași-ban a halálesetek száma naponta elérte a 300-at. Az erdélyi kereskedők és más ott tartózkodó utazók is menekültek a városból, ez pedig a betegség szétterjedését eredményezte. Iași-ból Botoșani-ba és Focșani-ba is átterjedt a járvány. Havasalföldön Brăilában és Giurgiuban is megjelent a betegség. Galíciából pedig Ugocsa vármegyébe terjedt a baj. A települések állandó, főképpen éjszakai őrzését tekintik kiemelkedő feladatnak. Idegenek befogadása semmilyen körülmények között nem volt engedélyezett, erre figyeljenek a tizedesek vezetői, a tizedesek. Gyanús betegség vagy halál esetén az orvos helyszíni vizsgálatát kötelező érvényűnek tekintették.⁴⁵

1831. július 10-én a kolera kezelésével kapcsolatos ismereteket, valamint a népi gyógyászat által használt szerek készítésének módszerét ismertetik a hatóságok: „mihelyt valaki lábaira bágyadtul fej és lábfájást érez, tüstént karján vagy lábán eret vágjon 10-12 minutára, vagy a gyomor tájékára piócákat rakjon. Ezután borsmentával, szegfű és búza virágjának vagy méhfűnek forrázatát adják melegen a gyomor környékére, vagy az egész hasra meleg hamuval vagy parázssal tüzes hamun megoltva elébb egy kevés ecettel töltött gyapjú vagy len ruha zacskót vagy ruhát tesznek jó melegen, melyet az alább előadódó tinktúrával megnedvesítenek, dörzsölve a beteg karját, lábát és hasát oly keményen, hogy a bőr megveresedjen és a betegnek fájdalmat okozzon, és egynehány kanál frissen kinyomott csalán levét adnak a betegnek csepegtetve vagy vízzel elegyítve.” Ezt a gyógymódot a

44 Uo.

45 Uo.

betegség kezdetén igen hatásosan alkalmazhatják, miután pedig a beteg magához tért és belsőláz nélkül érzi magát, olyannyira, hogy már másnap akár fel is kelhetne az ágyból, ezt viszont semmiképpen se tegye, minthogy könnyen visszaeshetik a betegségben – hangzott a figyelmeztetés. Az a tinktúra, mellyel a beteget dörzsölik, a következő szerekből tevődött össze: alkohol vagy pálinka, ecet, mustárliszt, szurok, kámfor, fokhagyma, mindezt megtörve és üvegbe téve nyolc napig kellett melegen tartani, ezután külsőleg alkalmazva válhatott használhatóvá.⁴⁶

1831. augusztus 13-án a kolerafertőzéses esetek elérték Háromszék határvidékét, ugyanis Bodzafordulón és Nyénben a betegség megjelenéséről érkezett jelentés. Minden település számára kötelezővé tették a koleraival kapcsolatos tudnivalókat és a kialakult gyógyelírásokat tartalmazó nyomtatvány tartalmának többszöri ismertetését. 1831. augusztus 26-án újabb riasztó hírek érkeztek a kolera moldovai térhódítását illetően, ennek következtében a határátkelőknél működő vesztglóintézetekben az elkülönítés idejét húszról harminc napra növelték. A Főkörmányszék ugyanakkor kezdeményezte, hogy minden faluban a lakosok bizonyos mennyiségű pénzt gyűjtsenek össze, a papok vagy tehetősebb birtokosok kezelésére bízva azt, mely összegből méhfüvet, fodormentát, bodza- és szegfűvirágot, mustármagot, ecetet, pálinkát, kámfort és árpakását szerezzenek be, azért, hogy a kolera kezelésére szükséges szerek már a járvány megjelenése előtt azonnal használatba vehetők legyenek. Ezek után a viszonylag rövid, de eseményekben bővelkedő időszakot követően megszűntek a koleraival kapcsolatos híresztelések, ez pedig a járvány korai lecsengésére utalhatott.⁴⁷

A székely határórség történetében kiemelkedő fontosságú feladatként határozták meg az igen nagy gyakorisággal előforduló gyógyíthatatlan fertőző betegségek Erdély határain való átterjedésének megakadályozását. A szervezett hadi alakulatoknak a polgári hatalommal való hatékony együttműködése eredményezte a hosszú határszakasz oly mértékű fegyelmezett ellenőrzését, melynek következtében jórészt sikerült a gyakran felbukkanó halálos kór feltartóztatása.

46 Uo.

47 SÁL Fond 351. *Árkos falu jegyzőkönyve* 340. cs.

BENKŐ KÁLMÁN (1906–1996)

EMLÉKIRATA

– *Közzéteszi dr. Nagy Lajos* –

A komollói Benkő Kálmán élete tíz év kivételével átfogta az egész huszadik századot. Sorsa sok korabeli székely ember sorsát példázza. Gyermekkorra nagy része a Monarchiában telt el. Amikor kitört a Nagy Háború, az apját is elvitték katonának, bár már kétgyerekes családapa volt. 1916-ban az édesanyjával és a húgával menekültek, de szerencsére csak a napi járőföldre levő Nagybaconig jutottak el, onnan visszatértek. Még tartott a háború, amikor édesanyja a gyermek tanítója tanácsára beíratta a sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégiumba. Itt éri az impériumváltás, ami az iskolában is változást hozott. Jó közepes tanulóként elvégezte a négy osztályt, de a kilátástalan helyzetre való tekintettel (az érettségizendőknek 10%-át sem engedték át az idegen városban tartott érettségi vizsgán!) úgy döntött, hogy tanító lesz, vagy valamilyen más, gyakorlati pályát választ. Az édesapja halála után aztán minden másként lett, a gazdaságot kellett átvennie. Emellett, a Mikóban szerzett ismereteit felhasználva, az erdőbirtokosság, illetve a javaslatára szervezett falusi hitelszövetkezetnek a jegyzője (könyvelője), majd 1933-tól községi pénztáros lett. Közben megnősült, gyermekei lettek, ügyesen gazdálkodott, nevelte gyermekeit. A református egyháznak mindig támogatója, az ötvenes években gondnoka volt. Szerény, józan életet élt, nem igyekezett pártvonalon érvényesíteni műveltségét és tudását. Igen nehéz időket átélve a sziklán megkapaszkodó cserje konokságával ragaszkodott szülőfalujához, megmutatva, hogy józan, munkás életvitellel otthon is meg lehet élni.

Adatokat gyűjtve Komolló történetének megírásához, kérésemre leírta az egész falu szerkezetét, amit könyveléseket végző szakemberként jól ismert, megtoldva az itt közölt önéletírásával, illetve 1940-ig a falu történetével. Sajnos, a hozzátartozói lebeszélték az események további leírásáról, amit nem is lehet csodálni, hiszen még a diktatúrában, 1979-ben adta át nekem e füzetet, amikor erősen meggondolandó volt, hogy egyáltalán leírható-e valami is a múltról? Tulajdonképpen a két világháború közötti időszak izgalmas átmeneti korát írja meg az

iskolázott, hivatalnok-gazdaember tapasztalatával és szemével nézve az eseményeket.

Néhány, zárójelbe tett értelemjavító szó, mondat kivételével minden az eredeti szöveg hű másolata.

Komolló kisközség vagy falu a Szépmező keleti nyúlványának szélén, Sepsiszentgyörgytől délkeleti irányba, attól 10 km-re a Feketeügy jobb partján terül el.

A Templom úton észak felé menve, a jobb kéz felőli [határrészt] Zsobraáknak, a bal kéz felőlít Felső határ völgyre menő[nek] nevezték. A brassói úton átmenve jobb felől Felső határ, bal felől Utak köze. A szentgyörgyi úton átmenve [a] Felső határ(részt) Décsen-nek hívták. Ezen terület a Felső völgy sáncától vagy háromszáz méterre lévő sepsibesenyői úttól az angyalosi állomás útjáig terült el. [A sepsibesenyői] utat a „fölszabadulás” után felszántották.

Meg kell jegyezmem, hogy a faluból a felső és az alsó Gödrös úton volt a kijárási. Az alsó Gödrös úton mikor kimentünk, bal kéz felől volt egy út, amelyen Szentivánlaborfalva és Uzon felé lehetett menni. Egyenesen észak felé az angyalosi állomásra. A Szentivánra menő úton menve, bal felől, ahol a brassói országútba értünk, volt egy magas kőoszlop faragatlan kőből, mely a katonai térképeken is meg volt jegyezve. A faluból kimenne az alsó Gödrös úton jobb kéz felőli rész Középhatár Völgyre menő, a brassói úttól északra Középhatár, a bal kéz felőli Középhatár utak köze, mert a Szentiván felőli útról észak felé is lehetett menni a sepsiszentgyörgyi országútra, és az ettől jobb kéz felőli rész volt az Alsóhatár utak köze.

A brassói és a szentgyörgyi utak közötti bal felőli részén két út volt nyugat felé [Szentgyörgy irányába]. A monda szerint régen a Labor völgyén volt egy híd, amelyet „Részhidnak” neveztek. Részesek voltak Laborfalva, Komolló, Angyalos és Sepsiszentgyörgy. Közösén építették és tartották karban, amelyen átmenve Sepsiszentgyörgyöt ez úton lehetett megközelíteni. Tovább menve a monda hangján, melyet kicsi gyermekkoromban hallottam, „akkor lesz a székel boldog, amikor a Részhidat az ágyúgolyók felszántják”. Azt hittem 1944 szeptemberében, mikor a német hadsereg visszavonulóban volt, hogy akkor meg fog történni, mert a Szépmezőn nagyon sok ágyút és harckocsit összezsúfoltak egy verőfényes délutánon, hogy ha azok a harcot meg tudták volna kezdeni, lehet, hogy a Részhidat is felhányta volna az ágyúgolyó. Ez nem tudott megtörténni, mert a Gyimesi- és a Tölgyesi-szo-

roson nagyobb erővel jött az orosz hadsereg, s ha a németek késlekedtek volna, be lettek volna kerítve, s hadifogságba estek volna.

A második úton menve át az Angyalos patakán bal kéz felől a Szoros nyomás, jobb kéz felől a Halom láb terület el. Sepsiszentgyörgy felé menve az országúton az Angyalosi patak alatt következik a Halomtető, s tovább a Halom mege, [s itt] a gergelyfalvi tanyával véget ér a komollói határ. Azért hívták Gergelyfalvának, mert Nagy Gergely volt a tulajdonos 37 hold és 103 négyzetöl területen. Rednik tanyának is hívták, mert mint tulajdonos utoljára özv. Rednik Péterné fiával, Rednik Endrével gazdálkodott ott. Rednik Endre az 1944. évi háború után nyugatra menekült. Az édesanyja elhalt, a birtok később a kollektív gazdaságba került. Az épületben sertéshizlaldát csináltak. Azután az állami gazdaság szarvasmarhái voltak benne. Ahogy az állami gazdaság erősödött, a kollektív gazdaságtól átvette a birtokot. Mikor kellő számú istállót építettek, a marhákat oda tették, és az épületből gépjavitó műhelyt csináltak. A komollói kollektív gazdaságtól vagy két részben a földeket az angyalosi patakig elvették.

A komollói határ északi határának meghatározása végett meg kell jegyeznem, hogy a háború végeztével az állomás útjának nyugati részén egy katonai megfigyelőt építettek. Ez a megfigyelő az angyalosi részre lett építve. Ez volt a határ egészen a gergelyfalvi hídig. Amikor nem volt szükség erre a katonai megfigyelőre, csináltak egy külön gazdaságot belőle a Román Kommunista Párt sepsiszentgyörgyi egysége részére. „Pártfermának” nevezték. Kezdetben az angyalosi részből adtak hozzá földet, majd a komollói és a rétyi határból úgy, hogy a komollóiaknak [többet] nem volt mit keressenek az országút északi részén.

Ezzel a [szépmezői] határrész leírása végéhez érve még megjegyzem, hogy a laborfalvi határt egy sánc jelölte. Ez a sánc a „Lapos” dülő közepétől a Feketeügy folyóig tartott. A brassói úttól a Feketeügyig út volt, amelyen a Telekbe lehetett menni, és ezzel a mező leírását be is fejeztem.

Ezek után a Rét megnevezéseit írom le. A Rétre a Feketeügyön át hídon jártunk, mely híd a Völgypatakának befolyásánál volt. Sajnos ma már csak a helye van, mert a folyó szabályozásakor el kellett bontani. Ahogy a hídon átmentünk, az ottan elterülő részt „Marton kertnek” neveztek. Tovább jobb kéz felől Lőjt út aljának neveztek. Ott volt a Cseke tó, melyben árvizek után lehetett halászni. A Nyír felőli részt Nyíraljának neveztek. A Csordajáró úttól keletre két úton jártunk: az első úton a Gál elejére mentünk, a másikon

a Burdékhoz, a Fészis tóhoz, a Zátonba, a Lovas kertbe, és a Rófajba lehetett menni.

A Rét leírása után következik a Nyír. A Nyír közbirtokossági erdős legelő volt. Közösen használták mindaddig, amíg Varga András bitai birtokos ajánlatot nem tett annak megvételére [a háború utáni elszegényedésekor!]. Volt, aki el akarta adni a részét, és volt, aki nem. Nagyobb részétől Varga András megvásárolta, és akkor a [komollói] Nyírt négy részre osztották. Sylveszter Alberté volt a falu felőli rész, mellette Seethal Ferencné, Zsigmond Zelma szentiványi és Temesváry Gergely uzoni lakosok 42 hold 1282 négyszögöllel. Utóbbtól 1919. április 20-án 16-on megvették a Száraz nevű 18 hold 334 négyszöztől kaszálót 5000 koronáért. Ezeket tovább a nyugati oldalon a Szárazig Varga András bitai lakos jött. A keleti oldalon azok a közbirtokosok voltak, akik nem adták el Varga Andrásnak a területüket, hanem közösen használták arányrész szerint. Elosztották a fát, amit évenként levágtak, és marhákat csaptak a csordába. Három csorda volt a komollói Nyírben: 1. a csoport birtokosságé, 2. az udvari, 3. a Varga András területén.

Az udvari a Sylveszter Albert-féle birtokon volt. Oda lehetett csapni, de az oda járó marhák díját nagyobb részében le kellett dolgozni. Leginkább a nagyobb családok csapták oda, ahol munkaerő felesleg volt. A pásztor „Hej, ki leg!” kiáltással jelezte, amikor hajtotta, hogy az ő csordája megy, a csoportosok pásztor pedig kürttel jelezte jövetelét, így tudták az emberek, hogy mikor csapják ki a marhákat. A Varga András helyén „künn háló csorda” volt, oda nagyobb növendékeket csaptak. Az 1925–30-as években a Csoportbirtokosság levágatta a fákat, a területet felparcellázták és elosztották, s amelyet lehetett, felszántották s termeltek benne pityókát és rozsot. Amit nem lehetett felszántani, azt kaszálónak használták.

Sylveszter Albert az 1920-as években a legelőt elcserélte a Falukert földjeivel. A Temesváry Gergelyét és a Seethal-félét az „agrár reform” a községnek adta. A Varga-féle eladódott egy regáti románnak, Horumba Gheorghenak, aki hogy országgyűlési képviselő lehessen, birtokot vásárolt.

Ezután csak egy csorda lett.

A felsorolt területeken kívül még volt egy csoportbirtokosság, a Szacsva-pataki csoportbirtokosság, amelynek 70 tagja volt, és az 1930-as években 138 hold és 1538 négyszögöl területtel rendelkezett 10 625 arányrészre osztva. A legkisebb terület 294 négyszögöl volt, ami 14 részesedést jelentett,

a legnagyobb 11 hold 143 négyszögöl volt, 910 részesedéssel. Volt úgy, hogy a kijelölt parcellát elosztottuk terület szerint. Megállapítottuk egy terület nagyságát, és az szerint 10 vagy 12 részre elmértük, és mindenki levágta a részét. Más évben kiadtuk levágásra, mikor le volt vágva, egy bizottság átvette, leszámozta, és úgy osztottuk el, hogy egy rakás a legkisebbnek is jusson. Amikor a kimutatás megvolt, mentünk, és a helyszínen elosztottuk, és mindenki megjegyezte a megszámozott rakását a saját nevével vagy jegyével. Ilyen kirándulásfélét csináltunk évente háromszor is. Első volt az osztás, azután az útcsinálás, és mindenkor eladódott egy bizonyos mennyiségű fa, melyet „valamilyen ok miatt” nem vágtak le. Ennek az árából ital vevődött, aki ott volt, ivott, aki nem volt ott, nem követelözhetett. Ilyenkor a szacsvai kocsmából mind kiittuk az italt. Pedig előre értesítettük, hogy mikor megyünk osztani vagy út csinálni. Ezt az erdőt, amikor elosztották, Komolló, Szacsva és Réty részére az első rész, a második Réty, a harmadik Szacsva községnek lett adva. Szacsva és Komolló megcserélték, hogy a szacsvaiak legyenek közelebb a faluhoz, s így jutott Komollónak a harmadik rész. A szacsvai birtokosság eladta a részét, amelyet 1935-ben vásároltak vissza, de nem mind a szacsvaiak, voltak rétyi és komollói lakosok is.

A leírt területen éltek és dolgoztak a komollóiak, úgymond kaláka rendszerrel, s dolgoztam én is.

Nem tudhatom, hogy másnak e tájék mit jelent, nekem szülőházam e hegyektől körülvett szép rónaság, messze ringó gyermekkorom világa. Belőle nőttek én, mint fatörzsből a gyöngye ág, s remélem, testem is majd e földben süpped el. [Radnóti verssorainak parafrázálása – N. L.]

*

Itt születtem a komollói 19-es helyrajzi szám 59. számú házban 1906. október 17-én, szerda napi délután, édesanyám nem a legnagyobb örömeire, mert ő inkább leánykát várt. Az idő meghozta a kibékülést, harmadik évre megszületett a húgocskám, Vilmikának keresztelték. Tölt az idő és én már nagyfiú voltam, mint óvodás. Erzsike kisasszony volt az óvónő. Kiss Erzsébet, később Bíró Lajosné lakása átellenben volt a mi házunkkal, és amikor indult az óvodába, átkiabált, hogy induljak én is. Az utcasarkon megvártuk egymást, melyik hamarabb odaért. Így telt az idő, és egy őszi napon lebetegedtem, de nem nagyon, hogy vagy három nap nem vették komolyan a betegséget. Így amikor orvoshoz vittek, az megállapította,

hogy menthetetlen vagyok, be sem akart oltani, de mégis beoltott, és meghagyta anyámnak, hogy a húgomat is vigye oda. Be is oltották, ő mégis meghalt, és én meggyógyultam.

Iskolába járva Imreh Benedek tanító bácsi tanított a betűk megismerésére. Nagyon szigorú tanító volt, meg is verte, amelyik gyermeket hazugságon fogta. Én mindig jó barátságban voltam vele, mert nagyon jól megmagyarázott mindent, és én megfigyeltem a magyarázatát. Nagyon sokszor megtörtént, hogy magyarázat után azt kérdezte, ki tudná elismételni a mondottakat, és én elmondtam. Az első világháború kitörése összetörte a munkáját, mert ő nemcsak tanított, énekvezér volt, hanem gazdakört és olvasókört szervezett, fúvószenekart is alakított. A fúvószenekar tagjai voltak: Nika Mihály, Dombora Márton, Szász Károly, Kiss Abulusz, Zoltán Mihály, Szász János, Szilágyi János, Kovács Sándor. Komolló kulturális szempontból az első falvak közt szerepelt a vármegyében.

Emlékszem a nagy zürzavarra, ami a mozgósítás alkalmával volt. Olyan arcok tűntek fel, amilyeneket többé nem láttam. Édesapámat is behívták, Brassóban kellett jelentkeznie. Pár hétig ott volt és azalatt meglátogattuk. A kaszárnya udvarán szakaszonként fel voltak sorakozva, de minket nem engedtek be. Én alkalomadtán besurrantam és odamentem édesapámhoz. Hogy tudtál bejönni, ezzel fogadott édesapám, de többet nem is tudott szólni, mert odajött a főhadnagy és azt kérdezte: hogy hívnak, te gyermek. Én ijedtemben katonásan jelentkeztem: jelentem alásan, Benkő Kálmán vagyok. Ezt a főhadnagy úr nem akarta elhinni, mert őt is Benkő Kálmánnak hívták. De az összeismerkedésünk után elengedte édesapámat és együtt töltöttük el a napot. Két nap múlva el is vitték édesapámat Szerbiába. Mi édesanyámmal maradtunk, én jártam a marhákat legeltetni, amikor egyebet nem dolgoztunk.

[Közben 16 nyarán lezajlott a román betörés is, és az azt megelőző menekülés. Az édesanyja úgy határozott, hogy Nagybacontól visszatérnek. Ez a rész megjelent a Székelyföld 2018. márciusi számában. – N. L.]

Az 1917-es mezőgazdasági év igen nehéz volt, mert nagyon sok volt a mezei egér, amelyeket irtani kellett. Igazolással a farkukat le kellett vágni és ezzel igazolni, hogy ki hányat pusztított el. Ezek bemutatása után adtak engedélyt a szűkebb közszükségleti cikkek megvásárlására. A háború a románokkal folytatódott a márăsești-i ütközetig, amikor békét kötöttek, de az olasz fronton folytatódott. Édesapámat Fiuméba vitték.

*

Imreh Benedek tanító úr és nagybátyám biztatására édesanyám egy augusztusi napon elvitt Sepsiszentgyörgyre, hogy beírasson a Ref. Székely Mikó Kollégiumba. Csutak Vilmos igazgató úrnak édesanyám elmondta, hogy bár a beiratkozások megtörténtek, mi késve jöttünk, de ha lehet, írjanak be. Ezek után az igazgató úr kérdéseket tett fel nekem, mely szerint félóra formáig elbeszélgetett velem. A végén azt mondta, a fia fel van véve, szeptember 6-án kezdődik az iskola. Készülődtünk az iskolai év kezdetére. Kiss Árpád a hetedik, Kerestély József az ötödik, Dombora Béla a harmadik és én az első osztályba. Sylveszter Árpád a kézdivásárhelyi római katolikus iskolába. A lányok közül Kiss Irén a polgári leányiskolába. Ennyien voltunk komollói diákok.

Elérkezett az indulás napja. Felcsomagoltunk minden szükséges holmit. A szekereket, amelyek tanulókat költöztettek, meg lehetett ismerni, mert két-három szalmazsák volt a szekerekre felkötözve. Mikor megérkeztünk, a kollégium udvara tele volt szekérrel. Az emberek és a diákok hordták fel a csomagokat az emeletre. Az emeletre felérve a hirdetőablára ki volt írva, hogy ki melyik szobában lesz elhelyezve. Az én helyem az első emeleten a 8-as számú szobában volt. Szobafőnök Szabó Mihály VIII. osztályos, szobafőnök-helyettes Kónya Miklós VII. osztályos tanuló volt. Tarcali Ferenc VII. osztályos, és kisebbek vagy tizenhaton voltunk a szoba lakói. A szobarend: három órától fél hatig szilencium, hat órától vacsora. Héttől háromnegyed kilencig szilencium, kilenc órakor lefekvés. Reggel hat órakor fölkelés, fél héttől fél nyolcig szilencium, tanulási idő. Fél nyolctól reggeli, és nyolckor osztályba menés. A tanítási idő reggel nyolc órától délután egy óráig tartott. Az idősebb katonákat 1918 őszén leszerelték, így hazajött édesapám is, aki nehezen nyugodott bele, hogy én tanuljak. Azt mondta, nem lesz, aki vénségére segítsen neki. Szeptember havában járványos betegség terjedt el Sepsiszentgyörgyön. Az iskolában lévő gyermekek felénél több betegedett le, ezért az iskolákat bezárták és minket hazaküldtek. Pár napi otthonlét után én is beteg lettem.

Közben a háború Magyarország részére elveszett. A román fronton lévő hadsereg egyik orvosa megvizsgált és azt mondta: orvosság nincs, a gyógyítás Istennél van, hagyjanak pihenni, vagy meggyógyulok, vagy meghalok, mert most van a betegség a fordulóponton. El is aludtam. Hosszas álom után felébredtem, nagyon éhesnek éreztem magam és

meggyógyultam. Nagyon sokan haltak meg a spanyoljárványnak nevezett betegségben, úgy is volt, hogy két halott is volt egy háznál, például Rétyen Pap Bálint és a felesége. Betegség után visszamentünk az iskolába, de nagyon meg voltunk szabályozva. A fegyverletétel után a magyaroknak mindenütt el kellett hagyni a fegyverüket. Ellenben a románoknak volt felszerelt hadseregük, belopakodva jöttek Erdélybe, és itt a hatalmat kezdték gyakorolni. Mire az itt voltak észbe kaptak, már a hatalom a románok kezébe került. Már az előbb is említettem, hogy Reznek Jenő, mint fiatal főhadnagy hazajött, és az ő tanácsára a fiatalok nagyon sokan beléptek a Székely Hadosztályba.

Az iskolából nem volt szabad a városba menni, nem szabadott az ablakon kinézni. Mi, a kisebbek nem tudtuk megérteni, hogy miért van ez a fegyelem. Egy délután megértettük mi is! Román katonák jöttek az iskola udvarára és elkísérték Szilágyi Ferenc felügyelőtanárt, és a nagyobb diákokból Kis Árpádot, Ferencz Dezsőt, Hosszú Kálmánt és még többeket. Másnap reggelre elengedték őket, de úgy el voltak verve, hogy a testük csupa fekete folt volt, még a hajuk is ki volt szaggatva. Ilyen körülmények között illeszkedtem be a diákeletbe.

A félévi osztályzatok alkalmával megadták a fél kedvezményt úgy a tandíj, mint az étkeztetési díjra. A tanulással nem volt sok gondom, mert a magyarzatokat megfigyeltem és meg is értettem, közepes tanulónak maradtam a négy évben. Voltak jobb tanulók is, mint Csiszér Sándor, aki tudott románul is, németül is, de elkallódott. Az iskola előljárósága elküldte valahová – tanárt akartak nevelni belőle –, aztán eltűnt. Szócs Sándor is az elsők között volt. Rádăuţon 1940 januárjában találkoztam a koncensztrálásakor, mint román caporállal.

A négy osztály elvégzése után az osztályfőnökünk, Sipos László tanár úr a helyzetre való tekintettel javasolta az ipari pályán való elhelyezkedést. Ferenc Béla martonfalvi fiúval tanítóképzőbe szerettünk volna menni, de amikor kellett volna menni, Béla lemondott, és engem is lebeszéltek. Én géplakatos akartam, illetve szerettem volna lenni, de édesanyám azt mondta, hogy ha nem tanultam tovább, maradjak honn. Elment Brassóba helyet keresni kétszer is, de mindig azzal jött haza, hogy nincsen hely, pár hónap múlva lesz. Közben szervezték az adóhivatalokat. Hívtak engem is, de amikor az iratokat beszereztem, édesapám nem engedett. Három hónapi tanfolyammal kineveztek volna állami tanítónak, azt én nem fogadtam el. Így telt az idő, közben 1925 januárjában édesapám meghalt. Hétfőn reggel

lett beteg, és szombaton már temették. A váratlanul jött haláleset után nagyon sokan jöttek javaslattal. Mindeniket meghallgattam, megköszöntem, és ahogy lehetett, csináltam. Jött a tavasz, szántani, vetni kellett. Mikor az első földet elkészítettem, gondoltam, megkérek valakit és elvettetem. Jött is keresztapám, megkértem, vesse el. Nagyon nevetett s azt mondta: vedd a zsákot a nyakadba, a bal kezedbe a járompálcát, a jobbal kezd el a vetést, s ha vajegy szem gabona fennakad, azt üsd le a járompálcával. Én meg is fogadtam a szavát, a zsákot a nyakamba vettem, a járompálcát a helyén hagytam, és elvettem a gabonát. Ekkor még csak három vetőgép volt a falunkban.

Az első gazdasági év betakarítása után november havában édesanyám beteg lett. Hat hétig nem tudott felkelni az ágyból, nagyon legyengült.

Ferencz Dénes volt osztálytársam a szentivánlaborfalvi malomban volt, felkeresett, hívott, hogy menjek oda inasnak. Lehet, ha édesanyám nem lett volna beteg, el is mentem volna. Ki akartam adni a földeket feles művelésre, de nem került megbízható ember, így a molnárság is elmaradt.

*

Őszi és téli esteiken jártunk dalárdába és színdarabokat is tanított Balázs Margit, a református felekezeti iskola tanítónője. Négy szólamú vegyeskart létesített, az első és a második szólam lányokból állt. Én voltam egyedül fiú a második szólamban. Olyan énekeket tanultunk, amelyeket én a gimnáziumból már tudtam, azért kerültem a lányok közé.

Amikor nem volt ének- vagy színdarabpróba, akkor jártunk a fonóba. Utcánként, ahol nagyobb volt a ház, oda gyűltek össze az asszonyok és a lányok fonni. Állandóan fontak a háború előtt guzsalyról, amelyik egy faragott, sokszor kidíszített lécső volt, olyan is volt, hogy még ki is volt festve. A háború után fonókereket csináltak, amellyel többet lehetett fonni, mint az orsóval. Megkezdték a gyapjúfonást, mindjárt azután, hogy a juhokat megnyírták, mert télire ruha kellett. A gyapjú, amikor megmosva, megszáradva, megtépve volt, el kellett vinni megfűsülni. Gyapjúfűsülő Kovásznán és Tatrangon volt. Voltak olyan lovasgazdák, akik öt-hat asszonyt is elvittek fűsülni. Egy fuvardíj egy napi aratás volt. Hasonlóképpen társultak, amikor meg volt szöve a fonal. „Komámasszony, a gyapjú megvan szöve, menjünk ványoltatni!” Így fonták, szőtték, ványoltatták a posztót, amelyből a ruhát csináltatták. Olyan posztót csináltak, hogy azon a Nemere nem fűjt

keresztül. A harmincas években kezdték a kétnyüstös posztót préselni, amelyek olyanok is voltak, hogy a szél keresztülfújta rajtuk.

A fonóban szólt a nóta, ahogy egy ének is kezdődik így. Fonás közben énekeltek és mesét is mondtak, körbeültek, a kör közepébe „pucorkát” csináltak szöszből. Egyenletesen elsimított szösz patkó alakúra, a közepébe megnevezték a lányt, a két végére két legényt, ezt meggyújtották, s nézték, hogy melyik legény kapja el a lányt. Volt alkalom, hogy egy-két legény beült a kör közepébe és leste az alkalmat, hogy ha az orsót elejti valamelyik lány, azt kapja el. Ezt csókkal lehetett kiváltani. A legények és az idősebb emberek az asztal körül énekeltek, kártyáztak, meséket vagy háborús emlékeket mondtak el. Így teltek el a téli esték. Igyekeztek az asszonyok a fonással, hogy farsang végére legyen megfonva a fonnivaló, és hamvazószerdára legyen ki is lúgozva a fonal. Egy este két, három, még négy orsót is fontak. Attól függően, hogy ki mit font. Felmatollálták keresztesen egy-két méteres fára. Három szél volt egy ige. Tíz ige volt egy pászma. Tíz-tizenkét pászmat neveztek egy darabnak. Érdekessége az volt, hogy mértékegységül nem a métert használták, hanem a singet. Ez 62 cm volt. Erre volt beütemezve a szövés. Fel kellett matollálni mind a mejjéket, mind az ontokat, hogy meg lehessen határozni, milyen hosszú mejjéket vessenek, melyhez elég az ontok. Amit az osztovátára felhúztak, azt nevezték mejjéknek, amit beleöltöttek, azt nevezték ontoknak. A felmatollált fonalat lecsörölték bürökből csinált csövekre, ezután jött a fonalvetés. Fonalvető kevesebb volt, mint osztovata, kölcsönkérte, akinek nem volt. Egy fiatal férj látva, hogy a feleségének nincsen motollája, azt mondja: na ne búsulj, mert jövőre csinálok egyet. Rövid időn belül mondja is a feleségének, hogy megyek az erdőre, vágok egy motolla fát, ezzel el is ment. Az asszony nem volt rest, utánaszaladt, még meg is kerülte egy kerülő ösvényen, és elbújt egy bokorban. A férj is megkerült, nézelődött, melyiket is vágja le. Az asszony a kakukkot utánozva elkezdte mondani: Kakukk, kakukk, aki motolla fát vág, mind meghal. A férfi elhallgatta vagy háromszor és nem vágott motolla fát, indult haza. Az asszony ezt látva, a kerülőúton hazafutott és várta a férjét. S már messziről kérdezte, hát nem hozott motolla fát? A férj mentegetőzött: nem kaptam egyet sem, egyik horgasabb volt a másiknál. Ne is fonj ezután, megélünk mi anélkül is.

Egy fonóesten mesélték a férfiak, hogy milyen bankokat csináltak, milyenek vannak több helyen is. Én azt találtam mondani, csináljunk mi is egyet. Erre a mondásomra tettek javaslatokat és ellenjavaslatokat. Ki-ki a maga elgondolása szerint mondott valamit. Dimény János mondta: ha azt mondtad, csináljunk mi is, mondd el, milyen formában gondoltad a megcsinálását? Elmondtam: ti, kik itt vagytok, nagy része szivaraztok. Én nem. Én mindennap leteszem egy csomag dohány árát, tegyétek le ti is. Én nem mondom, hogy ne szivarazzatok, de aki szövethetesi tag akar lenni, az tegye le a napi öt lejt, a többi lesz valahogy. Dimény János azt mondta, így meg lehet csinálni, próbáljuk megcsinálni.

Körülbelül két télen tartott a készülődés, míg végre 1929. január 26-án megtartottuk a megalakuló gyűlést. Tizenketten, Bajkó Gyula, Bajkó Lajos, Benkő Kálmán, Csürös Ferenc, Dombora János A., Dombora Miklós, Dimény János, Harkó Sándor, Német András, Szász Domokos, Nika József, Szilágyi János voltak az első tagok.

*

Ezekben az években nagy szegénység volt országszerte, amit gazdasági válságnak hívtak. Aki nem rendesen élt, hamar beadósodott. Nagyon sokan voltak, akik bankkölcsönöket vettek fel földvásárlásra, vagy egyéb célra. A kamat meglett, eladni nem lehetett semmit, a mezőgazdasági terményeknek nem volt ára. Az adósok a kölcsönöket nem tudták törleszteni. Ilyen körülmények között csináltuk mi a szövethetetet. Én igyekeztem, hogy a községgel elszámolási viszonyban legyek. A községnek volt két bikája, amelyeket árlejtésen adtak ki tartásra. Járt a két bika részére három hold kaszáló, naponta két liter zab, amelyet a szomszéd adott oda a bikának, és pénz, amennyire levertük. Én igyekeztem az egyiket elfogadni, és így mindig kapni valóm volt a községtől, mert közben olyan magas lett a községi taxa és adó, hogy voltak, akik nem tudták megfizetni. Nagyon sok hátrálékos lett, és a pénzügyi hatóságok emberei jártak házról házra, foglaltak és szedték is össze a lefoglalt tárgyakat. Nagyon nehéz idő volt, sokan voltak eladósodva. A bankok is foglaltattak az adósoknál és a kezeseknél is. Egy foglalásra nagy napdíjat és fuvar költséget számoltak fel, amellyel még nagyobb lett a tartozás. Nagy volt az elkeseredés, mert mindenkit sújtott, ha nem tartozott, akkor kezes volt.

Azt mondja egy közmondás, amikor legnagyobb a baj, legközelebb a segély. Felfüggesztették a törlesztéseket, s így megszűntek a végrehajtások. „Moratoriumnak” hívták ezt a kormányhatározatot, ezzel felülvizsgálták, ki mikor vette fel a tartozását, és csoportokra osztották, eltörölték az adósság felét vagy negyedét, és a megmaradt részt is hosszú határidőre kellett megfizetni. Ez volt a conversio. Az Arghetoianu vezette kormány vetett véget az eladósodásnak.

A mi kezdetleges szövetkezetünk is nehéz helyzetbe került, mert mi barátiilag, aki kért, igyekeztünk mindenkin segíteni.

Írtunk a Brassói Lapok szerkesztőségének, hogy adjon útbaigazítást, de nem is válaszolt a levelünkre. Elmentünk Bikfalvára, ahol már volt szövetkezet, és ott próbáltunk útbaigazítást kapni. Ott is eredménytelenül jártunk. Ezek után Papolcra mentünk, mert ott is volt szövetkezet, amelyet dr. Kelemen Zoltán vezetett, és ő adott felvilágosítást, hogy kell törvényesíteni a szövetkezetet.

*

Az édesapám halála után eltelt két év, és menni kellett sorozásra, jött a katonáskodás. Édesanyám betegeskedett fennjáró betegként. Nem tudom, kinek a tanácsára, mikor jött a sorozás napja, én nem is voltam odahaza, elment a községházhoz, és Tóth József akkori jegyzőnek elpanaszolta a betegségét, és tanácsot kért, hogy fel lehetne-e engem menteni a katonaság alól? A jegyző úr nem adott biztos biztatást, de azt mondta, megpróbálja. A kérés mellé még bizonyítványokat is csatolt, és amikor szólítottak, vittem magammal. Átnézték, engem besoroztak és azzal engedtek el, hogy majd értesíteni fognak. Augusztusban volt pótsorozás, amelyre behívtak engem is, az iratokat átnézték és megint elengedtek bizonytalanul. Szeptemberben a jegyző azt mondta, hogy két olyan embert hívjak a községházához, akiknek a fiai be vannak sorolva. Odahívtam Bajkó József és Szabó Sándor szülőket. A jegyző elővett egy iratot, amelyből felolvasta, hogy javasolják-e, hogy Benkő Kálmán fel legyen mentve a katonai szolgálat alól? Az illetők igennel feleltek és azt nyilatkozatba is adták, amelynek alapján megkaptam a felmentési igazolványt október 9-én. A lovas csendőrök hozták el. Tizedikén volt a regruta bálunk, és úgy emlékszem, hogy tizenötödikén kellett volna jelentkezni katonának. Ha a felmentés nem érkezett volna meg, akkor sem mentem volna, hanem a Csűrös Ferenc biztatására mentem volna önkéntes huszárnak. Vagy három évvel ezelőtt alakították ezt a

huszárságot, „schimbaş”-nak nevezték. Saját lóval, saját ruhában, első évben tavasszal három havi, ősszel egyhavi gyakorlatot csináltak. A következő két évben még behívták egy vagy két hónapra. A falunkból azelőtt csak Csűrös Ferenc volt ilyen huszár. Négy évig volt kötelező a lovat tartani.

Így én a katonai szolgálat alól fel lettem mentve. Még vagy kétszer-háromszor a katonai sorozáson jelen kellett lenni. Sokba nem került, de azért voltak kisebb kiadások, például mikor jött a sorozás ideje, a bíró úgy intézte, hogy lehetőleg a kocsmá körül találkozzunk, és tudatott, hogy a szolgabíró lovainak a széna fogytán van.

Így futott el a gyermek- és ifjúkorom. Igyekeztem nem vegyülni nagy társaságba, mert bizony voltak olyan murik, hogy két napig is tartott. Ha néha-néha közbevegyültem, mikor kezdett elmérgesedni a zaj, úgy csináltam, hogy kértem egy rend italt, kifizettem, s el is tűntem.

Így teltek az évek. Az 1928–1931-es években voltam a Szacsvapataki Erdőbirtokosság jegyzője. Teendőm volt a gyűlések alkalmával jegyzőkönyvet vezetni a napirenden levő ügyről, az évi vág terület elosztása, a famennyiség számbavétele, nyilvántartása és a hazahordáskor a szállítási igazolványok kiadása.

Megnősültem. 1931. január 24-én volt az esküvőnk Kovács Irén rétyi lánnyal. 1932. január 8-án megszületett Ágneske lányunk, aki 1933. január 2-án meghalt. A házasságunkból született három lány és két fiúgyermek, akik közül két lány és egy fiú meghalt.

*

A dr. Kelemen Zoltán utasítása szerint a Kolozsváron lévő szövetkezeti központtól hívtunk tisztviselőket, akik megutasítottak és megalakítottuk a „Camilus Hitelszövetkezetet”. Ennek a könyvelője voltam 1941-ig.

Az 1929-i megalakulásakor voltunk tizenketten, egy év múlva Bagotai Sándor, Bajkó Gábor, Tök Mihály, Dombora Márton, és Tömösi András csatlakoztak. A törvényesítéshez 50 tag volt szükséges 500 lejes üzletrésszel. Úgy határoztunk, hogy családonként összeállítjuk az ötven tagot, ha esetleg nem lesz elég jelentkező. Amikor a kolozsváriak lejöttek, gyűlést hirdettünk Komollón és Rétyen. A gyűlésen szép számú érdeklődő jelent meg és törvényesítettük a százhusz tagú szövetkezetet, és ezután aki kölcsönt akart venni, tagja kellett legyen a szövetkezetnek. A mi pénzünk is konverzió alá került, felét szinte elveszítette, de ez nem számított, mert ezután is tudtunk

kölcstönt adni annak, aki kért és jó kezéseket tudott állítani. A Banca Națională [Nemzeti Bank] is kaptunk pénzt, amennyire szükség volt. Az irányítást a kolozsvári központtól kaptuk, ahonnan évente egy-két ellenőr jött felülvizsgálni a dolgokat. A pénzügyi hatóságnak is ellenőrzése alá tartoztunk.

1940-ben a bécsi döntés után egy magyarországi újság Háromszéki pipások címmel országszerte meghirdette a létünket, és azután a Magyar Állami Bank még több pénzt adott, amiből lehetett gazdálkodni.

Én 1941-ben a könyvelést átadtam Csűrös Ferenc volt pénztárosnak, pénztáros lett Bagotai Sándor, később Kerestély János, akik vezették a hitelszövetkezetet 1949-ig, amikor az államosításkor megszüntették. Az értékeket kezelésre átvette a volt háromszéki Takarékpénztár. Amikor a hitelek ki lettek fizetve, akkor a bank az üzletrészek értékét megküldte a Komollói Fogyasztási Szövetkezetnek, amely összeg a szövetkezet értékét növelte. Így füstölődött el a mi el nem pipált pénzünk!

Az 1933-as év óév estéjén találkoztam Bitai Antal bácsival, aki figyelmeztetett, hogy Rétyen megüresedik a pénztárosi állás, és engem akarnak pénztárnoknak kinevezni. Ő is volt javasolva, de leszavazták. A pénztárnok addig Kerestély András volt, nehéz természetű, volt csendőrmester, idős ember. A községi bíró Dombora András, akit munkássága miatt Rab Andrásnak is hívtak. Még volt egy Dombora András, azt Nagyfejnek nevezték. Kisbíró Szász Gyula, közjegyző Váradai Sándor, segédjegyző Bartha János volt. Én el is feledtem ezt a figyelmeztetést, de január 14-én jött a községi küldönc, hogy itt van dr. Bidu, megyei főispán úr, és hívat. Odamentem és jelentkeztem a főispán úrnál, aki egy ív papirozt adott azzal az utasítással, hogy írjam tele. Azt kérdeztem, mit írjak? Amit akar, ez volt a felelet. Írogattam körülbelül egy félórát, amikor behívtak a belső irodába. A papírt megnézte, és rám nézve azt mondta: a községi pénztárnokot a mai nappal felmentetem, mert már öregember, és magát kinevezem. Viselje magát úgy, hogy amikor választás lesz, válasszák meg és a pénztárt adják át. Így lettem pénztáros.

Azon időben a pénztári év március 31-én zárult. Mire a pénztári évet lezártam volna s a teendőket megismertem volna, jött egy kormányváltás, s a községi bíró Dombora Péter István lett, kisbíró Szász Domokos. A közjegyzőséget, amely eddig Rétyen székel, összevonták. Szentivánlaborfalvával, ahova Romulus Plátos jött segédjegyzőnek, Ioan Sabău lett a jegyző és Deaconu Ioan a csendőrmester. Új emberek jöttek, meg kellett

ismerkedni. Egy alkalomkor megtörtént, hogy a csendőrök bejöttek, az őrmester a puskáját a szekrénynek támasztotta, amit én elvettem és próbáltam a puska fogást csinálni, Mivel katona nem voltam, nem tudtam jól csinálni. Voltak biztatók is. Az őrmester észrevette és nekem szökött, hogy elvegye. Én jobb kézben kitartottam, bal kézzel védekeztem s nem adtam. A földet is meghevertük érte, de nem tudta elvenni, míg én kiszabadulva a kezéből, át nem adtam. Ez az ember nem haragudott meg, sőt inkább barátságba kerültünk.

Egy este már le voltunk feküdvé, és valaki kérezkodott be. Ajtót nyitottam. S hát a sógorom, a rétyi Dimitrás volt egy csendőr kíséreléssel. Adjatok valami vacsorát, mert ezek hívtak, s én nem is vacsoráztam, hogy hamarabb járjam meg, de nem engedtek el. Órsról órsra akarnak kísérni, amíg beérünk Szentgyörgyre. Az nem volt kívánatos mulatság. Feleségem vacsorát csinált, s én mentem a csendőrőrsre, ahol az őrmester beleegyezett, hogy szekérrel vigyem be a vármegyei csendőrparancsnokságra. Az órsról mentem Rétyre sógoromnak jobb ruháért. Mire sógorom lakásához értem, Kovács László is ott volt, mert híre futott (Dimitrás) lefogásáról. Laci bácsiival megbeszél- tük, hogy ő reggel korán bemegy a városba és intézkedik, mire mi beérünk. A városi parkkal szembeni Lábasházban volt a parancsnokság, azért a Mikó kollégium előtt megálltam a szekérrel, és onnan kísérte a csendőr a sógoromat. A fák alatti padon várta Laci bácsi egy ügyvéddel. Az ügyvéd csatlakozott hozzuk, és nem telt öt percnél több, sógoromat elengedték, mert az ügyvéd megbeszélte az ügyet a kapitánnyal.

Nem volt nagy bűne, csak olyan természetű ember volt, hogy a gondolata a nyelvén volt. Ezzel a volt kapitánnyal összeszólalkozott, az vitette el.

Nem sok idő elteltével körzeti adóhivatalokat létesítettek, a mi községünk Uzonhoz tartozott. Az állami adó szedését átvették a községi pénztároktól. Hetenként két pénztári napot tartottunk, amikor Uzonból egy vagy két tisztviselő jött az állami adót összeszedni. Kezdetben rendszeren el tudtuk intézni, Gergely Sándor, uzoni ember volt a tisztviselő, de egy szép nap elment Budapestre, és én többet sohasem láttam. A pénz kezdett szűkebb lenni, az emberek nem fizettek, ezért elrendelték a foglalást és szekeret a foglalt tárgyak összeszedésére. Ezt már a községi bíró és a csendőr jelenlétében kellett végrehajtani. Amikor így megindultunk, fizetett az illető. Ha nem volt pénze, kölcsönkért, vagy engem kért meg, hogy tegyem ki, este megadja. Amit lehetett, megcsináltunk, hogy ne legyen kellemet- lenség.

A község háza pincéjébe be volt téve egy hordó (150 l) seprópálinka, és egy fél hordó bor, amelyet az előttünk lévő csendőrök koboztak el egy regáti termelőtől, ki az úton árulta. Az volt az utasítás, hogy el kell adni, és az árát letenni a vármegye pénztárába. Megegyezés jött létre a jegyző, bíró, percceptor, csendőrmester között, hogy a legközelebbi pénztári napon meg kell nézni, hogy milyen az a pálinka, ármegállapítás végett. Azon a napon mindenki ott volt a csendőrmesteren kívül. Nem nagyon törődtek az ő távollétén, a pecsétet leverték a pálinkás hordóról, s mi megkóstoltuk a pálinkát, ami elsőrendű borpárlat volt.

A jegyző, segédjegyző, percceptor elment, mi vagy öten ott maradtunk, azzal a meghagyással, hogy a bort is kóstoljuk meg. Mi elegyeztük, hogy nem jó a pálinkára bort inni, elébb együnk valamit, ezért a községi küldöncöt elküldtük Nika Józsefnéhez, mert a férje azt mondta, hogy friss kenyér van sütvé, feleségemtől szalonnát kért, a bíró közelebb lakott, ő hozott hagymát. Éppen javában falatoztunk, amikor megérkezett az őrmester a kísérőjével, s hogy nála nélkül miért történt meg a pálinka kóstolás, összevesztek, és a bíró megpofozta az őrmestert. Ezen ügyből vagy háromszori járásbírószági tárgyalás lett.

Gergely Sándor helyett jött a Regátból két testvér, a Rădulescu testvérek, az idősebb percceptor lett, az öccse hol a szolgabírószágon, hol a jegyzői irodán kapott munkát. A percceptor meg is nősült, sőt még olyan dolgot is csinált, amiért elzárták. Időközben Dombora Péter István helyett D. J. lett a községi bíró. Hogy mennyi ideig tartott a bírósága, nem emlékszem, de az ő idejében épültek a román templomok Szentivánlaborfalván, Komollón, Nagyborosnyón kettő is. A szentivánlaborfalvi és a komollói elkészült szépen kifestve, a nagyborosnyóiak csak föl voltak rakva, nem voltak levakolva. Ezeknek az építéséről a községi előljárárság kellett gondoskodjon. Egy napon el kellett volna mennem a templomot építő vállalkozóval a templom részére vásárolni bizonyos anyagokat. Én nem tudtam elmenni, és a bíró ment el helyettem. Meg is vásárolták, amit akartak, a szekér haza is hozta, de még maradt pénz, s ők a vendéglőben maradtak. Jól megrészedve jöttek haza, s akkor a bíró úr úgy megverte Csősz Márton helybeli lakost, hogy tehetetlen volt. Az éjjeli örökkel elvitette a község háza pincéjébe. A csendőrök megtudták a verekedést, a bírót lefogták, haza sem engedték, csak egy hét elteltével. Márton bá a kórházban több ideig feküdt.

A templom építése alkalmával ünnepséget szerveztek a templom előtt. Hogy többen legyenek, az önkéntes tűzoltó testületet is kivezényelték az ünnepségre. A pap imádkozása közben van, amikor a hűvek letérdelnek. Mi, a tűzoltók nem térdeltünk le. A bíró ránk kiabált, térdeljenek le, mi állva maradtunk. Ezen ünnepség nem felejtődött el, mert volt a faluban egy néma szerencsétlen ember, aki nem felejtette el, és a faluban mikor kérdezték, meg tudta mutatni, hogy is volt.

Így teltek a napok, a verekedés után a bátyja, D. P. I. lett a bíró, aki nem volt olyan vérmes román, hiszen évekig bujkált, hogy ne legyen román katona, de a vége csak az lett. Nagyon sokat fizettek, büntetést nem kapott, de katona kellett legyen. A vallásáttérítés a görögkeleti vallásra folytatódott.

Az 1939-ik évben megkezdődött a koncentráció. A Székelyföldről a katonaköteleseket behívták munkaszolgálatra. Engem is behívtak. Vagy kétszer fizettem 800 lej az orvosnak, kétszáz lej a katonai parancsnokság őrmesterének, aki küldte a behívót. A harmadszori behívó két hét múlva már a kezemben volt. Erre elmentem. Menet közben összeismerkedtem Kasza József bánfalvi sorstárssal. S nem jelentkeztünk idejében. A jelentkezéskor egy őrmester ránk kiabált, hogy miért késtünk, de én rendesen azt mondtam, menjünk a kantinba, s ott elmondjuk a késés okát. Kiküldött az irodából, s vagy tíz perc múlva a kantinban voltunk. Ott úgy összebarátkoztunk, hogy ingyenes utazási igazolványt adott Kaszának Csíkszeredáig, nekem Sepsiszentgyörgyig. Hazatérve a főnökeim elbámultak a visszatértemen.

A románosítás nagy erővel folytatódott, a legkisebb kihágásért belekötöttek az emberekbe, hívták a jegyző elé, de a jegyző megismerkedett a faluval, nem tudott olyan szigorú lenni, amilyen kellett volna legyen. Így a csendőrség végezte a büntetéseket, vagy az áttérést a görögkeleti vallásra.

Én a behívót újból megkaptam. 1940. január 15-én szálltunk ki a iordánești-i állomáson. Olyan havazást azelőtt, és azután se láttam, amilyen akkor volt. Annyan voltunk, hogy a közeli falvakat megtöltöttük. Én tizenegyed magammal kerültem egy olyan kicsi házba, hogy éppen csak le tudtunk feküdni a szalmára. 16-án az összes embereket kivezényelték az erdőbe. Volt ölbe vágott fa és minden embernek kellett egy vagy két darabot a hátára venni és vinni a szállásra. Amikor visszafelé fele útját eljöttük, fújni kezdett a szél, olyanformán, mint nálunk a háromszéki medencében

a Nemere szokott a legnagyobb erővel fújni. A rend megbomlott. Akinél nagy fa volt, eldobta, akinél kettő volt, megfelezték. A szélfúvás tartott egy hétig. Az utak járhatatlanokká váltak. Minket egy alkalomkor, vagy két hét elteltével kivittek egy patak folyásához, hogy ássunk tankelhárító csapdát. A helyet kijelölték, ahonnan a havat elhánytuk. Amire ez kész volt, vagy két-három orosz repülőgép már megjárta magát fölöttünk. Nem is kezdtük meg a gödrök kiásását. Visszamentünk a szállásra és a nap el volt telve. Többet nem is vittek ilyen munkára. Mentünk hó eltakarítani az utcára, ott jól eltelt az idő. Voltak olyan társak, akik pálinkát szereztek és italozással töltötték az időt. Egyszer egy szakaszvezetőt úgy megrészegették, hogy elaludt a hóban. A feje felé keresztet csináltunk, őt bekerítettük és otthagytuk, hogy pihenjen. Így telt az idő március tizig, amikor hazaengedtek szabadságra. A rendes időre visszamentem Piatra Neamțra. Ott találkoztam Papp Kálmán rétyi lakossal, neki is ott kellett jelentkeznie, ahol nekem. Vagy két napot csavarogtunk a városban, miközben találkoztunk Bukur Béla rétyi koncentrás pajtással, aki schimbaş huszárnak volt Hőltövénnybe behíva, onnan irányították Piatra Neamțra. Estére összejöttünk egy olyan vendéglőben, amelyik éjjel-nappal nyitva tartott. A vége csak az lett, hogy jelentkezünk. A batalion már össze volt állítva, Rarani Noion, Hotin megyében a Prut jobb partján szállásoltak el minket. Heten kerültünk olyan lakásba, ahol a falba bele volt építve a fekvőhely. Egy Bors nevű társunk rímbe is szedte: „Hotinban a Prut vizénél van a lakásunk / Heten egy rakáson deszkán hálunk”. Innen jövögettünk vissza, a Prut jobb felén tankakadályokat ásva. A mi szakaszunk egy cukorrépa táblába lett beállítva, amely meg volt kapálva. A gazdája amikor odajött, vetette a keresztet és hullt a könnye, még a miénk is, kik gazdálkodók voltunk. Itten két hetet dolgoztunk, egy szép határt összeástunk, vagy tíz nap elteltével visszajöttünk Botosánba. Egy újonnan épült iskolában szállásoltak el. Téglaporban hálunk, mert estére értünk oda, takarítani nem tudtunk.

Reggel továbbmentünk, szép napsütéses napon, olyan szomjasok voltunk dél felé, hogy beszélni is alig tudtunk, de víz nem volt. Ekkor feltűnt a határban egy gémeskút. A társaság megélnkült, sebesebb menetelésbe kezdett, s mikor vagy kétszáz méterre megközelítettük nekifutottunk. Az elsők merítették ki egy veder vizet, de ez olyan sós volt, hogy ihatatlan volt. Onnan vagy három órai gyaloglás után érkeztünk egy erdőalji faluba, ahol elszállásoltak. Innen jártunk az erdőbe favágni. Olyan fejszékét adtak,

amilyeneket náunk a konyhán szoktak használni. Minden fa mellé két ember állt. Nagyon szép erdő volt, nyír, nyár, de legtöbb juharfa, nagy, szálas, szép erdő, sík területen. Elfelejtettem a falu és az erdő nevét, pedig le volt írva, mert mindennap leírtam a nap folyamán történeteket, de az írás egy átköltözés alkalmával elveszett. Naponta a két ember levágott két vagy három szál fát. Tekerőpataki emberekkel kerültem egy szakaszba, akik erdőalji faluból voltak és nagyon ügyeltek arra, nehogy megütsünk valakit. A tisztések is megértő emberek voltak, idősebb, komoly, akkor behívott emberek. Vagy tíz napig csak döntöttük a fát, akkor hoztak harcsafűrészeket, és csináltak tíz olyan csoportot, amelyik kezdte felszabadalni a fákat akkorára, amennyit az egyenessége kiadott. Én több fát nem vágtam, kaptam krétát és mérőeszközt, amellyel jelöltem, hogy hol kell elszabadalni a fát. Jó idő volt, a juharfából a tekerőpatakiak sok szép dísz csináltak. Én is csináltam vagy két sulykot, de nagyrészüket ott maradt, mert a faragványokat az ágcsomó alá tettük, hogy holnap folytatjuk, de az egyik este, amikor a szállásra értünk, várt két tiszt, s parancsba adták, hogy mindenki tisztálkodjon meg, mert továbbmegyünk. Reggel leadtuk a szerszámokat, s mentünk az állomásra, ahol már várt egy szerelvény. A vasutasok mondták, hogy Piatra Neamțra megyünk, de szabadságra küldtek. A hazaérkezésig még eltelt vagy négy nap. Mikor hazaértem, hozták az újságok, hogy Besszarábiát megszállták az oroszok június 26-ról 27-re virradó éjjel. Ahol a tankakadályokat készítettük és vágtuk a fát, meg volt szállva.

A szabadságos levél augusztus 15-ig tartott, gyorsan telt az idő. Feleségem egy napon elment a szentgyörgyi vásárba, és amikor hazajött, azt mondja: „olyan hírek járnak, hogy hamarosan magyarok leszünk. Mindenki vásárolta a magyar nemzeti zászlóanyagot, én is vettem egy zászlóra valót.” Az asszonyok szótték a székely ruhának való anyagot, ami készen is volt, amikor kellett: mikor mentünk Szentgyörgyre fogadni a bevonuló honvédeket és dicsőíteni Horthy Miklós kormányzó urat és katonáit, hogy felszabadítottak minket a román uralomtól. Akik nem jöttek Szentgyörgyre, Rétyre mentek a fogadásra. D. J., a volt román bíró is felment, de őt úgy megdobálták kotlóstojással, hogy el kellett tűnjön. Mi estefelé értünk haza Sepsiszentgyörgyről. A rétyi fűvőszenekear, ahogy megszűnt a katonaátvonulás, végigjárta a falut. Majd lejött Komollóra is. Itt is végigmuzsikálták a falut, aztán hazamentek. A komllóiak elkísérték őket a hídig.

Madonna, 2012
(34 x 12 x 8 cm, bronz)

Rancz Teréz

„A NYELVVEL AZ TÖRTÉNIK,
AMI VELÜNK TÖRTÉNIK”¹

A magyar nyelv ügye, sorsa, életképessége régóta foglalkoztatja nemcsak a szakembereket, a nyelv iránt érdeklődőket, de a magyar nyelvű beszélőközösségek tagjait is. A nyelvünk jövője miatti aggodalom, a nyelvféltés, a nyelvmentésre és a nyelvi purifikációra irányuló törekvések fokozottan jelentkeztek a trianoni határok felállítása után. Bár korábban is számolnunk kellett más nyelvek hatásaival, a trianoni változások következtében a mindenkori államnyelvek kontaktushatásának felerősödése, a magyar szaknyelvi regiszterek leépülése és az anyaországi nyelvváltozattól való elfejlődése egyre szembetűnőbbé vált valamennyi határon kívüli régióban.

Hogy milyen mértékű elfejlődés történt az idők folyamán, sokáig csak megbecsülni lehetett. Három évtizeddel ezelőtt még vita tárgyát képezte a magyar nyelvi norma és a nyelv többközpontúságának kérdése. Egyrészt gyanakvás, másrészt a sejtethető realitás tagadása álltak egymással szemben, mivel félő volt, hogy a több évtizedes nyelvi elszigetelés következményének feltárása, a tények kimondása megintja az egységes magyar nyelvbe vetett hitet és ideált, és ezáltal megkérdőjeleződik az egységes nemzet léte is. A kirobbanó vita azonban maga után vonta a nyelvi helyzet feltérképezésének szükség-szerűségét, a határon túli kisebbségi magyarság nyelvhasználatának szakszerű vizsgálatát, elemzését. Így indult el Kontra Miklós irányításával a kisebbségi magyar nyelvváltozatok szociolingvisztikai felmérése, és ennek köszönhetően látott napvilágot e kutatás eredményeit összegző könyvsorozat *A magyar nyelv a Kárpát-medencében a XX. század végén* címmel. E sorozatban elsőként jelent meg Cserniczkó István *A magyar nyelv Ukrajnában (Kárpátalján)* (1998) című könyve, majd ezt követte Göncz Lajos *A magyar nyelv Jugoszláviában (Vajdaságban)* (1999), Lanstyák István *A magyar nyelv Szlovákiában* (2000),

1 Péntek János – Benő Attila: *A magyar nyelv Romániában (Erdélyben)*. Szerk. Kontra Miklós. Kolozsvár–Budapest, 2020, Erdélyi Múzeum-Egyesület – Gondolat Kiadó, 472.

Szépfolusi István – Vörös Ottó – Beregszászi Anikó – Kontra Miklós *A magyar nyelv Ausztriában és Szlovéniában* (2012), Fancsaly Éva – Gúti Erika – Kontra Miklós – Molnár Ljubić Mónika – Oszkó Beatrix – Siklósi Beáta – Žagar Szentesi Orsolya *A magyar nyelv Horvátországban* (2016) című monografikus írása. A hiányzó erdélyi összesítő munka sokáig váratott magára. Ennek több oka is volt, de a viszonylagos késés mindenképp a javára szolgált mind a sorozatnak, mind az utolsó kötetnek. A tavalyi év augusztusában megjelent hiányzó, utolsó darab Péntek János – Benő Attila *A magyar nyelv Romániában (Erdélyben)* (2020) című munkája egyfelől terjedelemben számottevőbb lett társainál, lévén hogy ennek egy viszonylag nagyobb és összetettebb nyelvi régiót kellett lefednie, másfelől a könyvsorozat összegző munkájaként, záró akkordjaként is olvasható, hisz épp a két évtizednyi távolság, ami a sorozat első és utolsó kötete közt megtalálható, teszi lehetővé a kisebbségi magyar nyelv fejlődésének folyamatára, változási irányaira való rálátást, annak megtapasztalását, hogy a rendszerváltások miféle jogi kereteket biztosítottak valamennyi szomszédos országban a kisebbségi helyzetbe szorult magyar nyelvnek, milyen mértékben változott annak státusza, jogi kerete az egyes országoknak az Európai Unióba való belépésével, és melyek azok a jelenlegi közös problémák, amelyek valamennyi határon kívüli régióban megtalálhatók, amelyeket az utóbbi két évtized távlatában sem sikerült felszámolni, enyhíteni. Az is pozitív hozadéka ennek a késésnek, hogy Péntek–Benő munkája megrajzol(hat)ta a Trianon óta eltelt száz esztendő politikai, gazdasági, jogi, kulturális és nyelvi változásait, az erdélyi régió utóbbi évszázados és rendszerváltás utáni két évtizedes nyelvi életrajzát is, amely minden különbözősége ellenére jelentősen összefonódik a többi határon kívüli magyar kisebbség életrajzával, jellemzőivel. Ilyen értelemben a sorozat első és utolsó kötetét érdemes összevetni, és megvizsgálni mind az új, mind a húsz év távlatából továbbra is fennmaradt problémákat.

Összehasonlító vizsgálatra a sorozat valamennyi kötetét illetően lehetőség van, hisz a kötetek azonos szerkezetűek, valamennyi régióban egységes kérdőíven alapuló kutatás történt, és az így kapott eredményeket elemezték, értelmezték és egészítették ki helyi, az adott régió történetére, sajátosságaira vonatkozó információkkal, kutatási eredményekkel az egyes kötetek szerzői. A megszületett hat kötet eredményei, a köztük fellelhető hasonlóságok és különbségek lehetővé teszik, hogy

a teljes magyar nyelvterületre, illetve a XX. századi magyar nyelvre vonatkozóan reálisabb képpel rendelkezessünk, hogy a gyanakvások, jóslások, pozitív vagy negatív sztereotípiák helyett racionális döntéseket hozhassunk elsősorban a nyelvi tervezés szempontjából. E nagyszabású kutatás által tudományos objektivitással megközelített adatokhoz, vizsgálati eredményekhez jutottunk, és ennek köszönhetően nem csupán a kétnyelvű beszélők nyelvi, nyelvhasználati jellemzői váltak ismertté mindannyiunk számára, hanem bekerült a köztudatba, elfogadottá vált a nyelvi többközpontúság ténye, kimondatott, hogy a határon kívüli magyar nyelvterületek nyelvhasználatát nem ugyanazon mércével kell mérni, mint az egynyelvű anyaországiakét, és megingott, szétfoszlott egy igen erős nyelvűvelő hagyomány is, amely egyetlen nyelvi ideált dédelgetett. Mindezen jelenségek attitűdváltást is eredményeztek: növekvőben a hazai és a határon kívüli nyelvészeknek, nyelvűvelőknek és laikusoknak a vernakuláris nyelvváltozatok használata iránti nyelvi toleranciája, a nyelvjárások presztízse, megbecsülése, sőt annak féltése is.

Péntek János – Benő Attila monografikus munkája rávilágít a fent felsorolt változásokra is. *A magyar nyelv Romániában (Erdélyben)* című kötet alapjául egy 1995–96-ban végzett terepkutatás szolgált. Ezen adatok mellett azonban a 2009-ben végzett reprezentatív mintákon alapuló újabb kutatás eredményeit is felhasználták a szerzők, illetve beépítették mindazon kutatások eredményeit, tapasztalatait, amelyek a rendszerváltás utáni Erdélyben születtek. Ennek köszönhetően nem csupán a XX. század végi magyar nyelv állapotáról kapunk egy összképet, hanem minőségileg is új ismereteket nyújt, olyan pluszt, amely a „késésből fakadóan” e tudományos munka javára, előnyére, értékének emelésére szolgált.

A kötet bevezetőjében az 1996-os és a 2009-es mintaleírásokkal kapcsolatos információkról olvashatunk. Ezt követi a különböző szempontok szerinti adatokat, ismereteket kibontó hét fejezet: Erdély történelmi múltja a megtelepedett népeiségek nézőpontján keresztül; a nyelvűvelőség 21. századi jellemzőinek számbavétele; a nyelvváltozatok és regiszterek; a politika és a nyelv viszonyát firtató fejezet; az oktatásnak mint nyelvhasználati szintérnek a problémái, lehetőségei és korlátai; a kétnyelvűségi, illetve kontaktusnyelvészeti kérdéseket megvilágító, kutató egységek. A kötet záró fejezete tartalmazza az

összegzést, a kitekintést, a jövőre vonatkozó meglátásokat és következtetéseket.

Az első fejezet végigkíséri Erdély lakosságának, népességének alakulását a magyarság megtelepedésétől, az önálló Erdélyi Fejedelemségen keresztül a 20. századig. Rávilágít az egyes népcsoportok régióban való felbukkanásának idejére, belső migrációjára, a lakosság lélekszámának összetételére és annak alakulására, a korai nyelvi kölcsönhatások erősségére, irányára, a nyelvi kapcsolatok jellemzőire, majd az első világháborút követő trianoni békediktátum utáni agresszív állami ideológia nyelvi következményeire. Térképek segítségével is alátámasztódik és átláthatóvá válik a vizsgált régió három nyelvi térségének kialakulási folyamata; világossá válnak nemcsak a hogyanok, hanem a miérték is, amelyeknek köszönhetően ma Erdélyben egy tömbmagyar, egy átmeneti és egy szórványrégióval kell számolnia a magyar nyelv használatát vizsgáló nyelvésznek. A szerzőpáros külön fejezetben tárgyalja a 21. századi magyar nyelv jellemzőit. Ily módon is igyekszik eleget tenni a sorozat elvárásainak, hisz előbb a 20. század végéig rajzolja meg az erdélyi magyar nyelv életrajzát, majd önálló fejezetet szentel az igen lényeges és a sorozat többi kötetéből hiányzó utóbbi húsz esztendőnek. A 21. századi jellemzők körvonalazásához már nem csupán a népességi arányokat, a lélekszámot jelző mutatókat használják fel a szerzők, hanem újszerű és egyben összetett nézőpontból közelítik meg a mai Erdélyt. Kiemelik a lélekszámon belül a részarányok alakulását, megvizsgálják a magyarlakta települések szerkezetét, elhelyezkedését, az egyes részterületek lakóinak eltérő műveltségét, nyelve és kultúrája iránti attitűdjét, az identitás összetettségét, az azt meghatározó tényezők rendszerét (nyelv, etnikai tudat, vallás) és az asszimiláció okait, tényezőit.

Az alaposan körbejárt történelmi-földrajzi áttekintés segíti az olvasót abban, hogy megértse a magyar közösség anyanyelvhez való viszonyának alakulását, a nyelvhez kapcsolódó attitűdök hátterét, a váltázások okait, illetve a különböző régiók közti eltéréseket, másságokat és azok miértjét. A monografikus munka harmadik fejezete az erdélyi nyelvváltozatok és regiszterek sajátosságait boncolgatja, a standard és a vernakuláris jellemző jegyeinek felsorakoztatása után az Erdélyben megtalálható nyelvjárási régiókat veszi számba. Természetesen nemcsak a történelmi Erdély, hanem keletről nyugatra haladva a moldvai

csángó, az erdélyi és a partiumi területek, valamint a Bánság nyelvi jellemzőinek rövid bemutatása is megtalálható a monográfiában. A szerzők felsorakoztatják a vizsgált terület nyelvközösségének jellemzőit, a nyelv- és nyelvjárásszigeteket és szórványokat egyaránt. Rávilágítanak az erdélyi szaknyelvek helyzetére, Trianon utáni leépülésére, az anyaországától való elfejlődésére, illetve a rendszerváltás utáni változásokra. A szaknyelv mellett számba veszik az erdélyi szépirodalom nyelvi sajátosságait, annak erdélyi színét is. E fejezet végén ráadásként, újszerű színfoltként az erdélyi magyar beszélő szociológiai profiljának és verbális repertoárjának megrajzolását is megkísérlik. Nos, ezek alapján elmondható, hogy az erdélyi magyarok közösségi szintű repertoárjára a magyar és a román nyelv különböző változatainak használata jellemző. A magyar nyelv esetén a standard funkciót az erdélyi regionális köznyelv tölti be, amely táji jellege mellett konzervatívabb, illetve közvetett kontaktusjelenségekkel tarkított. A román nyelv rendszerint második nyelvként használatos, e nyelvtudás forrása az iskola, ahol a standard elsajátítása történik meg, de számos esetben mindez kiegészül a társalgási nyelvből származó szlenggel és a munkahelyi szaknyelvvél. A szerzőpáros a 2011-es népszámlálási adatokból levezetett szociológiai változók tükrében elkészítette egy átlagos erdélyi magyar beszélő nyelvi repertoárjának is a profilját, amit az alábbi jellemzőkkel írt le: kb. 41 éves, házasságban, házastársa magyar, szakmunkásként dolgozik, munkahelyén a román nyelvet is használja, középiszkolát végzett, városban lakik; rendszerint a köznyelvi megnyilatkozásában dialektális jegyek érvényesülnek, elsődlegesen a vernakulárist beszél, régies alakokkal tarkítja azt; társalgási szinten ismeri a román köznyelvet, szaknyelvi közlésében román dominancia figyelhető meg; mindkét nyelv (anyanyelv, államnyelv) esetében nyelvi hiánnyal és bizonytalansággal küzd, anyanyelvdomináns kétnyelvű, de a román és a magyar nyelvi regiszterei közt funkcionális elkülönülés tapasztalható. E nyelvi jellemzők alapján megrajzolt profil lehetővé teszi, hogy a laikus olvasó számára is világossá váljon: valamennyi demográfiai és nyelvi tényezőt összevetve milyen átlaggal, általános jellemzőkkel kell számolnunk a 21. század második évtizedének erdélyi magyar beszélőit illetően.

Kiemelném a kötet negyedik fejezetét, amely a Politika címet viseli. E fejezet jelentősége épp abban rejlik, hogy a monográfia szerzői több

szempontú megközelítést érvényesítenek a romániai magyar kisebbség nyelvhasználati lehetőségeinek vizsgálatában. Egyrészt feltérképezik Románia kisebbségpolitikájának jellemzőit, az érvényben lévő nyelvi ideológiákat, a jogi kereteket és azok alakulását, majd ezek alapján megjelölik a kisebbségiek nyelvhasználati korlátait. Románia belső törvényei a nyelvi jogok kodifikációjában a kisebbségek nyelvének alárendelt státuszt biztosít az államnyelvvvel szemben. Ennek következtében a magyar nyelv Erdélyben másodrendű, használata korlátozott. Kizárólag a román nyelvnek lehet hivatalos státusza. S bár a kisebbségi közösség jogigénye megvan, és néhány esetben törvényes keretek is léteznek, nagy a szakadék a törvény és annak alkalmazása között is. A szerzőpáros rávilágít ezen visszasságok okaira. Véleményük szerint e mögött a felemás helyzet mögött a többség és a kisebbség nyelvi ideológiája és kiindulópontja közti ellentét és eltérő perspektíva áll, amely megakadályozza a probléma érdembeli megoldását. Romániában – a környező országok joggyakorlatától eltérően – a személynevek használatával kapcsolatos szabályozások megoldottnak tekinthetők. Míg a két világháborút követően az anyakönyvezett személyek neveit románra fordították vagy románosították, az 1968-ban életbe lépett névtörvény lehetővé tette a magyar nevek anyakönyvezését, illetve az ún. „lefordított” nevek „vissza fordítását”. 2003-ban törvény született a magánszemélyek névfelvételéről, majd 2006-ban az anyanyelvi okiratok szabályozásáról. Mindezen jogszabályok azonban nem teszik kötelezővé a magyar ékezetes betűk használatát az anyakönyvezésben, ezért gyakori jelenség az „államnyelvűsített” magyar névalakok előfordulása. A két nyelvész rámutat arra, hogy a földrajzi nevek esetén még erőteljesebb az elrománosítás, az utcák, terek magyar nevének románra cserélése. 1990, sőt a századforduló után is ez képezi a nyelvjogi küzdelemnek az egyik legfontosabb területét. A 215/2001-es közigazgatási törvény valamelyest rendet teremtett a folyamatos táblaháborúk ügyében, mert lehetőséget nyújtott a helynév kétnyelvű kiírására, amennyiben az adott településen belül 20% fölötti a kisebbségiek aránya, de nem szabályozta a történelmi személyiségekről elnevezett utcák, terek névhasználatának kérdését, ezért a megyei prefektusok önkényesen dönthetnek a városi utcanevek ügyében. S bár a jogszabály kitér a közintézmények kétnyelvű megjelenítésének kérdésére, amit szintén a kisebbségi lakosság 20% fölötti arányához köt, állandó vita,

sőt bírósági eljárások tárgyát képezik a *városháza* és *községgháza* közhasználatú magyar nevek alkalmazása a polgármesteri hivatal elnevezés helyett.

A nyelvjogi problémákon túl Péntek János és Benő Attila felhívja a figyelmet arra is, hogy a romániai gazdaságpolitikának nincs explicit irányultsága semmilyen értelemben, s bár a központi költségvetés jelentős hányadát Erdély szolgáltatja, nincs ezzel egyenes arányban a régióba irányuló állami beruházás. A 21. századra az is világossá vált, hogy az elvárásokkal ellentétben, gazdasági vonatkozásban a kétnyelvűség nem jelent sem előnyt, sem plusz értéket. Ugyancsak csalódásuknak adnak hangot a szerzők a romániai oktatáspolitikai alakulásának irányát illetően is. Bár a romániai kisebbségi oktatási törvény és annak jogi háttere meg kíván felelni az európai normáknak, képtelen rá, mert a nemzetállami ideológia ennek útját állja. S bár a 90-es évek végén történtek decentralizációs lépések, ezek megtorpantak a következő évtizedben, és ennek következtében a 2011-es oktatási törvény olyan megoldást kínált a kisebbségi helyzetben lévő magyarságnak, ami egyfelől nem tette lehetővé az erős egyházi iskolák visszaállítását, másfelől a romániai iskola intézményrendszerének a torzulásához, az iskolaválasztás rosszul értelmezett szabadságához, egyes helyeken pedig az oktatási hatóságok korrupciójához vezetett. A szerzőpáros kritikus szemmel mutat rá mindazokra a hibákra, hézagokra, amelyek a romániai magyar általános, közép- és felsőoktatási rendszerben megmutatkoznak. Elsőként kiemelik, hogy igen súlyos következményei vannak a gazdaságosságra való törekvéseknek. A kisebbségi oktatás költséges az államnak, a költségcsökkentés pedig gyakran szegregált oktatást eredményez(ett): osztály- vagy iskolaösszevonást, helyi iskoláról való lemondást, ingáztatást, bentlakások felszámolását stb. Ilyen körülmények közt szó sincs esélyegyenlőségről a kisebbségi és többségi diák viszonylatában. Felősktatási szinten is számos érvágás érte az erdélyi kisebbségi oktatási rendszert: bár több anyaországi oktatási rendszernek van kihelyezett tagozata, oktatása Erdélyben, nincs önálló, román állami támogatással működő magyar egyetem, a felsőfokú oktatás felé haladva egyre csökken a magyarul tanuló diákok aránya, a törvények előírásai tág értelmezési lehetőségeket kínálnak a végrehajtók számára, ami nincs feltétlen pozitív hatással a magyar felsőfokú oktatásra (l. a multikulturális egyetemek létrehozására vonatkozó

jogszabályt, a MOGYE és a Petru Maior Egyetem egyesítését és annak következményét). Pozitív hozadéka is van természetesen az utóbbi két évtizednek az anyanyelvi oktatás tekintetében. Ilyen a magyar nyelvű doktori képzés elindítása, a Sapientia Erdélyi Tudományegyetem megszületése vagy a Csángóföldön elinduló fakultatív anyanyelvoktatás.

A kötet szerzői a kisebbségpolitika kultúrára, hitéletre gyakorolt hatását is elemzik. Vizsgálják a többségi államegyház és a magyar egyházak viszonyát, státuszát, és rávilágítanak az ortodox egyház államegyházi státuszán túlmenően az egyenlőtlen anyagi támogatások következményeire, a kisebbségi egyházak alárendelt helyzetére.

A kötet a sorozat többi darabjához hasonlóan külön fejezetet szentel a nyelvhasználat szintereinek, de azoktól eltérően körbejárja a 21. század első két évtizedének tapasztalatai alapján az erdélyi változások irányát, a megmutatkozó tendenciákat is. A diktatúra alatti évtizedekhez képest javulás, előrelépés tapasztalható az anyanyelv használati szintereinek bővülésében. 1989 után a legszélesebb nyilvánosság szinterein is megjelent a magyar nyelv: az országos televízió- és rádióadásokban, egyre több autonóm szintere nyílt meg az anyanyelv használatának az oktatási, kulturális, közéleti, szakmai és politikai szerveződésben. Bár az anyanyelven való tanulás előnyeihez nem fér kétség, az utóbbi két évtizedben mégsem csökkent számottevően a román tannyelvet választók aránya Erdélyben. Veres Valér kutatásai rámutattak arra, hogy bár 2002 és 2011 között mérséklődött a román nyelvű oktatást választó magyar diákok száma és aránya, szórványvidéken mégsem jellemző az anyanyelven való tanulás a közép- és a felsőoktatásban. Ennek számos oka van, de leginkább pragmatikus döntéssel magyarázható: a szórványvidék nem tud olyan szintű oktatást biztosítani, mint az adott régió román anyanyelvű elitiskolája. Ehhez járul még a szülői sztereotip indoklás, amely szerint, ha románul tanul a gyerek, jobban fog boldogulni, érvényesülni.

Égető oktatási problémákra is rávilágít a kötet két szerzője, felhívja a figyelmet az államnyelv tanítási módszereinek hibáira, a kisebbségi-többségi diákok közti differenciáltság hiányából fakadó problémákra, a magyar nyelven tanuló diákok magas óraszámára, a tanulók választási lehetőségeinek korlátozottságára, a román anyanyelvű diákoknál alkalmazott alaptanterv kisebbségiekre való kiterjesztésének következményeire, a pedagógusképzésben tapasztalható gondokra stb.

Kiderül a kötetből az is, hogy tankönyvgondokkal is küzd a romániai magyar oktatás, s bár 1997-től léteznek alternatív tankönyvek is a kisebbségek számára, még sincs lehetőségük a választásra. A tartalmi szempontok a szabadpiaci törvények következtében másodlagos tényezőnek számítanak, és mivel amúgy is költségesebb a kisebbségek számára a tankönyvkiadás, a választás korlátozottsága mellett a kiadás esetén késéssel is kell számolniuk. A 2011-es oktatási törvény lényegesen nem változtatott a tankönyvkiadás helyzetén, sőt a törvényt felülíró miniszteri rendelet magával a jogszabállyal ellentétes előírásokat is megfogalmazott. Ilyen például a kisebbségek irodalom, történelem, zenei nevelés tankönyvei, amelyeket anyanyelven írhatnak meg a pályázók, ám kötelesek lefordítani azokat az állam nyelvére. Így félt, hogy a kisebbségek anyanyelvében használt helységneveket, a történelmi személyek neveit is hamarosan románul lehet majd használni, amire korábban már volt példa. A tankönyveknél is zavarosabb és áttekinthetlenebb a helyzet az oktatásban használatos egyéb segédkönyvek, munkafüzetek, feladatgyűjtemények kiadását és terjesztését illetően. S bár az anyanyelv és az anyanyelvű irodalom oktatásában egyre igényesebb tankönyvek születtek (l. Fóris-Ferenczi Rita és Kádár Edit szakmai irányítása által létrejött tankönyvek az elemi és gimnáziumi tagozatosoknak), a tankönyvíróknak szembesülniük kell azzal is, hogy a piaci versengés és a politikai ambíciók számottevően befolyásolják a tankönyvkiadást. Összességében a kiadott tankönyvek jelentős hányada használhatatlan a magyar iskolákban, késéssel jutnak el az intézményekbe, és számos esetben szakmailag is kifogásolhatók.

A felsőoktatásban is adódnak problémák. Bár a diktatúra megszűnte után a magyar anyanyelven való továbbtanulás keretei, lehetőségei bővültek, és a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem bázisintézmény maradt, nem sikerült az önálló magyar nyelvű állami egyetem tervét kivitelezni. Kisebbségi helyzetben különösen fontos a pedagógusképzés, és az is nyilvánvaló, hogy a nyelvi komponens az egyik legfontosabb a leendő pedagógus szempontjából, mégsem nyugtázható, hogy a szakmailag felkészített pedagógusjelöltek kivételes nyelvi kompetenciával rendelkeznének, más szóval, hogy a szaknyelvi regiszterük, gyakorlati képzésük valóban összhangban lenne a romániai magyar oktatás speciális igényeivel. A szerzőpáros figyelmeztet a rendszer hibáira, és egyetért a Kolozsvári Akadémiai Bizottság Felsőoktatási

Munkacsoportjának álláspontjával, miszerint a romániai magyar felsőoktatási rendszer felemássága abból fakad, hogy az elmúlt húsz esztendőben a hallgatói létszám növekedése nem járt együtt a magyar felsőoktatási piac szereplőinek egybehangolt működésével, hanem ellenkezőleg, külön útkeresés, alulfinanszírozás, illetve eltérő jövőkép jellemezte.

Péntek János és Benő Attila kötete megvizsgálja a magyar nyelv tudományművelésben betöltött helyét is. Rámutat arra, hogy ezen a téren a magyar nyelv erőteljes tévesztésével kell számolnunk, hisz a tudományon belüli eredményesség egyre inkább azt követeli, hogy a szerző az állam nyelvén, illetve angol nyelven publikáljon. Az erdélyi magyar tudományművelés elsősorban a magyar felsőoktatási intézményekhez köthető, de kapcsolódik számos más szakmai egyesülethez is. A két szféra összefonásához szükség lenne azonban a tudományos kutatóintézetre.

A magyar nyelv és kultúra kérdésének többszemponútú megközelítése is résztémája a monográfiának. Ennélfogva kirajzolódnak a kötetben az erdélyi magyar kultúra regionális és vertikális tagoltsága mellett a néprajzi tájak, a városi kultúra és elitkultúra sajátosságai is. A két nyelvész kitér az erdélyi magyar színházak és a színjátszás helyzet-elemzésére, hangsúlyozza, hogy a mai erdélyi színpadi nyelvnek továbbra is be kell töltenie a nyelvi minta szerepét, és mindez azt a feladattöbbletet rója a színészképzésre, hogy a színészjelöltek felkészítésében a nyelvjárásmenetség helyett az élőnyelvhez közeli nyelvváltozat elsajátítása, színpadi használata legyen az irányadó.

Kisebbségi helyzetben a hitéletnek, az erdélyi magyar egyházaknak a szerepét sem szabad szem elől tévesztenünk. Itt is tapasztalhatók sajátos jegyek, mint például a szórványkörnyezetben alkalmazott egyházon belüli kétnyelvűség kérdése. Ennek a veszélyeire figyelmeztet a szerzőpáros, hisz a kétnyelvűség következménye az adott egyház önfelszámolása. A nyelv és lélek, a hit és az anyanyelv alaptényezői az etnikai identitásnak. Emiatt az asszimiláció nyomása és veszélye az anyanyelvre, vallásra és a nemzetiségre egyaránt kiterjed. Az egyházi intézményeknek, a vallásnak közösségformáló ereje van. Ennek berkeiben a magyar nyelv, az anyanyelvű liturgia nyelvünk használatának ünnepi alkalma. Egyfelől hitében, másfelől nyelvi tudatában, hűségében erősíti a beszélőt, ugyanakkor emeli az anyanyelv presztízsét is.

Ezért különös hangsúlyt kell fektetni az egyházi keretekben történő oktatásra, képzésre. A papok beszéde nyelvi minta a közösségnek, képzésükben fontos lenne, hogy kellő szintű anyanyelvi kultúrával legyenek felvértezve, szerezzenek ismereteket a magyar nyelv történeti változásairól és a mai beszélt nyelv változatairól, illetve a kétnyelvű változatokról is. A papképzés ezen vetületére azonban nem rendelkezünk rálátással.

Az anyanyelv nyilvános használatának, a nyelvközösség kommunikációjának legfontosabb eszköze a sajtó. 1990 után a magyar nyelv használatának szabadsága közvetlenül alakította a médiát, számos regionális, helyi kiadvány újraindult. E téren azonban szakemberhiánnyal álltunk szemben, amelyet 1990-ben elsőként a BBTE magyar tanszéke kísérelt meg orvosolni a bölcsészkar képzés keretében, majd 1993 után a Politika-, Közigazgatás- és Kommunikációtudományi Karon vált önálló szakká az újságíróképzés. Ennek azóta is gyengéje az egyszakos képzés, és az, hogy nincs kapcsolata a bölcsészkar magyar és más nyelvi képzésekkel. Közben, 1994–2012 között a kolozsvári egyetemi képzéssel párhuzamosan, a MŰRE égisze alatt Nagyváradon működött az Ady Endre Sajtókollégium. Péntek János és Benő Attila számos részletkérdésre nem tér ki a romániai magyar sajtó ügyét tekintve, inkább néhány problémára figyelmeztet. Ilyenek, hogy igen fontos szerepe van a többnyire szimbolikus jelentőségi büntetéseknek, amellyel sújthatja az Országos Audiovizuális Tanács többek közt a kisebbségi csoportokat sérelmező, bántó intézményeket, személyeket, csatornákat stb.; hogy a magyarországi sajtónyelvtől eltérő, regionális köznyelvet, kisebbségi nyelvváltozatot alkalmazó erdélyi magyar sajtónak gondozottabbnak, igényesebbnek, felelősségteljesebbnek kellene lennie. Hasonló a helyzet a rádióműsorokkal is, azok szerkesztői, bemondói vagy arra törekednek, hogy mindenféle regionalitástól eltávolodjanak, vagy nem elég körültekintőek, és a szakemberekkel készített élő műsorokban engedik beszivárogni az államnyelv-domináns kétnyelvűséget. Egyik véglet sem kívánatos. A szerzőpáros megállapítása szerint a média sokat tehetne annak érdekében is, hogy az általánosan elfogadott előítélet, miszerint a magyar nyelv megtanulhatatlanul nehéz, sőt elsajátítani sem illik román ajkú beszélő által, megváltozzon. E fejezet végén a két szerző kitér a közélet magyarnyelvűségének lehetőségeire. Rámutatnak arra, hogy az anyanyelv közélet-

ben való használata Székelyföld szűkebb régióit, helyi intézményeit leszámítva visszafogott volt a rendszerváltás előtt. Ez némileg változott 1990 után. Különösen a magyar többségű régiókban vagy településeken jelentősen megnőtt a magyar nyelv publikus jellege. A fontos állami funkciókat betöltő személyek (prefektus, polgármester, képviselő, szenátor, miniszter stb.) nyelvhasználatát a közigazgatási törvények határozzák meg. A hivatalos iratok továbbra is román nyelvűek. Ahol a törvényes keretek lehetővé teszik, lassan terjed a magyar nyelvű úrlapok, nyomtatványok használata, de a román többségű településeken, intézményekben továbbra is az államnyelv dominál. Különösen nagy problémát okoz, hogy a vásárlásnál, a kórházi kezelésnél kénytelen a kisebbségi beszélő a helyzethez alkalmazkodni, gyakran kódot váltani. Továbbra sincs megoldva a gyógyszerek vagy bármiféle egyéb áru tájékoztató szövegének magyar nyelvre való fordítása. Nagyon gyakran, a magyar többségű területek kivételével, rákényszerülnek az erdélyi magyarok az államnyelv használatára. Ami a kibertérben való anyanyelvhasználatot illeti, kiderül az írásból, hogy azt egyfelől a programnyelv, másfelől az idegennyelv-tudás, illetve az életkor határozza meg. A szerzőpáros részösszegzésként megfogalmazza, hogy a nyelv féltésénél, az aggodalomnál jóval fontosabb volna a lehetőségkeresés mind a kibertérben, mind bármely kommunikációs szintéren.

A kötet két utolsó fejezete a kétnyelvűség szempontjából vizsgálja meg a romániai magyar beszélőközösséget. A 6. fejezet az államnyelv ismeretének fokát, mértékét firtatja önbevallásos alapon, majd az anyanyelv presztízsértékét befolyásoló tényezőket veszi számba. Összegzést kapunk azon szociológia tényezőkről, amelyek meghatározzák a magyar nyelv értékét, értékelését. Ezt követően a kétnyelvűség fogalmát, definícióját, típusait és erdélyi változatait taglalják a szerzők. A kétnyelvűség meghatározását illetően többszemponútú definíálásra törekcsenek: a beszélő által használt és ismert két nyelv viszonya, a nyelvcsajátítás kényszerű vagy nem kényszerű jellege, a társadalmi, jogi környezet és a két elsajátított nyelv egymáshoz való viszonya alapján is megközelítik a fogalmat. A kétnyelvűség tipológiáján túlmenően annak fázisait, dinamikáját és magát a nyelvcsere kérdését is taglalják.

A 7. fejezet a kontaktusnyelvészeti kérdéseket járja körül. Rámutat, hogy a magyar–román nyelvi kontaktus és az ezzel összefüggő nyelvi

interferencia évszázadok óta jelen van Erdélyben, ám intenzitás szempontjából lényeges eltérések figyelhetők meg a különböző korszakokban. A két nyelv mind genetikai, mind tipológiai szempontból eltér egymástól, így az erdélyi magyar nyelvben a kontaktushelyzetnek számottevő hatásával és következményével kell számolni. Az anyaországi beszélőhöz viszonyítva legszembetűnőbb különbség nyilván a szókincs regionális eltérése, de a nyelvi bizonytalanság és hezitáció is jellemző a kisebbségi magyar beszélőre. A vizsgálatok eredményeit összegző szakemberek számba veszik az erdélyi magyar kisebbség nyelvhasználatában megmutatkozó relatív kontaktusjelenségeket és nyelvi változókat: az analitikus szerkezetek térnyerésének mértékét, a feminizálás, a kicsinyítés, a szórend, a számbeli egyeztetés, a településnevek ragozásának kérdését és az ezeken belül megmutatkozó tendenciákat, valamint a tömb-, az átmeneti és a szórványrégiók közti eltéréseket. Ezen jelenségek alapos és sokrétű elemzése valamennyi nyelvi szintre kiterjed: a hangtani, alaktani, szókészletteni (lexikális) jelenségek, a kölcsönzések és tükrökifejezések, a hibridszerkezeteken túlmutató mondattani vagy a tagmondatok határán megmutakozó kontaktusjelenségek, illetve a kódváltási kérdések vizsgálata mind megtalálható e fejezetben. Az igényes és részletes elemzést a kontaktológiai szakirodalom legújabb munkái, rendszerező, összegző tanulmányai alapján végzik a szerzők.

A romániai magyar nyelv sokszempontú vizsgálatát célzó monografikus munka összegzéssel zárul. Ebben az elmúlt száz esztendőben lejátszódó, a kisebbség és anyanyelve helyzetét és státuszát befolyásoló közjogi és nyelvi folyamatainak alakulását foglalják össze a szerzők. A két évtizednyi késés lehetővé tette számukra a határozottabb állásfoglalást, a tisztábban látást a kisebbségi helyzetbe szorult magyar nyelv állapotát, lehetőségeit, korlátait, mozgásterét és a nyelvi tervezés kérdését illetően. Tényként állapítható meg, hogy 1990-től megszűnt a magyar nyelvközösség korábbi elszigeteltsége, a Trianon után meginduló nyelvi szétfejlődést, eltávolodást az anyaországi és a többi külső magyar régió nyelvváltozatainak közeledése váltotta fel. A Kárpát-medence ismét a magyar nyelv és kultúra közös térségévé vált. Minden közeledés ellenére a határon kívüli régiók specifikussága, eltérő árnyalata, sajátos jellemzői megmaradtak: az archaikus, regionális és kontaktuselemek jelzik az anyaországitól való különbözőségüket. A ma-

gyar nyelv az Európai Unió részévé vált, és ezáltal lehetőség teremtődött Európa és a nagyvilág más nyelvközösségeivel való kapcsolatteremtésre, a másság iránti tolerancia elmélyülésére. Olyan lehetőségek kapui nyíltak meg, amelyekre nem volt példa az utóbbi száz évben a határon túli magyarok számára. Mindezek ellenére a változások nem olyan mélyrehatóak, mint amilyenre számíthatnánk az adott körülmények közt, a lehetőségek kiaknázatlanok maradnak. Nem történt lényegi változás a nyelv és a kisebbségi közösség jogi státusza tekintetében, inkább hullámzó tendenciákról beszélhetünk, egymásnak ellentmondó törvényes keretekről. A nyelvi jog kizárólag egyéni és nem közösségi jogként realizálódik Romániában, még a többségben élő székelységnek sem sikerült érvényesítenie igényét anyanyelve hivatalos státuszára, sőt gazdaságilag és nyelviileg továbbra is koloniális státuszban él. Az állampolitika az ország gazdasági fejlesztésében tudatosan elmarasztalja az erdélyi magyarlakta térségeket. Emiatt erőteljes az elvándorlás különösen a magyar fiatalok körében. Hosszú távon mindennek komoly demográfiai és nyelvi következményeivel kell számolnia a beszélőközösségnek: a létszámcsökkenéssel, a szórványosodással, az asszimilációval, egyszóval az „anyanyelv ritkuló légkörével”. Az államnyelv fölérendelt státusza rányomja bélyegét az anyanyelvre, az anyanyelven való oktatásra. A magyar közösségek különböző mértékben élnek a törvények felkínálta lehetőségekkel, a nyelvi jogokkal. A jogigény, a nyelvpolitikai és a nyelvhasználati jogok folyamatos bővítésére irányuló törekvések különbözőek annak függvényében, hogy kompakt nyelvi közösségekről, szórványban vagy épp átmeneti térségben élő magyar kisebbségről van-e szó. A diktatorikus berendezkedés elnémította, lefokozta az erdélyi magyar kisebbség jogigényét, és közösségi szinten is hiányzik az együttes akarat, a már adott mozgástér kihasználására való törekvés. Ez utóbbi leginkább az oktatásban szembetűnő: a szerzőpáros szerint maga „az oktatás is igazodik a román társadalom és a romániai magyar közösség feudalizálódásához”. Szomorú, hogy a nacionalista szellem továbbra is áthatja az oktatást, és mindez megmutatkozik a román nyelv és irodalom, a történelem, a földrajz oktatásában és az állampolgári nevelésben. Eközben a magyar oktatás tartalmát szigorúan ellenőrzik. Folyamatos leépülés, tévesztés és szegregáció tapasztalható az oktatásban. Nem megfelelő az államnyelv tanításának módszere sem, emiatt és az

anyanyelv alárendelt státusza miatt is a romániai magyarok kétnyelvűségére mindkét nyelv szempontjából az instabilitás jellemző, a nyelvi hiány állandó, és gyakran fordul át felcserélő vagy államnyelv-dominanciájú kétnyelvűségbe. Tény, hogy amennyiben a két használt nyelv a szinterek szempontjából versenyhelyzetben van egymással, hosszú távon az alárendelt nyelv háttérbe szorul, és ennek következtében fölerősödik a beszélő nyelvi bizonytalansága, megnő a nyelvi hiány és az alkalmi interferenciajelenségek száma. Péntek János és Benő Attila éleslátásra ösztönöz bennünket, nem szépítik a helyzetet, hanem figyelmeztetnek, racionális elemzésre, tudatos állásfoglalásra, elfogulatlan tényfeltárássra és kiútkeresésre „szólítják fel” olvasóikat. Az adatelemzés nem öncélú, hanem a jövőbeni teendők és tervezés, a reális jövőkép szempontjából szükségszerű. Milyen feladatokat fogalmaznak meg a szerzők? Az előző évszázadban, amikor a nyelvi jogok igen behatároltak voltak, a mozgástér pedig szűkreszabott, a nyelvi tervezés szempontjából a kulcsszó a nyelvvédelem, a magyar nyelv és kultúra térvesztésének lassítása, megállítása volt. Ez mindenkori feladata marad a romániai magyarságnak. A nyelvörzés, nyelvvédelem, a kultúra megőrzése, a nyelvben való megmaradás eszköze a nyelvhasználat, az anyanyelv vállalása. Ehhez elsősorban az szükséges, hogy meglegyen a beszélőben a magyar nyelvben, identitásban való megmaradás akarata. Másodsorban az anyanyelv használatának környezeti, jogi és politikai feltételei is adottak kell legyenek. A szerzőpáros szerint némi javulás tapasztalható a nyelvpolitika, a nyelvi jog területén: az utóbbi három évtizedben valamelyest javultak a nyelvhasználat jogi keretei, a nyelvi státusztervezés esélyei, de igazi eredmény az lenne, ha a többség az asszimilációs ideológiai törekvéseit feladná. A nyelvi állomány tervezésében újabb előrelépésnek számít a Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat „határtalanításnak” nevezett programja, amelynek hozadéka többek közt a határon kívüli magyar nyelv sajátosságainak feltérképezése és a magyar anyanyelvű beszélőkkel való megismertetése; a peremhelyzetben élők vernakuláris nyelvváltozata, illetve a kétnyelvűségi helyzetükből fakadó kontaktusjelenségek iránti tolerancia és pozitív attitűd kialakítása a nyelvközösségben. A nyelvi tervezés szempontjából harmadik legfontosabb tennivaló a presztízstervezés. Bár az erdélyi magyar nyelvnek viszonylag magas fokú az elismertsége a magyar anyanyelvűek körében, a 21. század e téren

újabb veszélyforrásokat tartogat. Ilyen a világnyelvek vagy az államnyelv az anyanyelv presztízsére, a nyelvi versenyképességére, az iránta való attitűdre gyakorolt negatív hatása, a magyar nyelvvel szembeni negatív sztereotípiák, stigmák, a magyar kultúrával szembeni ellenséges magatartás, gyűlölet.

A két nyelvész úgy véli, a felelősség, a felelős cselekvés magára az erdélyi magyar nyelvközösségre hárul. A múlt nem garancia a jövőre. Az irányok, irányváltások kirajzolódnak a monografikus munkában. A jövő csak feltételezhető, hisz számos, sőt beláthatlanul sok tényező együttes hatását pontosan megrajzolni tudománytalan vállalkozás lenne. A kötet végkicsengése, hogy alapvetően kétirányúak a mostani folyamatok: egyfelől kedvezőtlenek a magyar nyelv erdélyi térvesztésében, másfelől kedvezőek a nyelvi jogok bővülésében. Bizakodó jövőkép helyett inkább a realitás minél pontosabb megközelítésére biztatnak a szerzők, és talán egyetlen mondatban mindez így foglalható össze: *„A nyelvvel az történik, ami velünk történik”*. Ezért vigyázzunk magunkra.

Bölcső, 2005
(12 x 18 x 14 cm, bronz)

Purosz Leonidasz

VALÓDI ÉS METAFORIKUS ERDÉLY

Ha összevetjük Markó Béla két közelmúltban kiadott, 2018-as *Bocsáss meg, Ginsberg* és friss, *Egy mondat a szabadságról*¹ című kötetét (a kettő közt egy szonett-válogatás is megjelent), könnyen észrevehetünk bizonyos szerkezeti hasonlóságokat. A legszembetűnőbb a nyitóvers-választás. Mindkét könyv tematikailag lazán elkülönülő, feszes ciklusokra osztott anyaga elé egy-egy önmagában álló költemény került: előbbiben az *Erdélyi dal*, az újban az *Erdélyi nyár*. „Felkel a nap az erdőn túlról, / s olyankor minden rózsaszín, / bár összeszólalkozunk néha / Petőfi szétszórt csontjain” – szól az utolsó előtti strófa az *Erdélyi dal*ban, amely groteszk humorával, felvillantott képeivel mintegy mottóként funkcionál a *Bocsáss meg, Ginsberg* elején. Az *Erdélyi nyár* egy versbe sűrítve vetíti előre az *Egy mondat...* szinte összes tematikáját. Itt is megjelenik Petőfi Sándor: ezúttal ő a szöveg megszólítottja, a viszonyítási pont. A költőelőd által megénekelte rónaság a végtelen jelen eufóriája – ezzel szemben áll a *fenyvesekkel vadregényes táj*, a Markó-költészet tere. Ez a valódi és metaforikus Erdély az origója mindazon feszültségeknek, amelyek a kötet verseit mozgatják. Egyrészt a határon túliság klasszikus „egy a hazánk, és mégis kettő” tapasztalata, másrészt a Petőfi-líra szabadságeszményének devalválódása, hiszen a beszélő már rég a *forradalom* utáni világban él, szeparálva az egykor igaznak hitt eszmék és mondatok délibábjától. De lehangsúlyosabban a *bérci tetőt* takaró hó motívumával lép párbeszédbe Markó – Erdély nála a „teljes igazság”, ahol a soha el nem olvadó anyag képében egyszerre látszódik múlt és jövő. Innen már szabad szemmel bemérhető a halál.

Ebből a tapasztalatból merít témát a kötet felét kitöltő első három ciklus. A *Vakírás* című versben így vall a beszélő: „ebben a korban már állítólag / egyszerűbb verseket kellene írni, / metaforák vagy oxymoronok nélkül, / látom, így verselnek hatvan fölött a költők”. Annyiban vitatkoznék vele, hogy – amennyiben a kijelentést az *Egy mondat...*

1 Markó Béla: *Egy mondat a szabadságról*. Budapest, 2020, Kalligram.

verseire vonatkoztatjuk – valójában Markó öregség-lírája nem különösebben bonyolult. „Metaforák vagy oxymoronok” ugyan bőséggel találhatók bennük, de soha nem zavarba ejtőek – pontosan érthető, mit jelentenek a téma kontextusában. Nem okoz nehézséget rekonstruálni, ki beszél, hol, mikor és miért; nem válik kérdésessé, hihetünk-e neki; nyelv és tárgya nem kerül feszültségbe egymással – legalábbis nem performatív szinten, mert a nyelvhez való viszony egyébként nagyon is hangsúlyos téma. Abszolút világos, hogy egy biztos egzisztenciával rendelkező, korosodó értelmiségi (költő) férfi eszmefuttatásait olvassuk különböző vallási-filozófiai toposzok és primér élmények kapcsán – az enyhén stilizált és megszerkesztett köznyelv tónusában. Lecsupaszított gondolati líra, egyes darabjai szinte tűnhetnek szabadversbe tördelt publicisztikának vagy tárcának – ahogyan a kötet gyengébb pillanataiban annak is tűnnek. Csakhogy: Markó gondolatai többnyire *nagyon érdekesek*. Ilyenkor pedig a szerkezeti és nyelvi egyszerűség éppen a versek legfőbb erénye lesz – a megakadás nélkül, logikusan olvasható szöveg még elemibb erővel hangsúlyozza ki az egyetlen megakadást, a legfőbb logikátlanságot – nevezetesen, hogy az embernek előbb-utóbb meg kell halnia. Az *Egy mondat a szabadságról* kuriózum abból a szempontból, hogy egy életműre való ilyen – témáját és minőségét is tekintve – nagy-verset sorakoztat fel.

Érdekes, hogy Markó szinte soha nem pusztán utal valamire – akkor sem, ha közismert bibliai történetről vagy filozófiai gondolatról van szó. Mindig újra, *sajáttá* mond – rekonstruálja a toposzt, mielőtt továbbgondolná, vagy éppen vitatkozna vele. A *Könyörgés a görög istenekhez* című vers első harmada nem más, mint Zénón Akhilleuszról és a teknősbékáról szóló paradoxonjának lírailag dúsitott leírata. Aztán egy meglepő szereplőt vezet be a történetbe: „ám valójában nem érdeke ez neki sem, hiszen / ott fut Akhilleusz mögött a félelmetes halál is, / egyre közeledik, mégsem fogja elérni soha, / amíg előtte van a teknős, addig a halál csupán utána, / hacsak a nyílvevő hasonlóképpen zénoni / paradoxonát cáfolva el nem találja Párizs / az akháj hős szaporán emelkedő sarkát”. Majd egy hátralépéssel kívül kerül a vers eddig felépített terén, és így folytatja: „ó, Zeusz, engedd, hogy gyönyörködjem még / tudósaid nagyszerű okfejtésében / éppen olyan sokáig, ameddig / a fának hajított kő is csak repül a reggeli fényben”. Ez a fajta váratlan és pontos fókuszváltás a kötet egyik legfőbb erénye.

A *Világításban*, azon ritka versek egyikében, amely a többszólamúsággal játszik, szintén ez a technika fedezhető fel. A beszélő temetőlátogatás közben egy pillanatra megszedül, és mintha két különböző idősíkon adott reflexió mosódna össze. „Már indulnánk vissza, / de most rátámaszkodom a sírkőre, / egy kicsit előredőlök, / mintha elérzékenyültem volna. // Milyen jó, hogy felállítottuk ezt a sírkövet.” Majd a zárlatban: „Anna mégis észrevett valamit. / Jól ismer engem. / – Rendben van minden? – kérdi. / – Rendben van, persze – felelem. / És tulajdonképpen tényleg rendben van.” Így válik az elhallgatás egy másik nézőpontból egyetemes igazsággá. Belenyugvás és kétely örökös feszültsége, hogy vajon *tényleg* rendben van-e így. Az *Osztatás* meglepő nyitányában a beszélő a mindenkori karhatalommal azonosul: „Amikor összegyűl a kritikus tömeg, / és nem akarnak hazamenni, / természetesen oszlatni kell”. A kép allegóriává tágul, az oszlató szerv maga Isten, a tömeg pedig *minden, ami nő* – így az ember is: „gyűl bennem a kritikus mennyiség, / rám küldöd férgeidet, / oszlatnak engem hamarosan, / szétkergetnek mindenfelé. / Meggondoltad-e, Istenem?” Attól igazán morbid, hogy *természetes*.

A *Szocreál* ciklus az eddig tárgyaltakhoz képest narratívabb jellegű verseket tartalmaz. Általában itt sem a történetek önértéke fontos, hanem a hozzájuk fűzött kommentár – pontosabban a kettő egymáshoz való viszonya. A *Hatalom* beszélője észrevesz egy csigát az úton, és mikor átlépi, arra gondol, ilyen lehet mindenhatónak lenni. Majd visszafordul valamiért, és véletlenül mégiscsak megöli az állatot. Így a reflexió: „Eltaposhattam volna már az előbb. / Azt is mondhatnám, hogy kapott tőlem / ötpernyi életet. De nem mondom.” Míg Markó Béla korábbi költészetében a természet (és különösen a kert) motívuma többnyire összefonódott a harmónia, a béke képzetével, az *Egy mondat...* verseiben a szimbiózis tökéletlen: a menyétet elgázolják, a golyák megfagynak. A Markó-szonettek fákat metszegető, élet és halál körforgásán lamentáló hobbikertészének helyét átveszi egy kételyekkel teli beszélő, aki attól szorong, hogy pusztá jelenlétével mérgezi a környezetét: „megbolygatom a naptól forró, nehéz köveket, / fekete bogarak futnak szanaszét alóla, / lehet, hogy ennyi volt csupán a szeretet, / és nem kellett volna hozzányúlni a világhoz?” A *Szocreál* állatai mellett felbukkannak a gyerekkor és a jelen emberi alakjai is: egy üdülő házaspár kivételével perifériára szorult figurák. A legfontosabb szerep-

lő, a hajléktalan Anna három versben tűnik fel – ő már a *Bocsáss meg, Ginsberg*ben is visszatérő szereplő volt. A szintén többször hivatkozott feleséget szintén Annának hívják – a hajléktalan „másik Anna” már csak ezért is egyfajta tükörként működik. A megkülönböztetés kényszeres gesztusa is leleplező. A beszélő, mikor interakcióba lép vele, folyamatosan magát vizsgálja: van-e benne annyi empátia, hogy embernek (nőnek) lássa az embert (nőt), ha félállati sorban él? Az alternatív Anna-versek köteteken átívelő sorozata pontos dokumentációja annak, ahogyan egy középosztálybeli férfi próbál jó ember lenni – egyenlő félként viszonyulni ahhoz, akit a társadalom (és tudat alatt ő maga is) ösztönösen lenéz. Úgy reagálni a bolondokháza említésére, mintha természetes úti cél volna. Talán a *Szánalom* az életmű utolsó másik-Anna-verse. „Másnap aztán már tényleg / nincsen ott. Szinte hiányzik. / Néhány perc szánalommal ismét / kevesebb. Nem tolakszik be / a helyére semmi. Csak az üresség.”

Ezek a szociografikus töltettel bíró szövegek is sokat mesélnek a kelet-európai társadalmi-politikai helyzetről – a *Magyar jelentéstan* című már-már tanárbaúszóan edukálja az olvasót –, de Markó külön ciklust szentel közéleti verseinek. A *Bocsáss meg, Ginsberg* című költeményének alaphelyzete tér vissza: a rendszerváltó értelmiségi (ön)vádja, amiért a forradalom nem úgy változtatta meg a rendszert, ahogyan remélték. *Mikor leszünk forradalmárok?* – hangzik a kérdés, majd a beszélő az események egy-egy jelentésszerű pillanatával kérdez vissza: akkor, amikor fegyvert fognak ránk, vagy talán amikor „kínos lassúsággal” írják fel nevünket a forradalmi tanács listájára? De a zárlat keserűbb igazságot sejtet: „tulajdonképpen csak annyi történt, hogy / ezután mi is használhatjuk ugyanannak / a jól ismert világnak a főbejárátát?” A megidézett Illyés Gyula-klasszikussal szemben Markó Béla kötetében nem maga a című vers az *Egy mondat a szabadságról*, hanem a beszélő fiának egy kijelentése: „Apu, én mostantól fogva szívesen tanulom / a románt.” Keserű analízis: hogyan lehetséges, hogy egy pillanatra igaz volt ez a mondat – és hogyan, hogy többé már nem az? Szinte belepirul az ember, hogy valaha elhitte – és mégsem adná semmiért ezt a hitet. „Ilyen a forradalom. Kimondunk egy mondatot, / amit nem bánunk meg soha, de lassan már / magunk sem értjük, miért jutott eszünkbe.” Markó forradalom-kepe izgalmas rokonságot mutat bibliai vonatkozású verseinek Jézus-ábrázolásával: a Megváltó

is életidegen a maga tökéletességében, az ember megmosolyogja a lehetetlen mércét, amit élénk állít – de ez az egyetlen mérce, amelyhez érdemes viszonyulni. Az egyébként kevésbé sikerült – a „nem kellene valóra váltani az álmokat” gondolatot terjengősen illusztráló – *Misztériumjáték* zárata akár a forradalomról is szólhatna: „Olyan nevetséges. / Olyan felemelő!”

A Markó-lírában a megnevezés, a kimondás aktusa sok tekintetben a teremtés metaforája. Az, hogy mi igaz a nyelvből, azért fontos, mert megmutatja, mi igaz az életből. Vagy éppen a halálból, amelyről nem tudunk semmit – de az elgondolással egyben meg is alkotjuk magunknak. A *Csak nézők* túlvilág-szenáriójában az ifjúság mozi-nézőtere elevenedik meg, ahol nem is a filmvetítés a lényeg, hanem a szerelemsek egymásra találása. Ilyen is lehet a halál: lassú, érzéki összekeveredés a homályban. Vagy asszonyi ölelés, ha egy szlovák költőnő, akinek az anyanyelvében nőnemű a szó, olyat képzelt nekünk. Nem véletlenül viseli a záró költemény *A vers hatalma* címet. „Írtam valamit, s most itt zakatol, / nem volt sehol, de már van valahol: / csattog az ördög kecskepatája / a macskakövön.” – kezdődik. És ide jut: „Mert amit kitalálsz, nem múlik el, / ha kinyílt a virág, nem hullik el, / csattog az ördög kecskepatája / a macskakövön.”

Rügy, 2016
(15 x 13 x 6 cm, bronz)

Miklóssi Szabó István

AMIKOR AZ ÖRDÖG IS
MEGÁLLT CSODÁLKOZNI

Tizennégy írás tizenkét névvel, az 1970-es évek téglagyári, sóvidéki, diktatúrabeli, kommunista, de főként romániai valóságával. *Káli István* novellafüzére, mely az *Áll az ördög, s csodálkozik*¹ címet viseli, hű tükre az akkori életnek, a különféle sorsoknak, főként ha azt is hozzátesszük, hogy a szerző fő karaktere, a „mérnököske”, aki megélője, elszenvedője e sokrétű, mégis egysíkú valóságnak, maga a szerző is lehet(ne), hiszen – miután 1970-ben mérnöki diplomát szerzett – a Maros megyei helyi ipari vállalatcsoportnál helyezkedett el tanulmányai után. Könyve hitelességéhez tehát nem férhet kétség.

Románia akkori, kommunista és nepotista világáról egyre több alkotás születik, melyekben ujjal mutogatnak a szerzők. Nos, ezt tenni a lehető legkönnyebb, ezért a művek hitelessége csorbul a személyeskedés okán, emellett visszás érzést is tudnak kelteni. Szerzőnk nem esik ebbe a hibába, hagyja beszélni a szereplőit, *főhőseit*, mert több is van neki, hiszen mérnököcskénk igazából nem tölt be más szerepet, mint összefogja ezeket a hősöket, sorsokat, hadd mutakozzon meg általuk az élethez való viszonyuk, és ez által egy egész közösség, társadalom léte, élete a diktatúrában.

Téglagyári, sóbányai történeteibe Káli Istvánnak majdnem teljes egészében sikerül bevonna Marosvásárhelyt és környékét, részben a székelyek földjét is. Ugyanis e történetek szereplőinek sorsa túlnyúlik tartózkodási helyükön (mindenki jön valahonnan és megy valahová, hiszen akkoriban a *kihelyezések* mindennaposak voltak). Egyik legjobb példa erre a *Baba* írás; főhősének, Margarete Mingesnek hányattatott élete egészen elképesztő: 1944-ben a Bánságon átvonuló szovjet csapatok anyjával és testvérével együtt többször is megerőszakolják, 1945-ben kuláknak nyilvánítják őket és egészen az urali rézbányáig viszik, ahol „közel öt éven keresztül az ércel teli csilléket tologatta a föld alatt, eközben sem pihenésre, sem az otthon meg az újabb nyomorúság közepette

1 Marosvásárhely, 2020, Mentor Könyvek Kiadó.

elszenvedett veszteségek számbavételére, kiheverésére nem maradván kellő és megfelelő ideje, amikor először anyját, majd néhány napra rá nővérét, Ilsét is végleg föld alá vitte a munkatáborban kitört tifuszciklusjárvány". Baba kénytelen a testét is felkínálni az öröknek, hogy élelemhez, kiváltságokhoz jusson, végül 1949-ben szabadul – a semmibe, hiszen otthonából mi sem maradt. Marosvásárhelyre költözik, ahol egy kikeresztelkedett zsidó család segíti a végleges lábra állásban, végleges helyét a téglagyárban leli meg, ahol egyfajta csodálatot vív ki magának.

Mindegyik írásnak – kivéve az indítónak és zárónak – az adott főhős neve a címe (Jókoma, Fazék, Bandidrága, Sanyec stb.). Egyszerű emberek hétköznapi történetei, mondhatnánk, de ezeket a sorsokat összeköti a mindenható gyár, aminek igazgatója a sokatmondó nevű Basa Elemér, aki mintegy fölöttük uralkodik (némelyiküket még kiházásítani is megpróbálja). A jó szándék olykor egészen furcsa módon kapja meg a büntetését, így például Fazék, aki létrehoz egy új módszert az *aranycsinálásra*, és ezáltal a román államnak mintegy évi kilenc kilogramm aranyat tudna megspórolni, bíróságra kerül az állam *megkárosítása* miatt. Hatalmas a szegény, a „delikvens” már-már a halálba menekülne (közhely ide vagy oda, az írás fényes példája annak, hogy a pokolba vezető út jó szándékkal van kikövezve). Sanyec is ugyancsak pórul jár, amiért ellentmond a valutaéhes elvtársaknak: mindenki előtt szembemegy a megyei első titkárral, Banc elvtárral, aki a természeti csodának számító, mohával borított, hatalmas andezitlapokat akarja feldolgoztatni. A párttitkár *„akinek bunkóságából, négy évvel előbb, szakminisztersége idején, pusztító árvíz zúdult az országra, több kárt téve, mint néhány atombomba*”, azonnal elparancsolja a helyszínről a merész ellentmondót, akit a következő hónapokban lassan beőröl a szegény, végül egy vonaton leli a halálát.

Ezek a sorsok az abszurd, a groteszk határvonalaán mozognak. Ha Románia jelenleg is élő népességének nagy százaléka nem élte volna meg a diktatúrát, azt is lehetne mondani, hogy az a világ nem valós: kitalált. Annak ellenére, hogy a szerző olykor meglehetősen könnyed hangnemben meséli ezeket, mintegy tompítva ezzel élüket, a sorok mögül felsejlő tragikumok olykor egészen döbbenetesek. És még nem beszéltünk arról a durva időszakról, ami az 1980-as években köszöntött Romániára, vitte az éhínség és a megfagyás közelébe az ország teljes lakosságát.

Mi a legfontosabb ezekben az írásokban, mi az, ami megadja azok ízét, zamatát? A hiteles, érintésnyire hozott élet, és annak tanulságai. Hajlamosak vagyunk megfeledezni, hogy volt egy diktatúra, amely emberek millióinak keserítette meg az életét. Káli István könyve mindenkinek ajánlott, mégis inkább a fiatal, önmagát kereső generációnak adhat támpontot ahhoz, hogy megértsék, milyen volt szülei, nagyszülei élete egy olyan abszurd világban, ahol párttitkári rendelet szabta meg, hogy holnaptól menjen mindenki a mezőre patkányt, szöcskét fogni csupaszzal kézzel (nem tréfa, a rendeletet maga Ceaușescu hozta 1985. körül). Zamatát a remekbe szabott mondatok adják, a szerző jó érzéssel bánik az irodalmi eszközökkel: *„Zuhogott odakint, dörgött, villámlott, néhány percig borsószemnyi jéggömböcskék is jajongatták a barakk pléhfedelét. Illés nem hazudtolta meg a saját rossz hírét, tartotta magát a hagyományokhoz, küldött a július végi kánikulára egy kiadós, áldásos, heves, lelkesedést hűtő zivatart”*. Vagy: *„...ott ült az udvarra nyíló iroda félhomályában, azon mészázva, hogy a sűrűn hulló óriáscseppek bepótolhatatlanul értelmetlenül mostak egy napot az életéből”*.

Mérvököcskénk hét év után szabadult a munkatelep rabságából (de nem a diktatúrából), Káli István is éppen hét évet töltött a vállalatcsoporthoz. Talán ha másért nem is, de ezért a könyvért megérte megélnie azokat a nehéz éveket.

Copfos, 2009
(22 x 11 x 21 cm, bronz)

A Székelyföld előfizetőinek és állandó támogatóinak névsora

Románia

MAGÁNSZEMÉLYEK

Dr. Ábrám Zoltán - Marosvásárhely
Abrán Tünde - Székelyudvarhely
Albert Ernő - Sepsiszentgyörgy
Albert Géza - Székelyudvarhely
Dr. Ambrus József - Székelyudvarhely
Andrási Ilona - Alsósófalva
András Pál - Bukarest
Angi Gyula - Marosvásárhely
Antal Attila - Csíkszereda
Dr. Antal Erzsébet - Csíkszentdomokos
Antal István - Székelyudvarhely
Br. Apor Csaba - Marosvásárhely
Dr. Aross Melinda - Székelyudvarhely
Árvay Katalin - Sepsiszentgyörgy
Asztalos István - Székelyudvarhely
Bács Károly - Csíkszereda
Bajna György - Gyergyószentmiklós
Bakcsi Anna - Madéfalva
Bakk-Dávid Enikő - Kézdivásárhely
Bakk Pál - Szentkatolna
Bakó Botond - Nagyenyed
Balázs Dénes - Csíkrákos
Dr. Balázs Lajos - Csíkszereda
Balázs Zsuzsánna-Erzsébet - Csíkszereda
Balázsi-Pál Etel - Csíkszereda
Bálint Csaba - Csíkszereda
Bálinth Erzsébet - Csíkszereda
Bán Kata - Székelyudvarhely
Barabás Imre - Gyergyóremete
Baracsi Levente - Arad
Baricz Lajos - Marosszentgyörgy
Bartha Árpád - Kászonújfalva
Bartha György - Csíkszereda
Bartha Imre - Székelyudvarhely
Bartók Melinda - Kézdivásárhely

Bartos Jenő - Jászvásár
Bege Károly - Gyergyócsomafalva
Benkő Levente - Magyarvista
Bernád Ilona - Marosvásárhely
Berszán Lajos - Gyimesfelsőlok
Berze Imre - Székelyudvarhely
Bethlen Anikó - Marosvásárhely
Bíró Ambrus Lenke - Székelyudvarhely
Bíró Gábor - Csíkmadaras
Dr. Bíró Gábor - Kézdivásárhely
Bíró Géza - Gyergyószentmiklós
Bíró László - Kalotaszentkirály
Bíró Levente-Tibor - Kézdivásárhely
Bíró Réka - Barót
Blénassy Jolán - Székelyudvarhely
Bocskay Vince - Szováta
Bodó István - Csíkszereda
Bodor Antal - Csíkszereda
Bodor Attila - Sepsiszentgyörgy
Bogdán Zsolt - Kolozsvár
Bogos Zsolt - Csíkszereda
Borbáth Erzsébet - Csíkszereda
Borbély László - Csíkszereda
Borbély Tamás - Marosvásárhely
Borbély Zsolt Attila - Arad
Borboly Csaba - Csíkszereda
Dr. Borboly István - Gyergyócsomafalva
Dr. Borcsa János - Kézdivásárhely
Borsa István - Csíkszereda
Botár István - Csíkszereda
Bölöni Domokos - Marosvásárhely
Bölöni Ildikó - Bikafalva
B. Tomos Hajnal - Négyfalva
Buna Blanka Boróka - Tamásfalva
Burus János Botond - Csíkszereda
Czikó László - Búzásbesenyő
Czipa István - Kézdivásárhely
Czoppelt Julianna - Kovászna

- Császár Vilmos – Csíkrákos
Csávossy György – Nagyvárad
Csatlós Mihály Levente – Kézdivásárhely
Cseh András – Csíkszereda
Cseke Péter – Kolozsvár
Ft. Msgr. Csíki Dénes – Nyárádköszvényes
Csiki Zoltán – Parajd
Dr. Csiszár Anna – Marosvásárhely
Csiszer Imre Csaba – Csíkszereda
Csúcs Mária – Csíkszereda
Daczó Katalin – Csíkszépvíz
Dánél Sándor – Csíkszereda
Damó Csaba – Kézdivásárhely
Darkó Béla – Marosvásárhely
Daróczi Béla – Marosvásárhely
Ft. Darvas-Kozma József – Csíkszereda
Darvas Mária – Gyergyóalfalu
Dávid Gyula – Kolozsvár
Dávid Katalin – Székelyudvarhely
Dávid Zoltán – Kolozsvár
Deák Botond – Réty
Deák Ferenc – Csernáton
Deme László – Csernáton
Demeter Edit – Kézdiszentlélek
Dénes Balázs – Csíkszereda
Dénes Emőke – Homoródalmás
Dénes Erzsébet – Homoródszentpál
Dénes László – Nagyvárad
Dézsi Zoltán – Gyergyószentmiklós
Doboly Beatrice – Vajdahunyad
Dobos Sándor – Nagyvárad
Dimény János – Nagybacon
Dr. Dombi Csaba Ábel – Felsőbánya
Domokos Éva – Arad
Ft. Drócsa László – Nyárádszereda
Duma András – Klézse
Egyed Emese – Kolozsvár
Dr. Elek Sándor – Csíkszereda
Elekes András – Csíkpálfalva
Elekes Antal – Temesvár
Elekes Zsuzsanna – Gyergyóújfalu
Elekes Károly – Sepsiszentgyörgy
Elekes Péter – Kászonalitz
Erdei Márk – Gálospetri
Farkas Ambrus – Sepsiszentgyörgy
Farkas Antal – Székelyudvarhely
Farkas László – Gyergyócsomafalva
Farkas Miklós – Segesvár
Farkas Réka – Sepsiszentgyörgy
Fazakas Zoltán – Sepsiszentgyörgy
Fekete Albert – Csíkszereda
Fekete István – Csíkszereda
Ferencz Edit – Gyergyóremete
Ferencz Éva – Kézdivásárhely
Ferencz Gizella – Kézdivásárhely
Ferencz Imre – Csíkszereda
Dr. Ferencz László – Marosvásárhely
Ferencz-Nagy Zoltán – Brassó
Dr. Finta Ella – Szilágysomlyó
Fischer Alfréd – Székelyudvarhely
Fodor György – Székelyudvarhely
Fodor Levente – Csíkszögöd
Dr. Fodor István – Csíkszereda
Fodor István – Sepsiszentgyörgy
Fodor Pál – Sepsiszentgyörgy
Forró László – Bukarest
Fuják Gyula – Csíkszereda (2 darab egyéves előfizetés)
Funariu Éva – Szeben
Fülöp Dénes – Székelyudvarhely
Fülöp Géza – Marosvásárhely
Fülöp Lajos – Székelykeresztúr
Fülöp Sándor – Gyergyóalfalu
Fülöp Tamás – Majlát
Fülöp-Török Réka – Kézdivásárhely
Gábor Emőke – Csíkszereda
Gajdó Albert – Csernáton
Gál Katalin – Gyergyóújfalu
Gáll Levente – Csíkmadaras
Gálfalvi György – Marosvásárhely
Gálfalvi Zsolt – Marosvásárhely
Dr. Garda Dezső – Gyergyószentmiklós

- Gáspár Sándor – Marosvásárhely
 Gazda Árpád – Magyarfenes
 Gazda József – Kovászna
 Geréd Gábor – Székelyudvarhely
 Gergely Borbála – Csíkszereda
 Dr. Germán Salló Márta – Maros-
 vásárhely
 Gulácsi Gizella – Marosvásárhely
 Györfi Jenő – Nyárádmagyarós
 Dr. Györfi Sándor – Csíkcsicsó
 Haáz Sándor – Székelyudvarhely
 Hadnagy Géza – Farkaslaka
 Hantz András – Kolozsvár
 Hegedűs Enikő – Csíkszereda
 Hegyi Sándor – Székelyudvarhely
 Hertz Mikola – Csíkszereda
 Dr. Holló Attila – Csíkszereda
 Hubert Sándor – Bukarest
 Illyés Ferenc – Székelykeresztúr
 Imecs Márton – Kolozsvár
 Imre Jolán – Csíkszereda
 Incze Szabó László – Marosvásár-
 hely
 Istvánffy Katalin – Torda
 Izsák Balázs Árpád – Marosvásár-
 hely
 Jakab Attila Árpád – Székelyudvarhely
 Jancsó Miklós – Kolozsvár
 Jankó András – Arad
 János Ágnes – Csíkszereda
 János Julianna – Csíkszereda
 Jánosi Bertalan – Csíkszereda
 Jánosi Csaba – Csíkszereda
 Joikits Attila – Szilágyosmlyó
 József Álmos – Sepsiszentgyörgy
 Juhász B. Tünde – Csíkszereda
 Kacsó Elemér – Temesvár
 Kacsó József – Hármasfalu
 Kakas Zoltán – Sepsiszentgyörgy
 Káli Király István – Marosvásárhely
 Gróf Kálnoky Tibor – Sepsikőröspatak
 Kánya József – Csíkszereda
 Kassay Vilmos – Csíkszereda
 Katona Lajos – Kolozsvár
 Kedves Béla – Gyimesközéplak
 Kémenes Bernadette – Gyergyó-
 szentmiklós
 Kerekes Ágnes – Nagyvárad
 Dr. Kerekes Jenő – Maksa
 Keresztes Éva – Brassó
 Dr. Kikeli Pál István – Marosvásár-
 hely
 Király Gyöngyi – Marosvásárhely
 Király László és Edit – Nagyenyed
 Király Zoltán – Kolozsvár
 Kiss Jenő – Sepsiszentgyörgy
 Kiss Lázárné Éva – Kézdivásárhely
 Kiss Lóránd – Marosvásárhely
 Kocsis László – Marosvásárhely
 Kolbert Tünde – Borszék
 Kolumbán-Antal József – Zetelaka
 Kolumbán Gábor – Énlaka
 Kolumbán László – Székelyudvarhely
 Koncsag László – Szentegyháza
 Konsza Vilmos – Sepsiszentgyörgy
 Kónya-Hamar Zsuzsanna és Dr. Kó-
 nya-Hamar Sándor – Kolozsvár
 Kopacz Péter – Sepsiszentgyörgy
 Koszta Gabriella – Marosvásárhely
 Dr. Kovács Albert – Bukarest
 Kovács Barna – Marosvásárhely
 Kovács Béla – Érmihályfalva
 Kovács Emil Lajos – Szatmárnémeti
 Kovács Katalin – Csíkszereda
 Kovács Mária – Székelyudvarhely
 Kovács Piroska – Méréfalva
 Kovács Zsuzsanna – Bukarest
 Dr. Kozma Dezső – Kolozsvár
 Kozma-Péter Dénes – Zetelaka
 Köblös Attila – Kézdivásárhely
 Köllő Éva – Borszék
 Köllő Félix – Csíkszereda
 Kőszegi Enikő – Csíkszereda
 Kristó Boróka – Csíkszereda
 Dr. Kuna Tibor – Csíkszereda
 Kürti Miklós – Kolozsvár

- Laczkó-Albert Elemér – Gyergyóremete
Laczkó Szentmiklósi Endre – Gyergyóremete
László Attila – Jászvásár
László Bakk Anikó – Kolozsvár
Lászlófy Pál István – Csíkszereda
Dr. László Ilona – Marosvásárhely
László Károly és Katalin – Kézdivásárhely
Lázár Lilla – Csíkszereda
Lázár Pál – Marosvásárhely
Lehoczky Ferenc – Arad
Léstyán Dénes – Csíkszereda
Léstyán Sándor – Kézdivásárhely
Liker Henrietta – Székelykeresztúr
Loghin Gizella – Brassó
Lőrincz József – Székelyudvarhely
Luka Klára – Sepsikőröspatak
Madaras Lázár – Brassó
Mag István – Lövéte
Dr. Major Zoltán Zsigmond – Kolozsvár
Dr. Makai Magoss Csaba – Felsőbánya
Markó Béla – Marosszentkirály
Markó Ilona – Csíkszentgyörgy
Dr. Marton József – Gyulafehérvár
Márton Ferenc – Temesvár
Márton Károly – Marosvásárhely
Mașteriu Erzsébet – Gyergyóremete
Dr. Máthé Dénes – Kolozsvár
Mátyás Endre – Szováta
Menyhárt Csaba – Marosvásárhely
Menyhárt Edit – Székelyudvarhely
Mester János – Marosvásárhely
Mester Zoltán – Szováta
Dr. Mészáros Gergely – Csíkszereda
Mihály András – Csíkszereda
Mihály Csaba – Csíkszentdomokos
Mihály János – Lövéte
Mihály Orsolya – Kolozsvár
Miklós Imre – Csíkszereda
Miklós Levente-József – Székelyudvarhely
Miklós Sándor – Csíkszentlélek
Mikó Júlia – Brassó
Mikola Éva – Torja
Dr. Mild Edit – Sepsiszentgyörgy
Mincsor Erzsébet – Gyergyóremete
Mirk László – Csíkszereda
Molnár Csaba – Csíkszereda
Molnár Endre – Marosvásárhely
Murányi János – Székelyudvarhely
Nádudvary György – Brassó
Nagy Árpád – Csíkszentdomokos
Dr. Nagy Attila – Marosvásárhely
Dr. Nagy Béla – Székelyudvarhely
Nagy Benedek – Csíkszereda
Dr. Nagy Benedek – Csíkszentkirály
Nagy József – Gyergyóremete
Dr. Nagy Lajos – Sepsiszentgyörgy
Nagy Melinda – Nagyvárad
Nagy Sándor – Székelyudvarhely
Nemes Előd – Sepsiszentgyörgy
Németh Szilveszter – Csíkkarcfalva
Nete Mariana – Csíkszereda
Novák Sándor – Marosvásárhely
Oláh Sándor – Csíkszereda
Orbók Ilona – Csíkszereda
Pál Zoltán – Csíkdánfalva
Pálffy József – Csíkszereda
Papp Zoltán – Zilah
Pásztor Ferenc – Sepsiszentgyörgy
Péntek János – Kolozsvár
Pénzes Jenő – Bereck
Péter Éva – Csíkszereda
Péter Gergely – Csíkszereda
Péter Péter – Székelyudvarhely
Pethő Ilona – Csíkszereda
Petres Sándor – Csíkszereda
Dr. Piros György – Csíkszereda
Portik Bakai Ádám – Gyergyóremete
(5 darab egyéves előfizetés)
Dr. Puskás Attila – Marosvásárhely
Dr. Rác Katalin – Marosvásárhely

- Ráduly János - Kibéd
 Rákosi István - Sepsiszentgyörgy
 Rákosi Zoltán - Sepsiszentgyörgy
 Rancz Árpád - Csíkszereda
 Rancz Gyárfás Zsuzsanna -
 Kézdivásárhely
 Rokaly József - Gyergyószentmiklós
 Russu Bors Tibor - Csíkszentkirály
 Sata Lóránd - Voluntari
 Sántha Emese - Marosvásárhely
 Ft. Sárközi Sándor - Csíkszereda
 Sárosi Csaba - Kézdivásárhely
 Sata Kinga Koretta - Magyarvista
 Sata Klára - Csíkszereda
 Ft. Sebestyén Péter - Marosvásárhely
 Sepródi József - Dicsőszentmárton
 Silye Béla - Székelyudvarhely
 Siklódi Olga - Székelyudvarhely
 Sipos László - Felvinc
 Sóbester Klára - Marosvásárhely
 Sófalvi László - Székelyudvarhely
 Sógor Árpád - Kolozsvár
 Sógor Csaba - Csíkvacsárcsi
 Sógor Géza - Kányád
 Sógor Gyula - Aranyosgyéres
 Dr. Soós Szabó Klára - Csíkszereda
 Straub Etelka - Nagyvárád
 Szabados Béla - Csíkszereda
 Szabó Attila - Nagyalambfalva
 Szabó Enikő - Szentegyháza
 Szabó Ferenc - Gyergyóditró
 Szabó József - Székelyudvarhely
 Szabó Judit - Kézdivásárhely
 Szabó Judit - Csíkcsicsó
 Szabó Magdolna - Csíkcsicsó
 Szabó M. Barna - Székelyudvarhely
 Szabó Nándor - Csíkszereda
 Szabó Piroska - Nagyvárád
 Dr. Szabó Sándor - Székelyudvarhely
 Szalai Attila Örs - Székelyudvarhely
 Szász-Bertalan Anna - Csíkszereda
 Dr. Szász Éva - Gyergyóalfalu
 Szász Zoltán - Székelyudvarhely
 Szatmári József - Marosvásárhely
 Szathmáry János - Gyergyószentmiklós
 Dr. Szatmári Sebestyén - Csíkszereda
 Dr. Szatmári Szabolcs - Marosvásárhely
 Szávai Márton - Énlaka
 Szebeni Norbert - Sepsiszentgyörgy
 Szekeres Adorján - Csíkszereda
 Székely Ágnes - Balánbánya
 Székely Ferenc - Vadasd
 Székely Szabó Zoltán - Marosvásárhely
 Széll (Horváth) Anna - Kolozsvár
 Szén Olga - Datk
 Szén Sándor - Siménfalva
 Szentes Gábor - Madéfalva
 Szilágyi István - Kolozsvár
 Szilágyi Németh Éva - Kolozsvár
 Dr. Szilveszter László Szilárd -
 Sáromberke
 Szöcs István - Szentegyháza
 Szöcs Viktor - Kovászna
 Tamás Béla - Csíkszereda
 Tamás Dénes - Réty
 Tamás Géza - Székelyudvarhely
 Tamás Huba - Homoródkarácsonyfalva
 Tamás Klára - Csíkszereda
 Tamás József - Csíkszereda
 Tanczos Vilmos - Kolozsvár
 Tankó Gyula - Gyimesközéplek
 Tapodi Zsuzsa - Sepsiszentgyörgy
 Tiboldi István - Csíkszereda
 Tódor Béla - Kézdiálbis
 Tódor Gábor - Homoródalmás
 Tófalvi Zoltán - Marosvásárhely
 Tomonicska Ingrid - Csíkszentlélek
 Tóth Mária - Arad
 Tőke Mária Magdolna - Csíkszereda
 Tötös Katalin - Zilah
 Török Áron - Sepsiszentgyörgy
 Török József - Lövete
 Török István - Koronka
 Dr. Török Sándor - Kovászna
 Tövissi Zsolt - Csíkszereda
 Tulit Ferenc - Csíkszereda

- Turos Judit - Marosvásárhely
 Űtő László - Székelykeresztúr
 Ványolós A. István - Székelyudvarhely
 Varga Edit - Gyergyóremete
 Vass Mária - Csíktaploca
 Vén Ferenc - Kézdiabísz
 Dr. Veress Albert - Csíkszereda
 Veres István - Szatmárnémeti
 Dr. Veress István - Szilágysomlyó
 Veress János - Kovászna
 Vetró András - Kézdivásárhely
 Vitályos Réka - Marosvásárhely
 Vitos László - Csíkszereda
 Vorzsák Margit - Csíkszereda
 Dr. Waczel Attila - Csíkkarcfalva
 Zágoni Elemér - Karcfalva
 Zrínyi István József - Mangalia
 Zöld János - Salamás
 Zsidó Enikő - Rugonfalva
 Zsidó Jolán - Székelykeresztúr
 Zsók József - Sepsiszentgyörgy
 Zsók László - Sepsiszentgyörgy
- INTÉZMÉNYEK*
- Apáczai Csere János Pedagógusok Háza - Csíkszereda
 Dr. Balás Gábor Községi Könyvtár - Gyergyóremete
 Bernády Közművelődési Egylet - Szováta
 Csíki Székely Múzeum - Csíkszereda
 Csíkszépvízi Öregotthon - Csíkszépvíz
 Derex Com Kft. - Bukarest
 Dokumentációs Könyvtár - Székelyudvarhely
 Exa-Trade Kft. - Székelyudvarhely
 Gyulafehérvári Római Katolikus Érsekség Csíkszeredai Segédpüspöksége
 Hargita Megyei Tanfelügyelőség - Csíkszereda
 Hargita Megyei Szociális és Gyerekvédelmi Igazgatóság - Csíkszereda
 Haszmann Pál Közművelődési Egyesület - Csernáton
 Iskolai Könyvtár - Szárazajta
 Iskolai Könyvtár - Székelyszáldobos
 Kájoni János Megyei Könyvtár - Csíkszereda (2 db. egyéves előfizetés)
 Keramika Kft. - Csíkszereda
 Kézdivásárhelyi Múzeum - Kézdivásárhely
 Kontur Kft. - Csíkszereda (5 db. egyéves előfizetés)
 Kovászna Megyei Alkotóközpont - Sepsiszentgyörgy
 Kovászna Megyei Könyvtár - Sepsiszentgyörgy (2 db. egyéves előfizetés)
 Kovászna Megyei Tanács - Sepsiszentgyörgy (5 db. egyéves előfizetés)
 Községi Könyvtár - Balánbánya
 Községi Könyvtár - Barátos
 Községi Könyvtár - Bardoc
 Községi Könyvtár - Bereck
 Községi Könyvtár - Bögöz
 Községi Könyvtár - Bölön
 Községi Könyvtár - Csernáton
 Községi Könyvtár - Csíkdánfalva
 Községi Könyvtár - Csíkkozmás
 Községi Könyvtár - Csikmadéfalva
 Községi Könyvtár - Csíkpálfalva
 Községi Könyvtár - Csíkszentdomokos
 Községi Könyvtár - Csíkszentgyörgy
 Községi Könyvtár - Csíkszentmárton
 Községi Könyvtár - Csíkszentmihály
 Községi Könyvtár - Csíkszentsimon
 Községi Könyvtár - Csíkszépvíz
 Községi Könyvtár - Etéd
 Községi Könyvtár - Felsőboldogfalva
 Községi Könyvtár - Fenyéd
 Községi Könyvtár - Galócás
 Községi Könyvtár - Gelence
 Községi Könyvtár - Gidófalva

- Községi Könyvtár – Gyergyóalfalu
 Községi Könyvtár – Gyergyócsomafalva
 Községi Könyvtár – Gyergyóditró
 Községi Könyvtár – Gyergyószár-
 hegy
 Községi Könyvtár – Gyergyóremete
 Községi Könyvtár – Gyergyóújfalva
 Községi Könyvtár – Gyimesfelsőlok
 Községi Könyvtár – Gyimesközéplak
 Községi Könyvtár – Hídvég
 Községi Könyvtár – Homoródalmás
 Községi Könyvtár – Homoródszent-
 márton
 Községi Könyvtár – Kányád
 Községi Könyvtár – Kápolnásfalva
 Községi Könyvtár – Karcfalva
 Községi Könyvtár – Kászon
 Községi Könyvtár – Kézdiipolyán
 Községi Könyvtár – Kézdiszentlélek
 Községi Könyvtár – Kommandó
 Községi Könyvtár – Korond
 Községi Könyvtár – Kőkös
 Községi Könyvtár – Lemhény
 Községi Könyvtár – Lövéte
 Községi Könyvtár – Maksa
 Községi Könyvtár – Mikóújfalva
 Községi Könyvtár – Nagyajta
 Községi Könyvtár – Nagybacon
 Községi Könyvtár – Nyárad-
 magyarós
 Községi Könyvtár – Oklánd
 Községi Könyvtár – Oroszhegy
 Községi Könyvtár – Ozsdola
 Községi Könyvtár – Parajd
 Községi Könyvtár – Réty
 Községi Könyvtár – Románandrás-
 falva
 Községi Könyvtár – Sepsibodok
 Községi Könyvtár – Sepsikőröspatak
 Községi Könyvtár – Siménfalva
 Községi Könyvtár – Székelyderzs
 Községi Könyvtár – Székelyvarság
 Községi Könyvtár – Szentábrahám
- Községi Könyvtár – Szenterzsébet
 Községi Könyvtár – Torja
 Községi Könyvtár – Újszékely
 Községi Könyvtár – Uzon
 Községi Könyvtár – Váralja
 Községi Könyvtár – Vargyas
 Községi Könyvtár – Zabola
 Községi Könyvtár – Zágon
 Községi Könyvtár – Zetelaka
 Kulturális Központ – Gyergyószent-
 miklós
 Magyarország Főkonzulátusa – Csik-
 szereda
 Manpres Distribution Kft. – Bukarest
 Nagy István Művészeti Líceum –
 Csikszereida
 Németh Géza Egyesület – Csikszereida
 Nemzeti Kisebbségkutató Intézet –
 Kolozsvár
 Nemzeti Színház – Marosvásárhely
 Petőfi Sándor Általános Iskola –
 Oroszhegy
 Polgármesteri Hivatal – Csikszere-
 da (5 db. egyéves előfizetés)
 Polgármesteri Hivatal – Gyergyó-
 szentmiklós
 Polgármesteri Hivatal – Kápolnás-
 falva (2 db. egyéves előfizetés)
 Polgármesteri Hivatal – Oroszhegy
 Római Katolikus Plébánia – Túr
 Romániai Magyar Pedagógusok Szö-
 vetsége – Csikszereida
 Romániai Magyar Pedagógusok Szö-
 vetsége Erdővidéki Szervezete –
 Nagybacon
 Sabi Team Biztosítási Ügynök Kft.
 – Csikszentlélek
 Sapientia Alapítvány – Kolozsvár
 Sapientia Egyetem Könyvtára –
 Csikszereida
 Székely Nemzeti Múzeum – Sepsí-
 szentgyörgy

- Szent Erzsébet Öregotthon – Gyergyószentmiklós
 Tamási Áron Színház – Sepsiszentgyörgy
 Tarisznnyás Márton Múzeum – Gyergyószentmiklós
 Temesvári Római Katolikus Püspökség – Temesvár
 Turisztikai, Ifjúsági és Külkapcsolati Iroda – Gyergyószentmiklós
 Unitárius Parókia – Marosvásárhely
 Városi Könyvtár – Barót
 Városi Könyvtár – Borszék
 Városi Könyvtár – Gyergyószentmiklós
 Városi Könyvtár – Kézdivásárhely
 Városi Könyvtár – Kovászna
 Városi Könyvtár – Maroshévíz
 Városi Könyvtár – Székelyudvarhely
 Városi Könyvtár – Szentegyháza
 Városi Könyvtár – Tusnádfürdő
 Városi Művelődési Ház – Barót
 Br. Wesselényi Miklós Városi Könyvtár – Kézdivásárhely
 Zetelaka Község – Zetelaka
- Magyarország**
MAGÁNSZEMÉLYEK
 Abafáy-Deák Csillag – Budapest
 Ágh István – Budapest
 Alföldy Jenő – Kecskemét
 André András – Martonvásár
 Dr. Antal Balázs – Budapest
 Bakos József – Budapest
 Dr. Balássy Péter – Szombathely
 Bálint Gábor – Dabas
 Barta László – Budapest
 Dr. Bartók Gergely – Budapest
 Báthori Csaba – Budapest
 Beke Mihály András – Budapest
 Benke Éva – Paks
 Bereczky Gábor – Budapest
 Bertha Zoltán – Debrecen
 Bíró Miklós – Budapest
 Birtalan Ferenc – Budapest
 Dr. Botz Lajos – Pécs
 Bodor Ádám – Budapest
 Borbás János – Veszprém
 Bozó Zoltán – Szentes
 Burján Pál – Pécs
 Czakó Gábor – Budapest
 Császár Zoltán – Budapest
 Csender Levente – Üröm
 Csontó Lajos – Pilisborosjenő
 Dávid Ferenc – Szentes
 Dávid Gyula – Szigetszentmiklós
 Dr. Demeter Béla – Szikszó
 Demse Márton – Budapest
 Dr. Dobos László – Budapest
 Dr. Erdei Antal – Gyöngyössolymos
 Farkas Zoltán – Veszprém
 Fazekas Edit – Cegléd
 Dr. Fázsy Szabolcs – Budapest
 Fejér Istvánné – Szentes
 Fekete Béláné – Budapest
 Fekete Miklós – Szeged
 Ferenz Ernő – Páty
 Dr. Ferenczi Tibor – Budapest
 Dr. Ferencz Csaba – Budapest
 Ferencz I. Szabolcs – Budapest
 Fritsch László – Budapest
 Dr. Füleky György – Budapest
 Fürjesi Csaba – Budapest
 Fúzi Michael Stephan – Budapest
 Dr. Gál József – Budapest
 Gálffy Attila – Budapest
 Gátay István – Devecser
 Dr. Gottwald Péter – Győr
 Guba Pál – Miskolc
 György Tünde – Budapest
 Gyurka Eta – Budapest
 Hankó Zoltán – Kistarcsa
 Harmath Ilona – Baja
 Dr. Hartványi Tamás – Győr
 Dr. Hegedűs Imre János – Budapest
 Herman Levente – Budapest

- Horváth Zoltán és Imecs Emese – Budapest
 Ilia Mihály – Szeged
 Iancu Laura – Velence
 Jámbor Zoltánné – Makó
 Grófné Jancsó Zsuzsanna – Kalocsa
 Ifj. Jancsó Gyula – Budapest
 Jancsó Gyula – Dunapataj
 Jancsó Klára Katalin – Biatorbágy
 Dr. Jánosy Ildikó Kinga – Szeged
 Jánosiné Dandui Gyöngyi – Budapest
 Kántor József – Baja
 Karap Ágnes – Budapest
 Dr. Kata Mihály – Szeged
 Keppel Gyula – Budapest
 Király István – Mezőkovácsháza
 Dr. Kiss András – Pócsmegyer
 Kiss Anna – Budapest
 Kiss Bálint – Budapest
 Kiss Éva – Budapest
 Dr. Kiss Ferenc – Cserszegtomaj
 Kis Krisztián Bálint – Szolnok
 Kisslaki László – Kéthely
 Kollár Albin – Dunakeszi
 Kósa Lajos – Debrecen
 Koszta Csaba – Sukoró
 Kovács Árpád – Ugod
 Dr. Kovács Klára – Császárvár
 Kökényessy Szilárd – Budapest
 Kőfalvi Magdolna – Budapest
 Dr. Kőrös Erzsébet – Győr
 Dr. Kukorelly Pál – Keszthely
 Kulcsár Júlia – Budapest
 Dr. Kussinszky Péter – Budapest
 Kuti József – Tura
 Láng Gusztáv – Táplánszentkereszt
 László János – Debrecen
 Lezsák Sándor – Budapest
 Lezsák Tibor – Budapest
 Dr. Lukács Csaba – Fonyód
 Dr. Lukácsy József – Székesfehérvár
 Maczkó Gergő – Pogány
 Makai Judit – Budapest
 Márkus Béla – Debrecen
 Máriás József – Nyíregyháza
 Márton Károly – Hőgyész
 Márton Lajos – Budapest
 Dr. Medgyessy István – Debrecen
 Mészáros János – Gödöllő
 Miklós András – Miskolc
 Dr. Molnár Jenő – Budapest
 Molnár Levente – Szigetmonostor
 Molnár Sándor – Balatonfüred
 Murányi Sándor Olivér – Budapest
 Dr. Nám Lóránt – Szombathely
 Németh Zsolt – Budapest
 Dr. Nyakasné Lázár Anna – Budapest
 Dr. Obrusánszky Borbála – Mende
 Dr. Oszoly Tamás – Budapest
 Pálfi Sándorné – Berettyóújfalu
 Pappné Németh Andrea – Eger
 Pappné Pongrácz Csilla – Dunabogdány
 Papp Péter – Budapest
 Pataki Gábor Zsolt – Budapest
 Paulovics Tamás – Szentes (4 darab egyéves előfizetés)
 Péterfy Lajos – Bakonyszücs
 Péter László – Szeged
 Dr. Pocsay Gábor – Gyula
 Polóny Levente – Budapest
 Pomogáts Béla – Budapest
 Dr. Porcza Antal – Mosonmagyaróvár
 Prohászka Géza – Balatonfüred
 Dr. Sándor Pál – Simontornya
 Serdült Benke Éva – Paks
 Silay Ferenc – Szeged
 Simai László – Veszprém
 Dr. Szabó Béla – Göd
 Szakolczay Lajos – Budapest
 Száraz Miklós György – Budapest
 Szarka Gábor – Pomáz
 Szarvas László – Tura
 Szathmári István – Zsadány
 Szász-Fejér István és Katalin – Mosonmagyaróvár

- Dr. Székely András Bertalan - Isaszeg
 Székely László - Budapest
 Szeles András - Encs
 Szepessy Béla - Nyíregyháza
 Szigeti Lajos - Budapest
 Dr. Szőnyi László Pál - Budapest
 Dr. Tekes Kornélia - Budapest
 Tiffán Zsolt - Villány
 Tomán Sándor - Szegvár
 Tóth Erzsébet - Budapest
 Tóth Wessely László - Budapest
 Tornai József - Érd
 Tők János - Kecskemét
 Dr. Udvarhelyi Olivér - Veszprém
 Ungváry Rudolf - Budapest
 Dr. Varga István - Orosháza
 Dr. Varga Péter Pál - Budapest
 Vargha György - Tápióbecske
 Várhelyi Gyula - Tokaj
 Dr. Várszegi László - Pécs
 Dr. Vass Ágnes - Budapest
 Vass Szabolcs - Parád
 Dr. Veress Gábor - Balatonfüred
 Vincze Gábor - Deszk
 Vitályos Ágnes - Budapest
 Vörös István - Budapest
 Zalán Tibor - Budapest
 Zsolnai József - Hernád
- Magyar Földgáztároló Zrt., Fritsch
 László - Budapest
 Magyar Katolikus Rádió ZRT - Budapest
 Magyar Patrióták Közössége - Buda-
 pest
 MTA Társadalomtudományi Köz-
 pont - Budapest
 MTA Titkárság - Budapest
 Mogyoróssy János Városi Könyvtár
 - Gyula
 Móra Ferenc Népszínház Közhasznú
 Egyesület - Algyó
 Országgyűlés Hivatala - Budapest
 - 2 db. egyéves előfizetés
 Országos Nyugdíjbiztosítási Főigaz-
 gatóság - Budapest
 Ötágú Síp Kulturális Egyesület - Szeged
 Paksi Közművelődési Nonprofit Kft.
 - Paks
 Páholy Irodalmi Egyesület - Pécs
 Páterház Panzió - Szentés
 Robinson Tours Kft. - Balatonfüred
 Szegedi Tudományegyetem Egyete-
 mi Könyvtára - Szeged
 Dr. Varga Péter Pál Országos Gerinc-
 gyógyászati Központ - Budapest

Amerikai Egyesült Államok

- Borbély Melinda - Laguna Beach
 Farkas Szabolcs - Milwaukee
 Fodor Albert - New York
 Kirják Attila - New York
 Kiss István - Hawley
 Kovács Árpád - Maryland
 Dr. Line Gábor György - Florida
 Ozsváth Ildikó - New York

Anglia

- Sárközi Máttyás - London

Ausztrália

- Leontine von Rheinberg - Melbourne

INTÉZMÉNYEK

- Algyói Faluház és Könyvtár
 - Algyó
 Baka István Alapítvány - Szeged
 Bouchal Kft. - Budapest
 Eötvös Loránd Kutatóhálózat Titkár-
 sága - Budapest
 Erdély Barátainak Köre Kulturális
 Egyesület - Szolnok
 Etnoproject Bt. - Isaszeg
 Írók Boltja (8 db. egyéves előfizetés)
 - Budapest
 Könyvtárellátó Kht. - Budapest

Ausztria

Dr. Bartók Miklós – Leopoldsdorf
 Csipkó László – Bécs
 Csutak Magda – Bécs
 Dr. Forbáth Klára – Bécs
 Gellérd Andor – Bécs

Finnország

Petteri Laihonen – Jyväskylä

Franciaország

Buna István – Antony
 Dènes-Pichot Hanga – Chécy
 Langrand-Escure Tünde – St. Pèray
 Párizsi Magyar Intézet – Párizs

Izrael

Lichtenegger Vera – Neshet

Németország

Dr. Dobó Attila – Rheine
 Dr. Dobó Tibor – Demmin
 Gaál Julianna – Aalen
 Haáz Katalin – Braunschweig
 Juliana Johrend – Buchen
 Kisslaki László – Steinbach
 Schultz Orsolya – Rostock
 Szabó Kristóf Imre – Düsseldorf
 Szakács-Konnerth Mihály –
 Friedrichshafen
 Száva Péter – Krefeld
 Dr. Wieser Györgyi – Starnberg

Svédország

Antal Imre – Ljungby
 Csata Attila – Västra Frölunda
 Szentkirályi Csaga – Vällingby
 Török Ernő – Vällingby

Szerbia

Bolyai Tehetséggyozdó Gimnázium
 és Kollégium – Zenta
 Fekete J. József – Zombor
 Jovan Jovanovic Zmaj Általános Is-
 kola – Magyarakanizsa
 Kosztolányi Dezsó Tehetséggyozdó
 Nyelvi Gimnázium – Szabadka
 Nagybecskerek Gimnázium –
 Nagybecskerek
 Rancz Károly – Pancsova
 Tari István – Óbecse

Szingapúr

Marosi Gábor – Szingapúr

Szlovákia

Fehér István – Komárom
 Kiss Mónika – Óros
 Pallér Péter – Komárom
 Selye János Gimnázium – Komárom

Olaszország

György Alfréd – Róma
 Kovács Gergely – Róma

Oroszország

Dr. Fazekas Márta – Moszkva

Ukrajna

Vári Fábrián László – Mezővári

SZÉKELY KÖNYVTÁR

1111MD30 0301

1. Székely népballadák	35,00 lej
2. Mikes Kelemen: <i>Törökországi levelek</i>	35,00 lej
3. Tamási Áron: <i>Ábel a rengetegben</i>	35,00 lej
4. Böződi György: <i>Székely bánja</i>	35,00 lej
5. Kányádi Sándor: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
6. Apor Péter: <i>Metamorphosis Transylvaniae</i>	35,00 lej
7. Benedek Elek: <i>Székely népmesék</i>	35,00 lej
8. Tamási Áron: <i>Ábel az országban</i>	35,00 lej
9. Zsögödi Nagy Imre: <i>Följegyzések</i>	35,00 lej
10. Farkas Árpád: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
11. Hermányi Dienes József: <i>Nagynyedi Demokritus</i>	35,00 lej
12. Tomcsa Sándor: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
13. Tamási Áron: <i>Ábel Amerikában</i>	35,00 lej
14. Balázs Ferenc: <i>A rög alatt</i>	35,00 lej
15. Király László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
16. <i>Székely népdalok</i>	35,00 lej
17. Kóváry László: <i>Székelyhonról</i>	35,00 lej
18. Márton Áron: <i>Válogatott írások és beszédek</i>	35,00 lej
19. Szabó Gyula: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
20. Páll Lajos: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
21. Cserei Mihály: <i>Erdély históriája I.</i>	35,00 lej
22. Cserei Mihály: <i>Erdély históriája II.</i>	35,00 lej
23. Tompa László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
24. Tamási Áron: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
25. Vári Attila: <i>Volt egyszer egy város</i>	35,00 lej
26. <i>Régi székely költők</i>	35,00 lej
27. Kriza János: <i>Székely népmesék</i>	35,00 lej
28. Petelei István: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
29. Tamási Áron: <i>Hazai tükör</i>	35,00 lej
30. Ferenczes István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
31. Bod Péter: <i>Szent Hilárius</i>	35,00 lej
32. Jancsó Benedek: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
33. Szabédi László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
34. Cseres Tibor: <i>Foksányi szoros</i>	35,00 lej

35. Csiki László: <i>Titkos fegyverek</i>	35,00 lej
36. <i>Székely népi imádságok</i>	35,00 lej
37. Tamási Áron: <i>Publicisztikai írások</i>	35,00 lej
38. Horváth István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
39. Kurkó Gyárfás: <i>Nehéz kenyér</i>	35,00 lej
40. Bogdán László: <i>Az ördög Háromszéken</i>	35,00 lej
41. Bölöni Farkas Sándor: <i>Utazás Észak-Amerikában</i>	35,00 lej
42. Sánta Ferenc: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
43. Fodor Sándor: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
44. Székely János: <i>A nyugati hadtest</i>	35,00 lej
45. Szócs Géza: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
46. Tivai Nagy Imre: <i>Cirkálások szeredai emlékeimből</i>	35,00 lej
47. Tamási Áron: <i>Szülőföldem</i>	35,00 lej
48. Kemény János: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
49. Ignác Rózsa: <i>Torockói gyász</i>	35,00 lej
50. Markó Béla: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
50+ Siklódy Ferenc: <i>Könyvjegyek I.</i>	35,00 lej
51. Szentkatolnai Bálint Gábor: <i>Válogatott művek</i>	35,00 lej
52. Benedek Elek: <i>Édes anyaföldem! I.</i>	35,00 lej
53. Benedek Elek: <i>Édes anyaföldem! II.</i>	35,00 lej
54. Böződi György: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
55. Czegő Zoltán: <i>Katonabogár</i>	35,00 lej
56. <i>Régi székely írók</i>	35,00 lej
57. Nagybacsoni Nagy Vilmos: <i>Végzetes esztendők</i>	35,00 lej
58. Domokos Pál Péter: <i>Moldvai útjaim</i>	35,00 lej
59. Szemlér Ferenc: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
60. Györffi Kálmán: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
61. Bartha Miklós: <i>Nemzetpolitikai írások</i>	35,00 lej
62. Tamási Áron: <i>Bölcső és Bagoly</i>	35,00 lej
63. Székely János: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
64. Ágoston Vilmos: <i>Godir és Galanter</i>	35,00 lej
65. Sütő István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
66. Orbán Balázs: <i>Válogatott írások és beszédek</i>	35,00 lej
67. Tamási Gáspár: <i>Vadon nőtt gyöngyvirág</i>	35,00 lej
68. Beke György: <i>Föld és lélek. Székely riportok</i>	35,00 lej
69. Ferencz Imre: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
70. Mózes Attila: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
71. Kacsó Sándor: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
72. Tamás Menyhért: <i>Vigyázó madár</i>	35,00 lej

73. Szőcs Kálmán: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
74. Lőrincz György: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
75. Tánczos Vilmos: <i>Elejtett szavak</i>	35,00 lej
76. Kőrösi Csoma Sándor az újabb kutatások tükrében	35,00 lej
77. Tamási Áron: <i>Jégtörő Mátyás</i>	35,00 lej
78. Székely költők az árnyékos oldalról	35,00 lej
79. Panigay Róbert: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
80. Magyar Lajos: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
81. <i>Látom az életem nem igen gyönyörű – A madéfalvi veszedelem tanúkihallgatási jegyzőkönyve 1764</i>	35,00 lej
82. Székely írók az árnyékos oldalról	35,00 lej
83. Paál Árpád: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
84. Székely János: <i>Három dráma</i>	35,00 lej
85. Egyed Péter: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
86. Bartalis János: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
87. Tamási Áron: <i>Négy dráma</i>	35,00 lej
88. Fábíán Ernő: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
89. Molnár H. Lajos: <i>Volt egyszer egy udvar I.</i>	35,00 lej
90. Molnár H. Lajos: <i>Volt egyszer egy udvar II.</i>	35,00 lej

A könyvek megvásárolhatók vagy megrendelhetők
a Székelyföld szerkesztőségében
vagy online a www.szekelyfoldfolyoirat.ro oldalunkon.